Ministerul Educaţiei şi Cercetării

ISTORIE

Magda Stan
Cristian Vornicu

manual pentru clasa a X-a

NICULESCU

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

Magda Stan

Cristian Vornicu

ISTORIE

manual pentru clasa a X-a

2008

NICULESCU

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației și Cercetării. Manualul a fost aprobat prin Ordinul ministrului Educației și Cercetării nr. 3787 din 05.04.2005, în urma licitației organizate de către Ministerul Educației și Cercetării, este realizat în conformitate cu programa analitică aprobată prin Ordin al ministrului Educației și Cercetării nr. 4598 din 31.08.2004 și este distribuit **gratuit** elevilor.

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:						
Anul	Numele elevului care a primit manualul	Clasa	Școala	Anul școlar	Starea manualului*	
					la primire	la returnare
1.						
2.	.....					
3.						
4.						

* Starea manualului se va înscrie folosind termenii: nou, bun, îngrijit, nesatisfăcător, deteriorat.

- Cadrele didactice vor controla dacă numele elevului este scris corect.
- Elevii nu trebuie să facă nici un fel de însemnări pe manual.

Referenți științifici:
Prof. univ. dr. **Gheorghe Zbuchea**
Prof. gr. I **Marlena Darmon**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
STAN, MAGDA
Istorie: manual pentru clasa a X-a / Magda Stan, Cristian Vornicu. – București: Editura NICULESCU ABC, 2005
ISBN 973-87248-2-1

I. Vornicu, Cristian

94(100)(075.35)

© Editura NICULESCU ABC, 2008
Adresa: B-dul Regiei 6D
060204 – București, România
Tel: (+40)21-312.97.82
(+40)21-312.97.84
Tel/Fax: (+40)21-312.97.83
E-mail: club@niculescu.ro
Internet: www.niculescu.ro

Redactor: *Carmen Birta*
Procesare computerizată: *S.C. BRIENA SERV S.R.L.*

Tipărit la *SEMNE '94*

ISBN 973-87248-2-1

Deșteaptă-te, române!

Deșteaptă-te române, din somnul cel de moarte,
În care te-adâncirăbarbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi în lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!" strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt,
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

Cuvânt înainte

Eu văd datoria istoriei într-un fel asemenea celei a artei: istoricul nu trebuie nici să moralizeze și nici să filosofeze, ci să expuie clar și în înlănțuire logică faptele.

(VASILE PÂRVAN)

Manualul de față se adresează atât elevilor din clasa a X-a, ciclul inferior al liceului, cât și cadrelor didactice care predau istoria. El cuprinde 18 unități de învățare (capitole), care prezintă evoluția societății umane din secolul al XVII-lea până în zilele noastre, o atenție deosebită fiind acordată integrării istoriei naționale în cadrul celei universale. Unitățile de învățare sunt subsumate celor cinci mari domenii de conținut ale programei școlare: *Popoare și spații istorice; Oamenii, societatea și lumea ideilor; Statul și politica; Religia și viața religioasă; Relațiile internaționale.* S-a avut în vedere respectarea riguroasă a conținutului programei și a exigențelor acesteia în ceea ce privește formarea competențelor și atitudinilor indispensabile absolvenților învățământului obligatoriu. De aceea, autorii și-au concentrat eforturile în direcția alcătuirii unui instrument de învățare modern, ce urmărește înlesnirea relaționării elevilor cu lumea contemporană, prin dezvoltarea respectului față de drepturile fundamentale ale omului, a gândirii coerente, critice, a toleranței, prin încurajarea unei atitudini active în viața personală și socială. Astfel, studiile, aplicațiile și fișele de evaluare prezente în manual propun atât activități individuale cât și de grup, elevii fiind îndemnați să-și pună întrebări, să-și asume roluri, să schimbe opinii, să argumenteze, să cerceteze istoria locală.

- Prin structura sa, manualul permite elevilor:
  - să cunoască și să aplice principalele metode de lucru specifice disciplinei studiate și regulile de bază pentru alcătuirea acelor materiale care presupun gândire critică și flexibilă, efort propriu sau de grup în cercetarea și interpretarea istoriei: analiza surselor, eseul, proiectul, dosarul tematic, investigația.
  - să se orienteze corect în timp și spațiu prin intermediul hărților relevante pentru anumite momente sau procese istorice și al axelor cronologice prezente pe fiecare pagină de studii și aplicații;
  - să observe, să analizeze, să-și afirme capacitățile de reflecție și investigație, de comunicare, prin intermediul schemelor, graficelor, ilustrațiilor, fragmentelor de documente istorice, a temelor de lucru și a fișelor de evaluare.
- Fiecare unitate de învățare este formată din:
  - pagina introductivă, care cuprinde enumerarea lecțiilor componente, imagini semnificative, un motto elocvent pentru evenimentele/procesele istorice tratate și descrierea elementelor de bază pe care elevul le va învăța parcurgând unitatea respectivă;
  - lecțiile, prezentate pe mai multe pagini duble, cuprinzând textul propriu-zis (pe paginile din dreapta), respectiv studiile și aplicațiile (pe paginile din stânga); la sfârșitul lecțiilor este prevăzut un scurt modul recapitulativ, cuprinzând rubricile *De reținut*, *Vocabular* și *Teme de lucru*; pentru elevii claselor care studiază istoria în curriculum diferențiat, sunt propuse activități și teme de lucru speciale, notate cu ◆ (de culoare verde).
  - o pagină de evaluare, constituită din modulele: *Fișe de lucru, Autoevaluare* și *Dacă vrei să afli mai mult*. Evaluarea este diferențiată în funcție de clasa de aplicație, fiind prevăzute fișe de lucru pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat. A fost considerată utilă integrarea în pagina de evaluare a unor recomandări bibliografice, muzeale, de vizitare a unor pagini web (disponibile în rețeaua Internet) și chiar de vizionare a unor filme artistice de interes istoric, urmărindu-se astfel integrarea noilor tehnologii în rândul surselor de informare ale elevilor și încurajarea apropierii acestora de studierea istorici.

Pentru profesori, manualul are ca obiectiv, prin intreaga sa structură, să invite la creativitate în predarea istoriei, la adaptarea demersului didactic la particularitățile elevilor cărora li se adresează.

Manualul se încheie cu o recapitulare tematică, ce dorește să ofere elevilor o imagine de ansamblu asupra evoluției societății umane din secolul al XVII-lea până în contemporaneitate, în planul societății, al relațiilor internaționale, al evoluției politice sau religioase, iar cadrelor didactice posibilitatea de a-și structura lecțiile finale potrivit domeniilor de conținut prevăzute de programa școlară. Secțiunea recapitulativă este completată de scurte informații structurate sub titlul ***O altfel de istorie***, care prezintă amănunte de viață cotidiană în general trecute cu vederea în lecțiile de istorie, dar care „umanizează" o dată mult contactul elevilor cu trecutul.

Cum se utilizează manualul

Prezentare *Capitol*

Titlul unității de învățare

I. Epoca luminilor

Titlu lecție

1. Noi principii și valori în societate
2. Absolutism și Iluminism
3. Evaluare

Ilustrație reprezentativă

Motto

Scopurile unității de învățare

Prezentare pagină *Studii și aplicații*

Hartă

Ilustrație reprezentativă

Studiu

Document

Schemă

Întrebări

Axă cronologică

Prezentare pagini *Lecții*

Titlul unității de învățare

ȚĂRILE ROMÂNE ȘI PROBLEMA ORIENTALĂ

Domeniul de conținut

Introducere

Lecție

Ilustrație reprezentativă

Lecție

Domeniul de conținut

De reținut
Vocabular
Teme de lucru

Prezentare pagină *Evaluare*

Fișa de evaluare nr. 1. Pentru activitate individuală și de grup

Fișa de evaluare nr. 2. Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Repere pentru autoevaluare

Recomandări bibliografice, muzeale, Internet

Prezentare pagină *Recapitulare tematică*

RECAPITULARE TEMATICĂ

Titlu domeniu de conținut

Istoria, altfel

Idei principale

Temă de lucru

Axă cronologică

Metode de lucru

Pentru a explora trecutul, manualul propune **activități** ce implică diferite metode de lucru:

- **Utilizarea și analizarea surselor istorice.** Acestea pot fi, în principal: **primare** (informații brute, rezultate din experiența directă) sau **secundare** (comentarii, reflecții, informații aduse ulterior de scriitori, istorici, observatori etc.). Studierea lor trebuie să urmărească: autorul, data, motivul elaborării; tipul documentului (scrisoare, raport, mărturie etc.); conținutul; stabilirea credibilității, obiectivității, eventual coroborarea cu alte surse contemporane.
- **Utilizarea rețelei Internet pentru a căuta informații/surse suplimentare.** Pentru aceasta sunt necesare precizarea cuvintelor-cheie adecvate domeniului de interes, a subiectului căutat, utilizarea mai multor motoare de căutare, evaluarea surselor găsite după criteriile expuse mai sus.
- **Expunerea orală.** Presupune respectarea următoarelor reguli:
  - realizarea prealabilă a unui plan al expunerii; precizarea clară a subiectului;
  - realizarea unei introduceri care să definească coordonatele spațiale și temporale ale subiectului;
  - respectarea pe parcurs a planului expunerii;
  - utilizarea, ca suport al expunerii, a unor surse istorice (documente, imagini etc.);
  - precizarea concluziei/concluziilor expunerii.
- **Expunerea scrisă (eseul).** Implică următoarele etape principale:
  - analiza preliminară a subiectului pentru a identifica problemele de atins, eventual bibliografia sau sursele istorice necesare;
  - realizarea prealabilă a planului lucrării (cu respectarea încadrării în timp, spațiu, în tematica impusă);
  - redactarea expunerii pe baza planului, având în vedere: introducerea în subiectul tratat; utilizarea argumentelor și/sau exemplelor pentru susținerea și dezvoltarea ideilor și afirmațiilor; exprimarea clară, coerentă și logică a ideilor; evidențierea, în încheiere, a concluziilor asupra subiectului tratat.
- **Realizarea unui proiect (referat).** Presupune două mari etape: realizarea lucrării propriu-zise; prezentarea acesteia. Principalele momente ale alcătuirii unui proiect (referat) sunt:
  - redactarea unui plan inițial (preliminar) al proiectului;
  - identificarea și parcurgerea izvoarelor istorice, a bibliografiei necesare (aici incluzând atât lucrări generale cât și articole ori materiale care tratează aspecte particulare ale subiectului cercetării);
  - redactarea lucrării, care trebuie să cuprindă introducerea, prezentarea subiectului și a argumentelor, concluziile;
  - realizarea listei cu materialele bibliografice utilizate (bibliografia lucrării), a diferitelor anexe.
- **Realizarea unei investigații.** Implică respectarea următoarelor reguli:
  - realizarea unui plan al investigației;
  - selectarea materialului bibliografic: surse istorice scrise, izvoare arheologice, hărți;
  - identificarea datelor preliminarii, a informațiilor deja cunoscute; ordonarea și clasificarea lor;
  - citirea cu atenție a izvoarelor/surselor istorice, analizarea lor;
  - formularea ipotezelor cu privire la materialele studiate și a concluziilor.
- **Realizarea unui dosar tematic (portofoliu).** Dosarul tematic cuprinde mai multe tipuri de materiale documentare (surse istorice, fotocopii de documente, ziare, reviste, grafice etc.). Alcătuirea sa necesită:
  - stabilirea subiectului de interes și elaborarea unui plan (preliminar) al dosarului;
  - identificarea surselor de informare; selectarea documentelor istorice și a materialelor necesare;
  - clasificarea și ordonarea documentelor; repartizarea lor pe capitole, prezentate clar și succint.

I.
Epoca luminilor

1. Noi principii și valori în societate
2. Absolutism și Iluminism
Evaluare

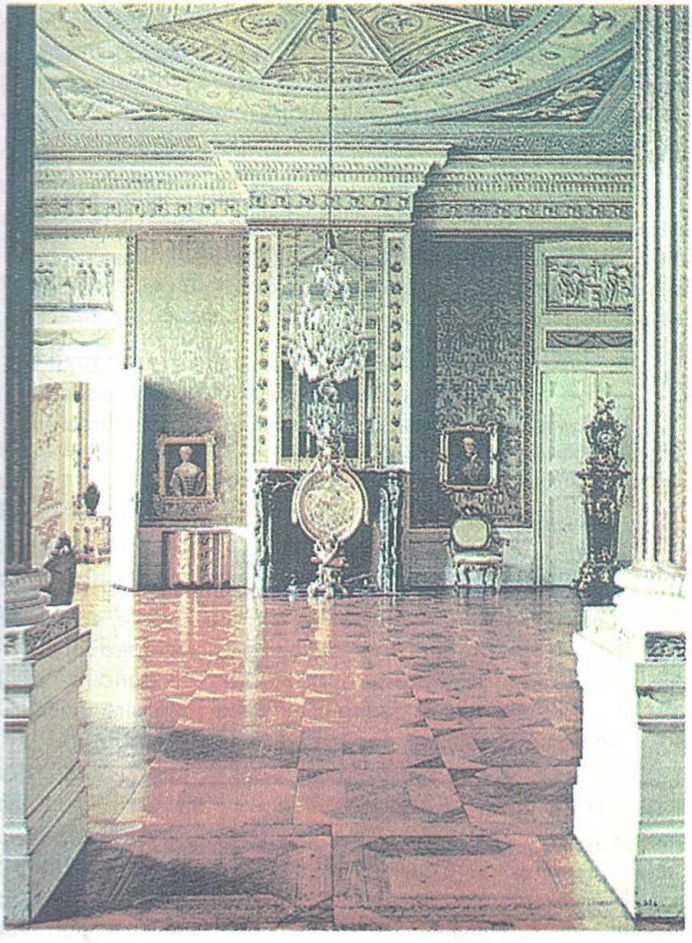

Interiorul palatului Sans Souci (Potsdam)

Nu există libertate dacă puterea judecătorească nu este separată de puterea legislativă și de cea executivă.

(CH. DE MONTESQUIEU)

În acest capitol vei învăța:

- care au fost factorii determinanți ai apariției mișcării cultural-intelectuale iluministe;
- prin ce s-a manifestat noua perspectivă asupra societății propusă de Iluminism;
- care au fost trăsăturile definitorii și principalii reprezentanți ai Iluminismului;
- ce reprezintă absolutismul luminat și care au fost elementele caracteristice ale acestuia.

ILUMINISMUL

- Apărut în Franța.
- Difuzat în alte țări europene: Austria, Prusia, Rusia etc.
- Impune noi idei în diferite domenii ale vieții sociale.

SOCIETATE	RELIGIE	POLITICĂ	VIAȚA INTELECTUALĂ	VIAȚA PRIVATĂ
• Teoria dreptului natural. • Suveranitatea poporului.	• Libertatea conștiinței. • Toleranța religioasă. • Antidogmatismul. • Anticlericalismul.	• Separarea puterilor în stat. • Libertatea cuvântului. • Reforma instituțiilor. • Teoria contractului social. • Egalitatea indivizilor în fața legilor.	• Interpretarea rațională a realității. • Cunoașterea legilor ce guvernează societatea. • „Luminarea" oamenilor prin știință și cultură.	• Asigurarea accesului oamenilor la educație și cultură. • Preocuparea pentru atingerea fericirii de către toți indivizii.

1 Diderot despre Secolul Luminilor (1771)

Spiritul secolului nostru este acela al libertății. Primul atac împotriva superstițiilor s-a făcut violent, iar oamenii au îndrăznit să forțeze bariera religiei într-un sens sau în altul. (...) Este imposibil să-i mai oprești, (...) iar în momentul următor ei vor îndrăzni să privească amenințător și împotriva stăpânitorilor lumești.

- Rezumă într-un singur enunț ideea principală a documentului 1.
- Analizează schema de mai sus și scrie un eseu despre valorile impuse în secolul al XVIII-lea valabile și astăzi.

STUDIU

A. Mari reprezentanți ai Iluminismului

Montesquieu (1689–1755)

Montesquieu

Montesquieu a fost adeptul monarhiei constituționale engleze, văzută de el drept model pentru Franța. A susținut principiul separării puterilor în stat, formulat de John Locke la sfârșitul secolului al XVII-lea. În principala sa lucrare, *Despre spiritul legilor*, Montesquieu a criticat despotismul, iar ideea separării puterilor în stat (legislativă, executivă și judecătorească), a stat la baza redactării Constituției franceze din anul 1791 și a doctrinei liberale.

Voltaire (1694–1778)

Voltaire

Aflat în exil în Anglia, Voltaire a publicat lucrarea *„Scrisori filozofice"*, în care s-a opus absolutismului, fiscalității împovărătoare și clerului. El susținea că monarhia absolutistă adeptă a reformelor iluministe ar fi fost cea mai bună formă de guvernământ. A corespondat cu despoți luminați (Frederic al II-lea al Prusiei, la curtea căruia a stat trei ani, Ecaterina cea Mare a Rusiei etc.). Voltaire a creat o operă literară bogată, abordând și genuri precum poemul, epopeea sau tragedia.

Rousseau (1712–1778)

Rousseau

J.-J. Rousseau a criticat nedreptatea din societate, corupția, oprimarea. Lucrările sale principale au fost *Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni* și *Contractul social*. Rousseau a formulat teoria dreptului natural și pe cea a suveranității poporului. Astfel, monarhia absolută ar fi fost înlocuită cu suveranitatea poporului, acesta fiind cel care ar trebui să supravegheze guvernarea și respectarea contractului social dintre cei desemnați să conducă și cetățeni.

- Apreciază dacă regimul politic bazat pe principiul separării puterilor în stat este adecvat zilelor noastre. Motivează-ți oral sau în scris aprecierea.
- Citește lucrarea *Despre spiritul legilor*, realizează o fișă de lectură a acesteia și redactează un eseu cu titlul *Modernitatea gândirii politice a lui Montesquieu*.

STUDIU

B. Enciclopedia

Dennis Diderot a coordonat lucrările pentru apariția *Enciclopediei sau Dicționarului rațional al științelor, artelor și meseriilor*, având colaboratori renumiți, precum d'Alembert sau d'Holbach. Primul volum al *Enciclopediei* a apărut în anul 1751, iar ultimul în 1772. Au fost în total 28 de volume, dintre care 13 conțineau planșe. În cadrul lor erau tratate, în spirit iluminist, toate cunoștințele științifice, filozofice, artistice, sociale, economice, religioase și politice ale epocii. Enciclopediștii au contribuit la formarea unui nou mod de gândire, la crearea unui climat de toleranță religioasă, pregătind ideologic Revoluția franceză de la 1789.

1734	1748	1762	1764	1773	1776
Voltaire publică *Scrisori filozofice*.	Montesquieu publică *Despre spiritul legilor*.	Apariția lucrării *Contractul social* de J.-J. Rousseau.	Giovani Beccaria publică lucrarea *Despre delicte și pedepse*.	Desființarea Ordinului Iezuiților de către papa Clement al XIV-lea.	Adam Smith publică *Avuția națiunilor, cercetare asupra naturii și a cauzelor ei*.

I. EPOCA LUMINILOR

Veacul al XVIII-lea a rămas în istorie cu denumirea de Secolul Luminilor datorită mișcării cultural-intelectuale specifice acestei perioade, Iluminismul. Acest nou mod de gândire a impus ideile de libertate și egalitate a tuturor indivizilor, care, pornind din Franța, s-au răspândit pe întreg continentul european și chiar dincolo de Atlantic. Unii dintre monarhii absoluți ai vremii au fost atrași de ideile iluministe, pe care au încercat să le transpună în politica lor, cu scopul modernizării societății.

1. Noi principii și valori în societate

Apariția Iluminismului

În secolele al XVII-lea-al și al XVIII-lea s-a produs o adevărată revoluție în gândire. Descoperirile realizate în matematică de către savanți ca Descartes și Leibniz, progresele din astronomie datorate lui Galileo Galilei, noua perspectivă asupra lumii, văzută ca fiind în continuă transformare, pe baza unor legi specifice care o guvernează, formularea legilor mecanicii de către Newton, măsurarea tot mai precisă a timpului și spațiului datorită barometrului lui Torricelli sau a ceasornicului lui Huygens au determinat, treptat, afirmarea unui nou mod de gândire, percepere și explicare a lumii. În aceste condiții, în secolul al XVIII-lea, s-a născut un nou curent filosofic, ideologic și literar, *Iluminismul.*

Noua perspectivă asupra societății

Apărut în Franța ca o reacție împotriva inegalității și nedreptăților din timpul Vechiului Regim (adică a regimului politic absolutist anterior anului 1789), Iluminismul reprezenta modul de gândire al burgheziei, clasă socială activă, în plină afirmare. Denumirea de *Iluminism* exprima încrederea filozofilor secolului al XVIII-lea în rațiune și în puterea de a lumina omenirea prin știință și cultură. Astfel s-au impus o altă perspectivă asupra societății, noi principii și valori în cadrul acesteia (*schemă, pag. 8*).

Unii iluminiști, precum Voltaire în Franța, au interpretat realitatea pe baza *concepției deiste*, potrivit căreia Dumnezeu a creat lumea, dar nu intervine în evoluția ei. Divinitatea nu mai era văzută ca Ființa Supremă, iar dogmele religioase erau respinse (de exemplu, erau negate revelația divină sau minunile săvârșite de Dumnezeu). Deiștii criticau atitudinea clerului catolic și atotputernicia Bisericii Catolice, care susțineau despotismul. Apariția societăților secrete, denumite *loji francmasonice*, a fost favorizată și de concepția deistă, raționalistă asupra Divinității. Francmasonii urmăreau răsturnarea ordinii social-politice nedrepte a Vechiului Regim și crearea unei societăți în care indivizii să fie egali în drepturi.

Alți iluminiști au fost atei, precum d'Holbach, și Diderot, care nu credeau în existența Divinității (*doc. 1, pag. 8*). Ca și deiștii, ateii au fost antidogmatici și anticlericali, urmărind slăbirea influenței Bisericii Catolice în societate.

Filozofii și ideologii iluminiști au susținut noi idei *social-politice*. Astfel, Montesquieu a argumentat principiul separării puterilor în stat. Voltaire a fost preocupat de buna organizare a statului, iar Jean-Jacques Rousseau a abordat problema relațiilor dintre individ și stat (*studiul A, pag. 8*). Pe plan *economic*, François Quesnay a subliniat importanța agriculturii, impunându-se curentul fiziocrat. Adam Smith, părintele economiei politice, a scris despre funcționarea legilor cererii și ofertei. În domeniul *legislativ*, Giovanni Beccaria a elaborat studii de teoria dreptului în spirit iluminist. În abordarea *vieții private*, iluminiștii au atins problemele accesului oamenilor la cultură, ale fericirii lor și a relațiilor din familie, dintre părinți și copii.

Difuzarea Iluminismului

Propagarea ideilor iluministe s-a realizat prin diferite mijloace. Cafenelele literare și saloanele de lectură, unde se citeau operele iluministe, s-au înmulțit, iar cluburile erau frecventate de tot mai multe persoane care dezbăteau problemele societății. Tiparul, prin publicațiile savante (ca *Journal des Savantes*), prin presa cotidiană apărută în acea perioadă sau prin broșuri, a contribuit la răspândirea Iluminismului și la formarea *opiniei publice*. Rolul cel mai însemnat în acest sens l-a avut dicționarul *Enciclopedia* (*studiul B, pag. 8*). Din Franța, Iluminismul a pătruns în Prusia, Austria, Rusia, Spania, Portugalia, Țările Române etc.

1 **Frederic cel Mare despre rolul despotului luminat (1752)**

...un sistem nu poate fi produs decât de o singură minte, deci el trebuie produs de mintea suveranului. (...) Suveranul este primul servitor al statului; el este bine plătit, astfel încât să-și păstreze caracterul demn, însă se dorește de la el să lucreze pentru binele statului și să fie foarte atent la principalele afaceri ale statului. (...) Miniștrii trebuie să se ocupe doar de treburile obișnuite ale statului, în timp ce tot ceea ce reprezintă negociere importantă, tratat sau alianță trebuie să fie aprobat de mine.

- Studiază documentul și precizează ideile care demonstrează caracterul centralizator al concepției politice a lui Frederic cel Mare.
- Pe baza informațiilor din document, indică tipul de relații dintre miniștri și conducătorul statului și compară-l cu cele din lumea democratică de astăzi.

STUDIU

Reprezentanți de seamă ai absolutismului luminat

Frederic al II-lea (1740–1786)

Frederic al II-lea

Frederic al II-lea, supranumit *cel Mare*, atras de ideile iluministe, l-a invitat la curtea sa pe Voltaire. Regele prusac a încurajat dezvoltarea agriculturii, desecarea mlaștinilor, construirea de canale de irigații, colonizarea estului Prusiei, puțin populat. A reglementat relațiile dintre nobili și șerbi (care nu puteau fi folosiți mai mult de patru zile pe săptămână la muncă pe domeniile nobiliare). Nu a desființat șerbia, pentru a-și păstra sprijinul ofițerilor, care erau nobili și asigurau recrutarea țăranilor soldați pe domeniile lor în armată. A încurajat industria prin înființarea de fabrici și prin aducerea în Prusia a 300 000 de meșteșugari străini. A înființat Banca din Berlin. Prin codul legislativ, aplicat în întreaga Prusie, a asigurat egalitatea tuturor supușilor în fața legii. A întărit armata (care avea 200 000 de soldați, fiind cea de-a treia din Europa), obținând alipirea Sileziei de la Austria și teritorii din Polonia. A aplicat toleranța religioasă. Au fost înființate școli de stat, pe care trebuia să le frecventeze toți copiii între 5 și 13 ani, iar soldații veterani erau profesori. A dat ordin să se construiască *Palatul Sans Souci*, reședința sa de la Potsdam; și s-a preocupat de literatură și arte.

Iosif al II-lea (1780–1790)

Iosif al II-lea

Împărat al Imperiului Habsburgic din 1780, a continuat reformele mamei sale, Maria Tereza, urmărind modernizarea, germanizarea și centralizarea statului austriac. Iosif al II-lea a introdus reforme importante: *Edictul de Toleranță* (1781), prin care se acorda libertate de cult tuturor confesiunilor și se abolea discriminarea față de evrei; secularizarea unei treimi din proprietățile mănăstirești; organizarea seminariilor generale de stat pentru pregătirea preoților; desființarea ordinelor călugărești și a mănăstirilor care nu exercitau activitate școlară și de ocrotire a bolnavilor; libertatea cuvântului prin desființarea cenzurii cărților; acordarea către țărani a dreptului de a prezenta plângeri în fața funcționarilor de stat; abolirea servituții personale a iobagilor, prin măsuri succesive, în întregul Imperiu Habsburgic, în Transilvania fiind desființată prin patenta din data de 22 august 1785. A cultivat mitul „bunului împărat", preocupat de soarta supușilor, fiind sprijinit în introducerea reformelor de cancelarul austriac Kaunitz. Iosif al II-lea a oficializat limba germană în imperiu și a încurajat cultura germană, sporindu-i prestigiul. După moartea sa, nobilimea a anulat majoritatea reformelor.

Ecaterina a II-a (1762–1796)

Ecaterina a II-a

Țarină a Rusiei, de origine germană, a fost atrasă de ideile iluministe, corespondând cu gânditori precum Voltaire și Diderot. Dorind modernizarea rapidă și occidentalizarea Rusiei, Ecaterina, supranumită *cea Mare*, a încurajat dezvoltarea economiei ruse prin acordarea libertății inițiativei în afaceri, micșorarea taxelor vamale și aducerea de imigranți germani, buni meseriași și comercianți. A întâmpinat greutăți în aplicarea reformelor, ca și Petru I, deoarece, într-o țară înapoiată economic, nobilimea deținea rolul dominant. De aceea, nu a putut desființa șerbia și a păstrat privilegiile nobilimii. Pentru reformarea justiției, a promovat un cod de legi iluminist, *Nakaz*, elaborat de o adunare a nobililor, *Zemstva*. Discutat din anul 1767, acesta nu a fost aplicat niciodată. Ecaterina a aplicat toleranța religioasă și a slăbit influența Bisericii Ortodoxe în stat prin secularizarea averilor mănăstirești. Țarina a transformat Rusia într-o mare putere, imperiul alipind mai multe teritorii, precum Peninsula Crimeea și unele regiuni poloneze.

- Compară politica reformistă a celor trei reprezentanți ai despotismului luminat, evidențiind asemănările și deosebirile.

1742	1765	1767	1781	1785
Constantin Mavrocordat publică un proiect de Constituție.	Înființarea Băncii din Berlin.	Discutarea codului de legi, în Rusia, de către o adunare a nobililor.	Aplicarea *Edictului de Toleranță* în Austria.	Desființarea servituții personale în Transilvania de către Iosif al II-lea.

2. Absolutism și Iluminism

Caracteristicile generale ale absolutismului luminat

Ideile iluministe i-au atras și pe unii monarhi din Europa. Ei au inițiat o serie de reforme de influență iluministă, aplicate însă astfel încât să nu afecteze puterea absolută pe care aceștia o dețineau. De aceea, au rămas cunoscuți în istorie cu denumirea de *monarhi (despoți) luminați*. În general, introducerea „de sus în jos" a reformelor (din inițiativa monarhilor) a fost determinată de preocuparea de a elimina decalajul de dezvoltare dintre state ca Austria, Prusia sau Rusia și Franța. Monarhii luminați erau fascinați de eficiența administrației și economiei franceze din timpul domniei lui Ludovic al XIV-lea, pe care o considerau un model. Reformele iluministe însă au fost introduse doar în anumite domenii, nefiind duse până la capăt. Astfel, burghezia a fost folosită în aparatul de stat, pentru eficientizarea activității, dar au fost păstrate privilegiile nobilimii și puterea politică a acestei clase sociale influente. Chiar dacă au introdus unele reforme în administrație, justiție, educație și în viața economică, monarhii luminați au realizat puține schimbări în viața politică, sistemul de guvernare rămânând, practic, același. Totuși, au reușit să schimbe, într-o oarecare măsură, imaginea pe care o aveau în ochii supușilor lor, fiind percepuți acum ca „părinți" ai popoarelor respective, preocupați de asigurarea fericirii tuturor prin reformele promovate (*doc. 1, pag. 10*).

Reprezentanții absolutismului luminat și politica lor reformistă

Un important reprezentant al absolutismului luminat a fost regele Prusiei, Frederic al II-lea, numit *cel Mare*. Prin reformele sale, el a transformat Prusia într-o mare putere militară (*studiu, pag. 10*).

În Rusia, Ecaterina a II-a a fost preocupată de introducerea unor reforme pentru ca țara să recupereze rămânerea în urmă față de alte state europene (*studiu, pag. 10*).

Unul dintre cei mai importanți reprezentanți ai absolutismului luminat a fost împăratul austriac Iosif al II-lea. Politica sa reformistă este cunoscută cu numele de *iosefinism* (*studiu, pag. 10*).

Absolutismul luminat s-a manifestat și în alte state europene. De exemplu, marele duce Leopold al II-lea, în Toscana, a restrâns drepturile nobilimii, a reformat legislația și sistemul de impozite și a desființat Inchiziția. Marchizul de Pombal s-a remarcat, în funcția de secretar al afacerilor Regatului Portugaliei, prin reforme în domeniul economic, desființarea Ordinului Iezuiților, abolirea sclaviei în întregul imperiu colonial etc.

Ideile iluministe au pătruns și în Țările Române. Domnitorii fanarioți, influențați de ideile înnoitoare ale Secolului Luminilor, au introdus, la rândul lor, o serie de reforme, printre care se cuvin amintite cele impuse, la mijlocul veacului al XVIII-lea, de Constantin Mavrocordat (desființarea legării de glie a țăranilor, modernizarea administrației) sau, spre sfârșitul aceluiași secol, de Alexandru Ipsilanti (reforma justiției, cu introducerea principiului garantării libertății individuale).

Importanța Iluminismului și a absolutismului luminat

Iluminismul a impus un nou mod de gândire, care a stat la baza organizării societății moderne. Principiile noi pe care le-a propagat, au determinat adoptarea unor reforme în diferite țări europene. Deși despoții luminați au introdus unele reforme modernizatoare, schimbările politice au fost modeste. Ideile iluministe se regăsesc în documentele revoluțiilor americană și franceză.

De reținut

- Secolul Luminilor a promovat noi principii și valori în societate.
- Reprezentanții Iluminismului, ca Montesquieu, Voltaire și Rousseau, au scris despre egalitatea indivizilor în drepturi, opunându-se absolutismului.
- Despoții luminați au urmărit modernizarea statelor lor printr-o politică reformistă.

Vocabular

Drept natural: teorie care susține egalitatea indivizilor în drepturi de la naștere.

Teoria contractului social: concepție care susține ideea angajamentului dintre monarh și popor, prin care să se garanteze drepturile și libertățile indivizilor.

Curentul fiziocrat: gândire economică potrivit căreia agricultura era principala sursă de venit a unui stat.

Teme de lucru

* Alcătuiește un glosar de termeni istorici referitori la concepțiile iluministe privind drepturile sociale și individuale.
◆ Informează-te suplimentar asupra iosefinismului și scrie un eseu despre consecințele sale în Transilvania.

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

1. Citiți cu atenție textul de mai jos, apoi, pe grupe de lucru, răspundeți următoarelor cerințe:

A renunța la libertate înseamnă a renunța la calitatea de om, la drepturile umane, ba chiar și la datoriile tale. *Nu există nici un fel de despăgubire posibilă pentru cel ce renunță la toate; o astfel de renunțare este incompatibilă cu natura omului. Dacă-ți lipsește voința de orice libertate, înseamnă că faci ca actele tale să fie lipsite de orice moralitate. În sfârșit, este o convenție zadarnică și contradictorie să stipulezi de o parte o autoritate absolută și de altă parte o ascultare fără margini...*

(J.-J. Rousseau)

- Comentați fragmentul evidențiat, exprimându-vă acordul/dezacordul cu ideea lui Rousseau.
- Identificați în textul de mai sus, cel puțin două principii iluministe.
- Precizați căror categorii sociale s-ar fi putut adresa textul de mai sus în secolul al XVIII-lea și explicați motivele pentru care fiecare dintre acestea ar fi putut fi influențate de ideile expuse de Rousseau.

2. Individual, redactează un scurt eseu (de 150–200 de cuvinte), în care să argumentezi rolul Iluminismului în schimbarea modului de gândire al europenilor din secolul al XVIII-lea.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Citește cu atenție textul de mai jos, apoi răspunde următoarelor cerințe:

Pentru a ne forma o părere despre guvernarea de aici [Viena în timpul Mariei Tereza și al lui Iosif al II-lea], *trebuie avute în vedere trei partide. Cea dintâi și cea mai puternică este a împărătesei, fiind alcătuită din fețe bisericești și doamne pioase. Aceasta se ocupă cu probleme morale, cu interzicerea cărților, cu prigonirea învățaților și a noilor filozofii la modă. (...) A doua partidă este a împăratului. Ea este preocupată de îmbunătățirea legislației, promovarea agriculturii, a comerțului și industriei, de răspândirea filozofiei și a bunului gust, de apărarea celor de jos împotriva oprimării celor mari, de tot ceea ce puternicii lumii pot face. (...) A treia este condusă de prințul Kaunitz. Inima lui aparține mai mult partidei împăratului decât mamei acestuia...*

(Scrisoare anonimă din Viena, 1780)

Curtea împărătesei Maria Tereza de Habsburg

- Precizează tipul de sursă istorică prezentat mai sus și comentează credibilitatea ei.
- Identifică în text informațiile referitoare la absolutismul luminat.
- Caracterizează atitudinea autorului față de Curtea de la Viena. Spre care dintre partidele descrise pare să se îndrepte simpatia sa? Ce aspecte ale opiniilor ideologice ale autorului se pot desprinde din text?
- Pe baza textului de mai sus, a lecțiilor și a imaginii de mai sus, realizează o descriere a Curții imperiale vieneze în preajma anului 1780.

Autoevaluare

Acum știi...

- Să explici principalele idei ale Iluminismului.
- Să indici aria de răspândire a Iluminismului în Europa.
- Să caracterizezi politica despoților luminați.
- Să identifici schimbările produse în gândire și în viața socială de Iluminism.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Chaunu, P., *Civilizația europeană în Secolul Luminilor*, București, 1986.
- Oppenheim, W., *Europa și despoții luminați*, București, 1998.
- Montesquieu, Ch. de, *Scrisori persane*, București, 1970.
- Rousseau, J.-J., *Confesiuni*, București, 1969.

Vizitează pagini web (Internet):

- www.iep.utm.edu (enciclopedie de filozofie)
- www.kidsinfo.com

II. Organizarea statelor moderne

1. Anglia în revoluție. Revoluția glorioasă
2. Constituirea Statelor Unite ale Americii
3. Revoluția franceză
4. Franța napoleoniană
Evaluare

Redactarea *Declarației de independență* a coloniilor engleze din America de Nord

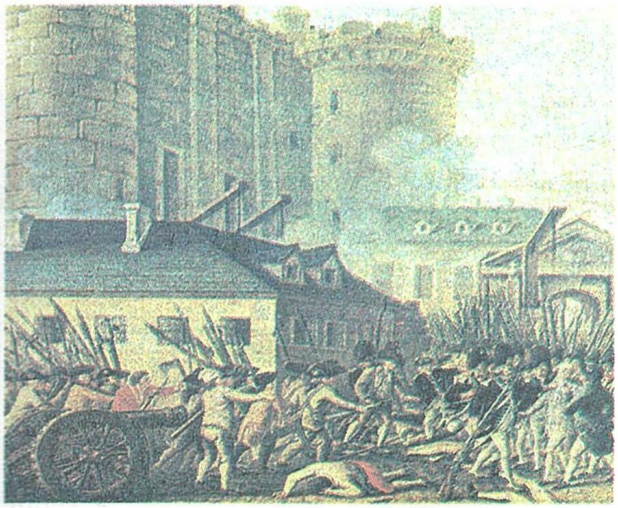

Căderea Bastiliei (14 iulie 1789)

Orice om și orice grup de oameni de pe pământ au dreptul la autoguvernare.

(THOMAS JEFFERSON)

În acest capitol vei învăța:

- cum, când și de ce s-a declanșat războiul civil din Anglia;
- care au fost consecințele *Revoluției glorioase*;
- cum s-au constituit coloniile engleze din America de Nord;
- când și cum s-a desfășurat războiul de independență al coloniilor engleze din America de Nord;
- care sunt principalele prevederi ale Constituției S.U.A.;
- când și de ce a izbucnit Revoluția franceză și cum s-a desfășurat aceasta;
- care au fost consecințele politicii napoleoniene asupra Franței și Europei.

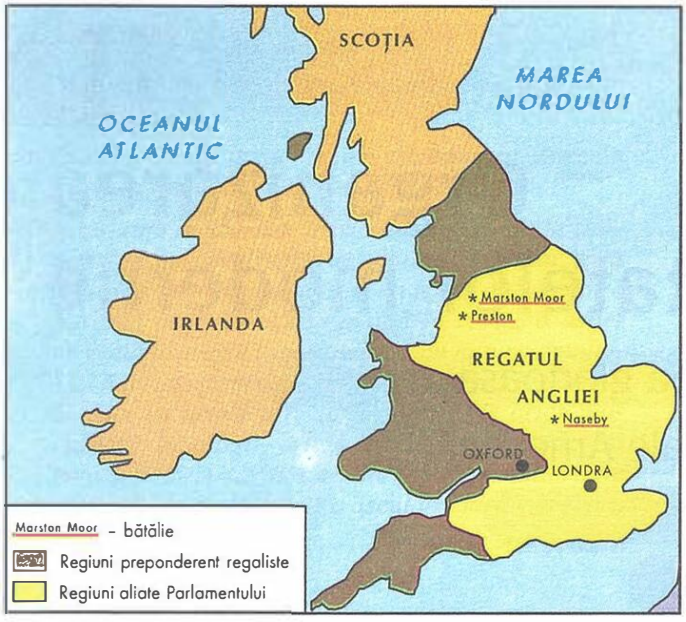

Anglia în timpul războiului civil

STUDIU

A. Oliver Cromwell (1599-1658)

Oliver Cromwell

S-a născut la Huntingdon, lângă Cambridge. Provenea din rândurile noii nobilimi engleze și era de confesiune puritană. A fost ales deputat atât în Parlamentul cel Scurt, cât și în Parlamentul cel Lung, devenind liderul opoziției față de politica regelui Carol I Stuart. S-a remarcat în prima parte a războiului civil dintre rege și Parlament (1642-1646), reușind să obțină victorii importante asupra oastei regale cu ajutorul „Armatei noului model". În anul 1653, a fost declarat Lord Protector al Angliei, Scoției și Irlandei, instituind o dictatură militară.

1

Petiția dreptului (1628)

3. Considerând că prin Marea Chartă a Libertăților s-a hotărât că nici un om liber nu va putea fi arestat și întemnițat, nici lipsit de libertățile și drepturile sale, nici pus în afara legii sau exilat decât în baza unei sentințe legale (...).

10. (...) Ei roagă cu smerenie Prea Înalta Voastră Maiestate ca nimeni, în viitor, să nu fie silit (...) a plăti vreo taxă sau impozit fără consimțământul comun votat de Parlament; ca nimeni să nu fie arestat sau deținut în felul arătat mai sus (...) și să nu îngăduie ca pe viitor poporul să mai fie împovărat în acest fel (...).

- Identifică în text trei revendicări ale Parlamentului englez, adresate regelui.
- Prezintă, utilizând cunoștințele de istorie din anii anteriori, când a fost adoptat documentul amintit la punctul 3 al *Petiției dreptului* și ce prevedea acesta.
- Organizați pe grupe de 3-4 elevi, căutați informații suplimentare și realizați scurte prezentări despre: puritani, Iacob I Stuart, Carol I Stuart, Carol al II-lea Stuart, Iacob al II-lea Stuart, Wilhelm de Orania.

STUDIU

B. *Actele de navigație* (1650-1651)

Începând din secolul al XVI-lea, autoritățile engleze s-au preocupat constant de încurajarea vieții economice, mercantilismul devenind ulterior politică de stat. În secolul al XVII-lea, această politică a fost ilustrată de *Actele de navigație*. Astfel, în 1650, Parlamentul cel Lung a interzis navelor străine să desfășoare activități comerciale în coloniile engleze, iar actul din 1651 a stabilit că toate mărfurile aveau să pătrundă în Anglia pe nave britanice. Acest din urmă document, aplicat până în 1849, este considerat baza constituirii puterii maritime și comerciale a Angliei, flota engleză devenind cea mai mare din lume, iar Anglia - „stăpâna mărilor".

Pe baza cunoștințelor de istorie din clasa a IX-a:

- explică termenul *mercantilism* și precizează numele altor mari puteri europene care au promovat această politică;
- prezintă motivele adoptării *Actelor de navigație*, având în vedere poziția geografică a Angliei și rivalitatea acesteia cu Olanda, „cărăușa mărilor" în secolul al XVII-lea.

axa cronologică

1603-1625	1625-1649	1628	1649	1653	1660-1688
Domnia lui Iacob I Stuart.	Domnia lui Carol I Stuart.	*Petiția dreptului.*	Anglia este proclamată republică.	Instituirea Protectoratului.	Perioada Restaurației.

II. ORGANIZAREA STATELOR MODERNE

Istoria politică a secolelor XVII–XVIII este dominată de revoluțiile din Anglia, America de Nord și din Franța. Cea dintâi a îmbrăcat, inițial, forma unui război civil între armata regelui și cea a Parlamentului; revoluția americană s-a desfășurat ca un război de independență al coloniilor engleze față de metropolă; în cazul Franței, revoluția este considerată „clasică" prin desfășurarea și consecințele sale. Cele trei mari evenimente istorice au inaugurat forme noi, moderne, de organizare a statelor: monarhia constituțională și republica. La cumpăna secolelor XVIII–XIX, Franța napoleoniană a contribuit la difuzarea ideilor revoluționare pe întregul continent european.

1. Anglia în revoluție

Războiul civil (1642–1649)

În anul 1603, la moartea reginei Elisabeta I, tronul Angliei a revenit dinastiei Stuart (conducătoarea Scoției). Într-un stat în care tendințele absolutiste de guvernare ale dinastiei Tudor (1485–1603) au fost temperate de tradiționala relație dintre rege și Parlament și unde religia anglicană devenise dominantă în secolul anterior, atât Iacob I (1603–1625) cât și Carol I (1625–1649) au adoptat o politică autoritară, cu simpatii catolice, care a nemulțumit profund îndeosebi categoriile dinamice ale populației – mica nobilime și burghezia. Principala instituție care s-a opus dinastiei Stuart a fost Parlamentul, opoziția față de aceasta îmbrăcând, sub forma puritanismului, o dimensiune religioasă. Conflictul dintre Parlament și rege s-a acutizat în timpul domniei lui Carol I Stuart. Nevoile financiare ale monarhiei l-au obligat pe rege să convoace Parlamentul, pentru a aproba noi impozite. Încercând să limiteze prerogativele regale, parlamentarii i-au adresat regelui, în 1628, *Petiția dreptului*, document rămas fără efect (*doc. 1, pag. 14*). În schimb, Carol I a decis să guverneze fără Parlament. În 1640, Parlamentul, proaspăt convocat de rege, a fost dizolvat după o activitate de numai trei săptămâni (Parlamentul cel Scurt). Parlamentul s-a reunit din nou la cererea lui Carol I, de data aceasta desfășurându-și lucrările timp de 13 ani (Parlamentul cel Lung, 1640–1653). În 1641, parlamentarii au adresat regelui *Mustrarea cea Mare*, document menit, de asemenea, să reglementeze prerogativele regale. În 1642, regele a decis să părăsească Londra (a cărei populație susținea tabăra parlamentară), declanșând-se astfel războiul civil. Parlamentul avea de partea sa regiunile dezvoltate din sud-estul Angliei, în vreme ce, în prima fază a războiului, armata regală s-a dovedit mai bine dotată și pregătită. În fruntea armatei parlamentare s-a aflat Oliver Cromwell, care a reoganizat trupele antiregaliste într-o formă extrem de eficientă, numită „Armata noului model" (*studiul A, pag. 14*). Bătăliile de la Marston Moor (1644) și Naseby (1645) au consacrat victoria Parlamentului, luptele luând sfârșit în anul 1648. În ianuarie 1649, Carol I a fost executat, Anglia fiind proclamată republică (*harta, pag. 14*).

Republica și Protectoratul (1649–1660)

Perioada regimului republican a fost marcată de consolidarea puterii politice a lui Cromwell – noul conducător al Angliei, de luptele purtate în Irlanda și Scoția, iar în plan economic, de *Actele de navigație*, care au transformat această țară în principala putere maritimă a lumii (*studiul B, pag. 14*). În 1653, Cromwell a fost proclamat Lord Protector al Angliei, Scoției și Irlandei. Protectoratul a fost, în realitate, o dictatură militară, baza acestuia fiind asigurată de armată. În 1655, Parlamentul a fost dizolvat. Acest fapt a întărit caracterul autoritar al regimului, care a luat sfârșit după moartea lui Cromwell. Politica dictatorială a acestuia a dus, în cele din urmă, la restaurarea monarhiei. În 1660, alegerile parlamentare au fost câștigate de regaliști, dinastia Stuart fiind readusă pe tronul Angliei (*Restaurația*).

Perioada Restaurației (1660–1688)

Domniile lui Carol al II-lea (1660–1685) și Iacob al II-lea (1685–1688) s-au caracterizat prin tendințe contradictorii. Pe de o parte, având o orientare procatolică, ambii monarhi au adoptat o politică tolerantă, exprimată îndeosebi prin *Declarația de indulgență* (1672), care garanta libertatea de conștiință, manifestând însă și tendințe autoritare. Pe de altă parte, Parlamentul, adept al anglicanismului și al controlului asupra puterii regale, a adoptat documente contrare politicii dinastiei Stuart: *Actul de uniformitate* (1662), care proclama autoritatea Bisericii Anglicane, *Test Act* (1673), care permitea ocuparea funcțiilor publice numai celor de religie anglicană sau *Habeas Corpus Act* (1679), care apăra libertatea persoanei în raport cu instituțiile statului.

Sistemul politic britanic

Monarhul	Desemnează pe prim-ministru și pe membrii Camerei Lorzilor, este conducătorul Bisericii Anglicane, are atribuții de politică externă.
Puterea legislativă	Parlamentul bicameral: - Camera Comunelor (membri aleși); - Camera Lorzilor (membri ereditari).
Puterea executivă	Cabinetul (guvernul): - alcătuit din miniștri; - format de partidul care câștigă alegerile.

Momente ale expansiunii coloniale engleze (sec. XVII–XVIII)

- 1607 – Jamestown (Virginia), prima așezare engleză în America de Nord.
- 1655 – Jamaica (Ins. Antile).
- 1663 – Carolina (America de Nord).
- 1664 – New York (fostă așezare olandeză – Noul Amsterdam).
- 1713 – Terra Nova, Acadia, Golful Hudson (în America de Nord, cedate de Franța prin tratatul de la Utrecht).
- 1732 – Georgia (a 13-a colonie engleză în America de Nord).
- 1757–1849 – Cucerirea Indiei.
- 1763 – Canada și Florida (cedate de Franța și respectiv Spania prin tratatul de la Paris).
- 1788 – Începutul colonizării engleze în Australia.
- 1796 – Ceylon (Sri Lanka, Asia de Sud).

STUDIU

A. Jurământul pelerinilor de pe corabia *Mayflower* (1620)

Este un document solemn, având caracter de contract politic și religios, semnat de coloniștii stabiliți pe coasta de est a Americii de Nord, la 21 noiembrie 1620. Această zi a devenit, mai târziu, sărbătoare națională în Statele Unite ale Americii, sub numele de *Thanksgiving Day* (Ziua Recunoștinței). Un grup de britanici și olandezi, de confesiune protestantă puritană, a traversat Oceanul Atlantic, pe vasul Mayflower. Călătorii au debarcat pe 11 noiembrie 1620 lângă Cape Cod, întemeind Noua Anglie. Până în 1640, aici vor mai fi înființate coloniile: Massachusets, Rhode Island, Connecticut și se vor pune bazele orașului Boston. Prin Jurământ, coloniștii își stabileau principiile de autoguvernare și își defineau relațiile cu metropola (Anglia): *(...) prin prezentul act convenim să constituim împreună un corp social în scopul unei bune guvernări, organizări și apărări; (...) și să stabilim cele mai drepte legi, egale pentru toți (...)*. Aceste evenimente fac parte din procesul constituirii națiunii americane.

- Caută informații suplimentare despre sărbătoarea Zilei Recunoștinței și realizează o prezentare a tradițiilor specifice momentului, având în vedere acele aspecte care amintesc de pelerinii de pe Mayflower și debarcarea lor pe țărmul american.

STUDIU

B. *Declarația de independență* a coloniilor engleze din America de Nord

Documentul a fost semnat la 4 iulie 1776, la Philadelphia, principalul său autor fiind Thomas Jefferson. Ziua de 4 iulie va deveni apoi sărbătoarea națională a S.U.A. Coloniștii își afirmau propria individualitate față de Anglia și respingeau pretențiile de dominație ale acesteia.

Declarația de independență (1776)

Noi considerăm adevăruri evidente prin sine că toți oameni au fost creați egali, că sunt înzestrați de Creatorul lor cu anumite drepturi inalienabile, ca viața, libertatea și căutarea fericirii. Că pentru a garanta aceste drepturi oamenii au instituit guverne, a căror autoritate derivă din consimțământul celor guvernați. Că ori de câte ori o formă de guvernare devine o primejdie pentru aceste scopuri, este dreptul poporului să o schimbe sau să o abroge (...).

- Enumeră cel puțin trei principii de influență iluministă înscrise în documentul de mai sus.
- Redactează un eseu cu titlul: *Declarația de independență a coloniilor engleze din America de Nord, actul de naștere al Statelor Unite ale Americii.*

1688 *Revoluția glorioasă.*

1707 Unirea Angliei cu Scoția. Constituirea Regatului Unit al Marii Britanii.

1773 *Invitația la ceai* de la Boston.

1775 Victoria americanilor asupra englezilor la Lexington.

1776 *Declarația de independență* a coloniilor engleze din America de Nord.

Revoluția glorioasă

Eveniment hotărâtor al istoriei Angliei, detronarea prin mijloace pașnice a regelui Iacob al II-lea Stuart a consacrat trecerea pentru prima dată în istorie la monarhia constituțională – parlamentară. Deciziile lui Iacob al II-lea – execuția rivalului său, ducele de Montmouth și arestarea unor episcopi – au făcut ca Parlamentul să grăbească înlăturarea sa și să declare tronul vacant. Coroana Angliei a fost oferită conducătorului Olandei, Wilhelm de Orania, de religie protestantă, care era căsătorit cu Maria, fiica lui Iacob al II-lea. Noul rege a acceptat, în 1689, să semneze *The Bill of Rights* (*Declarația Drepturilor*), prin care atribuțiile monarhiei erau considerabil restrânse în favoarea Parlamentului, iar drepturile și libertățile cetățenești erau garantate. Puterea executivă și cea legislativă erau separate, iar regele nu putea suspenda legile sau executarea lor fără acordul Parlamentului. De asemenea, monarhul trebuia să aibă aprobarea Parlamentului pentru fixarea unor contribuții bănești sau pentru mobilizarea armatei. *Declarația Drepturilor* formează, alături de alte documente anterioare ca *Magna Charta Libertatum* (1215), *Petiția Dreptului* (1628) sau *Habeas Corpus Act* (1679), baza juridică a regimului constituțional britanic.

Sistemul politic britanic, a cărui structură a fost definitivată în secolul al XVIII-lea, are la bază principiul separării puterilor în stat, garantarea libertăților cetățenești, dreptul comun și interesul general. Puterea legislativă aparține Parlamentului (format, de la sfârșitul secolului al XVII-lea, din membrii grupărilor politice whig și tory) (*tabel, pag. 16*), iar puterea executivă – Cabinetului, ai cărui membri (miniștri) sunt responsabili, din 1701, în fața Parlamentului. Prerogativele monarhice sunt strict delimitate. Prin documentul *The Act of Settlement* (1701), a fost reglementată succesiunea la tron, aceasta revenind doar unui principe protestant.

În anul 1707, prin fuziunea dintre Anglia și Scoția, s-a constituit Regatul Unit al Marii Britanii.

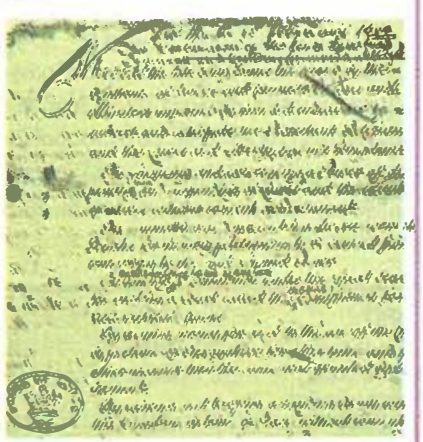

Declarația Drepturilor (1688)

2. Constituirea Statelor Unite ale Americii

Coloniile engleze din America de Nord

Constituirea coloniilor engleze de pe continentul nord-american debutează la începutul secolului al XVII-lea, cu prima așezare de pe coasta atlantică, Jamestown. Într-un răstimp de peste un secol, din inițiativa Coroanei britanice, a unor asociații religioase ori a unor persoane particulare, au fost fondate 13 colonii, cu o populație majoritar engleză, de religie protestantă (*studiul A, pag. 16*). În secolul al XVIII-lea, dintre cei aproximativ 2,5 milioane de locuitori, în jur de 500 000 erau sclavi negri, aduși pentru a asigura mâna de lucru necesară pe plantațiile de bumbac, tutun sau orez din coloniile sudice. Coloniile ocupau un teritoriu situat între țărmul vestic al Atlanticului și lanțul Munților Aleghani (dincolo de care, potrivit unei interdicții britanice, nu se puteau extinde). Astfel, în sud s-au format colonii cu o economie predominant agrară, legate de Anglia prin interese comerciale (Virginia, Carolina de Nord, Carolina de Sud, Georgia, Maryland), iar în centru și nord colonii în care, pe lângă agricultură, un loc tot mai important revenea activităților industriale (New York, New Jersey, Delaware, Pennsylvania în centru, respectiv Connecticut, Massachusetts, New Hampshire și Rhode Island în nord). Acestea, prin dinamica lor economică, aveau să fie percepute de metropolă (Anglia) ca o concurență primejdioasă.

Treptat, locuitorii coloniilor engleze își dezvoltă o conștiință națională proprie, legi și instituții specifice, rezultat al autoguvernării. După anul 1760, controlul britanic asupra coloniilor și politica fiscală față de acestea s-au înăsprit, determinând declanșarea unui conflict ce va duce la revendicarea independenței coloniilor (*studiul B, pag. 16*). Restricțiile privind exporturile americane sau dezvoltarea ramurilor industriale ce ar fi putut concura economia engleză, taxele directe impuse fără consimțământul coloniștilor (care nu erau reprezentați în Parlamentul de la Londra), cum ar fi impozitul de timbru pentru documentele juridice, au agravat conflictul. Printre primele evenimente legate de lupta pentru independență se numără *„invitația la ceai"* de la Boston (16 decembrie 1773), în care un grup de coloniști deghizați în indieni au aruncat în mare încărcătura de ceai a vaselor britanice ancorate în port – drept răspuns față de taxa pe ceai impusă de Anglia.

Personalități ale războiului american pentru independență

A. George Washington (1732–1799)

George Washington

A fost unul dintre principalii partizani ai luptei pentru independența coloniilor engleze din America de Nord. În anul 1775 a fost numit comandantul suprem al armatei americane. A deținut funcția de președinte al Adunării Constituante. La data de 30 aprilie 1789, a depus jurământul de președinte al SUA, după ce fusese ales în această funcție în unanimitate. În anul 1793, George Washington a fost ales pentru a doua oară președinte. Primul președinte american din istorie, George Washington, a refuzat să candideze la un al treilea mandat. A preferat să se retragă, în anul 1797, la Mount Vernon, pe domeniul său, după ce condusese SUA timp de opt ani.

B. La Fayette, Marie Joseph (marchiz de) [1757–1834]

La Fayette

S-a născut la Chavaniac (Franța). La numai 20 de ani, în 1777, a plecat în America alăturându-se luptei pentru obținerea independenței coloniilor americane, devenind un colaborator apropiat al lui George Washington și contribuind direct la victoria decisivă de la Yorktown. Revenit în Franța și ales deputat în Adunarea Stărilor Generale din anul 1789, marchizul de La Fayette a fost unul dintre adepții monarhiei constituționale în timpul Revoluției franceze. Emigrat din anul 1792 până în 1800, a refuzat, după reîntoarcerea în țară, orice post oficial în perioada Imperiului francez.

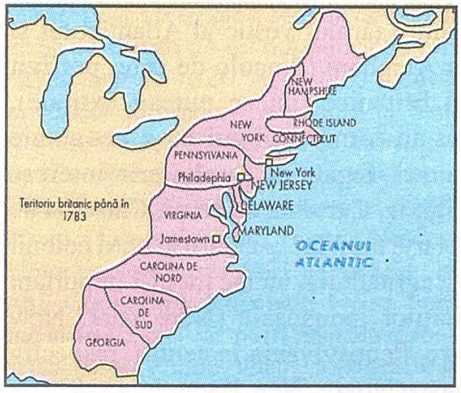

Statele Unite ale Americii în 1783

1 Constituția S.U.A. (1787)

Noi, poporul Statelor Unite, în scopul de a forma o uniune mai perfectă, de a statornici justiția, de a asigura liniștea internă, de a ne îngriji de apărarea comună, a promova bunăstarea generală și a garanta binefacerile libertății, nouă înșine și urmașilor noștri, dispunem și statornicim această Constituție (...).

1.1. Cu puterea executivă este învestit președintele Statelor Unite ale Americii (...) Președintele este comandantul suprem al armatei și marinei, precum și al miliților diferitelor state.

1.2. Cu avizul Senatului, el are puterea de a încheia tratate (...) poate numi pe ambasadori, alți funcționari publici (...) pe judecătorii Curții Supreme și alți înalți funcționari.

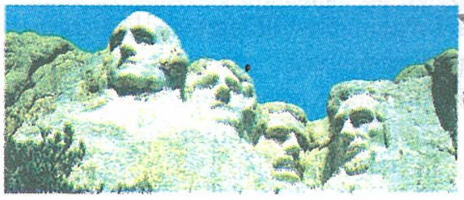

Mount Rushmore (S.U.A.) - sculpturi în stâncă: președinții americani G. Washington, Th. Jefferson, A. Lincoln și Th.D. Roosevelt

Casa Albă (Washington, S.U.A.)

- Precizează în numele cui este instituită Constituția. Explică scopurile Constituției, având în vedere epoca în care a fost redactată.
- Enumeră, pe baza textului de mai sus, câte două atribuții ale președintelui S.U.A. în domeniul politicii interne și, respectiv, al politicii externe.
- Caută informații suplimentare despre *Declarația drepturilor* (Anglia, 1689) și *Constituția S.U.A.* și realizează o comparație între cele două documente, având în vedere: momentul și scopurile adoptării, rolul lor în organizarea statelor respective, asemănări și deosebiri în privința conținutului.
- Caută informații suplimentare despre președinții americani ale căror chipuri sunt sculptate pe Muntele Rushmore și alcătuiește câte o fișă biografică a fiecăruia. Motivează alegerea sa ca simbol al poporului american.
- Pe baza investigației personale (eventual împreună cu mai mulți colegi), realizează un dosar tematic cu titlul: *Washington - capitala S.U.A, două secole de istorie*.

Axa cronologică

1777	1781	1783	1787	1789
Victoria americană în bătălia de la Saratoga.	Victoria americano-franceză de la Yorktown.	Tratatul de la Versailles. Anglia recunoaște independența coloniilor sale din America de Nord.	Constituția S.U.A.	Primele alegeri pentru funcția de președinte al S.U.A.

Declarația de independență (1776)

Întruniți în 1774 la Philadelphia, reprezentanții coloniștilor au luat pentru prima dată în discuție, într-un cadru organizat, problemele legate de taxele impuse de Londra și de raporturile cu metropola. Cu acest prilej, s-au făcut simțite două tendințe: ruperea legăturilor cu Anglia (idee susținută îndeosebi de coloniile din centru și nord) sau păstrarea acestora (poziția unora dintre coloniștii din sud numiți, pentru aceasta, loialiști). În paralel, s-au constituit asociații ca „Fiii libertății" sau „Comitetele de corespondență" și s-a declanșat o activă campanie publicistică în favoarea independenței.

În 1775 au avut loc ciocniri violente între trupele britanice și coloniști, lângă Boston (Lexington). A început astfel faza militară a conflictului cu Anglia. În aceste condiții, un an mai târziu a fost convocat la Philadelphia un nou congres al celor 13 colonii, în cadrul căruia a fost elaborată *Declarația de independență* a coloniilor engleze din America de Nord. Aceasta afirma principiile egalității dintre state, al egalității dintre oameni, al dreptului de rezistență la opresiune, dar și ideea dreptului oamenilor la libertate și la căutarea fericirii.

Războiul de independență (1775–1783)

În timpul conflictului militar, cele 13 colonii au beneficiat de sprijinul unor puteri europene ca Franța, Spania și Olanda.

Forțele angajate în luptă au fost: armata engleză, superioară, cel puțin la început, atât numeric cât și organizatoric, sprijinită de trupe de mercenari germani și respectiv armata americană, constituită în 1775 sub comanda lui George Washington, pe baza trupelor locale ale coloniilor. Acesteia din urmă i s-au adăugat voluntari europeni precum francezul La Fayette, polonezul Koszciuszko sau germanul von Kalb și corpul expeditionar francez condus de Rochambeau, sosit în 1780 (*studiile A, B, pag. 18*). Războiul s-a desfășurat atât pe uscat, cât și pe mare. Pe uscat, victoria americană a fost consacrată în urma a două mari bătălii: cea de la Saratoga (17 octombrie 1777) și cea de la Yorktown (19 octombrie 1781), aceasta din urmă fiind obținută cu ajutor francez. Pe mare, flota americană, proaspăt constituită, a fost sprijinită de navele Franței și Spaniei.

Prin tratatul de pace de la Versailles (3 septembrie 1783), Anglia recunoștea independența celor 13 colonii, ca și dreptul acestora de a se extinde dincolo de Munții Aleghani, până la fluviul Mississippi, fiind consacrată astfel apariția unui nou stat pe harta lumii (*hartă, pag. 18*).

Constituția S.U.A. (1787). Sistemul politic american

Primul pas către constituirea Statelor Unite ale Americii a fost reprezentat de *Articolele Confederației*, redactate în anul 1777, în timpul desfășurării războiului cu Anglia. Acestea prevedeau constituirea unei confederații de state suverane.

Constituția noului stat american a fost elaborată de Adunarea Constituantă desfășurată la Philadelphia în 1787. Documentul, în vigoare și în zilele noastre, consacra formarea S.U.A. ca republică federală, alcătuită inițial din 13 state (numărul lor fiind în prezent de 50, cărora li se adaugă Districtul Federal Columbia, unde se află capitala federală, Washington).

Instituțiile statului au fost organizate potrivit principiului separării puterilor:

- **puterea executivă** revine președintelui (ales, ca și vicepreședintele, pe o perioadă de patru ani), acesta fiind concomitent șef al statului, al guvernului, comandant militar suprem; guvernul federal este compus din secretari de stat responsabili cu apărarea, politica fiscală și monetară, politica externă, deciziile luate de acesta fiind respectate de toate statele componente ale uniunii;
- **puterea legislativă** este atribuită Congresului bicameral, alcătuit din Senat (câte doi reprezentanți ai fiecărui stat) și Camera Reprezentanților (deputați aleși de fiecare stat proporțional cu numărul locuitorilor);
- **puterea judecătorească** este reprezentată de Curtea Supremă, formată din judecători numiți pe viață de președinte, cu aprobarea Senatului.

Fiecare stat-membru își păstrează competențe largi, în domenii ca: justiție, legislație internă, impozite locale, învățământ. Era menținută sclavia, din viața politică a statului american fiind excluși indienii și sclavii negri.

Constituției i s-au adăugat, în anul 1791, zece amendamente privind libertatea presei, cuvântului, conștiinței, separarea Bisericii de stat etc. (*doc. 1, pag. 18*).

Bătălia de la Saratoga (17 octombrie 1777)

Principalele momente ale Revoluției franceze

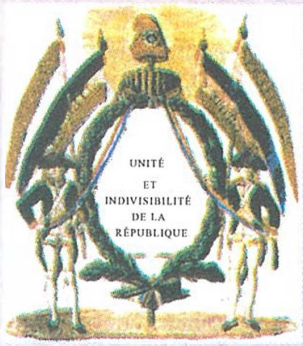

Emblema revoluției franceze

- 1789:
  - 5 mai – Adunarea Stărilor Generale (se proclamă Adunare Constituantă la 9 iulie);
  - 14 iulie – Paris, cucerirea închisorii Bastilia;
  - 26 august – *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului*.
- 1791:
  - 21 iunie: Fuga regelui. Prinderea sa la Varennes;
  - 3 septembrie – Adunarea Constituantă adoptă Constituția.
- 1792:
  - 20 aprilie – Franța declară război Austriei;
  - 20 septembrie – Victoria franceză de la Valmy;
  - 21 septembrie – Proclamarea Republicii Franceze.
- 1793:
  - 21 ianuarie – Executarea regelui;
  - 6 aprilie – Înființarea Comitetului Salvării Publice;
  - 2 iunie – Înlăturarea girondinilor de către iacobini;
  - 24 iunie – Constituția anului II (neaplicată);
- 1794:
  - 27 iulie – Înlăturarea lui Robespierre și a iacobinilor.
- 1795:
  - august – Constituția anului III. Instituirea Directoratului.

A. Ludovic al XVI-lea (1774–1792)

A fost rege al Franței între anii 1774 și 1791, apoi „rege al francezilor" în anii 1791 și 1792. La un an de la dărâmarea Bastiliei, pe Câmpul lui Marte, regele a fost nevoit să participe la aniversarea izbucnirii revoluției. Alături de toți cei prezenți, el a jurat să apere libertățile poporului. La 21 iunie 1791 însă, a încercat să fugă în străinătate. Acest gest și legăturile sale cu cei din exterior, care pregăteau o puternică lovitură contrarevoluționară, au adâncit prăpastia care îl separa pe rege de poporul său. Adunarea a hotărât atunci să-l suspende din funcțiile sale, iar la data de 3 septembrie 1791 a fost votată *Constituția*, care stabilea totuși că Franța era o monarhie. Regele nu s-a putut adapta situației sale de monarh constituțional. Acuzat de trădare și condamnat la moarte, a fost executat, prin ghilotinare, la Paris (21 ianuarie 1793).

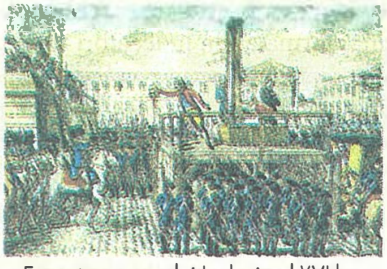
Executarea regelui Ludovic al XVI-lea

- În cadrul unui joc de roluri, reconstituiți procesul lui Ludovic al XVI-lea, imaginând acuzarea și, respectiv, apărarea regelui.

B. Robespierre, Maximilien de (1758–1794)

Maximilien de Robespierre

Avocat din Arras și deputat al stării a treia în Artois, în anul 1789, a fost numit „Incoruptibilul", datorită onestității și spiritului său justițiar. Membru al Adunării Constituante, Robespierre a reușit să-și impună idealul politic în clubul iacobin, inspirat fiind de ideile lui Jean-Jacques Rousseau. Intrat în Comitetul Salvării Publice la data de 27 iulie 1793, Robespierre a devenit atotputernic. El a condus însă într-o perioadă de maximă criză revoluționară și de amenințare externă, instituind regimul terorii. Politica intransigentă și sângeroasă, dusă „în numele libertății" și executarea celor care erau suspectați ca dușmani ai revoluției au nemulțumit profund. În aceste condiții, la data de 27 iulie 1794 (9 thermidor), a avut loc o lovitură de stat, care punea capăt dictaturii iacobine, Robespierre fiind ghilotinat.

- Caută informații suplimentare și realizează scurte fișe biografice ale altor conducători ai Revoluției franceze: Danton, Marat, Saint-Just, Hébért.

1 *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* (1789)

I. Oamenii se nasc și rămân liberi și egali în drepturi (...).
II. Scopul oricărei asociații politice este conservarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului; aceste drepturi sunt libertatea, proprietatea și rezistența la opresiune.
III. Națiunea este sursa (...) oricărei suveranități (...).
VI. Legea este expresia voinței generale; toți cetățenii au dreptul să contribuie, personal sau prin reprezentanții lor, la alcătuirea ei (...).

- Precizează cel puțin două asemănări între *Declarația de independență* a S.U.A. (de la pag. 16) și documentul alăturat.
- Pornind de la articolele documentului 1, realizează un eseu cu titlul: *Principii ale regimurilor democratice de astăzi în Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului.*

1774–1792	1789	1790	1791	1792
Domnia regelui Ludovic al XVI-lea.	Declanșarea Revoluției franceze.	Constituția civilă a clerului.	Franța devine monarhie constituțională.	Proclamarea primei Republici Franceze.

3. Revoluția franceză

„Vechiul Regim"

Societatea Vechiului Regim, prin structura și modul său de viață, conținea premisele declanșării evenimentelor de mai târziu, care vor duce la o ruptură violentă cu trecutul. Până în 1789, Franța se caracteriza printr-o organizare social-politică rigidă, în care puterea de decizie revenea monarhului, locuitorii fiind împărțiți în așa-numitele „stări":

- starea I – reprezentată de cler;
- starea a II-a – a nobilimii;
- starea a III-a – reunind restul populației, de la burghezia bogată și instruită la țăranii și orășenii săraci.

În vreme ce primele două stări se bucurau de privilegii economice și politice (printre care scutirea de la plata impozitelor), starea a III-a susținea, prin munca și contribuțiile sale financiare, statul și Curtea regală. Acumularea nemulțumirilor legate de situația financiară a țării (agravată de participarea Franței la războiul de șapte ani și la războiul pentru independența coloniilor americane) a creat o stare de spirit conflictuală între marea masă a populației, pe de o parte, nobilime și Curtea regelui Ludovic al XVI-lea, pe de altă parte. Încercările miniștrilor Turgot, Necker, Calonne de a reforma sistemul financiar, prin impunerea la plata impozitelor și a primelor două stări, au eșuat, din cauza împotrivirii regelui, iar publicarea de către Necker a contului de cheltuieli ale Curții, care dovedea risipa și luxul în care trăiau regele și marea nobilime, a aprins mai mult spiritele în Franța (*studiul A, pag. 20*).

Anul 1789

Grava criză financiară prin care trecea regatul l-a determinat pe rege să convoace, la 5 mai 1789, Adunarea Stărilor Generale (instituție care nu se mai reunise din anul 1614). În timpul desfășurării alegerilor de deputați pentru Adunare, în toate localitățile Franței au fost completate *Caiete de doleanțe*, care cuprindeau principalele revendicări ale stării a III-a: libertate, egalitate, suprimarea privilegiilor, impunere egală la plata impozitelor.

Adunarea din Sala jocului cu mingea (Franța, 1789)

În cadrul Adunării, deputații stării a III-a au decis să se separe de reprezentanții clerului și nobilimii, după care, în ciuda eforturilor regelui de a-i împiedica, au transformat această instituție într-o Adunare Națională Constituantă, scopul ei principal fiind elaborarea unei legi fundamentale care să transforme Franța într-o monarhie constituțională. Intențiile regelui de a dizolva noua adunare s-au lovit de rezistența populației Parisului, care a constituit o Gardă Națională și, la 14 iulie 1789, a atacat și distrus închisoarea Bastilia, simbol al absolutismului monarhic francez. Săptămânile ce au urmat acestui eveniment au fost marcate atât de extinderea mișcării revoluționare în toate regiunile țării, în paralel cu izbucnirea revoltelor țărănești (cunoscute sub numele de „Marea Spaimă"), cât și de adoptarea unor documente esențiale pentru desfășurarea revoluției: la 4 august 1789, deputații clerului și nobilimii au renunțat la privilegiile lor, iar la 26 august, Adunarea a votat *Declarația Drepturilor Omului și ale Cetățeanului*, ce proclama egalitatea tuturor oamenilor, dreptul la libertate, inclusiv la libertatea conștiinței (*doc. 1, pag. 20*). S-au constituit, totodată, cluburile revoluționare (cele mai cunoscute fiind cele ale girondinilor și iacobinilor), grupări politice cu un rol important în evoluția ulterioară a Franței (*studiul B, pag. 20*).

Perioada 1790-1792

În anul 1791, Adunarea Constituantă a votat prima lege fundamentală a Franței, care, în mod semnificativ, avea drept preambul *Declarația Drepturilor Omului...* Franța era reorganizată în 83 de departamente, se aplica sistemul separării puterilor în stat, regele împărțindu-și prerogativele cu o Adunare Legislativă aleasă prin vot censitar. În același an însă, Ludovic al XVI-lea a încercat să fugă din Franța, fiind prins la Varennes-en-Argonne (21 iunie 1791) și suspendat din funcție. În străinătate se refugiaseră încă din 1789 numeroși membri ai nobilimii, care acționau în vederea constituirii unei armate (cu sprijin britanic, prusac sau austriac) menită să reinstaureze vechea ordine politică în Franța. Prin urmare, anii 1791–1792 au fost caracterizați prin acumularea unor probleme grave: Adunarea Legislativă, lipsită de resurse financiare nu putea soluționa criza economică cu care se confrunta țara, o parte a clerului refuza să se supună guvernului, iar armatele Austriei și Prusiei, constituite în sprijinul emigranților, au pătruns pe teritoriul francez. În aceste condiții, Adunarea a decis declararea războiului contra Austriei, fiind proclamată „*Patria în primejdie*". La 10 august 1792, o nouă revoltă a Parisului a dus la arestarea familiei regale și la înlăturarea monarhiei.

Costume din timpul Revoluției franceze

Elemente ale vieții cotidiene în Franța (1789-1815)

Epoca	Locuințe și mobilier	Îmbrăcăminte
Franța revoluționară	Arhitecții se inspiră din modelele Antichității (templele romane). În orașe, apar clădirile cu parterul rezervat magazinelor și etajele – apartamentelor de închiriat. Apar sălile de baie și tapetul de hârtie pentru decorarea pereților. Mobilier sobru, în linii drepte, decorat cu frunze de laur.	Apare pantalonul bărbătesc, considerat inițial o piesă de vestimentație a săracilor. Pălăriile și rochiile femeilor sunt decorate cu panglici tricolore. Din 1795, apar rochiile inspirate după modele romane: simple, lungi, cu talia înaltă.
Imperiul Francez	Arhitectura accentuează aspectul „antic" al clădirilor monumentale, care au rolul de a sublinia grandoarea domniei napoleoniene. Casele particulare imită și ele Antichitatea, prin coloane sau decorațiile tavanelor, ușilor și ferestrelor. Mobilierul este masiv, solid, decorat cu simboluri militare.	Femeile poartă rochii lungi, drepte, cu talie înaltă. Bărbații preferă uniforma militară (foarte luxoasă pentru ofițeri) sau, în cazul hainelor civile – pantalonii drepți, vestele și sacourile, asemănătoare cu cele din zilele noastre.

1

Discursul lui Napoleon Bonaparte către armata din Italia (1796)

Soldați!

Sunteți goi și rău hrăniți! Guvernul vă datorează mult, dar nu vă poate da nimic. Răbdarea, curajul de care ați dat dovadă (...) sunt admirabile, însă ele nu vă vor aduce glorie, nici strălucire. Vă voi conduce pe câmpiile cele mai fertile din lume. Bogate provincii, mari orașe vor fi în puterea noastră; acolo veți găsi onoruri, glorie și bogății! Soldați ai armatei din Italia, vă vor lipsi oare curajul și statornicia?

- Precizează pe scurt conținutul mesajului transmis de Napoleon soldaților săi.
- Identifică cel puțin trei indicii pe care un istoric le-ar putea extrage din textul de mai sus cu privire la intențiile lui Napoleon.
- Presupunând că ai face parte din armata napoleoniană, redactează o scurtă listă în care să înscrii sentimentele pe care ți le-a provocat discursul lui Napoleon.

STUDIU

Lovitura de stat de la 18 Brumar (9 noiembrie 1799)

În urma acestui eveniment, Napoleon Bonaparte a preluat puterea în Franța. La 9 noiembrie 1799, el a reușit să-i convingă pe membrii Consiliului Bătrânilor că, din cauza amenințărilor interne și externe, acesta trebuia să se retragă în afara Parisului, la Saint Cloud, unde se afla și Consiliul celor 500. A doua zi, armata a înconjurat locul unde cele două consilii își țineau reuniunile și, într-o atmosferă de confuzie generală, Napoleon a declarat dizolvarea Directoratului, a Consiliului Bătrânilor și a Consiliului celor 500. A fost înființat un nou corp executiv – Consulatul (format din trei membri: Napoleon, prim-consul, abatele Siéyès și Roger Ducos). Cele două instituții ale puterii legislative au fost înlocuite cu două „comitete permanente", formate din 25 de membri, controlate de Napoleon.

Încoronarea (2 decembrie 1804) a avut loc la Paris, în prezența papei Pius al VII-lea. Imaginea redă o ceremonie solemnă, într-un cadru fastuos. Împăratul însuși o încoronează pe soția sa, Josefina, a cărei trenă este purtată de surorile lui Napoleon.

Încoronarea lui Napoleon I (1804)

1792-1795 Perioada Convenției Naționale.

1795-1799 Perioada Directoratului.

1796-1797 Campania franceză din Italia.

1798-1799 Campania franceză din Egipt.

1799-1804 Perioada Consulatului.

1800 Înființarea Băncii Franței.

Perioada Convenției Naționale (1792-1795)

În septembrie 1792, Adunarea Legislativă a cedat locul uneia noi: *Convenția Națională*. La 21 septembrie, aceasta proclama republica, eveniment petrecut a doua zi după marea victorie franceză de la Valmy, împotriva armatei prusace. Aceasta marchează, în fapt, începutul victoriilor militare în urma cărora monarhiile europene vor fi nevoite să accepte regimul republican francez. În cadrul Convenției s-au conturat, în principal, două orientări:

- *girondinii*, adepți ai unui regim liberal moderat, care au condus Franța între 1792 și 1793. Executarea regelui (21 ianuarie 1793) a dus însă la izbucnirea revoltelor regaliste și la constituirea unei puternice coaliții externe împotriva Franței, în timp ce, în interior, dificultățile economice s-au agravat;
- *iacobinii* (conduși de Robespierre), susțineau lupta împotriva dușmanilor interni și externi prin orice mijloace. Concepția lor politică a fost exprimată în Constituția din 1793, neaplicată însă. Ei i-au înlăturat pe girondini la 2 iunie 1793 și, timp de un an, au instaurat, prin noile instituții – *Comitetul Salvării Publice*, *Comitetul Siguranței Generale* și *Tribunalul Revoluționar* – un regim dictatorial, dominat de teroare. În plan militar însă, armata revoluționară reorganizată de iacobini și însuflețită de acordurile *Marseillezei* (primul imn național, compus în 1792 de Rouget de Lisle) a reușit să alunge armatele străine și să treacă dincolo de hotarele Franței. Iacobinii au introdus calendarul republican (lunile anului fiind denumite după aspecte ale naturii), au înlăturat rămășițele sistemului feudal în agricultură, au pedepsit aspru pe speculanții de produse alimentare. La 27 iulie 1794 (9 thermidor, potrivit noului calendar republican), iacobinii au fost înlăturați.

Directoratul (1795-1799)

Convenția Națională a fost înlocuită de un regim politic bazat pe *Constituția anului III* (1795), în care puterea executivă revenea unui organism colectiv format din 5 membri (directorii), iar cea legislativă unei structuri bicamerale, alcătuite din Consiliul celor 500 și Consiliul Bătrânilor (Senatul).

Pe plan intern, Directoratul a moștenit o situație economică și financiară dezastruoasă, căreia i s-au adăugat nemulțumirile regaliștilor dar și ale sărăcimii, adeptă a măsurilor aspre ale iacobinilor. În plan extern însă, această perioadă a fost dominată de afirmarea lui Napoleon Bonaparte în timpul campaniilor militare din Italia, împotriva Austriei (1796–1797) și din Egipt, împotriva intereselor Angliei (1798–1799) (*doc. 1, pag. 22*).

4. Franța napoleoniană (1799-1815)

Consulatul (1799-1804)

Revenit în Franța din campania egipteană, în anul 1799, Napoleon Bonaparte a speculat lipsa de încredere a francezilor în Directorat și, prin lovitura de stat de la 18 brumar (9 noiembrie), a instaurat regimul Consulatului (*studiu, pag. 22*). De la început, a acționat pentru a-și subordona instituțiile statului. Mai întâi, a impus o Constituție autoritară (1799), apoi a fost instituit Consiliul de Stat, care redacta legile propuse de primul consul; justiția a fost organizată în sens centralizator (în anii 1799 și 1800), iar în 1804 a fost promulgat Codul civil, operă juridică esențială, care a contribuit la modernizarea societății franceze, prin precizarea principiilor de libertate și egalitate în fața legii impuse de Revoluția franceză, protejarea proprietății individuale și laicizarea statului. Măsurile economice au vizat redresarea agriculturii, industriei și transporturilor și promovarea intereselor comerciale franceze (în anul 1800 fiind înființată Banca Franței).

În 1801 a fost încheiat Concordatul cu papalitatea, iar în 1802 au fost adoptate *Articolele organice*, astfel că, pe lângă recunoașterea granițelor statului papal, era reorganizată Biserica Catolică din Franța (episcopii erau numiți de primul consul și erau plătiți de stat, cultul catolic era recunoscut ca religie de stat), Napoleon reușind să atragă clerul catolic de partea sa. În anul 1802 a fost reorganizat învățământul, fiind create liceele. Prin măsurile adoptate, regimul Consulatului a reprezentat, în interior, o perioadă de stabilitate economică și de securitate individuală.

În plan extern, prestigiul Franței s-a întărit în urma noilor victorii asupra armatelor austriece, precum cea de la Marengo, din anul 1800. Prin tratatul de la Lunéville (1801), era confirmată stăpânirea Franței asupra Belgiei și a malului stâng al Rinului. De asemenea, Franța devenea arbitrul de necontestat în Peninsula Italică. Prin tratatul de „pace perpetuă" de la Amiens (1802), cu Anglia, Franța retroceda Egiptul otomanilor, iar englezii renunțau la majoritatea teritoriilor cucerite peste mări în timpul războiului. În același an, în urma unui plebiscit, Napoleon a fost ales consul pe viață, fapt menționat și în Constituția franceză a anului X (1802).

Bătălia de la Trafalgar (1805)

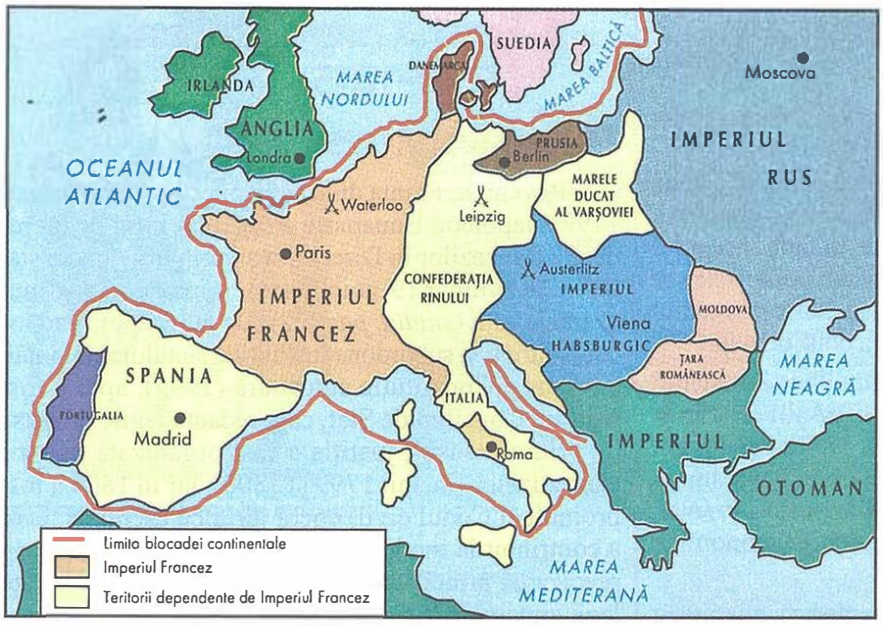

Europa napoleoniană

Principalele campanii militare napoleoniene

- 1796–1797: Campania din Italia.
- 1798–1799: Campania din Egipt.
- 1800: Victoria asupra austriecilor la Marengo.
- 1805: *Bătălia celor trei împărați* – Austerlitz, victorie asupra Austriei și Rusiei.
- 1806: Victoria franceză de la Jena.
- 1808: Campania din Spania.
- 1809: Victoria de la Wagram, asupra Austriei.
- 1812: Campania din Rusia. Dezastrul armatei franceze.
- 1813: *Bătălia națiunilor.* Înfrângerea de la Leipzig.
- 1815: Înfrângerea lui Napoleon la Waterloo.

- Exprimă-ți opiniile în legătură cu justețea și caracterul războaielor napoleoniene și confruntă-le, în cadrul unor dezbateri, cu cele ale colegilor din clasă.
- Realizează o expunere scrisă cu titlul: *Epoca napoleoniană – aspecte pozitive și negative*.

STUDIU

Napoleon Bonaparte (1769–1821)

Cel ce avea să devină primul împărat al Franței s-a născut în anul 1769 la Ajaccio, în Corsica, într-o familie de condiție modestă, fiind cel de-al optulea copil al lui Charles Marie Bonaparte și al Mariei Letizia Ramolino. A urmat cursurile școlilor militare din Brienne și Paris. S-a remarcat în 1793, când a asediat orașul Toulon, pe care l-a eliberat de sub ocupația trupelor engleze. Prin urmare, Napoleon a fost avansat, de la gradul de căpitan, direct la cel de general, la numai 24 de ani. A revenit în armată în timpul Directoratului, când a primit comanda trupelor din Italia, unde a înfrânt armatele austriece în bătăliile de la Arcole și Rivoli. Lovitura de stat din 1799 i-a asigurat o carieră politică de excepție, ajungând în 1804 împărat al Franței și, în mare măsură, stăpânul Europei. Frații și surorile sale au fost, de asemenea, instalați în fruntea statelor cucerite sau constituite de Napoleon. După înfrângerea de la Waterloo (1815), Napoleon I a abdicat și a fost exilat pe insula Sfânta Elena posesiune britanică din Oceanul Atlantic, unde a murit, la data de 5 mai 1821. Osemintele sale au fost aduse în Franța, în anul 1840, fiind depuse la Domul Invalizilor din Paris.

Napoleon I: imagini oficiale

Napoleon I în costumul imperial

Napoleon I – comandantul de oști

- Compară cele două imagini de mai sus în privința atitudinii, costumelor, mesajului transmis privitorului, reacției așteptate din partea acestuia.
- Având în vedere că sunt imagini oficiale (deci, agreate de Napoleon), indică informațiile ce ar putea fi desprinse din studiul lor, cu privire la personalitatea împăratului francez.
- Precizează care sunt elementele care sugerează puterea lui Napoleon asupra supușilor, în ambele imagini.

1805	1806	1807	1808	1812	1813	1815
Victoria napoleoniană de la Austerlitz.	Instituirea blocadei continentale.	Victoriile napoleoniene în bătăliile de la Eylau și Friedland.	Napoleon ocupă Portugalia, Statul Papal, Spania.	Campania din Rusia.	Abdicarea lui Napoleon și retragerea în insula Elba.	A doua abdicare. Exilarea în insula Sf. Elena.

Imperiul (1804–1814; 1815)

La 18 mai 1804, Napoleon Bonaparte s-a proclamat împărat al francezilor, sub numele de Napoleon I, fiind încoronat la 2 decembrie 1804 (*studiu, pag. 24*). În perioada imperiului, în condițiile dificile ale războaielor napoleoniene, au continuat eforturile de reorganizare și de întărire a statului. Pe plan politic, puterea împăratului era de necontestat, controlul poliției asupra întregii societăți fiind întărit, iar drepturile cetățenești îngrădite. Totodată, s-a format o nobilime supusă împăratului.

Pe plan militar, Napoleon I a acționat pentru reorganizarea armatei, ceea a făcut ca, în anii 1805–1806, aceasta să numere aproximativ 600 000 de soldați („Marea Armată"). Perioada imperiului a fost dominată pe plan extern de eforturile lui Napoleon de a înfrânge coalițiile succesive formate împotriva sa (cu participarea Angliei, Austriei, Prusiei etc.) și de a asigura Franței supremația continentală. Pentru a lovi în interesele comerciale ale Angliei (considerată cel mai important inamic al Franței) și pentru a proteja economia franceză, Napoleon I a instituit, în anul 1806, **blocada continentală**, orice comerț al statelor europene cu britanicii fiind interzis. Dar aceasta nu a putut funcționa eficient. Dacă pe mare Anglia deținea supremația (ea distrusese flota franceză la Trafalgar, în 1805), pe uscat, armatele franceze păreau invincibile. În anul 1805, la Austerlitz, Napoleon I a obținut o victorie strălucită asupra armatelor ruso-austriece, iar prin tratatul de pace franco-austriac de la Pressburg, Veneția revenea Franței. În 1806, Napoleon I a creat Confederația Rinului, alcătuită din 16 state germane, puse sub protectoratul său. În același an, armata franceză a ocupat Regatul Neapole, iar Republica Batavă a fost transformată în Regatul Olandei, inclus în Imperiul Francez în 1810 (*hartă, pag. 24*).

Au fost înregistrate însă și eșecuri. În Peninsula Iberică, spaniolii au declanșat un îndelungat război pentru izgonirea francezilor la nord de Pirinei (1808–1814), iar portughezii au fost ajutați de englezi să lupte pentru eliberare (1808). A urmat cumplita campanie din Rusia (1812), care a distrus, practic, Marea Armată. În urma bătăliei de la Leipzig („bătălia națiunilor"), din anul 1813, armata franceză a fost înfrântă de trupele rusești, prusace și austriece, fiind silită să se retragă la vest de Rin.

În anul 1814, armatele străine au intrat în Franța, ajungând la Paris. Regimul lui Napoleon I nu se mai bucura de susținere în interior din mai multe cauze, printre care decăderea porturilor franceze și creșterea șomajului din cauza aplicării blocadei continentale, moartea a aproximativ 1 milion de soldați francezi în timpul campaniilor, epuizarea trupelor în numeroasele bătălii, dorința unor comandanți militari de a încheia războaiele. La acestea se adăuga și trezirea sentimentului național în teritoriile afectate de războaiele napoleoniene. La 6 aprilie 1814, Napoleon I a abdicat și a fost exilat în insula Elba, fiind înlocuit în fruntea Franței de Ludovic al XVIII-lea care, însă era lipsit de popularitate. Revenirea lui Napoleon la tron, în 1815, nu a durat decât 100 de zile, acesta fiind înlăturat în urma acțiunilor coaliției formate din Rusia, Anglia, Austria și Prusia. Ultima bătălie a lui Napoleon I a fost cea de la Waterloo (18 iunie 1815), când a fost înfrânt de armatele anglo-prusace.

Politica napoleoniană a favorizat răspândirea în Europa a ideilor Revoluției franceze, a conceptului modern de națiune, a contribuit la cristalizarea conștiinței naționale în teritoriile vizate, la înlăturarea vechilor privilegii și la impunerea reformelor moderne.

Campania din Rusia (1812)

De reținut

- La sfârșitul secolului al XVII-lea, în urma *Revoluției glorioase*, Anglia devine cea dintâi monarhie constituțională din istorie.
- După încheierea războiului de independență purtat împotriva Angliei, coloniile engleze din America de Nord au format Statele Unite ale Americii.
- Revoluția franceză a schimbat radical societatea și sistemul politic francez, contribuind la răspândirea ideilor de libertate și egalitate în lume.

Vocabular

Puritanism: mișcare religioasă care urmărea înlăturarea din Biserica anglicană a rămășițelor catolicismului. A fost constituită din două grupări – **presbiterienii** (moderați) și **independenții** (radicali).

Whig: grupare politică britanică de orientare liberală, adeptă a restrângerii prerogativelor regale.

Tory: grupare politică britanică de orientare conservatoare, adeptă a puterii regale și a păstrării autorității Bisericii anglicane.

Teme de lucru

- Explică în scris motivele pentru care impactul european al Revoluției franceze a fost mai mare decât cel al revoluțiilor din Anglia și America de Nord.
- Realizează o sinteză tematică cu titlul *Revoluțiile din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea: cauze generale și specifice, consecințe generale și specifice.*

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

Citiți cu atenție textele de mai jos, apoi, pe grupe de lucru, răspundeți următoarelor cerințe:

A. *Art. 1. Regatul este unul și indivizibil (...).*
Art. 3. Nu există în Franța autoritate superioară celei a legii. Regele nu domnește decât prin ea și poate pretinde supunere numai în numele legii (...).
Art. 4. Guvernul este monarhic: puterea executivă este încredințată regelui, pentru a fi exercitată sub autoritatea sa de către miniștri.

(Constituția franceză din anul 1791)

B. *1. Republica franceză este una și indivizibilă. (...)*
4. Poporul suveran este totalitatea cetățenilor francezi. (...)
5. El numește direct pe deputații săi. (...)
21. Populația este singura bază a reprezentării naționale. (...)
28. Orice francez, în exercițiul drepturilor sale de cetățean, este eligibil în cuprinsul republicii. (...)

(Constituția franceză din anul 1793)

- Precizați tipul de regim politic instituit prin fiecare dintre cele două legi fundamentale.
- Identificați asemănările și deosebirile dintre conținuturile articolelor citate.
- Realizați un tabel în care să enumerați avantajele și dezavantajele aplicării în Franța, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, a fiecăruia dintre regimurile preconizate de cele două Constituții.
- Explicați, într-un scurt eseu, motivele pentru care nici una dintre cele două Constituții nu s-a dovedit viabilă.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Citește cu atenție textul de mai jos, apoi răspunde următoarelor cerințe:

Societatea este produsul necesității, pe când guvernarea e produsul răutății noastre. Cea dintâi promovează fericirea noastră în mod pozitiv, *urmându-ne afecțiunile; cea de-a doua* în mod negativ, *prin faptul că ne limitează viciile. Una încurajează colaborarea, cealaltă creează deosebiri. (...) Societatea, în orice condiții, este o binefacere, pe când guvernarea, chiar în condiția sa ideală, este un rău necesar, iar în condiția cea mai rea, un rău intolerabil. (...) Prin urmare, securitatea noastră fiind veritabilul rost și scop al oricărei guvernări, rezultă fără putință de tăgadă că orice formă a ei, capabilă să ne asigure acest lucru, cu minimum de cheltuială și maximum de beneficiu, este preferabilă oricărei alteia.*

(Thomas Paine, *The Common Sense*, 1776)

- Demonstrează, într-un eseu de 1-2 pagini, faptul că în textul de mai sus se regăsesc influențe ale Iluminismului.
- Compară teoria lui Thomas Paine cu fragmentul din *Declarația de independență a coloniilor engleze din America de Nord* (de la pag. 16) și identifică elementele comune.
- Exprimă-ți opinia în legătură cu adecvarea ideilor lui Paine la lumea de azi. Argumentează-ți punctul de vedere.

Autoevaluare

Acum știi...

- Să explici cauzele și consecințele revoluțiilor engleză, americană și franceză.
- Să recunoști influențelele iluministe în documentele de bază ale revoluțiilor din secolul al XVIII-lea.
- Să prezinți formele moderne de organizare statală: monarhia constituțională și republica.
- Să evidențiezi schimbările petrecute în Franța și în Europa în perioada napoleoniană.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Bernstein, S., Milza, P., *Istoria Europei*, Iași, 1998.
- Castelot, A., *Napoleon Bonaparte*, București, 1970.
- Fraser, A., *Cromwell*, București, 1982.
- Maurois, A., *Istoria Angliei*, București, 1970.

Vizitează pagini web (Internet):

- www.chateauversailles.fr

III.

Revoluția industrială

1. Știința și tehnica în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea
2. Economie și societate în epoca revoluțiilor industriale
Evaluare

Vagonul de clasa a III-a, pictură de H. Daumier

Fără libertate nu există comerț.

(ADAM SMITH)

În acest capitol vei învăța:

- care au fost premisele declanșării revoluției industriale;
- care au fost consecințele primei revoluții industriale;
- cum s-a răspândit în timp și spațiu revoluția industrială;
- ce schimbări social-economice au provocat prima și cea de-a doua revoluție industrială.

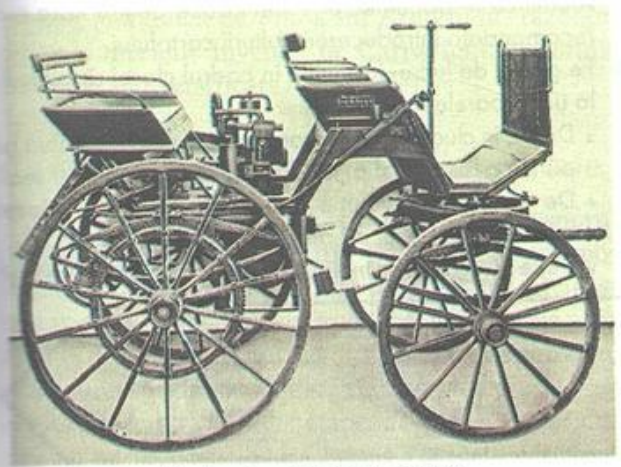

Primul automobil Daimler (1886)

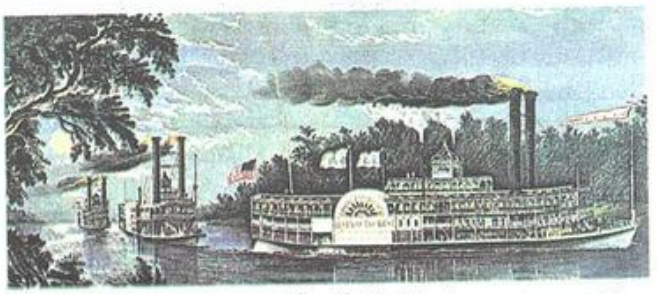

Vapor pe fluviul Mississippi

Etapele revoluției industriale

• Prima revoluție industrială

Principalele invenții

- 1712 – Thomas Newcomen construiește prima pompă cu abur
- 1769 – James Watt patentează motorul cu abur
- 1794 – Henry Cott îmbunătățește metoda de prelucrare a fierului
- 1856 – Henry Bessemer inventează un convertizor pentru producerea oțelului

Consecințele primei revoluții industriale

- Mecanizarea producției
- Apariția mașinilor industriale
- Creșterea productivității muncii
- Dezvoltarea activităților extractive
- Modernizarea transporturilor

• A doua revoluție industrială

Principalele invenții

- 1881 – adaptarea motorului electric la tramvaie
- 1882 – Thomas Edison construiește prima centrală electrică publică
- 1883 – Gottlieb Daimler inventează motorul cu benzină
- 1892 – Rudolf Diesel brevetează invenția motorului cu combustie internă

Consecințele celei de-a doua revoluții industriale

- Creșterea nivelului producției industriale
- Generalizarea utilizării curentului electric
- Exploatarea pe scară largă a resurselor de petrol și gaze naturale
- Diversificarea ramurilor industriale
- Îmbunătățirea nivelului de trai

James Watt

Recoltarea cartofilor (sec. al XVIII-lea)

1

Abatele Terray despre introducerea culturii cartofului (1773)

Această legumă are avantajul de a putea fi cultivată pe aproape toate soiurile de sol. (...) În țările în care se cultivă, acei locuitori nu trebuie să-și mai procure altă hrană, ei îl pot mânca fiert sau copt în cenușă, alții îl asezonează cu unt sau cu lactate; cei ce pot avea carne, mai ales slănină, îi pot coace împreună, de asemenea pot fi făcuți și supă, care este foarte gustoasă. Ei hrănesc cu succes și animalele: caii, vacile, oile, porcii.

2

Raport din anul 1826 al *Companiei căilor ferate Liverpool-Manchester*

Totalul mărfurilor tranzitate între Liverpool și Manchester este estimat la 1200 tone pe zi. (...) Comerțul realizat la Liverpool își dublează volumul la fiecare 20 de ani, iar cel de bumbac se dublează la fiecare 10 ani, fără să mai menționăm aici cărbunele, al doilea ca importanță după bumbac. Calea ferată va traversa o zonă bogată în cărbune ce urmează a fi exploatat, de aceea Comitetul consideră că o cale ferată în această zonă ar fi extrem de rentabilă.

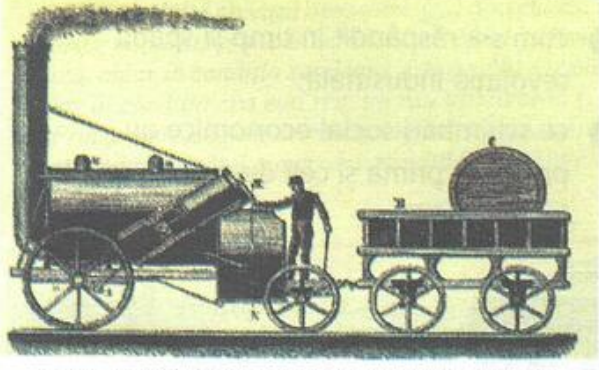

Locomotivă cu abur concepută de George Stephenson

- Imaginează-ți că ai fi un patron din zona Manchester, în 1826. Expune motivele pentru care ai fi de acord cu introducerea unei căi ferate în această regiune.
- Identifică în documentul 1 trei cauze pentru care era recomandată introducerea culturii cartofului.
- Pe grupe de lucru, formulați în cadrul clasei răspunsuri la următoarele întrebări:
  - De ce, în ciuda apariției vaporului cu aburi, corabia cu pânze a fost utilizată până târziu în secolul al XIX-lea?
  - De ce prima revoluție industrială „schimbă" locul omului în procesul de producție?
  - De ce „lumea devine mai mică" în urma revoluției industriale?

axa cronologică

1717	1733	1764	1768	1785
Prima fabrică modernă în Anglia.	John Kay inventează suveica zburătoare.	James Hargreaves inventează mașina de filat.	Richard Arkwright inventează o mașină de filat acționată hidraulic.	Edmund Cartwright inventează războiul de țesut mecanic.

III. REVOLUȚIA INDUSTRIALĂ

Numeroasele invenții tehnice din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea au determinat transformări profunde, desemnate prin termenul de revoluție industrială, *definit îndeobște ca un proces complex de trecere de la producția manufacturieră la cea de fabrică, realizată cu ajutorul mașinilor. În timp, au apărut mașinile acționate de forța aburului, apoi de alte surse de energie ca electricitatea sau hidrocarburile, iar industria a devenit, în multe state, principala ramură economică. Transformările economice au afectat toate structurile sociale, inclusiv viața cotidiană.*

1. Știința și tehnica în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea

Premisele revoluției industriale

Știința a înregistrat progrese remarcabile, în secolul al XVII-lea. Apariția academiilor, precum cele din Anglia sau Franța, au impulsionat viața științifică. Din secolul al XVIII-lea s-au realizat o serie de descoperiri care vor sta la baza civilizației tehnico-științifice din secolul următor.

Invențiile tehnice din secolul al XVIII-lea au apărut mai ales din necesitatea unei mai bune organizări a activității productive din diferite domenii. Anglia, cea mai dezvoltată țară a vremii, a fost spațiul în care descoperirile tehnice au fost aplicate pentru prima dată în practică, determinând un avânt fără precedent al industriei. Prima ramură economică în care au fost introduse noile invenții a fost industria textilă manufacturieră engleză. Suveica zburătoare a lui John Kay, mașina hidraulică de tors a lui Arkwright, războiul de țesut mecanic inventat de Cartwright au permis creșterea și diversificarea producției.

Desfășurarea revoluției industriale

Revoluția industrială a fost favorizată de sporul demografic din secolele XVIII–XIX, de realizarea unor invenții care au determinat apariția mașinilor-unelte și au transformat procesele de producție, de existența unor resurse de materii prime dar și financiare importante, ce au putut sprijini dezvoltarea economică. Acest proces a cunoscut mai multe etape. Folosirea motorului cu abur perfecționat, al lui James Watt, a determinat declanșarea primei etape a revoluției industriale (*studiu, pag. 28*). Avantajul oferit de acesta prin transformarea mișcării rectilinii în una circulară, a fost important pentru producerea de utilaje specifice diferitelor ramuri industriale (în minerit, metalurgie, construcții navale etc.). Treptat, locul manufacturilor a fost preluat de fabrici, iar în cadrul acestora, rolul muncitorilor a cunoscut schimbări semnificative. Acum, muncitorii aveau nevoie de o pregătire profesională sistematică, pentru a putea alimenta, regla și supraveghea mașinile și utilajele.

Beneficiind de avantajele revoluției industriale (în perioada 1780–1850), Anglia a fost denumită *„atelierul lumii"*. Aproximativ în aceeași perioadă, și Statele Unite ale Americii au cunoscut evoluții economice asemănătoare. Progresul tehnic și revoluția industrială s-au impus abia spre jumătatea secolului al XIX-lea în țările de pe continentul european. Prima revoluție industrială a schimbat peisajul economic al lumii. Au apărut și s-au dezvoltat centrele industriale și miniere carbonifere (deoarece era nevoie de combustibil pentru alimentarea mașinilor), s-au construit noi drumuri, au apărut noi mijloace de transport, mai rapide și mai eficiente. După 1880, folosirea unor noi surse de energie, electricitatea, gazele naturale și petrolul, au produs alte schimbări în societate, declanșând a doua etapă a revoluției industriale (*studiu, pag. 28*).

Progresele din celelalte ramuri economice

O consecință a creșterii demografice a fost și revoluția petrecută în agricultură. Au fost inventate noi unelte (secerătoarea mecanică, realizată de americanul Cyrus McCormick în anul 1831, batozele etc.), s-au îmbunătățit metodele de cultivare a pământului, s-au introdus noi culturi agricole (*doc. 1, pag. 28*), au apărut ferme moderne, s-au folosit (din secolul al XIX-lea), îngrășămintele chimice etc.

Revoluția din transporturi s-a datorat apariției vaporului cu abur al lui Fulton în anul 1807 și locomotivei cu abur, inventată de George Stephenson în 1829 (*doc. 2, pag. 28*).

STUDIU

A. Alfred Krupp și bazinul Ruhr

Bazinul carbonifer Ruhr s-a dezvoltat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Faptul a fost favorizat și de Uniunea vamală (*Zollverein*, 1817–1835) din spațiul german. Valea Rinului a fost sistematizată, astfel că au fost impulsionate activitățile miniere din zonă. Extracția de huilă a crescut la aproximativ 26 de milioane de tone în anul 1870, deoarece siderurgia avea nevoie de acest tip de cărbune pentru producția de fier și oțel. Printre marii industriași germani a căror avere a fost legată de exploatarea acestei regiuni s-a numărat Alfred Krupp. El a deschis mine de cărbune și minereu de fier, întreprinderi siderurgice și ateliere navale. Astfel s-a născut trustul Krupp. Uzinele trustului Krupp au devenit cel mai mare producător de oțel din Europa după anul 1870. Produsele sale erau foarte apreciate, dintre acestea remarcându-se tunurile moderne Krupp, de care a beneficiat și armata română în războiul de independență din 1877–1878.

- Prezintă condițiile economice care au favorizat dezvoltarea afacerilor lui Alfred Krupp.

Creșterea populației marilor orașe europene între anii 1700–1850

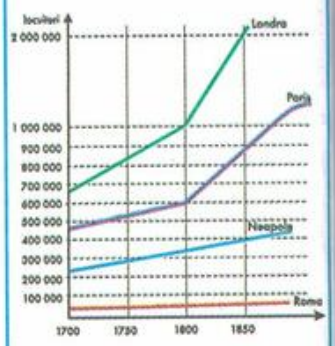

STUDIU

B. Alexander Graham Bell (1847–1922)

De origine britanică, fizicianul Bell, stabilit în S.U.A., a inventat, în 1876, telefonul. Primele cuvinte rostite la noul aparat au fost adresate colaboratorului său, aflat la alt telefon, într-o cameră alăturată: *„Watson, vino aici, pentru că am nevoie de ajutorul tău."* Alexander Graham Bell și-a brevetat invenția și a înființat o companie care producea telefoane. Pentru că la început sunetul era slab, Bell, preocupat de perfecționarea aparatului, a apelat și la Thomas A. Edison. Compania Bell a cumpărat patentul pentru microfon de la Edison, astfel că redarea vocii a devenit mai fidelă, iar sunetul – mai puternic.

- Realizează, utilizând și cunoștințele de la orele de fizică, scurte fișe despre inventatorii care au revoluționat telecomunicațiile (Morse, Bell și Edison) și modul de funcționare a aparatelor inventate de aceștia.
- Compară comunicațiile telefonice din secolul al XIX-lea cu cele de astăzi și stabilește asemănările și deosebirile.
- Informează-te suplimentar despre mijloacele de telecomunicații ale secolului al XIX-lea și realizează un eseu în care să folosești, în ordine logică și cronologică, următoarele date, noțiuni și nume de personalități: *Edison, 1876, telegraf, inventatori, revoluție.*

Fabrică (începutul sec. al XIX-lea)

Programul de lucru al unui ucenic englez (în vârstă de 17 ani), în jurul anului 1830

- Trezirea: 4:00 dimineața
- Începerea lucrului: 5:30
- Prânzul: 12:00
- Reluarea lucrului: 13:00
- Oprirea lucrului: 19:30
- Culcarea: 20:30

1

Viața unui ucenic francez în anul 1823

Patronul îmi dădea numai puțină mâncare și un locșor unde să dorm, fără să-mi spună vreodată o vorbă bună. În fiecare dimineață, vara sau iarna, mă trezeam înainte de ora cinci dimineața, urmând să muncesc până la orele opt-nouă seara, iar uneori, când era nevoie, chiar toată noaptea, fără nici o zi de odihnă. Prânzul trebuia să-l luăm cu toții într-o clipită. (...) După un an de muncă, am primit drept răsplată, 1 franc și 50 de centime.

(Amintirile lui Agricol Perdiguier)

- Pe baza imaginii, a programului de lucru și a documentului de mai sus, organizează în cadrul clasei o dezbatere pe tema condițiilor de lucru ale tinerilor în epoca revoluției industriale și a motivelor care au determinat apariția legislației privind drepturile muncitorilor.
- Presupunând că ai fi putut contribui la adoptarea unor legi în privința muncii copiilor și a tinerilor, redactează o listă cu propunerile concrete pe care le-ai fi adresat legiuitorilor.

1830	1865–1872	1869	1876	1879	1891–1904
Inaugurarea primei căi ferate pe ruta Manchester–Liverpool.	Construirea căii ferate transcontinentale New York–San Francisco.	Inaugurarea Canalului Suez.	Apariția telefonului lui Bell.	Inventarea becului electric de către Edison.	Construirea Transsiberianului.

2. Economie și societate în epoca revoluțiilor industriale

Expansiunea economiei capitaliste

Revoluțiile industriale, perfecționarea transporturilor și comerțului au stat la baza apariției capitalismului modern în secolul al XIX-lea. Acesta se caracteriza prin: dezvoltarea pieților de mărfuri și de capital, investirea acestuia din urmă în economie pentru obținerea de profit, dezvoltarea societăților pe acțiuni, a băncilor și burselor, organizarea modernă a producției, dezvoltarea trusturilor (*studiul A, pag. 30*) Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, ramurile economice s-au diversificat, apărând industria chimică, electrotehnică, cea a automobilelor. S-au dezvoltat zonele puternic industrializate, precum zona engleză Manchester, caracterizată prin activități miniere, siderurgice, textile, o rețea feroviară modernă și eficientă. În marile orașe, ca Manchester sau New York, au apărut industriași cu venituri considerabile, ca de pildă englezul Robert Peel, cu o avere de 1,5 milioane de livre, obținută din producția de textile. Transporturile feroviare și maritime au ușurat legăturile economice și datorită unor mari realizări (căile ferate *Transcontinental*, care traversa Statele Unite de la Atlantic la Pacific, și *Transsiberian*, ce lega Moscova de Extremul Orient; Canalul Suez, care scurta legătura maritimă cu Orientul, sau tunelurile din Munții Alpi). Miijloacele de comunicație rapidă, ca telegraful sau telefonul (*studiul B, pag. 30*) și invențiile lui Thomas Edison (becul electric etc.) au produs schimbări în viața cotidiană.

În ierarhia economică a lumii, dacă la începutul secolului al XIX-lea Anglia deținea poziția dominantă, spre sfârșitul perioadei, aceasta era devansată pe plan mondial de S.U.A., iar la nivel european, de Germania.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, revoluția industrială și creșterea economică s-au impus și în zonele central și sud-est europene. Atunci au apărut și în România fabrici moderne („*Vulcan*", „*Lemaître*"), iar începând din 1869 s-a trecut la edificarea rețelei de căi ferate (prima cale ferată realizând legătura dintre București și Giurgiu).

Transformări sociale

Industria a produs mutații și în viața socială. Populația urbană a crescut (*grafic, pag. 30*), iar orașele s-au transformat, constituindu-se zone industriale și cartiere muncitorești. Burghezia industrială și financiară și-a ridicat locuințe confortabile la marginea orașelor, în cartiere luxoase. Sistematizarea orașelor s-a accentuat spre sfârșitul secolului al XIX-lea. Zonele centrale s-au modernizat prin construirea de birouri, bănci, bulevarde. S-au trasat rețele de canalizare, gaze naturale, electricitate. A apărut transportul în comun (tramvaie cu cai la New York în 1832 etc.).

Burghezii, membri ai noii elite, activi, educați, aveau un nivel de trai ridicat, frecventau societățile de binefacere, teatrele, stațiunile balneare. Muncitorii (proletariatul), tot mai numeroși din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, erau nevoiți să trăiască uneori în condiții mizere: salarii insuficiente, locuințe insalubre, condiții dificile de muncă (*doc. 1, pag. 30*). Abia spre sfârșitul secolului al XIX-lea, datorită presiunii grevelor organizate de sindicate, muncitorii vor beneficia de o legislație a muncii, care să-i protejeze: legalizarea asigurărilor sociale, a pensiilor, a repausului dominical, a duratei zilei de muncă. În climatul de pace socială instaurat, patronii au început să se preocupe de îmbunătățirea vieții muncitorilor, prin *măsuri paternaliste* (recompense, pentru a-i cointeresa în muncă). Astfel, salariile muncitorilor au crescut, permițând dotarea locuințelor cu apă curentă, gaze, electricitate. Progresele din medicină au contribuit și ele la creșterea duratei de viață (vaccinul antirabic descoperit de Pasteur în 1885, studiile de bacteriologie ale lui Victor Babeș etc.).

De reținut

- Revoluția industrială a favorizat nașterea capitalismului modern.
- Apariția sindicatelor a contribuit la impunerea legilor de protecție socială și a muncii.
- Viața cotidiană urbană s-a modernizat în secolul al XIX-lea, în timp ce satul a rămas tradiționalist.

Vocabular

Capital: avuție bănească sau materială investită pentru obținerea de profit.
Trust: fuziunea mai multor fabrici pentru a controla sau domina o ramură economică.
Sindicat: organizație profesională care luptă pentru drepturile muncitorilor.

Teme de lucru

- Realizează o comparație între modurile în care se realiza comerțul înainte și după revoluția transporturilor.
- Informează-te asupra construirii primei fabrici sau căi ferate în regiunea în care trăiești și scrie un eseu despre acest moment.

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

Citiți cu atenție textele de mai jos, apoi, pe grupe de lucru, răspundeți cerințelor:

A. *Criticii căilor ferate susțin că obiceiurile barbare ale muncitorilor care le construiesc reprezintă o sursă de teroare pentru sate, că rasele de cai vor fi distruse, că hanurile de țară vor fi ruinate, stațiile poștale depopulate, ca și drumurile de țară, iar tradiționalele trăsuri engleze pentru pasageri vor dispărea pe vecie.*

(Samuel Smiles, 1850)

B. *Una dintre cele mai evidente schimbări de ordin social ale timpului nostru este dezvoltarea călătoriilor de plăcere în rândul oamenilor simpli. Acum 30 de ani, oamenii de rând nici măcar nu-și cunoșteau țara. Acum, pentru o persoană simplă, plecarea „la aer curat" cu ajutorul curselor ieftine ale trenurilor de duminică a devenit o obișnuință și astfel, mii de oameni se îndreaptă vara spre zonele însorite din sud.*

(*Illustrated London News*, 1850)

- Având în vedere că cele două surse sunt contemporane, identificați motivele pentru care ele exprimă puncte de vedere atât de diferite.
- Înscrieți într-un tabel, pe coloane, informațiile de ordin economic și pe cele de ordin social care pot fi desprinse din studiul celor două surse.
- Realizați un model schematic de prezentare a factorilor favorizanți și ai consecințelor introducerii transporturilor pe calea ferată în secolul al XIX-lea, după modelul: **factori favorizanți → căi ferate → consecințe.**

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Observă cu atenție tabelele alăturate și graficul de la pag. 30, apoi răspunde cerințelor:

A. Evoluția populației în câteva state (1820–1870, cifrele reprezintă milioane de locuitori)

Statul	1820	1840	1860	1870
Franța	30	34	37	38
Belgia	3,5	4	4,5	4,8
Marea Britanie (inclusiv Irlanda)	15,5	20,5	25,6	27,6
Olanda	2,4	2,8	3,3	3,5
Statele Unite ale Americii	9,6	12,8	31,4	38,5

B. Creșterea populației Parisului (1801–1872)

Anul	1801	1831	1851	1872
Numărul de locuitori	547 000	816 000	1 277 000	1 850 000

- Trasează, după modelul de la pag. 30, un grafic în care să înscrii evoluția demografică prezentată în tabelul A.
- Identifică în tabelul A statul cu cea mai dinamică creștere demografică și prezintă în scris cel puțin trei motive ale acestei evoluții.
- Realizează, utilizând și informațiile oferite de tabelul B, respectiv de graficul de la pag. 30, o expunere scrisă (un eseu), cu titlul *Revoluția industrială, premisă a creșterii demografice în orașele europene din secolul al XIX-lea.*

Autoevaluare

Acum știi...

- Să definești revoluția industrială.
- Să încadrezi în timp și spațiu etapele revoluției industriale.
- Să prezinți principalele invenții legate de revoluțiile industriale din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea.
- Să explici schimbările produse în modul de viață și în situația socială în urma revoluției industriale.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:
- Bender, L., *Invenții*, București, 2004.
- Hellemans A., Bunch B., *Istoria descoperirilor științifice*, București, 2001.
- Vasile, R., *De la Secolul de Fier la al Doilea Război Mondial*, București, 1998.

Vizitează:
- Muzeul Științei și Tehnicii „Dimitrie Leonida" din București.
- Muzeul Căilor Ferate din București.

Pagini web (Internet):
- www.saburchill.com/history

IV.
Țările Române și problema orientală

1. Instaurarea stăpânirii habsburgice în Transilvania
2. Secolul fanariot. Țările Române și războaiele ruso-austro-turce
3. Anul 1821
4. Regulamentele Organice
Evaluare

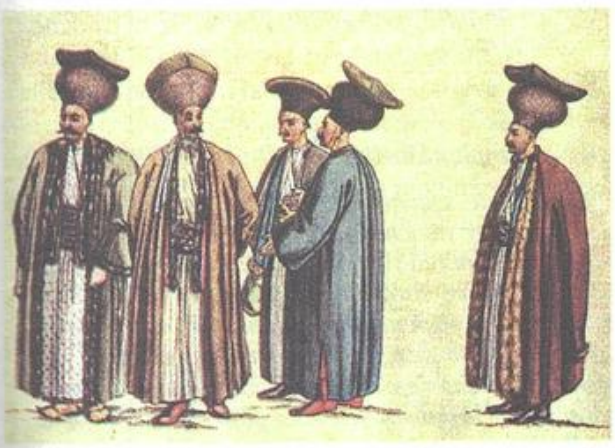

Mici boieri și negustori (1825)

Orașul București la 1830

Chestiunea orientală în secolul al XVIII-lea e o problemă esențial europeană, iar factorii determinanți ai acesteia trebuie căutați în decăderea Imperiului Otoman și în rivalitatea marilor puteri.

(ANDREI OȚETEA)

În acest capitol vei învăța:

- care au fost condițiile istorice care au determinat instaurarea stăpânirii habsburgice în Transilvania și a domniilor fanariote în Țara Românească și Moldova;
- cum pot fi definite principalele caracteristici ale secolului fanariot;
- cum au afectat războaiele ruso-austro-turce evoluția Țărilor Române;
- care este semnificația anului 1821 în istoria spațiului românesc;
- care au fost consecințele introducerii Regulamentelor Organice în Principatele Române.

A. Răscoala condusă de Horea, Cloșca și Crișan (1784)

Perioada de domnie a împăraților Maria Tereza (1740–1780) și Iosif al II-lea (1780–1790) a fost marcată de o amplă politică de reforme în spiritul absolutismului luminat. *Edictul de Toleranță* (1781), desființarea autonomiilor națiunilor privilegiate, măsurile de înlăturare a șerbiei, nu au avut rezultatele așteptate în Transilvania din cauza opoziției nobiliare. Agravarea obligațiilor țărănimii aservite și abuzurile nobilimii, nemulțumirea stârnită de neaplicarea reformelor imperiale în Transilvania, au dus la izbucnirea răscoalei țărănești din 1784. Având zona de pornire în Munții Apuseni, sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, răscoala s-a extins în toată partea de vest a Transilvaniei și a culminat cu atacarea nobililor refugiați în cetatea Deva. Răsculații le-au adresat acestora un document cu caracter ultimativ, care cuprindea principalele revendicări ale mișcării, adevărat program al răscoalei: *Nobilime să nu mai fie, ci fiecare unde poate primi o slujbă crăiască, din aceea să trăiască. Nobilii posesori să părăsească pentru totdeauna moșiile nobiliare. Și ei să fie plătitori de dare ca și poporul de rând. Pământurile nobiliare să se împartă între poporul de rând, potrivit poruncii împăratului...* După câteva victorii asupra autorităților imperiale (la Brad, Râmeți, Lupșa), în urma bătăliei de la Mihăileni (decembrie 1784), răscoala a fost înfrântă. Retrași în munți, conducătorii ei au fost trădați. Crișan s-a spânzurat în închisoare, iar Horea și Cloșca au fost executați prin tragere pe roată la 28 februarie 1785.

La 22 august 1785, printr-o patentă imperială, Iosif al II-lea a impus desființarea legării de glie și acordarea libertății de strămutare pentru țărănimea dependentă din Transilvania.

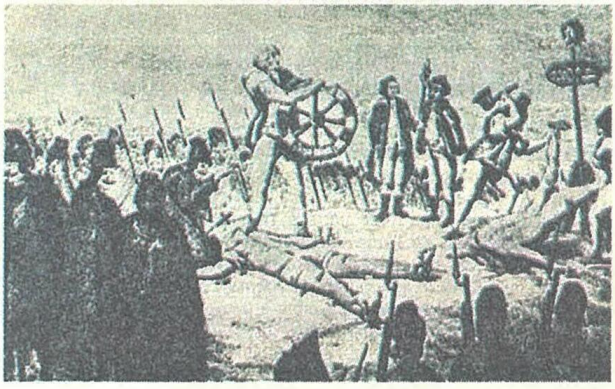

Execuția lui Horea și Cloșca

B. Palatul-muzeu Brukenthal (Sibiu)

Monument reprezentativ pentru orașul Sibiu și pentru stilul baroc în care a fost construit între anii 1778–1788, Palatul (azi Muzeul) Brukenthal a aparținut guvernatorului Transilvaniei din timpul împăraților Maria Tereza și Iosif al II-lea, Samuel von Brukenthal. Ca muzeu, el a fost inaugurat în 1817. Palatul adăpostește Biblioteca Brukenthal (280 000 volume) și Galeria de Artă. Este interesant de știut că, inițial, muzeul a fost constituit din 1090 picturi aparținând guvernatorului Brukenthal, a cărui galerie de artă europeană a putut fi admirată de public încă din 1790, fapt ce reprezenta o premieră europeană. Ea reunește opere ale unor mari artiști precum Tiziano, Rubens, Torelli, Magnasco.

1

Supplex Libellus Valachorum (1791)

Comitatele, scaunele, districtele și comunitățile orășenești, în care valachii întrec în număr celelalte națiuni, să-și aibă numirea și de la valachi; acele însă în care celelalte națiuni covârșesc cu numărul să și-o aibă de la acestea sau să poarte nume mixt, unguresc-valachic, săsesc-valachic, sau, în sfârșit, înlăturându-se cu totul numirea luată de la o națiune sau alta, atât comitatele, cât și scaunele și districtele să-și păstreze numai numele acelea pe care și până acum îl purtaseră după râuri sau cetăți, și să se declare că toți locuitorii Principatului, fără vreo deosebire de națiune sau religie, trebuie să se folosească și să se bucure, după starea și condiția [fiecăruia], de aceleași libertăți și beneficii și să se poarte aceleași sarcini pe măsura puterilor [lor].

- Identifică în documentul 1 unitățile administrative ale Transilvaniei și menționează, pe baza cunoștințelor din anii anteriori, cel puțin o caracteristică a fiecăreia dintre ele.
- Precizează trei revendicări ale românilor ardeleni prezente în document și argumentează dacă, în epocă, acestea erau întemeiate. Confruntă-ți argumentele cu cele ale colegilor tăi.
- Organizați pe grupuri de 3–4 elevi, redactați, pe baza investigațiilor personale, fișe biografice ale principalilor reprezentanți ai Școlii Ardelene.

axa cronologică

1661–1690	1691	1698	1744	1784	1791
Domnia principelui Transilvaniei, Mihail Apafi.	*Diploma Leopoldină.*	Constituirea Bisericii greco-catolice („Unită cu Roma").	Primul memoriu vizând situația românilor din Transilvania: *Supplex Libellus.*	Răscoala țărănească din Transilvania, condusă de Horea, Cloșca și Crișan.	Românii din Transilvania redactează memoriul *Supplex Libellus Valachorum.*

IV. ȚĂRILE ROMÂNE ȘI PROBLEMA ORIENTALĂ

În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, sud-estul Europei a cunoscut schimbări importante în ceea ce privește raportul de forțe dintre marile puteri, fapt care avea să influențeze direct și situația Țărilor Române. Extinderea Imperiului Habsburgic către zona dunăreană a început după anul 1683, când acesta a reușit să înfrângă ultima acțiune ofensivă otomană în centrul Europei, și anume asediul asupra capitalei sale, Viena. După 1700, Rusia se impune în regiune printr-o politică de afirmare europeană și de expansiune (ca și Imperiul Habsburgic) pe seama Imperiului Otoman. În aceste condiții, rivalitatea dintre cele trei imperii – habsburgic, rus și otoman – duce la conturarea așa-numitei „probleme orientale".

1. Instaurarea stăpânirii habsburgice în Transilvania

Până la sfârșitul secolului al XVII-lea, Transilvania a avut statutul de principat autonom sub suzeranitate otomană. Regimul habsburgic s-a instaurat în cursul anilor 1687–1688, o dată cu reluarea extinderii teritoriale a Imperiului Habsburgic în sud-estul Europei. Acesta a fost acceptat de principele Transilvaniei, Mihail Apafi (1661–1690), prin tratatul de la Blaj (1687) și a fost impus nobilimii maghiare, sub amenințarea armelor, prin tratatul de la Sibiu (1688).

Noul statut politic al Transilvaniei, de principat în cadrul Imperiului Habsburgic, a fost definit prin *Diploma Leopoldină*, emisă de împăratul Leopold I în anul 1691. Conform acesteia, titlul de principe revenea împăratului, Transilvania păstrându-și vechea organizare internă (rămân în vigoare Dieta, legile, privilegiile maghiarilor, sașilor și secuilor, menținerea românilor ortodocși ca „națiune tolerată"). Imperiul Otoman a fost nevoit, prin pacea de la Karlowitz (1699), să confirme pierderea controlului său asupra Transilvaniei.

O consecință a instaurării stăpânirii habsburgice în Transilvania a fost întemeierea Bisericii greco-catolice (Unite cu Roma), prin atragerea unei părți a românilor ortodocși la catolicism, ca modalitate de consolidare, pe cale religioasă, a noului regim politic. Elementul caracteristic al acestei „uniri cu Roma" era păstrarea ritului, calendarului și sărbătorilor ortodoxe. Atragerea la religia catolică a românilor ortodocși a fost înlesnită de promisiunile făcute de Curtea imperială de la Viena privind recunoașterea egalității românilor „uniți" cu celelalte națiuni și religii „recepte" (recunoscute oficial) din Transilvania. Drepturile promise au fost consfințite prin Diplomele Leopoldine din 1699 și 1701, fără a fi și respectate integral. Mulți dintre membrii Bisericii greco-catolice au avut posibilitatea de a studia în străinătate, la Viena sau la Roma, făcând cercetări asupra istoriei românilor și devenind cei mai activi susținători ai mișcării de emancipare națională a populației românești din Transilvania. Un exemplu în acest sens este activitatea episcopului greco-catolic Ioan Inochentie Micu-Klein, autorul primului memoriu privind drepturile românilor transilvăneni, *Supplex Libellus* (1744), în care a expus pentru prima dată revendicările naționale ale românilor, sprijinite pe argumente istorice.

Sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost marcat, pentru românii din Transilvania, de activitatea Școlii Ardelene. Curent cultural și ideologic de influență iluministă, ce promova concepțiile legate de latinitatea, vechimea, continuitatea românilor, emanciparea națională, Școala Ardeleană a contribuit direct la formarea conștiinței naționale românești. Printre cei mai de seamă reprezentanți, cunoscuți prin scrierile lor cu caracter istoric sau literar, s-au numărat Samuil Micu, Ioan Budai-Deleanu, Petru Maior, Gheorghe Șincai.

De numele membrilor acestui curent cultural este legată redactarea, în 1791, a primului program politic modern al românilor din Transilvania, *Supplex Libellus Valachorum*. Pe baza argumentelor istorice, economice și demografice, acest document (respins de Dieta din Cluj, ca un atentat la adresa ordinii istorice a provinciei) revendica recunoașterea și respectarea drepturilor naționale românești, înlăturarea denumirii de „națiune tolerată" pentru românii transilvăneni, egalitatea cu națiunile privilegiate (*doc. 1, pag. 34*).

Gheorghe Șincai (1754-1816)

Războaiele ruso-austro-turce. Consecințe în spațiul românesc

- 1710-1711 – războiul ruso-turc încheiat cu victoria otomanilor și cu pacea de la Vadul Hușilor: instalarea domniilor fanariote în Moldova.
- 1716-1718 – războiul austro-turc încheiat cu tratatul de pace de la Passarowitz: Austria ocupă Banatul și Oltenia.
- 1736-1739 – războiul ruso-austro-turc sfârșit prin pacea de la Belgrad: Austria retrocedează Oltenia Țării Românești.
- 1768-1774 – războiul ruso-turc finalizat cu victoria Rusiei și cu pacea de la Kuciuk-Kainargi; după un an, Austria ocupă Bucovina, zona de nord a Moldovei.
- 1787-1792 – războiul ruso-austro-turc în urma căruia, prin pacea de la Iași, Rusia ocupă teritoriul dintre Bug și Nistru, devenind vecina Moldovei.
- 1806-1812 – războiul ruso-turc încheiat cu pacea de la București: Rusia ocupă Basarabia (Moldova dintre Prut și Nistru).

Țările Române în secolul fanariot

1

Poruncile sultanului către domnitorul fanariot

Vizirul îi spune domnului: „Sultanul (...) s-a milostivit asupra ta și ți-a dat domnia Moldovei. Deci și de acum încolo să fii credincios și să slujești cu dreptate, să dai ascultare poruncilor sfinte și să-i fii plecat de-a pururea. Să bagi de seamă tot ce fac dușmanii și să trimiți vești sigure despre ei în orice ceas. Altminterea știi ce te așteaptă (...) și nici o dezvinovățire deșartă nu-ți va folosi!"

- Caută în dicționar semnificația termenului *vizir*.
- Extrage din text elementele care arată statutul domnitorilor fanarioți față de Poarta Otomană.
- Explică cel puțin două consecințe ale poruncilor sultanului asupra comportamentului domnitorului fanariot.
- Realizează o analiză comparativă a statutului Transilvaniei în raport cu cel al Principatelor Române în secolul al XVIII-lea.

STUDIU

Constantin Mavrocordat – domnitorul reformator

Constantin Mavrocordat

A domnit, în perioada 1730-1769, de 6 ori în Țara Românească și de 4 ori în Moldova, remarcându-se ca un erudit și un bun diplomat, influențat de Iluminism. Dorința de a reorganiza instituțiile celor două țări și-a exprimat-o în hrisovul publicat, în 1742, în revista *Mercure de France*, cu titlul *Constitution faite par S.A.M. le Prince Constantin Mavrocordato*... Prin reforma fiscală s-a introdus o dare fixă, pe cap de locuitor, percepută în patru sferturi anuale și s-au desființat dările multiple. Prin reforma administrativă, funcționarii de stat au primit salariu, iar la conducerea județelor au fost numiți ispravnici. În urma reformei judecătorești, au fost create instanțe de judecată în județe și în ținuturi și s-a extins procedura scrisă în locul celei orale. Cea mai importantă reformă a lui Constantin Mavrocordat a fost cea socială, aplicată în anul 1746 în Țara Românească și în anul 1749 în Moldova, prin care a fost desființată legarea de glie a țăranilor. Aceștia puteau să se răscumpere plătind 10 taleri de cap. Țăranii deveneau liberi ca persoană dar nu au fost împroprietăriți. Ei au devenit clăcași, fiind obligați să presteze 12 zile de clacă anual în Țara Românească și 24 de zile în Moldova, pe moșiile boierești. Prins de trupele ruse care, în anul 1769, intraseră în Moldova, Constantin Mavrocordat a murit în captivitate.

- Pornind de la cunoștințele acumulate prin studierea capitolului *Epoca luminilor* și în urma investigației proprii, realizează un eseu cu titlul: *Elemente ale Iluminismului în activitatea domnitorilor fanarioți*.

axa cronologică

1688-1714	1710-1711	1711	1716	1718	1739	1775	1812
Domnia lui Constantin Brâncoveanu, voievod al Țării Românești.	Domnia lui Dimitrie Cantemir, voievod al Moldovei.	Instaurarea domniilor fanariote în Moldova.	Instaurarea domniilor fanariote în Țara Românească.	Pacea de la Passarowitz.	Pacea de la Belgrad.	Austria anexează Bucovina.	Pacea de la București: Rusia ocupă Basarabia.

2. Secolul fanariot

După anul 1683, Imperiul Otoman a intrat într-un proces de ireversibilă decădere, ceea ce a determinat, pe de o parte, epuizarea capacității sale de a cuceri noi teritorii și, pe de altă parte, accentuarea exploatării și a controlului asupra teritoriilor deja deținute direct sau dependente. Această evoluție se va exprima, în Țara Românească și în Moldova, prin instaurarea, la începutul secolului al XVIII-lea, a domniilor fanariote, considerate a fi momentul de apogeu al dominației otomane la nordul Dunării. Trebuie precizat însă că perioada fanariotă nu a însemnat anularea autonomiei Principatelor și nici transformarea lor în pașalâcuri turcești, cele două țări având o organizare politică, religioasă, culturală de sine-stătătoare.

În Moldova, primul domnitor fanariot, Nicolae Mavrocordat, a fost instalat pe tron în 1711, după înfrângerea de către turci a lui Dimitrie Cantemir (1710–1711) și a aliatului său, țarul rus Petru cel Mare. În Țara Românească, secolul fanariot a fost inaugurat în 1716, prin domnia aceluiași Nicolae Mavrocordat, după uciderea de turci, la Constantinopol, a domnitorului Constantin Brâncoveanu (1688–1714).

În ambele Principate, regimul fanariot a luat sfârșit în 1821 și a avut aceleași trăsături caracteristice: restrângerea autonomiei; accentuarea presiunilor otomane asupra Principatelor; desființarea armatei, redusă la o gardă domnească; fiscalitatea excesivă (creșterea și diversificarea dărilor de diverse tipuri impuse populației); sporirea obligațiilor față de Imperiul Otoman; grecizarea domniei, a Sfatului Domnesc (în defavoarea boierimii autohtone), a Bisericii, a culturii, a învățământului. Domnitorii erau desemnați direct de sultan, aveau perioade scurte de domnie (în medie, de 2–3 ani), erau adeseori numiți când pe tronul Moldovei, când pe tronul Țării Românești și proveneau din familii precum Mavrogheni, Ipsilanti, Ghica, Callimachi, Caragea ș.a. În fapt, secolul fanariot poate fi împărțit în două etape: până în anul 1774, timp în care domnesc îndeosebi familii românești, și după 1774, când domnia a fost monopolizată de familiile grecești. Înainte de a ajunge domnitori în Țările Române, mulți dintre fanarioți începeau prin a urca treptele ierarhiei la curtea sultanului (*doc. 1, pag. 36*).

Boierii români au reacționat față de pierderea monopolului asupra puterii politice și față de noul statut politico-juridic al Principatelor prin redactarea de memorii adresate puterilor creștine (ca de pildă cele din anii 1769, 1772, 1774, 1802, 1807), în care revendicau revenirea la domniile pământene, recunoașterea privilegiilor marii boierimi, limitarea dominației otomane, libertatea comerțului (înlăturarea monopolului comercial otoman, prin care Imperiul Otoman controla comerțul Principatelor, instituind diferite interdicții pentru exporturi și cumpărând produse la prețuri foarte mici) etc.

Domnitorii fanarioți au inițiat, sub influența Iluminismului, o serie de reforme interne care au vizat sistemul fiscal, administrația, învățământul, situația țărănimii dependente (Constantin Mavrocordat, Alexandru Ipsilanti, Scarlat Callimachi, Ioan Caragea, *studiu, pag. 36*). În același timp, secolul fanariot a fost momentul în care influențele franceze au început să pătrundă în Țările Române, contribuind la modernizarea vieții sociale.

Țările Române și războaiele ruso-austro-turce

Rivalitatea dintre Imperiul Otoman, Imperiul Habsburgic și Imperiul Rus pentru controlul asupra zonei Dunării a dus la izbucnirea unui lung șir de conflicte militare. Din anul 1710 și până în anul 1812, șase războaie ruso-austro-turce au avut ca teren de desfășurare, printre altele, Principatele Române (aflate la confluența intereselor geopolitice ale celor trei mari puteri), cărora le-au provocat grave daune umane și materiale, precum și pierderi teritoriale (*hartă, pag. 36*). Astfel, Imperiul Habsburgic a ocupat (în 1718), prin pacea de la Passarowitz, Banatul și Oltenia (aceasta din urmă retrocedată Țării Românești în 1739, prin tratatul de la Belgrad), iar în 1775 Bucovina (nordul Moldovei); Rusia a reușit, la rândul ei, să ocupe Basarabia, în 1812, în urma păcii ruso-otomane de la București. Imperiul Otoman s-a dovedit astfel incapabil să asigure integritatea teritorială a Principatelor, acceptând cedarea unor teritorii românești. Totodată, prezența fanarioților la o serie de tratative prilejuite de desfășurarea războaielor ruso-austro-turce, memoriile boierești adresate puterilor creștine, lucrările cu caracter istoric apărute în această perioadă au conturat identitatea distinctă a românilor în regiune, au atras atenția marilor puteri asupra „problemei românești".

Biserica Colței (București), edificiu din perioada fanariotă

A. Biserica Stavropoleos (București) – monument al secolului fanariot

Edificiul este ctitoria arhimandritului (viitor mitropolit de Stavropole) Ioanichie și a fost construit în 1724, apoi modificat, în 1730, când i s-au adăugat absidele laterale și pridvorul. Se distinge între alte lăcașuri ortodoxe contemporane mai ales prin pridvorul cu coloane sculptate, având la bază o balustradă din piatră, iar în partea superioară capiteluri în stil corintic și arcade frânte. Piedestalele sunt împodobite cu sculpturi în piatră cu modele vegetale. Decorația pridvorului își găsește analogii în Renașterea italiană. În partea superioară a fațadelor se remarcă medalioanele rotunde adâncite în piatră, în care sunt pictate figuri de sfinți. Astăzi, biserica reprezintă un simbol cultural al capitalei României.

Biserica Stavropoleos

- Pe baza investigației personale, precizează cum se numeau domnitorii fanarioți care au condus Țara Românească în perioada ridicării Bisericii Stavropoleos.
- Cercetează dacă în localitatea în care trăiești există monumente arhitectonice din secolul fanariot. Realizează pentru unul dintre ele o fișă, precizând: când, unde, de ce a fost realizat, care sunt elementele constructive specifice.

B. Tudor Vladimirescu

Conducătorul revoluției de la 1821 din Țara Românească s-a născut cel mai probabil în 1780, în satul Vladimiri din Gorj (Oltenia), în familia lui Constantin Ursu. Părinții săi făceau parte din categoria moșnenilor (țărani liberi). În adolescență a intrat în slujba boierului oltean Ioan Glogoveanu, fiind apoi administrator al moșiilor acestuia, Baia de Aramă și Glogova. Ulterior a deținut funcții în administrația Țării Românești: mare comis, vătaf de plai la Cloșani, sluger. A participat la războiul ruso-turc din 1806-1812 în fruntea cetelor de panduri olteni, luptând alături de armata rusă, la Negotin, Rahova și Fetislam (Cladova). A devenit locotenent al armatei ruse și a fost decorat cu ordinul Sf. Vladimir.

Tudor Vladimirescu

Tudor a transformat mișcarea inițiată de el în Oltenia în 1821 într-o revoltă cu caracter social și național, îndreptată împotriva regimului fanariot, conducând, practic, Țara Românească între 21 martie și 15 mai 1821. La 21 mai 1821, pe drumul de retragere din fața forțelor otomane, Tudor Vladimirescu a fost capturat de oamenii lui Alexandru Ipsilanti, acuzat de înțelegere cu Imperiul Otoman și ucis în tabăra eteristă de la Târgoviște.

1 Ideea unirii Principatelor Române în Regulamentele Organice

Începutul, religia, obiceiurile și cea de un fel limbă a sălășluitorilor într-aceste două Prințipaturi, precum și cele deopotrivă trebuințe, sunt îndestule elementuri de o mai aproape unire, care până acum s-au fost poprit și s-au zăbovit; (...) bunele dobândiri și urmările ce ar odrăsli dintr-o apropiere a acestor două popoare nu pot fi supuse la nici o îndoială; începuturile, dar, s-au așezat într-acest regulament prin cea de un fel de clădire a temeiurilor administrative în amândouă țările.

- Identifică în document cel puțin trei argumente aduse de legislatori în favoarea unirii Principatelor.
- Apreciază dacă intrarea în vigoare a Regulamentelor Organice ar fi fost suficientă pentru unirea Principatelor. Argumentează-ți răspunsul!
- Prezintă cel puțin două aspecte pozitive și două aspecte negative ale introducerii Regulamentelor Organice în Principate.
- Alcătuiește, pe baza investigației proprii, un dosar tematic (portofoliu) cu titlul: *Domnitori regulamentari în Principate – Gheorghe Bibescu și Mihail Sturdza.*

1821	1822	1829	1831-1832	1834-1842	1834-1849	1842-1848
Revoluția condusă de Tudor Vladimirescu.	Restaurarea domnitorilor pământeni în Țara Românească și Moldova.	Apariția presei scrise: *Curierul românesc* (București), *Albina românească* (Iași).	Intrarea în vigoare a Regulamentului Organic în Țara Românească și Moldova.	Domnia lui Alexandru Ghica (Țara Românească).	Domnia lui Mihai Sturdza (Moldova).	Domnia lui Gheorghe Bibescu (Țara Românească).

3. Anul 1821

Aflate în plin regim politic fanariot, Principatele Române așteptau momentul prielnic înlăturării acestuia. Speranțele revenirii la domniile pământene și limitării amestecului otoman în Țara Românească și Moldova au fost legate, către 1820, de *Eteria*, organizație secretă grecească, constituită pe teritoriul Rusiei, la Odessa, în 1814. Condusă de Alexandru Ipsilanti și sprijinită tacit de țarul Rusiei, Alexandru I, aceasta urmărea răsculareа grecilor pentru înlăturarea jugului otoman. În Principate au fost create eforii (filiale) ale Eteriei, din care făceau parte unii boieri români. Conform planului Eteriei, Tudor Vladimirescu urma să declanșeze o amplă revoltă în Oltenia, care să permită armatei eteriste traversarea Moldovei și a Țării Românești către Dunăre. Proiectul inițial a fost depășit însă de amploarea mișcării revoluționare declanșate de Tudor, alături de care au venit pandurii olteni, țăranii din Țara Românească, orășenii și membrii micii boierimi (*studiul B, pag. 38*).

Acțiunea a început după moartea ultimului domnitor fanariot, Alexandru Șuțu, la 23 ianuarie 1821, în nordul Olteniei. Revendicările mișcării se regăsesc îndeosebi în documentele *Proclamația de la Padeș* și *Cererile norodului românesc*. Astfel, se cereau reforme în administrație, justiție, învățământ, relații economice, respectarea autonomiei Principatelor, aplicarea principiului suveranității poporului și desființarea privilegiilor. Tudor și cei care i s-au alăturat s-au îndreptat către capitală (martie 1821). Concomitent, venind din Rusia, armata eteristă a trecut prin Moldova și a ajuns la București. Rusia și-a retras sprijinul acordat Eteriei, iar între Ipsilanti și Tudor au intervenit neînțelegeri grave cu privire la scopul acțiunilor fiecăruia. În condițiile intervenției militare otomane în Țara Românească (mai 1821), Tudor a decis să se retragă în Oltenia, fiind ucis lângă Târgoviște. Armata eteristă a fost ulterior înfrântă de trupele otomane.

Principala consecință a mișcării conduse de Tudor Vladimirescu a fost renunțarea de către Imperiul Otoman la regimul fanariot și revenirea, din 1822, la domniile pământene, inaugurate de Grigore Dimitrie Ghica (Țara Românească) și Ioniță Sandu Sturdza (Moldova).

4. Regulamentele Organice

Între anii 1828 și 1829 s-a desfășurat un nou război ruso-turc, încheiat cu tratatul de pace de la Adrianopol, prin care Rusia era întărită de Imperiul Otoman ca putere „protectoare" a Principatelor. În timpul ocupației militare ruse dintre 1828 și 1834, sub supravegherea administratorului general al Principatelor, generalul rus Pavel Kiseleff, două comisii boierești au redactat, pentru Țara Românească și Moldova, primele legi fundamentale cu rol de Constituție: *Regulamentele Organice*, care prevedeau în principal:

- instituirea, pentru prima dată, a principiului separării puterilor în stat (executivă – domnitorul și Sfatul Domnesc; legislativă – Adunarea Obștească; judecătorească – Înaltul Divan Domnesc și instanțele teritoriale de judecată);
- libertatea comerțului;
- constituirea bugetului statului;
- restructurarea sistemului fiscal;
- înființarea corpului de avocați și a Procuraturii;
- reglementarea relațiilor dintre clăcași și stăpânii de pământuri.

În ansamblu, Regulamentele (aplicate din 1831 în Țara Românească și din 1832 în Moldova) au avut un rol pozitiv, pregătind modernizarea Principatelor și anticipând chiar unirea lor (*doc. 1, pag. 38*). În același timp însă, prin aceste documente, Rusia și-a întărit controlul asupra Moldovei și Țării Românești.

Pe baza Regulamentelor Organice au domnit: Alexandru Dimitrie Ghica (1834–1842) și Gheorghe Bibescu (1842–1848) în Țara Românească, respectiv Mihail Sturdza (1834–1849) în Moldova. Perioada domniilor regulamentare a fost dominată de eforturile de modernizare a sistemului juridic, administrativ, a celui sanitar și de comunicații, a transporturilor și a învățământului.

De reținut

- La sfârșitul secolului al XVII-lea, Transilvania a intrat sub stăpânirea Imperiului Habsburgic, având statutul de principat.
- Domniile fanariote au reprezentat expresia accentuării dominației otomane asupra Țărilor Române.
- Regulamentele Organice au constituit primele legi fundamentale în Principatele Române.

Vocabular

Panduri: țărani liberi din Oltenia, la începutul secolului al XIX-lea. Aveau pregătire militară și au participat la războiul ruso-turc din 1806-1812, fiind scutiți de bir. Ultimul domnitor fanariot a încercat să le suspende scutirile, ceea ce a dus la răzvrătirea lor.

Fanariot: denumire utilizată pentru domnitorii proveniți din familiile originare din cartierul Fanar din Constantinopol.

Teme de lucru

- Prezintă procesul instaurării stăpânirii habsburgice în Transilvania folosind, în ordine logică și cronologică, următoarele noțiuni, date și nume: *1683, Leopold I, Diploma Leopoldină, Biserica Unită cu Roma.*
- Împreună cu mai mulți colegi, realizează planul unei dezbateri cu tema: *Evoluția Principatelor Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea.*

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

Citiți cu atenție textul de mai jos, apoi răspundeți următoarelor cerințe:

Art. 4. În primul articol (...) se prevedea ca hotarul dintre cele două state să fie râul Prut, de la intrarea acestuia în Țara Moldovei și până la locul unde se întâlnește cu fluviul Dunărea, iar de acolo să urmeze partea stângă a fluviului Dunărea, până la Gura Chiliei și până la mare (...).

Art. 5. De asemenea, Împărăția Rusiei, să înapoieze și să predea Înaltei Împărății Otomane pământul Moldovei de pe partea dreaptă a râului Prut, de care s-a amintit mai înainte, precum și Țara Românească și Oltenia, așa cum se află ele în prezent cu cetățile lor, cu orașele și cu târgurile și cu satele și cu locuitorii lor. De asemenea, să predea și insulele de pe Dunăre (...).

(Tratatul ruso-turc de la București, 1812)

- Precizează ideea centrală a fiecăruia dintre articolele citate din tratatul de la București.
- Numește teritoriul românesc anexat de Rusia în baza articolului 4 din tratat.
- Pornind de la articolul 5, identifică cel puțin trei informații privind războiul din 1806–1812, pe care textul le transmite.
- Enumeră cel puțin trei evenimente politico-militare care se desfășoară în Europa în paralel cu războiul ruso-turc din 1806–1812.
- Pe grupe de lucru, redactați câte un scurt eseu în care să descrieți războiul ruso-turc privit din punctul de vedere al unui soldat rus, al unui soldat otoman, al unui locuitor al Moldovei, al țarului Rusiei și al sultanului.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Citește cu atenție textul de mai jos, apoi răspunde următoarelor cerințe:

Boierii rău sfătuiră
Și turcilor îl pârâră (...)
Și pre turci i-au invitat
Ca să-l scoată din domnie
Și să-l piarză cu urgie:
Că el Țara Rumânească
Vru singur să o domnească,
Cu nemții să se unească
Ca pe turci să-i izgonească. (...)
Iară turcii au trimis
Pre Constantin vod' de l-au prins,
La moarte l-au judecat
Și numele lui l-au stins
Cu a feciorilor lui l-au prins,
Scoțându-i din viața lumească
Cu sabia cea turcească.

(Pavel Popovici, 1813)

- Precizează, pe baza cunoștințelor din anii anteriori, în ce categorie a surselor istorice se înscrie textul de mai sus și apreciază credibilitatea acestuia.
- Analizează textul, înscriind într-o fișă de lucru următoarele aspecte: anul în care se petrece evenimentul, participanții la evenimentul descris și rolul fiecăruia, motivele care au dus la acest eveniment și consecințele sale.
- Redactează propria ta versiune asupra evenimentului descris în text.
- Realizează planul unei investigații cu titlul: *Instaurarea domniilor fanariote – un eveniment inevitabil?*

Autoevaluare

Acum știi...

- Să descrii trăsăturile noului statut politico-juridic al Țărilor Române la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea.
- Să identifici teritoriile ocupate de marile imperii vecine în urma războaielor ruso-austro-turce.
- Să explici cauzele și consecințele evenimentelor din anul 1821 și ale adoptării Regulamentelor Organice în Principatele Române.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Maior, P., *Scrieri*, București, 1976.
- Micu, S., *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, București, 1963.
- ***, *Istoria României*, vol. VI, București, 2002.

Vizitează:

- Secțiile de istorie medievală și modernă ale muzeelor județene de istorie, ale Muzeului Național de Istorie a României sau ale Muzeului de Istorie al Municipiului București;
- Muzeul Brukenthal din Sibiu.

Pagini web (Internet):

- www.mnir.ro (pagina Muzeului Național de Istorie a României)

V.

Relațiile internaționale în secolul al XIX-lea

1. Congresul de la Viena și *„concertul european”*
2. Sistemul de alianțe al marilor puteri
Evaluare

Sankt-Petersburg (Rusia), în secolul al XIX-lea

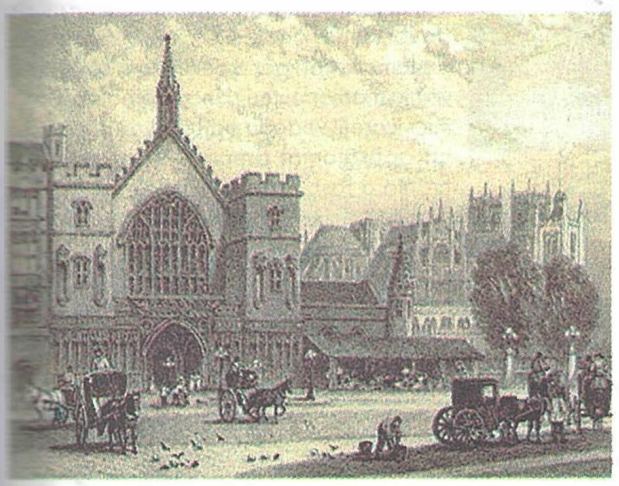

Londra (Anglia), la începutul secolului al XIX-lea

Europa este un sistem de state care au nevoie să trăiască între ele într-un raport de echilibru.

(TALLEYRAND)

În acest capitol vei învăța

- care au fost hotărârile Congresului de la Viena și ce implicații au avut acestea pentru Europa;
- care au fost motivele constituirii Sfintei Alianțe;
- în ce măsură obiectivele Sfintei Alianțe au putut fi atinse;
- cum au evoluat relațiile dintre marile puteri europene după anul 1815;
- care au fost formele de manifestare ale mișcărilor naționale din Europa și America de Sud în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

A. Bătălia de la Waterloo

Desfășurată la 18 iunie 1815 într-un sat belgian din apropiere de Bruxelles, a opus celor 75 000 de soldați ai lui Napoleon Bonaparte o armată de coaliție anglo-prusaco-olandeză, formată din 65 000 de ostași, comandată de ducele de Wellington. Cavaleria britanică a atacat fulgerător, iar francezii au rupt rândurile, după care au fost urmăriți în afara câmpului de luptă de prusacii comandați de Blücher. Bătălia de la Waterloo a pus capăt perioadei napoleoniene.

- Caută informații suplimentare despre comandanții militari menționați în acest studiu și realizează câte o fișă biografică pentru fiecare dintre ei.
- Presupunând că ai putea purta o discuție cu Napoleon înaintea bătăliei de la Waterloo, care ar fi întrebările pe care ai dori să i le adresezi? Utilizează și informațiile oferite de lecția *Franța napoleoniană* (pag. 23-25).

Napoleon dictându-și memoriile

Europa la 1815

Hotărâri ale Congresului de la Viena (1815)

- Franța era redusă la granițele din 1792.
- Anglia își extindea imperiul colonial (prelua Malta și insulele Ionice).
- Imperiului Habsburgic i se recunoștea stăpânirea Galiției, Lombardiei și Veneției.
- În locul Imperiului Romano-German se crea Confederația Germană (formată din 34 de state și 4 orașe libere).
- Rusia stăpânea Finlanda, cea mai mare parte a Poloniei.
- Prusia prelua o parte a Saxoniei, provincia Renania-Westfalia, și o parte a Poloniei.
- Belgia era unită cu Olanda.
- Era recunoscută neutralitatea Elveției.

- Cu ajutorul hărții de mai sus și a uneia politice contemporane dintr-un atlas istoric, realizează un portofoliu (dosar tematic) privind schimbările teritoriale și politice care au afectat, după 1815, statele și provinciile care au făcut obiectul deciziilor Congresului de la Viena.

B. Protagoniști ai Congresului de la Viena

Klemens von Metternich (1773-1859)

Metternich

Devenit ministru de externe al Imperiului Habsburgic în 1809, s-a ocupat de organizarea Congresului de la Viena. A avut rolul principal în reorganizarea Europei după înfrângerea lui Napoleon. În timpul Congresului, Metternich a împiedicat anexarea întregii Polonii de către Rusia. A impus crearea Confederației Germane, sub egida Imperiului Habsburgic (Austriei) și întărirea pozițiilor imperiale în Italia. A contribuit la formarea Sfintei Alianțe. Din 1821, Metternich a devenit cancelar (prim-ministru) al Austriei.

Charles Talleyrand (1754-1838)

Talleyrand

A fost ministru de externe al Franței în perioadele Directoratului, Consulatului și Imperiului. A participat la Congresul de la Viena, unde și-a dovedit talentul diplomatic câștigând pentru țara sa bunăvoința marilor puteri și încrederea statelor mici, care îl vedeau pe Talleyrand ca pe un apărător al drepturilor lor. Astfel, Franța a fost, practic, admisă pe picior de egalitate la discuții. A speculat atitudinea favorabilă Franței, împiedicând întărirea prea puternică a Rusiei și Prusiei.

axa cronologică

1814 Restaurația Bourbonilor pe tronul Franței.

1825 Înfrângerea mișcării decembriștilor în Rusia.

1831 Giuseppe Mazzini întemeiază organizația revoluționară *Tânăra Italie*.

1832 Reforma electorală în Anglia.

1848 Alungarea cancelarului austriac Metternich de la putere.

V. RELAȚIILE INTERNAȚIONALE ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

După înfrângerea lui Napoleon Bonaparte în anul 1815, statele învingătoare au impus, în funcție de propriile lor interese, o nouă ordine politico-teritorială pe continentul european, care a fost ulterior dominat, pentru câteva decenii, de marile puteri conservatoare, Rusia, Austria și Prusia, reunite sub egida Sfintei Alianțe. Evoluția relațiilor dintre acestea, a cunoscut fluctuații semnificative, determinate atât de noile realități politice de după 1815, caracterizate prin lupta popoarelor aflate sub stăpânire străină pentru independență și unitate, cât și de schimbarea raporturilor de forță între puterile dominante.

1. Congresul de la Viena și „concertul european"

Triumful puterilor conservatoare în Europa. Constituirea Sfintei Alianțe

Revenit la conducerea Franței pentru 100 de zile, Napoleon a fost înfrânt decisiv, în 1815, în bătălia de la Waterloo (*studiul A, pag. 42*). Evenimentul a consacrat victoria definitivă a Angliei, Austriei, Rusiei și Prusiei asupra Franței. Reprezentanții învingătorilor, alături de diplomați din alte state europene, inclusiv din Franța, s-au întâlnit, încă din anul 1814, într-un congres desfășurat la Viena, pentru a hotărî soarta continentului. Numărul participanților era foarte mare (15 monarhi, aproximativ 100 de diplomați și aproape 200 de prinți), iar hotărârile au fost adoptate cu greutate, din cauza intereselor divergente ale marilor puteri. Tratatul final, semnat la 9 iunie 1815, a stabilit noile granițe din Europa, neținând însă cont de dorințele popoarelor (*hartă, pag. 42*). La congres au participat personalități politice care au influențat adoptarea deciziilor finale, precum ministrul austriac Metternich și ministrul de externe francez Talleyrand (*studiul B, pag. 42*). Prin hotărârile înscrise în tratatul de pace, statele învingătoare au constituit un echilibru relativ între ele. Austria, Prusia și Rusia și-au păstrat stăpânirea asupra unor popoare din centrul și estul Europei și au acționat pentru conservarea vechilor privilegii ale nobilimii.

Congresul de la Viena (1814-1815)

Ele au aplicat în politica europeană, până la 1848, principiile legitimismului și conservatorismului. Așa a fost posibilă revenirea pe tron (Restaurația) a dinastiei Bourbon în Franța și păstrarea regimurilor conservatoare în alte state de pe continent.

Prin tratatul de la Paris, din anul 1815, Rusia, Prusia și Austria au creat Sfânta Alianță, pentru a se sprijini reciproc în înăbușirea mișcărilor liberale și naționale și în păstrarea statu-quo-ului teritorial. Abilul prim-ministru francez, ducele Richelieu, a făcut ca și Franța să fie inclusă în alianță, în anul 1818. Din același an, puterile membre au hotărât să mențină „*concertul european*", adică să nu prejudicieze prin vreo acțiune interesele nici uneia dintre ele, fapt care urma să se realizeze prin întâlniri periodice ale monarhilor și diplomaților.

Realități europene după anul 1815

În Europa dominată de regimuri absolutiste și conservatoare, Anglia avea un alt tip de sistem politic. Monarhia respecta hotărârile Parlamentului, iar dreptul de vot se extindea treptat. Regimul parlamentar englez a constituit un model pentru cetățenii statelor cu regimuri conservatoare. În Austria, Prusia și Rusia mișcările liberale, ce militau pentru reforme democratice, au fost înăbușite, dar în Franța anului 1830, în urma revoluției declanșate de burghezie, ultimul rege al dinastiei de Bourbon (Carol al X-lea) a fost detronat, iar Ludovic Filip d'Orléans a fost încoronat „*rege al francezilor*", instaurându-se un regim constituțional.

Popoarele din Europa aflate sub stăpânire străină au declanșat acțiuni de *eliberare națională*, în pregătirea cărora un rol important a revenit societăților secrete (precum *Eteria* la greci sau *Tânăra Italie* la italieni). Rezultatele nu s-au lăsat așteptate: în 1829, prin tratatul de la Adrianopol, otomanii au recunoscut autonomia Serbiei. Belgienii și-au obținut independența față de Olanda în anul 1830. Grecia a fost recunoscută independentă în același an.

A. Europa și Americile după Congresul de la Viena

Sfânta Alianță dorea să-și extindă acțiunile și în America, unde se desfășura lupta de eliberare a coloniilor spaniole. Observând pericolul amestecului puterilor conservatoare europene pe continentul american, președintele S.U.A., James Monroe, a atins această problemă în mesajul anual către Congresul american. Principiile expuse la 2 decembrie 1823 vor fi cunoscute cu numele de *„doctrina Monroe"*. Ea preciza că S.U.A. nu se amestecau în nici o problemă a vreunei puteri europene, păstrându-și neutralitatea. În același timp, avertiza că dacă acestea din urmă ar fi intervenit în cele două Americi, atunci S.U.A. ar fi reacționat. Doctrina este exprimată sintetic prin expresia *America, americanilor!*

Politica noastră față de Europa rămâne aceeași, adică de a nu ne amesteca în afacerile interne ale nici unei puteri. (...) În privința continentelor noastre, (...) este imposibil să tolerăm ca puterile aliate să-și extindă sistemul lor în Americi.

(Doctrina Monroe)

În acest context, Sfânta Alianță nu a avut forța să intervină, iar acțiunile de eliberare a popoarelor latino-americane de sub dominația colonială spaniolă a fost încununată de succes. În această luptă s-a remarcat, între alții, Simon Bolivar. În perioada 1810–1830, mexicanii, argentinienii, bolivienii, peruanii etc. și-au câștigat independența față de Spania. Brazilia s-a eliberat, la rândul ei, de sub stăpânirea portugheză.

- Rezumă într-o frază ideea de bază a doctrinei Monroe.
- Compară politica externă a S.U.A. cu aceea a oricărui stat membru al Sfintei Alianțe.

Simon Bolivar (1783–1830)

1

Simon Bolivar, *Scrisoare din Jamaica*, 1815

Destinul Americii e hotărât în mod irevocabil; legătura care îl unea cu Spania s-a rupt. (...) Ea făcea posibilă conviețuirea părților ce compuneau o atât de imensă monarhie. Însă ceea ce le-a unit, astăzi le separă. Existența locuitorilor din emisfera americană a fost, vreme de veacuri, numai pasivă, viața lor politică a fost nulă. Ne găseam pe o treaptă inferioară sclaviei. Toate acestea erau contrare instituțiilor noastre.

- Imaginează-ți că ai fi un locuitor al Americii de Sud, în 1815. Utilizează documentul pentru a indica o cauză care te-ar face să fii de acord cu ideile lui Simon Bolivar.
- Caută într-un dicționar informații suplimentare și realizează o fișă biografică a lui Simon Bolivar.
- Pe baza informațiilor din lecție, a studiului alăturat și a documentului de mai sus, redactează un eseu în care să folosești, în ordine logică și cronologică, următoarele date, noțiuni și nume de personalități istorice: *Bolivar, 1815, doctrina Monroe, colonii, independență*.

2

Poziția Angliei față de Imperiul Otoman precizată de prim-ministrul Robert Peel țarului Nicolae I (1844)

În problema Orientului, Anglia se menține pe aceeași poziție. (...) Acum nu are rost să luăm vreo hotărâre cu privire la Turcia. Asemenea hotărâri nu ar face decât să-i grăbească sfârșitul. De aceea, eu voi face tot posibilul pentru a păstra statu-quo-*ul în privința Turciei.*

- Identifică, pe baza documentului și a informațiilor din lecție, două motive care justificau poziția Angliei față de otomani.
- Informează-te suplimentar și realizează un eseu în care să compari politica externă engleză cu cea rusă în secolul al XIX-lea.

B. Alianța celor trei împărați

După ce a înfrânt Franța în războiul din 1870–1871, Germania, cea mai puternică țară de pe continent, era interesată de izolarea acesteia, astfel încât să nu-i dea posibilitatea să se alieze cu o altă mare putere. De aceea, la inițiativa cancelarului Bismarck, împăratul german Wilhelm I s-a aliat cu cel austro-ungar, Franz-Joseph, și cu țarul rus Alexandru al II-lea, constituindu-se, în 1873, *Alianța celor trei împărați*. Aceasta s-a destrămat însă în 1878, din cauza rivalității dintre Rusia și Austro-Ungaria în privința dominației asupra sud-estului Europei.

Axa cronologică

1816	1822	1823	1825	1829	1830
Independența Argentinei față de Spania.	Independența Braziliei față de Portugalia.	Doctrina Monroe.	Independența Boliviei față de Spania.	Autonomia Serbiei.	Înlăturarea Bourbonilor de pe tronul Franței.

2. Sistemul de alianțe al marilor puteri în secolul al XIX-lea

Evoluția relațiilor dintre state în timpul Sfintei Alianțe

Scopul puterilor conservatoare de a-și menține stăpânirea asupra teritoriilor străine a influențat evoluția relațiilor internaționale după 1815. Hotărârile monarhilor din țările Sfintei Alianțe au întărit caracterul represiv al acesteia. Prin urmare, la Congresele de la Aachen (1818), Troppau și Laybach (1820–1821), s-a afirmat dreptul Sfintei Alianțe de a interveni împotriva mișcărilor revoluționare ale popoarelor europene. Austria a căpătat, astfel, dreptul de a acționa în Neapole și Piemont împotriva revoluționarilor italieni. La Congresul Sfintei Alianțe de la Verona, din 1822, Franța a fost desemnată să intervină împotriva revoluționarilor spanioli, care cereau drepturi și libertăți democratice. Armata franceză a intrat în Spania în anul 1823 și a înăbușit revoluția, restabilind regimul absolutist al regelui Ferdinand al VII-lea. În schimb, relațiile puterilor europene cu Americile au evoluat diferit. Statele Unite ale Americii și-au precizat principiile de politică externă (*studiul A, pag. 44*), iar popoarele latino-americane și-au proclamat independența față de Spania, respectiv Portugalia (*doc. 1, pag. 44*).

După 1815, Anglia s-a detașat de foștii săi aliați. Ea dorea să-și consolideze posesiunile coloniale și nu îmbrățișa conservatorismul membrilor Sfintei Alianțe. Totuși, s-a implicat în problemele europene atunci când interesele sale i-au cerut-o.

Noi perspective asupra relațiilor internaționale

Deși părea foarte puternică, Sfânta Alianță nu a putut funcționa din cauza disensiunilor dintre membrii acesteia. Interesele lor specifice au făcut imposibil consensul în adoptarea deciziilor, blocându-i, în cele din urmă, acțiunile. Monarhii conservatori nu au mai putut înăbuși lupta pentru drepturi și libertăți atât a propriilor popoare, cât și a celor subjugate. Treptat, în relațiile internaționale ei vor ține cont de existența noilor state naționale apărute pe continent în urma luptelor de eliberare.

Obiectivele proprii au determinat marile puteri să încheie tratate și alianțe în funcție de contextul existent. De exemplu, în anul 1841, Anglia, Rusia, Franța, Austria, Prusia și Turcia au semnat Convenția de la Londra cu privire la Strâmtorile Bosfor și Dardanele. Astfel, datorită abilității ministrului său de externe, Palmerston, Anglia a obținut izolarea flotei militare ruse în Marea Neagră, prin Strâmtori având dreptul să circule doar navele de război otomane. Integritatea Imperiului Otoman va fi protejată de Anglia și Franța în secolul al XIX-lea, acestea apărându-și astfel interesele coloniale, economice și politice din Orient (*doc. 2, pag. 44*).

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ca urmare a desăvârșirii unității Italiei și Germaniei, relațiile dintre puterile europene au cunoscut o nouă dinamică. Aceasta este ilustrată, printre altele, de susținerea Imperiului Otoman de către toate marile puteri, împotriva Rusiei, în timpul războiului din Crimeea (1853– 1856), de rivalitatea ruso-austriacă pentru sud-estul Europei, de schimbarea raportului de forțe după înfrângerea Franței de către Germania în războiul franco-prusac din 1870–1871 (*studiul B, pag. 44*).

Eugène Delacroix, *Libertatea conducând poporul* (1831)

De reținut

- Din 1815 s-au restabilit regimurile legitimiste, conservatoare, în Europa.
- Lupta popoarelor pentru libertate nu a putut fi înăbușită de Sfânta Alianță.
- În America Latină, popoarele și-au câștigat independența.
- Relațiile internaționale au fost influențate de interesele marilor puteri.

Vocabular

Legitimism: principiu ce susține dreptul la tron al dinastiilor conservatoare.
Conservatorism: aici, principiu ce susține menținerea vechilor regimuri europene.
Statu-quo: principiu de drept internațional ce afirmă dorința părților de păstrare a situației existente.

Teme de lucru

- Realizează o axă cronologică în care să înscrii principalele momente ale evoluției Sfintei Alianțe.
- Prezintă pe scurt (într-un eseu de 150–200 de cuvinte) evoluția raportului de forțe dintre marile puteri europene în secolul al XIX-lea.
- Compară politica externă britanică cu cea austriacă de după anul 1815.

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

1. Completează spațiile punctate din enunțurile de mai jos, cu informația corectă:
   a. În urma Congresului de la Viena, Franța a fost redusă la granițele avute în anul ..... .
   b. Principalul promotor al politicii Sfintei Alianțe a fost cancelarul austriac ..... .
   c. ..... a fost principala societate secretă italiană de dinainte de anul 1848.
   d. Interesele S.U.A. pe continentul american au fost expuse prin doctrina ..... .
2. Realizează în scris scurte prezentări privind: a) consecințele teritoriale ale Congresului de la Viena; b) lupta pentru independență a popoarelor din America Latină; c) schimbările în politica de alianțe a marilor puteri după 1840.
3. Citiți cu atenție textul de mai jos, apoi, pe grupe de lucru, răspundeți următoarelor cerințe:

Înălțimea sa Sultanul (...) declară că este ferm hotărât de a menține neschimbat în viitor principiul său în virtutea căruia din toate timpurile, vaselor de război ale puterilor străine le-a fost oprită intrarea în strâmtorile Bosfor și Dardanele; atâta timp cât Poarta se va găsi în stare de pace, înălțimea sa nu va admite nici un vas de război străin în zisele strâmtori.

(Convenția de la Londra, 1841)

- Precizați statele semnatare ale Convenției de la Londra.
- Stabiliți care dintre puterile semnatare erau avantajate de articolul de mai sus al Convenției și de ce.
- Pe baza lecției de la pag. 45 și a cunoștințelor anterioare, organizați o dezbatere cu tema: *Interesele marilor puteri europene în sud-estul Europei în secolul al XIX-lea.*

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Citește cu atenție textele de mai jos, apoi răspunde următoarelor cerințe:

A. *Uniunea stabilită între monarhii asociați* [ai Franței, Marii Britanii, Austriei, Prusiei, Rusiei] *prin principii ca și prin interesul popoarelor lor oferă Europei garanția cea mai sacră a liniștii viitoare. (...) Suveranii (...) au luat ca bază hotărârea lor nestrămutată a nu se îndepărta niciodată (...) de respectarea cea mai strictă a principiilor dreptului oamenilor, care sunt singurele capabile să garanteze eficacitatea independenței fiecărui guvern și stabilitatea asociației generale.*

(*Declarația Sfintei Alianțe*, Aachen, 1818)

B. *Tratatele cele mai solemne sunt inviolabile numai în măsura în care ele sunt respectate riguros de ambele părți. (...) Cuvintele exprimate de împăratul Nicolae, că prima lovitură de tun din partea noastră va fi semnalul nimicirii complete ne spulberă orice speranță de dreptate. Având în vedere aceasta, poporul polonez (...) proclamă independența sa (...).*

(Actul detronării de către polonezi a țarului Nicolae I, 1831)

- Comentează, pe baza textelor, contradicția dintre principiile declarate de Sfânta Alianță și politica acesteia față de popoarele supuse.
- Identifică în textul B, o idee de influență iluministă.
- Redactează o scurtă prezentare cu titlul: *Politica Sfintei Alianțe, între intenții și realitate.*

Autoevaluare

Acum știi...

- Să explici cauzele schimbărilor teritoriale produse prin decizile Congresului de la Viena.
- Să prezinți consecințele politice ale hotărârilor Congresului de la Viena.
- Să caracterizezi politica Sfintei Alianțe.
- Să explici evoluția relațiilor dintre marile puteri în secolul al XIX-lea.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Bercan, Gh., Ciachir, N., *Diplomația europeană în epoca modernă*, București, 1984.
- Buse, C., *De la Bolivar la Cardenas*, București, 1984.
- Carpentier, J., Lebrun, Fr., *Istoria Europei*, București, 1997.
- Kissinger, H., *Diplomația*, București, 2002.

Vizitează pagini web (Internet):

- www.en.wikipedia.org

VI.

Anul 1848 în Europa

1. Aspirații liberale și naționale în Europa de Vest și Centrală
2. 1848 în spațiul românesc
Evaluare

Revoluția la Paris (Franța, 1848)

Revoluționari din Țara Românească la 1848

Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Cauza ei se pierde în negura veacurilor. Uneltitorii ei sunt optsprezece veacuri de trude, suferinți și lucrare a poporului român asupra lui însuși.

(NICOLAE BĂLCESCU)

În acest capitol vei învăța:

- care au fost condițiile istorice determinante ale declanșării mișcărilor revoluționare în Europa la 1848;
- care au fost elementele specifice ale revoluțiilor din statele europene;
- cum s-a desfășurat și ce consecințe a avut Revoluția de la 1848 în spațiul românesc;
- prin ce s-a caracterizat programul politic pașoptist în spațiul românesc.

STUDIU

A. Risorgimento

Denumirea mișcării naționale și democratice care a dominat istoria Italiei până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea provine din termenul *risorgere* – „a renaște", „a se deștepta". În perioada Risorgimento se pun bazele statului italian unit, ca rezultat al acțiunii „întemeietorilor": Giuseppe Mazzini, Giuseppe Garibaldi și Camillo Cavour, acum constituindu-se, în fapt, națiunea italiană. La 1848, pe lângă revendicările liberale, s-a pus în mod acut problema unificării Italiei. Astfel, au fost avansate trei variante: constituirea, prin insurecții populare, a unei republici (idee susținută de Mazzini și Garibaldi); formarea unei Italii confederale, sub autoritatea morală a papei (variantă considerată prea conservatoare); unificarea în jurul Regatului Sardiniei și Piemontului, sub forma unei monarhii constituționale (idee promovată de Cavour).

(...) Fără unitate nu există realmente națiune, pentru că fără unitate nu există forță și pentru că Italia, înconjurată de națiuni unitare, puternice și invidioase, are nevoie înainte de toate de forță.

Manifestul Tinerei Italii, 1831

Camillo Cavourr (1810–1861)

Giuseppe Mazzini (1805–1872)

- Identifică cel puțin câte două asemănări și deosebiri între revoluția germană și cea italiană de la 1848.
- Pe baza cunoștințelor anterioare de istorie, redactează un eseu cu titlul: *Cauze istorice ale Revoluției de la 1848 în statele italiene și germane – o privire comparativă.*

STUDIU

B. Parlamentul de la Frankfurt

În urma conturării obiectivelor revoluției, la inițiativa liberalilor germani s-a întrunit, în luna mai 1848, Parlamentul de la Frankfurt, format din 568 de deputați reprezentând toate statele Confederației germane. În afara problemelor legate de instituirea libertății presei, a egalității cetățenilor sau de adoptarea unei Constituții, aprige controverse a stârnit disputa în jurul viitorului stat german unit. S-au conturat două soluții: formarea unei „Germanii Mari", federale, care să includă între hotarele sale și Imperiul Habsburgic (stat catolic), sau a unei „Germanii Mici", cu un sistem politic centralizat, condusă de regele Prusiei (și deci, predominant protestant). Acest ultim curent a avut câștig de cauză în rândul parlamentarilor care, în iarna 1848–1849, au votat Constituția și apoi au oferit coroana noului stat regelui prusac Frederic Wilhelm al IV-lea, dar el a respins-o. În iunie 1849, Parlamentul de la Frankfurt a fost dizolvat.

(...) Orice nobil german este de o sută de ori mai bun pentru a accepta o astfel de coroană făurită din gunoiul revoluției.

Frederic Wilhelm al IV-lea

- Pe grupe de 3–4 elevi, formulați posibile răspunsuri la următoarele întrebări:
  - Activitatea Parlamentului de la Frankfurt a fost un succes sau un eșec?
  - Care dintre cele două soluții de unificare era mai adecvată momentului?
  - De ce regele Prusiei a respins coroana oferită?
  - De ce a fost adoptată o Constituție?

1

Franța și Europa la 1848

***Până acum, Franța trăgea după sine continentul**; de acum încolo, de cele mai multe ori, Franța nu va răspunde la chemările Europei. Ceea ce, de altfel, nu se întâmplă încă în 1848, când mișcarea franceză se desfășoară concomitent cu agitațiile europene (...). Franța napoleoniană, indiferent dacă a vrut sau nu, crease o Europă foarte deosebită de cea din secolul al XVIII-lea.*

Jacques Madaule, despre Revoluția de la 1848.

- Comentează fragmentul evidențiat în cadrul citatului de mai sus.
- Redactează un scurt eseu în care să evidențiezi deosebirile dintre Europa secolului al XVIII-lea și cea post-napoleoniană.
- Realizează, folosind și cunoștințele de geografie, o hartă a Europei pe care să marchezi spațiile geografice în care s-au desfășurat mișcări revoluționare la 1848.

1848, ianuarie – Izbucnirea revoluției la Palermo.

1848, februarie – Revoluția la Paris. Detronarea lui Ludovic-Filip d'Orléans.

1848, martie – Revoluția la Berlin, Viena, Pesta.

1849, iunie – Înfrângerea revoluției în spațiul german.

1849, august – Înfrângerea revoluției maghiare.

VI. ANUL 1848 ÎN EUROPA

Pe continentul european, evenimentele din anul 1848 sunt desemnate cu numele de „Primăvara popoarelor". Începând din lunile ianuarie-februarie, au izbucnit revolte în Italia și Franța, revoluția cuprinzând apoi statele germane, Imperiul Habsburgic, spațiul românesc. Pretutindeni popoarele cereau democratizarea vieții politice, libertate, unitate. Determinate de cauze economice, politice, sociale și naționale specifice, mișcările revoluționare din 1848–1849 au reprezentat cadrul european al revoluției române.

1. Aspirații liberale și naționale în Europa de Vest și Centrală

Nemulțumite de hotărârile Congresului de la Viena, de politica Sfintei Alianțe dar și de tendințele absolutiste de guvernare ori de stăpânirea străină, popoarele europene s-au revoltat în 1848, dând glas aspirațiilor liberale (ce vizau recunoașterea libertăților cetățenești, instituirea regimurilor constituționale și egalitatea politică a cetățenilor), sociale și naționale.

Revoluția europeană a cunoscut desfășurări deosebite de la un popor la altul, în funcție de condițiile istorice locale.

Cele dintâi manifestări de revoltă s-au înregistrat în ianuarie 1848, în **Regatul celor Două Sicilii** (la Palermo, în sudul Italiei). Aici, regele Ferdinand al IV-lea de Bourbon a fost obligat să accepte promulgarea unei Constituții.

În **Franța**, revoluția a avut un puternic caracter politic, fiind îndreptată împotriva regimului regelui Ludovic Filip d'Orléans (*doc. 1, pag. 48*).

În urma manifestațiilor de la Paris (începute la 22 februarie 1848), regele a părăsit tronul, exilându-se în Anglia, fiind proclamată cea de-a doua Republică Franceză. Guvernul revoluționar provizoriu, condus de poetul Alphonse de Lamartine, a adoptat o serie de reforme așteptate de populație: votul universal, libertatea presei, a întrunirilor, gratuitatea instrucției școlare, deschiderea Atelierelor Naționale (ce aveau scopul de a oferi de lucru maselor de muncitori săraci). A fost aleasă o Adunare Constituantă, care s-a dovedit însă incapabilă să rezolve numeroasele probleme sociale și politice ale momentului. În iunie, Atelierele Naționale, considerate ineficiente, au fost închise, ceea ce a dus la o puternică revoltă muncitorească la Paris, reprimată cu violență de armată.

Ulterior, burghezia a preferat instituirea unui regim autoritar. În decembrie 1848, a fost ales, ca președinte al Republicii, Ludovic Napoleon Bonaparte. În 1851, acesta a recurs la o lovitură de stat și după un an s-a proclamat împărat sub numele de Napoleon al III-lea, Franța redevenind imperiu.

În **spațiul german**, revoluția a avut atât un caracter liberal, cât și național. După evenimentele revoluționare din martie 1848 de la Berlin, regele Prusiei, Frederic Wilhelm al IV-lea, a acceptat, într-o primă etapă, o guvernare constituțională și convocarea unei Adunări Constituante. În noiembrie însă, revoluția a fost înăbușită cu ajutorul armatei. Obiectivul unității naționale, dezbătut de Parlamentul de la Frankfurt (1848–1849), nu a putut fi îndeplinit (*studiul B, pag. 48*).

În **Imperiul Habsburgic**, stat multinațional, revoluționarii au avut atât obiective politice, cât și sociale și naționale. La Viena, în martie 1848, cancelarul Metternich a fost silit să abandoneze puterea. La Praga s-au constituit un Comitet național ceh și un Congres al slavilor din imperiu. Revoluționarii maghiari au decis desprinderea de sub autoritatea imperială și adoptarea unor reforme democratice. Profitând însă de lipsa de coordonare dintre mișcările revoluționare, Imperiul Habsburgic a reușit să le înfrângă cu ajutorul militar al Rusiei.

În **statele italiene**, acțiunile declanșate în martie 1848 au cuprins întreaga peninsulă (*studiul A, pag. 48*). Se dorea înlăturarea regimurilor absolutiste și realizarea unității naționale.

Unii suverani și-au părăsit tronurile, iar la Roma și Veneția a fost proclamată republica. Revoluția a fost însă înăbușită în urma intervenției trupelor austriece și franceze.

Deși a constituit pe moment un eșec, fiind înfrântă de forțele conservatoare, revoluția europeană a avut meritul accelerării procesului de modernizare în sens capitalist a statelor europene și a atingerii obiectivelor naționale de unitate și independență.

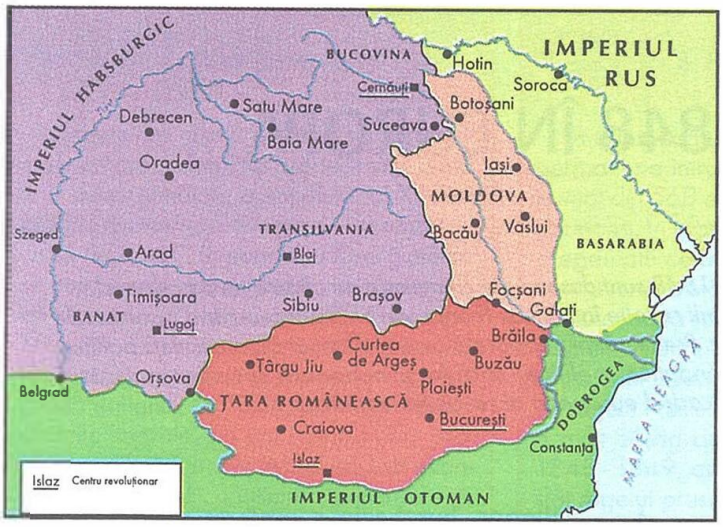

Anul 1848 în spațiul românesc

- Înscrie într-un tabel, după modelul de mai jos, statutul politico-juridic specific statelor/provinciilor din spațiul românesc la 1848.

Statul/Provincia	Statut politico-juridic
Țara Românească	Autonomie, sub suzeranitatea otomană și protectoratul Rusiei.
Moldova	
Transilvania	
Banat	
Bucovina	
Basarabia	
Dobrogea	

- Identifică provinciile unde nu au avut loc mișcări revoluționare la 1848 și prezintă motivele care au dus la absența acestor mișcări. Confruntă-ți răspunsurile cu cele ale colegilor.

STUDIU

A. Documente programatice ale Revoluției române de la 1848. Principalele revendicări

1. Petiția-Proclamație (Iași, 28 martie 1848)	2. Petiția Națională (Blaj, mai 1848)	3. Prințipurile noastre pentru reformarea patriei (Brașov, mai 1848)	4. Proclamația de la Islaz (iunie 1848)	5. Dorințele Partidei Naționale în Moldova (Cernăuți, august 1848)
Caracter moderat	Caracter radical	Caracter radical	Caracter moderat	Caracter moderat
• Egalitatea cetățenilor în fața legii. • Desființarea cenzurii. • Constituirea gărzii cetățenești. • „Îmbunătățirea stării locuitorilor săteni".	• Egalitatea în drepturi a națiunii române cu celelalte națiuni din Transilvania. • Utilizarea limbii române în administrație, justiție, învățământ. • Înființarea gărzii naționale românești. • Desființarea iobăgiei fără despăgubire.	• Unirea Moldovei cu Țara Românească într-un stat independent. • Emanciparea și împroprietărirea țăranilor fără despăgubire.	• Întărirea autonomiei Țării Românești, eliminarea amestecului Rusiei și Turciei în problemele interne ale țării. • Înlăturarea privilegiilor feudale. • Secularizarea averilor mănăstirești. • Emanciparea și împroprietărirea țăranilor cu despăgubire.	• Unirea Moldovei cu Țara Românească. • Emanciparea și împroprietărirea țăranilor prin despăgubire.

- Precizează revendicările care deosebesc documentele cu caracter moderat de cele cu caracter radical. Comentează aceste deosebiri având în vedere condițiile specifice în care au fost redactate documentele respective.
- Argumentează importanța acordată rezolvării problemei țărănești la 1848.

STUDIU

B. Marea Adunare Națională de la Blaj (3/15 – 5/17 mai 1848)

A reprezentat un moment de maximă însemnătate în cadrul revoluției pașoptiste din Transilvania. Au participat circa 40 000 de români din întreaga provincie, dar și revoluționari din Moldova (ca Alecu Russo, Alexandru Ioan Cuza, Vasile Alecsandri) sau din Țara Românească (Dumitru Brătianu). Președinți ai adunării au fost episcopii Andrei Șaguna și Ioan Lemeny, iar vicepreședinți, Simion Bărnuțiu și George Barițiu. Câmpul de lângă Blaj, pe care a avut loc întrunirea, poartă de atunci numele de Câmpia Libertății. Aici a fost adoptată *Petiția Națională* – programul revoluției române din Transilvania și tot aici, într-o atmosferă de mare entuziasm, participanții au scandat *„Noi vrem să ne unim cu Țara!"*, deziderat al tuturor românilor care însă își va găsi împlinirea în deceniile următoare.

1848, 28 martie/9 aprilie – Adunarea revoluționarilor moldoveni de la Iași.

1848, 3/15–5/17 mai – Marea Adunare de pe Câmpia Libertății de la Blaj.

1848, 12/24 mai – Revoluționarii moldoveni redactează la Brașov *Prințipurile noastre pentru reformarea patriei*.

1848, 9/21 iunie – Adunarea de la Islaz (Țara Românească).

1848, 28 iulie/9 august – Conducerea Țării Românești este preluată de locotenența domnească.

2. 1848 în spațiul românesc

În Țările Române, la Revoluția de la 1848 au participat, alături de burghezia aflată în plin proces de formare și afirmare, boierimea de orientare liberală, orășenimea, țărănimea. Această largă implicare a populației a marcat caracterul democratic al revendicărilor și al mișcării, în general. Printre conducătorii revoluției s-au numărat, în Moldova, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Grigore Cuza, Al.I. Cuza, Alecu Russo; în Țara Românească, C.A. Rosetti, Nicolae Bălcescu, Ion Heliade Rădulescu, Ion Ghica, frații Golescu, frații Brătianu; în Transilvania, Avram Iancu, Simion Bărnuțiu, Andrei Șaguna, Al. Pappiu Ilarian, Ioan Buteanu; în Banat, Eftimie Murgu.

Cauzele generale ale revoluției au fost atât de ordin național, cât și social și politic. În Transilvania, cauza imediată a constituit-o problema anexării acestei provincii la Ungaria, obiectiv al revoluției maghiare, și refuzul conducătorilor maghiari de a recunoaște existența și drepturile națiunii române. În Principate, regimul politic bazat pe Regulamentele Organice era considerat o frână în dezvoltarea autonomă a acestora din cauza ingerințelor Rusiei și Turciei în problemele lor interne. Se adăugau persistența privilegiilor feudale, revendicarea respectării drepturilor și libertăților cetățenești, necesitatea rezolvării problemei țărănești.

Moldova

Primul moment al revoluției s-a desfășurat la Iași, unde, la 28 martie/9 aprilie 1848, a fost organizată o manifestație în cadrul căreia a fost redactată *Petiția-Proclamație*, document programatic cu caracter moderat, înaintat spre aprobare domnitorului Mihail Sturdza. Proclamația a fost respinsă de domnitor, iar organizatorii manifestației (Mihail Kogălniceanu, Grigore Cuza, Vasile Alecsandri ș.a) au fost arestați și apoi expulzați din țară. Revoluționarii moldoveni au participat ulterior la evenimentele din Transilvania și Bucovina, redactând alte două programe politice: *Principiile noastre pentru reformarea patriei* (Brașov, 12/24 mai 1848) și *Dorințele Partidei Naționale în Moldova* (Cernăuți, august 1848). Primul dintre acestea a fost inspirat de *Petiția Națională de la Blaj* (programul revoluționarilor ardeleni) (*studiul A, pag. 50*).

Transilvania

În această provincie, mișcarea revoluționară s-a desfășurat în perioada aprilie 1848 – august 1849. Declanșarea ei a fost determinată de evenimentele petrecute în Ungaria. La 15 martie 1848, la Pesta a izbucnit revoluția maghiară, condusă de Lájos Kossuth. Deși progresiști prin programul lor, revoluționarii m au negat drepturile naționale românești, ceea ce a șat conflictul româno-maghiar. Românii au rea la început prin organizarea, la 3/15–5/17 mai Marii Adunări Naționale de pe Câmpia Libertă Blaj (*studiul B, pag. 50*). În acest cadru a fost programul politic *Petiția Națională*, prin care s-a cu tărie anexarea la Ungaria și s-a cerut recuno națiunii române. Totodată, s-a constituit Co Național Român (cu sediul la Sibiu). Cei prezen afirmat fidelitatea față de Imperiul Habsbur semn de protest față de intenția Ungariei de a Transilvania și pentru evitarea unei intervenții n austriece în provincie). Dieta de la Cluj (alcăt majoritate din deputați maghiari) a decis an Transilvaniei la Ungaria. În condițiile comple vara anului 1848, românii au refuzat să accepte ac trația maghiară. În septembrie a fost organizată adunare la Blaj, unde s-a luat decizia formării a revoluționare românești, alcătuită din legiuni, c date de tribuni și prefecți. Luptele între armata ma condusă de generalul polonez Josef Bem, și română, în frunte cu Avram Iancu, s-au desfășurat Munților Apuseni și s-au prelungit până în anul

Noul împărat de la Viena, Franz-Iosif, a ajutorul armatei ruse pentru înfrângerea rev maghiare, ceea ce a grăbit încheierea unui acor Lájos Kossuth și Avram Iancu. Din partea ro mediatorul acestei înțelegeri a fost Nicolae Băl Acordul (cunoscut sub numele de *Proiectul de ficație*) a fost semnat în iulie 1849 la Seghe cuprindea, în sfârșit, recunoașterea drepturilor nale românești. Încetarea luptelor dintre magh români venea însă prea târziu. La 1/13 august armata maghiară a fost nevoită să capituleze l (Arad) în fața trupelor austro-ruse, revoluția astfel, înfrântă. În urma acestui eveniment Ungaria, cât și Transilvania au redevenit provin Imperiului Habsburgic.

Marea Adunarea Națională de la Blaj (mai 1848)

STUDIU

Personalități ale Revoluției de la 1848 în spațiul românesc

A. Mihail Kogălniceanu (Moldova)

M. Kogălniceanu (1817-1891)

Om politic, istoric și literat, Kogălniceanu și-a legat numele de mari momente ale istoriei României: Revoluția de la 1848, unirea Moldovei cu Țara Românească, marile reforme legislative din timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza, proclamarea independenței de stat a României. În 1843 a inaugurat primul curs de istorie națională, în cadrul Academiei Mihăilene de la Iași. După înfrângerea Revoluției de la 1848, ca și ceilalți colegi ai săi din generația pașoptistă, a activat în cadrul mișcării unioniste, care milita pentru unirea Moldovei cu Țara Românească. În timpul lui Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) a deținut postul de prim-ministru. A revenit în guvern în 1876, în calitate de ministru de externe. A condus ministerul de externe în timpul Războiului pentru Independență și al negocierilor de pace de la San Stefano și Berlin, în urma cărora independența României și apartenența Dobrogei la statul român au fost recunoscute de marile puteri. Ulterior a devenit primul ambasador al României independente la Paris.

B. Nicolae Bălcescu (Țara Românească)

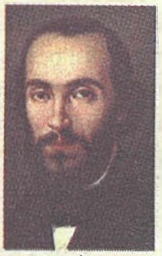

N. Bălcescu (1819-1852)

Împreună cu Ion Ghica și Christian Tell a înființat în 1843 societatea secretă Frăția. În anii următori, a intrat în legătură cu tinerii patrioți moldoveni: Mihail Kogălniceanu, Costache Negri, A. Russo, și ardeleni ca August Treboniu Laurian, George Barițiu, Aaron Florian. Printre lucrările sale cu caracter istoric se numără: *Puterea armată și arta militară la moldoveni în timpurile măririi lor; Despre starea socială a muncitorilor plugari în Principatele Române în deosebite timpuri; Mersul revoluției în istoria românilor; Românii supt Mihai Voevod Viteazul*. După abdicarea lui Gheorghe Bibescu (13 iunie 1848), Bălcescu a preluat postul de secretar al guvernului revoluționar. A făcut parte din delegația munteană plecată la Constantinopol în august 1848 pentru a obține din partea Imperiului Otoman recunoașterea guvernului revoluționar și a Proclamației de la Islaz. După înfrângerea revoluției, Bălcescu a fost nevoit să plece în exil, unde a activat pentru cauza românească până la moartea sa, survenită la Palermo în 1852.

C. Avram Iancu (Transilvania)

Avram Iancu (1824-1872)

S-a născut în M
ții Apuseni (Țara r
ților). A urmat cu
rile Facultății de dr
din Cluj. În prim
vara anului 18
Iancu a mers
rândul moților
Munții Apuseni
care i-a atras de p
tea revoluției. Ze
mii de țărani din Munții Apuse
organizați de el au participat
Marea Adunare Națională de
Câmpia Libertății de la Blaj (3
mai 1848). În septembrie 1848
participat la o nouă adunare
Blaj, unde s-a decis formarea u
armate românești compuse din
legiuni, în fruntea legiunii I *Aura*
Gemina aflându-se chiar Ian
Cele mai importante operațiuni
tare împotriva armatei maghi
s-au desfășurat în Munții Apuseni
zona aflată sub controlul lui Ian
„Craiul Munților". După revoluți
reprezentat în continuare interes
moților, fiind arestat în mai m
rânduri de autoritățile imperiale.
stins din viață la 10 septeml
1872, fiind înmormântat sub „g
nul lui Horea" din cimitirul de
Țebea (jud. Alba).

1

Nicolae Bălcescu despre revoluția română

Care trebuia să fie programul revoluției din 1848? (...) El era organizarea democrației și eliberarea țăranului, împroprietărindu-l. Trebuia făcută o revoluție democratică și socială. El este întru-totul același cu cel din 1821 având în minus problema fanarioților și în plus problema socială. Noi n-am făcut revoluție nici împotriva turcilor nici împotriva rușilor. Dreptul nostru de a face revoluție era dreptul nostru de autonomie, care ne-a fost recunoscut de cele două puteri (...) chiar și în Regulament. Odată revoluția realizată, ne mai rămâneau de făcut alte două revoluții: o revoluție pentru unitate națională și, mai târziu, pentru independență națională (...).

- Identifică în text două dicări ale Revoluției 1848 în spațiul român
- Explică motivele pentr Nicolae Bălcescu su că obiective ca unitc independența națion au putut fi îndeplinite la urmând a fi atinse mai

axa cronologică

1848, 13/25 septembrie – Bătălia din Dealul Spirii; revoluția din Țara Românească este înfrântă.

1848, septembrie – Adunarea de la Blaj; constituirea armatei românești.

iarna 1848 – primăvara 1849 – Ofensiva maghiară în Transilvania. Luptele din Munții Apuseni.

1849, 2/14 iulie – *Proiectul de Pacificație* de la Seghedin.

1849, 1/13 august – Armata maghiară capitulează la Șiria în fața trupelor austro-ruse.

Țara Românească

La sud de Carpați, pregătirea și declanșarea Revoluției de la 1848 au fost legate de activitatea organizației secrete revoluționare *Frăția*. La 9/21 iunie 1848, membrii acesteia au organizat Adunarea de la Islaz, unde a fost adoptată *Proclamația*, pe care domnitorul Gheorghe Bibescu a aprobat-o la 11/23 iunie 1848. Acest document a îndeplinit rolul de lege fundamentală a Țării Românești în perioada guvernului revoluționar. La 13/25 iunie 1848, Gheorghe Bibescu a abdicat, conducerea țării fiind ulterior asigurată de guvernul revoluționar condus de Mitropolitul Neofit, printre membrii acestuia numărându-se Nicolae Bălcescu, C.A. Rosetti, I.C. Brătianu ș.a.

Printre măsurile luate de guvernul revoluționar în împrejurările excepționale în care și-a desfășurat activitatea s-au remarcat înlăturarea privilegiilor boierești, înființarea unei armate revoluționare sub comanda lui Gh. Magheru, instituirea tricolorului ca drapel național, formarea „Comisiei Proprietății", pentru rezolvarea problemei agrare. La insistențele Rusiei (puterea protectoare), Turcia a impus, în cursul lunii august, mai întâi o Locotenență domnească în locul guvernului revoluționar, iar mai târziu s-a produs intervenția militară ruso-otomană având ca scop înăbușirea revoluției din Țara Românească. În ciuda rezistenței eroice a locuitorilor capitalei, în urma bătăliei din Dealul Spirii (București, 13/25 septembrie 1848), revoluția munteană a fost înfrântă. Liderii revoluției au fost arestați, apoi obligați să se exileze, iar în țară au rămas trupe rusești și otomane de ocupație.

În aprilie 1849, Rusia și Imperiul Otoman au semnat Convenția de la Balta Liman, prin care se înăsprea controlul puterilor suzerană și protectoare asupra Principatelor, fiind numiți noi domnitori – Barbu Știrbei (Țara Românească) și Grigore Dimitrie Ghica (Moldova).

Banat, Bucovina

Și în aceste provincii au avut loc mișcări revoluționare, fiind organizate manifestații la Lugoj (Banat) și Cernăuți (Bucovina). Românii din ambele teritorii aflate sub stăpânirea Imperiului Habsburgic solicitau recunoașterea autonomiei provinciale, a drepturilor naționale și autonomia Bisericii ortodoxe.

Programul politic pașoptist

Programul politic elaborat de revoluționarii de la 1848 și prezentat în documentele revoluției s-a bazat pe analiza realităților politice, economice și sociale caracteristice Țărilor Române la jumătatea secolului al XIX-lea și a urmărit trasarea principalelor obiective naționale, politice și socio-economice pe care națiunea română urma să le îndeplinească. Printre ideile sale s-au numărat:

- recunoașterea națiunii române, a independenței ei, înlăturarea amestecului extern în problemele Țărilor Române;
- unirea Moldovei cu Țara Românească; regim politic constituțional;
- recunoașterea libertăților cetățenești;
- rezolvarea problemei agrare – emanciparea și împroprietărirea țăranilor.

Membrii generației pașoptiste (Mihail Kogălniceanu, Al.I. Cuza, Nicolae Bălcescu, I.C. Brătianu, I. Ghica ș.a) au activat, după înfrângerea revoluției, ca oameni politici preocupați de îndeplinirea programului pașoptist, de modernizarea României (*studiu, pag. 52*). Obiectivele trasate la 1848 au fost îndeplinite mai târziu, devenind, practic, trepte către constituirea statului național unitar român (*doc. 1, pag. 52*).

De reținut

- Anul 1848 este marcat în istoria Europei de revoluțiile din Franța, statele germane, Imperiul Habsburgic, statele italiene și spațiul românesc.
- Principalele revendicări ale acțiunilor revoluționare au fost recunoașterea libertăților democratice, unitatea și independența.
- Revoluția română a constituit un moment esențial al formării națiunii și al conturării obiectivelor sale viitoare.

Vocabular

Document programatic: proclamație cu conținut național, politic și social care cuprinde principalele revendicări ale revoluționarilor și obiectivele urmărite; având rolul de a face cunoscut opiniei publice interne și externe programul politic al revoluției.

Locotenență domnească: persoane desemnate să exercite atribuțiile domnitorului în caz de vacanță a tronului.

Teme de lucru

- Realizează o investigație pentru a afla dacă localitatea în care trăiești (sau chiar familia ta) a fost implicată în Revoluția de la 1848. Prezintă clasei rezultatele investigației.
- Împreună cu mai mulți colegi, organizează o dezbatere care să răspundă la întrebarea: *De ce Revoluția de la 1848 nu a cuprins toate statele europene?*

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

1. Ordonează cronologic următoarele evenimente:
   a) Convocarea Parlamentului de la Frankfurt;
   b) Mișcarea revoluționară din Regatul celor două Sicilii;
   c) Proclamarea celui de-al doilea Imperiu Francez;
   d) Adunarea de la Islaz;
   e) Declanșarea revoluției de la 1848 în Imperiul Habsburgic.

2. Precizează în scris, pe baza documentelor, studiilor și a textului lecțiilor de la paginile 48-53:
   a) trei trăsături specifice ale acțiunilor revoluționare desfășurate în 1848 în statele germane și italiene;
   b) trei deosebiri dintre evenimentele desfășurate în Franța și cele din Imperiul Habsburgic;
   c) trei asemănări în privința revendicărilor cuprinse în documentele programatice ale revoluției din spațiul românesc;
   d) trei consecințe ale înfrângerii mișcărilor revoluționare din Imperiul Habsburgic.

3. Pe grupe de lucru, redactați câte o relatare în stil jurnalistic (de circa 150–200 de cuvinte) despre: o ședință a Parlamentului de la Frankfurt; întrunirea Marii Adunări de la Blaj; izbucnirea revoluției la Viena; izbucnirea revoluției în Moldova; bătălia din Dealul Spirii. Relatarea va descrie: participanții, discuțiile, revendicările, atmosfera evenimentului, posibile consecințe.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

1. Redactează, utilizând și cunoștințele acumulate în urma studierii capitolului IV (*Țările Române și problema orientală*), o prezentare scrisă cu titlul: *Transilvania, de la instaurarea stăpânirii habsburgice la Revoluția de la 1848.*

2. Citește cu atenție textul de mai jos, apoi răspunde următoarelor cerințe:

   • *Românii (...) vor fi însemnați de aici înainte sub numele lor de români.*

   • *În comitate exclusiv române sau acolo unde majoritatea este de această națiie, se vor putea slujii pentru discuții cu limba română, precum și cu cea maghiară.*

   • *În toate școlile, acelea ce există acum precum și acele ce statul va trebui a întemeia în viitor pentru români, limba învățăturii va fi limba română.*

   • *Românii de ritul grec vor avea aceleași drepturi de care și cei de celelalte religii se bucură (...).*

   • *Iobăgia și toate dările feudale sunt ridicate în sensul legii cu totul (...).*

   Proiectul de Pacificație de la Seghedin, 1849.

   • Pentru fiecare articol din documentul de mai sus, precizează revendicarea pe care acesta o soluționează.

   • Presupunând că ai fi putut asista la negocierile dintre revoluționarii români și maghiari desfășurate în 1849, realizează o listă cu sfaturile pe care le-ai fi dat ambelor tabere.

   • Realizează planul unui eseu cu titlul: *Înțelegerea aspirațiilor naționale de la mijlocul secolului al XIX-lea – premisă a colaborării interetnice în Europa de azi.*

Autoevaluare

Acum știi...

- Să plasezi în timp și spațiu evenimentele revoluționare europene de la mijlocul secolului al XIX-lea.
- Să explici cauzele specifice ale revoluțiilor europene.
- Să identifici revendicările politice, sociale și naționale din cadrul documentelor programatice.
- Să prezinți importanța revoluțiilor europene pentru constituirea națiunilor moderne.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Berindei, D., *Revoluția română din 1848-1849*, București, 1997.
- Bodea, C., *1848 la români*, București, 2001.
- Madaule, J., *Istoria Franței*, București, 1973.
- Riall, L., *Italia în perioada Risorgimento*, București, 2001.
- Stiles, A., *Unificarea Germaniei*, 1998.

Vizitează:

- Secțiile de istorie modernă ale muzeelor județene de istorie, ale Muzeului Național de Istorie a României sau ale Muzeului de Istorie al Municipiului București.

VII.

State naționale și multinaționale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea

1. România
2. Italia
3. Germania
4. State multinaționale: imperiile austro-ungar, rus și otoman
5. *Evaluare*

Orașul Varșovia la jumătatea secolului al XIX-lea

Orașul Cluj la sfârșitul secolului al XIX-lea

...Fiecare națiune este destinată, prin legea lui Dumnezeu și a umanității, să formeze o comunitate liberă și egală de frați. (...) Fără unitate nu există o națiune adevărată, deoarece fără unitate nu există putere reală.

(GIUSEPPE MAZZINI)

În acest capitol vei învăța:

- principalele momente ale evoluției de la Principatele Române la Regatul României;
- care au fost elementele caracteristice ale constituirii statului italian unificat;
- etapele unificării Germaniei și consecințele acestui proces istoric;
- trăsăturile specifice ale politicii Imperiului Austro-Ungar, Imperiului Rus și Imperiului Otoman în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

STUDIU

A. Alexandru Ioan Cuza (1820–1873)

Alexandru Ioan Cuza

„Domnul Unirii" a participat la evenimentele revoluționare de la 1848, apoi, în 1856 a fost numit pârcălab de Galați, devenind cunoscut opiniei publice în 1857 prin demisia sa, în semn de protest față de încercarea caimacamului (locțiitorul domnesc) Nicolae Vogoride de a falsifica rezultatele alegerilor pentru Adunarea ad-hoc a Moldovei. Un an mai târziu, Cuza a fost înaintat la gradul de colonel, comandant al armatei Moldovei. Atmosfera prilejuită de sosirea lui Cuza la București, după dubla sa alegere ca domnitor, la 8/20 februarie 1859, este descrisă într-o scrisoare trimisă de D.A. Sturdza lui Vasile Alecsandri: *Rezultatul întregii acestei călătorii este că toți românii din cele două Principate se vor lăsa mai curând tăiați în bucăți decât să revie la vechea stare de lucruri (...). La București, de pildă, el e omul cel mai popular. N-am văzut niciodată salutându-se un suveran cu mai multă dragoste și serbări publice ca în această primă capitală a României.*

B. Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen (1839–1914)

Carol I

Primul rege al României s-a născut în Prusia, la Sigmaringen. Tatăl său se înrudea cu familia domnitoare a Prusiei. La 10/22 mai 1866, Carol a depus jurământul ca principe al României. Cuvântarea rostită cu acest prilej este edificatoare pentru întreaga sa domnie: *Ales de națiune (...) am părăsit fără ezitare patria și familia pentru a răspunde apelului acestui popor care mi-a încredințat destinele sale. Punând piciorul pe acest pământ sacru, eu am devenit român. (...) Vă aduc o inimă credincioasă, intenții curate, o voință fermă de a face bine, un devotament fără limite către noua mea patrie și un respect neclintit față de legi, pe care mi l-au dat strămoșii mei.*

- Realizează planul unei investigații privind consecințele dublei alegeri a lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor asupra evoluției ulterioare a României.

STUDIU

C. Constituția din 1866

Promulgată de principele Carol I la 1/13 iulie 1866, era inspirată din Constituția Belgiei (1831), numărându-se printre cele mai democratice legi fundamentale din Europa vremii. În mod semnificativ, documentul nu amintea de suzeranitatea exercitată încă de Imperiul Otoman. Statul român purta oficial numele de „România" și era definit ca monarhie constituțională ereditară. Principele se bucura de prerogative relativ extinse: era capul statului și al oștirii, numea și revoca pe membrii guvernului, sancționa și promulga legile, avea drept de veto absolut asupra legilor votate de Parlament (se putea opune sancționării acestora). Totuși, actele emise de principe trebuia să fie contrasemnate de un ministru de resort. Puterile statului, potrivit principiului separării lor, erau exercitate de instituții diferite. Astfel, puterea legislativă aparținea Parlamentului, care avea o structură bicamerală, fiind alcătuit din Adunarea Deputaților și Senat, puterea executivă era exercitată de guvern, iar cea judecătorească de instanțele de judecată, respectiv de Înalta Curte de Justiție și Casație. Printre drepturile și libertățile cetățenești înscrise în Constituție se numărau: egalitatea cetățenilor în fața legii, libertatea cuvântului, a presei etc. Existau însă și o serie de limite: votul censitar, excluderea femeilor din viața politică, acordarea cetățeniei numai pentru creștini (articolul 7, eliminat în urma Congresului de la Berlin, din 1878).

1

Nota diplomatică a guvernului român (1876)

A fost un timp când țara noastră era un câmp deschis pentru lupte și bătălii, dar acest câmp a fost îngrădit pentru totdeauna de garanția colectivă a marilor puteri (...). În toate împrejurările, guvernul princiar a avut drept deviză a atitudinii sale neutralitatea și păstrarea ordinii.

- Precizează statutul politico-juridic al României în momentul emiterii notei diplomatice din 1876. Identifică în text fragmentul care face referire la implicarea spațiului românesc, de-a lungul timpului, în „chestiunea orientală".
- Explică, pe baza cunoștințelor anterioare de istorie, ce reprezentau puterile garante și numește statele care aveau acest statut față de România.
- Caută informații suplimentare despre evenimentele legate de „chestiunea orientală" declanșate în Balcani în 1875 și prezintă, într-o expunere scrisă, poziția României față de acestea și, respectiv, față de războiul ruso-turc din 1877–1878.

1856, martie – Congresul de pace de la Paris.

1858, august – Convenția de la Paris.

1859 5/17 ianuarie – Al.I. Cuza este ales domnitor al Moldovei.

1859 24 ianuarie/ 5 februarie – Al.I. Cuza, domnitor al Țării Românești.

1859–1866 – Domnia lui Alexandru Ioan Cuza.

1866–1914 – Domnia lui Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen.

1877 9/21 mai – Proclamarea independenței de stat a României.

1881, 14/26 martie – Proclamarea Regatului României.

VII. STATE NAȚIONALE ȘI MULTINAȚIONALE ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Veacul al XIX-lea este cunoscut și cu denumirea de „Secolul naționalităților", ce este susținută de constituirea, în Europa dar și pe alte continente, a națiunilor, comunități umane coerent structurate, cu o identitate etnică și istorică proprie, cu aspirații îndreptățite spre independență, unitate și progres. Pe continentul european, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, își îndeplinesc treptat năzuințele de unitate națională românii, italienii și germanii, în timp ce imperiile multinaționale, austro-ungar, rus sau otoman, se confruntă cu revendicările și revoltele popoarelor supuse, ce vor contribui, în cele din urmă, la dezagregarea lor.

1. România

Unirea Principatelor. Domnia lui Alexandru Ioan Cuza (1859–1866)

Îndeplinirea dezideratului unirii Principatelor a fost favorizată de situația europeană creată în urma războiului ruso-otoman din 1853–1856 (războiul din Crimeea), dar și de acțiunile energice ale membrilor mișcărilor unioniste românești. Conferința de pace de la Paris (1856) a consemnat înlocuirea protectoratului Rusiei asupra Principatelor cu garanția colectivă a șapte mari puteri (Franța, Anglia, Rusia, Imperiul Otoman, Prusia, Regatul Sardiniei și Piemontului, Imperiul Habsburgic).

Totodată se preciza cedarea de către Rusia, Moldovei, a trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Bolgrad și Ismail). Prin *Convenția de la Paris* (1858), document cu rol de lege fundamentală, marile puteri garante decideau unirea parțială (legislativă) a celor două țări, sub numele de *Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei*. La 5/17 ianuarie 1859, Adunarea electivă a Moldovei l-a ales ca domnitor pe Alexandru Ioan Cuza, iar la 24 ianuarie/5 februarie 1859, Cuza a fost ales și pentru tronul muntean (*studiul A, pag. 56*). Acest eveniment a marcat **unirea Principatelor**. Odată recunoscută în plan internațional unirea deplină (1861), din ianuarie 1862 au început să funcționeze la București un singur Parlament (Adunarea obștească) și guvernul unic.

Cele mai importante reforme, care au pus bazele statului român modern, au fost adoptate în perioada guvernului condus de Mihail Kogălniceanu (1863–1865). Printre acestea se cuvin a fi amintite: *Legea secularizării averilor mănăstirești* (1863), *Legea rurală* (1864), *Legea învățământului* (1864). Legea rurală rezolva, pe moment, cea mai gravă problemă socială a României: era desființată categoria clăcașilor, iar familiile țărănești erau împroprietărite. De procesul dificil al realizării reformei agrare a fost legată *lovitura de stat de la 2/14 mai 1864*, prin care domnitorul a dizolvat Adunarea Obștească (ce se opunea legii). Aceasta a marcat instaurarea politicii autoritare a lui Cuza, consacrată prin *Statutul Dezvoltător al Convenției de la Paris*, noua Constituție (1864). La 11/23 februarie 1866, în condiții economice și politice complexe, un complot organizat de opoziția anticuzistă a determinat abdicarea domnitorului. Locotenența domnească și guvernul instituite după abdicare au acționat pentru îndeplinirea unui deziderat politic mai vechi al românilor: instalarea pe tronul României a unui principe străin, dintr-o dinastie europeană.

Monarhia constituțională. Obținerea independenței de stat

Carol I de Hohenzollern (principe: 1866–1881; rege: 1881–1914) a reușit, în timpul domniei sale, să asigure stabilitatea și liniștea internă a statului român, contribuind la obținerea independenței acestuia (*studiul B, pag. 56*). Monarhia constituțională ereditară a fost instituită prin Constituția din 1866, care a asigurat un cadru democratic evoluției statului până după primul război mondial (*studiul C, pag. 56*).

După 1866, România a acționat pentru independență, suzeranitatea otomană constituind o frână în calea dezvoltării sale. Reizbucnirea „chestiunii orientale", în 1875, a dus la apropierea de Rusia, care se pregătea de război împotriva Imperiului Otoman, în condițiile declanșării revoltelor antiotomane din Bulgaria, Bosnia-Herțegovina. Serbia declanșase, la rândul ei, războiul împotriva stăpânirii otomane (*doc. 1, pag. 56*). La 9/21 mai 1877, în Parlamentul de la București, ministrul de externe, Mihail Kogălniceanu, declara solemn independența de stat a României. Ca răspuns față de solicitările Rusiei, armata română, condusă de principele Carol I, a intervenit pe frontul ruso-otoman din Balcani, luptând la Plevna, Grivița, Rahova, Smârdan, cu prețul unor grele jertfe umane și materiale. După înfrângerea Imperiului Otoman, prin tratatele de pace de la San Stefano și Berlin (1878) a fost recunoscută independența României, ca și apartenența la statul român a Dobrogei și Deltei Dunării. Rusia a reocupat în schimb sudul Basarabiei. Ca o încununare a evoluției sale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, România a fost proclamată **regat** în anul 1881.

STUDIU

A. Giuseppe Garibaldi (1807–1882)

Giuseppe Garibaldi

Figură legendară a Italiei moderne, la a cărui unificare a participat în mod decisiv, Giuseppe Garibaldi s-a născut la Nisa. În 1833 a devenit membru al organizației secrete Tânăra Italie, condusă de Giuseppe Mazzini. În fruntea unei armate de 30 000 de voluntari s-a pus, în 1848, în slujba regelui Sardiniei pentru a lupta împotriva stăpânirii austriece în Lombardia. În 1849 a participat, alături de Giuseppe Mazzini, la apărarea Romei, proclamată republică de către revoluționari. În 1860, în fruntea a 1000 de oameni, a întreprins o expediție în Sicilia (devenită celebră sub denumirea de *Expediția celor 1000 de cămăși roșii*). O dată cu unirea Romei cu Italia, în 1870, Garibaldi a devenit membru al Parlamentului italian.

STUDIU

B. Otto von Bismarck (1815–1898)

Otto von Bismarck

Artizanul unificării Germaniei în secolul al XIX-lea, s-a născut lângă Berlin, la Schonhausen, în Prusia. Concepțiile politice ale lui Otto von Bismarck vizau rolul central al monarhiei (al dinastiei de Hohenzollern) în cadrul construcției statale prusace și slujirea dezinteresată a statului, dincolo de orice interese personale. În 1862, este desemnat cancelar al Prusiei. După desăvârșirea unificării Germaniei (1871), atenția sa a fost îndreptată către consolidarea internă a statului și impunerea Germaniei ca lider al politicii europene. Pe plan extern, politica sa a urmărit menținerea *statu-quo*-ului în Europa și a poziției dominante a Germaniei, fapt pentru care a inițiat constituirea, în 1873, a Alianței celor trei împărați, iar în 1882, a Triplei Alianțe (Puterile Centrale). La capătul carierei sale politice (1892), Germania se transformase dintr-un mozaic de state mărunte într-un imperiu care deținea balanța puterii europene.

A. Unificarea Italiei

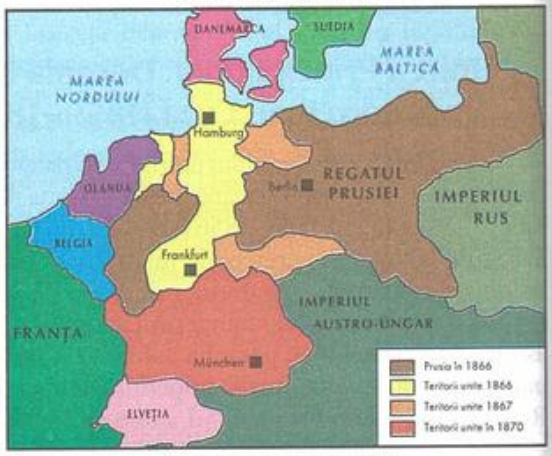

B. Unificarea Germaniei

1 Unificarea Italiei în viziunea lui Giuseppe Mazzini (1871)

Lombardia s-a putut uni cu Italia prin bunăvoința unui despot francez... Veneției ni s-au alăturat prin bunăvoința unui monarh german... Italia sudică a fost câștigată de voluntari... dar apoi au fost uitate promisiunile de la început, iar guvernul actual încă refuză să dea Italiei o nouă Constituție națională (...).

2 Concepția politică a lui Otto von Bismarck (1862)

Germania urmărește cu atenție nu liberalismul Prusiei, ci puterea sa [...]; Prusia trebuie să-și întărească puterea și să o țină pregătită pentru acel moment favorabil pe care de multe ori l-a pierdut [...]; problemele mari ale epocii nu se mai decid prin cuvântări și hotărâri majoritare [...] ci prin fier și sânge.

- Precizează numele persoanelor la care Giuseppe Mazzini face aluzie în documentul din 1871 și descrie pe scurt momentele istorice pe care autorul le amintește.
- Comentează atitudinea ce se desprinde din textul lui Mazzini, și formulează o posibilă explicație pentru aceasta, ținând cont de trecutul autorului.
- Identifică, pe baza documentelor alăturate, cel puțin o deosebire între concepțiile politice ale lui Mazzini și Bismarck.
- Pe baza lecției, a studiului B și a documentului 2, realizează un eseu cu titlul: *Constituirea Imperiului German – reflectare a concepției politice a lui Otto von Bismarck.*

1859–1860	1860	1864	1866	1870	1870–1871
Prima etapă a unificării Italiei.	*Expediția celor 1000 de cămăși roșii.*	Războiul dintre Prusia și Danemarca.	Războiul dintre Prusia și Austria. Veneția intră în componența Italiei.	Roma devine capitala Italiei.	Războiul franco-prusac. Proclamarea Imperiului German.

2. Italia

Înfrângerea revoluției de la 1848 prin intervenția armatelor străine a făcut imposibilă realizarea, la momentul respectiv, a unificării statelor din Peninsula Italică.

Sarcina formării Italiei unite a fost preluată, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de cel mai puternic dintre statele peninsulei, Regatul Sardiniei și Piemontului, condus de regele Victor Emmanuel al II-lea (1849–1878, rege al Italiei din 1861), și de prim-ministrul Camillo Cavour, care se remarcase în timpul revoluției de la 1848 printre partizanii unificării. Pe plan extern, Sardinia a beneficiat de sprijinul împăratului Franței, Napoleon al III-lea, ea acceptând însă cedarea către statul francez a Savoiei și Nisei.

Prima etapă a unificării, desfășurată în cursul anilor 1859–1860, a cuprins trei momente principale: războiul împotriva Austriei (în urma victoriilor de la Magenta și Solferino, Austria renunța la Lombardia, dar nu și la Veneția); răscoalele locale din statele Modena, Parma, Toscana, Romagna, care s-au unit cu Regatul Sardiniei și Piemontului, și expediția condusă de Giuseppe Garibaldi în Sicilia, în urma căreia sudul s-a unit cu restul Italiei (*studiul A, pag. 58*). În februarie 1861, un Parlament alcătuit din reprezentanții tuturor statelor reunite l-a proclamat pe Victor-Emmanuel ca rege al Italiei, capitala statului rămânând, pentru o vreme, orașul Torino.

Etapa a doua a fost marcată de participarea Italiei, alături de Prusia, la războiul declanșat de aceasta din urmă, în 1866, împotriva Austriei. Deși trupele sale au fost înfrânte de armata austriacă, datorită victoriei prusace, Italia a obținut Veneția.

În 1870, s-a desfășurat cea de-a treia etapă și ultima a unificării. Roma, unde, încă din 1849, staționau trupe franceze, a fost eliberată, devenind capitala Italiei (*doc. 1, pag. 58*). Conflictul cu papalitatea cu privire la dreptul acesteia asupra orașului va fi reglementat abia în 1929, constituindu-se astfel statul Vatican (*harta A, pag. 58*).

Aspect din luptele pentru unificarea Italiei

3. Germania

După eșecul formării Germaniei unite în timpul Revoluției de la 1848, acțiunea pentru reunirea sub o singură conducere a statelor germane a fost reluată din inițiativa lui Otto von Bismarck („Cancelarul de Fier") și a regelui Prusiei, Wilhelm I (1861–1888, împărat din 1871) (*studiul B, pag. 58*).

Primul pas spre unificare l-a constituit războiul din anul 1864, dus de Prusia alături de Austria, împotriva Danemarcei, cu scopul recuperării a două provincii locuite de germani: Schleswig și Holstein. Administrarea acestor provincii de către Prusia și Austria a constituit un pretext excelent pentru cel de-al doilea pas al unificării: războiul împotriva Austriei și eliminarea acesteia din fruntea Confederației Germane (*doc. 2, pag. 58*).

În urma victoriei obținute în 1866 în numai șapte săptămâni, Prusia își extindea teritoriul și determina formarea Confederației Statelor Germane de Nord, sub control prusac. Austria pierdea rolul de lider al lumii germane. Un episod celebru al războiului din 1866 l-a constituit refuzul lui Bismarck de a accepta ocuparea Vienei de către armata germană. Austria a fost astfel cruțată de o situație umilitoare și a devenit cel mai important aliat al Prusiei, apoi al Germaniei unificate, în perioada următoare. Bismarck avea nevoie de cooperarea cu Austria în condițiile unui posibil război împotriva Franței, singura putere europeană ce s-ar mai fi putut opune constituirii unei Germanii unite și puternice.

Urmărind încorporarea statelor germane din sud (a căror atitudine ostilă unificării cu Prusia era încurajată de Franța), Otto von Bismarck a reușit, în 1870, să provoace războiul franco-prusac care a constituit a treia etapă (și ultima) a unificării Germaniei. Extrem de rapid, acesta a dus la ocuparea Parisului și a Franței de către trupele germane. Statele germane din sud au acceptat unirea cu Prusia. Mai mult, proclamarea unificării Germaniei și încoronarea lui Wilhelm I ca împărat german s-au petrecut la Versailles, în marele palat al regilor Franței, la 18 ianuarie 1871. Otto von Bismarck a devenit primul cancelar al Imperiului German (cel de al II-lea Reich) (*harta B, pag. 58*).

Încoronarea lui Wilhelm I la Versailles (1871)

STUDIU A. Provincii românești în componența statelor multinaționale

Bucovina

Anexată în 1775 de Imperiul Habsburgic, în 1849 a devenit autonomă, fiind proclamată Mare Ducat al Austriei. Mișcarea națională românească din Bucovina a militat pentru: promovarea limbii și culturii românești (prin înființarea societăților culturale românești, editarea presei în limba română, organizarea învățământului românesc); egalitate în drepturi cu celelalte națiuni ale imperiului; autonomie religioasă.

Basarabia

Anexată în anul 1812 de Imperiul Rus, a fost supusă procesului de rusificare forțată și colonizare cu populație slavă, germani, evrei. Mișcarea națională românească a urmărit: păstrarea limbii române (interzisă oficial); promovarea culturii române (prin presă și asociații culturale).

Banat și Transilvania

Ocupat de Imperiul Habsburgic în 1718, Banatul va fi anexat, în 1860, Ungariei. În 1867, Transilvania a fost anexată Ungariei, ceea ce determină: anularea autonomiei provinciei; maghiarizarea tuturor instituțiilor și a vieții publice, nerecunoașterea drepturilor naționale românești. Mișcarea națională românească s-a organizat pe plan politic în Partidul Național Român (din Banat și Transilvania, 1881), adoptând tactica „pasivistă" - refuzul participării la viața politică a Ungariei ca urmare a respingerii anexării Transilvaniei. Momentul culminant al tacticii pasiviste a fost redactarea *Memorandum*-ului din 1892. Acesta respingea anexarea la Ungaria și revendica autonomia etnică; prezentat împăratului Franz-Iosif la Viena, documentul a fost trimis spre analiză de către acesta guvernului de la Budapesta, care l-a respins, intentând un proces fruntașilor P.N.R. (condamnați la închisoare în anul 1894, au fost ulterior eliberați, în urma intervenției regelui României, Carol I).

TRIBUNA

PROCESUL MEMORANDULUI

SFÂRȘITUL...

Articol de presă din 1894

STUDIU B. Teritorii sub stăpânire străină în a doua jumătate a secolului al XIX-lea

Polonia

Cea mai mare parte a țării a fost adjudecată de Rusia, în urma Congresului de la Viena. Revolta polonezilor, din 1830-1831, a fost înăbușită prin metode de o extremă brutalitate: închiderea Universității din Varșovia, execuții, deportări în Siberia, mutarea micilor nobili polonezi în Caucaz, rusificarea forțată a învățământului și justiției. În ianuarie 1863 s-a declanșat o nouă insurecție la Varșovia, urmată de o represiune mai severă decât cea de după 1831. Numele de „Regatul Poloniei" a fost înlocuit cu cel de „Ținuturile Vistulei", pentru a sublinia obiectivul principal al Rusiei: dominația totală asupra țării.

Albania

În cursul secolului al XV-lea, Albania a intrat sub dominația otomană. În timpul îndelungatei stăpâniri turcești, o mare parte a populației albaneze s-a convertit la islam. În secolul al XIX-lea, în urma mai multor revolte ale localnicilor, guvernul otoman a impus o conducere administrativă mai restrictivă. Mișcarea națională a fost organizată sub forma unei Ligi albaneze, a cărei principală revendicare (rămasă fără efect) a fost autonomia țării. Totodată, o primă școală albaneză s-a deschis la Korcea, în 1887.

1 *Memorandum*-ul (1892)

*Reprezentanții alegătorilor români din țările coroanei ungare (...) au constatat că nu mai au nici o încredere în Dieta de la Budapesta și în guvernul maghiar (...). **Ei nu cer decât ca dreptul public să nu fie dezvoltat contra tradițiilor seculare** (...) și aceeași poziție o au cetățenii germani precum și cei slavi în statul maghiar.*

2 Raport către guvernul austriac privind situația țărilor sub suzeranitate otomană (1870)

*Țelul imediat al mișcării național-politice a populației creștine din Turcia îl constituie eliberarea de sub dominația otomană. Așa-numiții juni bulgari, care se recrutează din straturile sociale cele mai cultivate sunt mai moderați. Eforturile lor urmăresc restabilirea autonomiei bisericești și politice (...) și vor să ajungă la izbândă prin forțe proprii (...) însușindu-și civilizația apuseană. **De aceea refuză să se supună ingerințelor rusești, de care se tem.***

- Identifică cel puțin o asemănare și cel puțin o deosebire între conținutul celor două texte de mai sus.
- Comentează fragmentele evidențiate în fiecare dintre cele două surse.
- Realizează planul unei expuneri scrise cu titlul: *Asemănări și deosebiri între obiectivele naționale ale poparelor europene aflate sub dominația imperiilor multinaționale.*

1849	1867	1878	1892-1894	1908	1912
Bucovina devine Mare Ducat al Austriei.	Transformarea Imperiului Habsburgic în Imperiul Austro-Ungar. Anexarea Transilvaniei la Ungaria.	Independența României, Serbiei și Muntenegrului, recunoscute pe plan internațional.	Mișcarea memorandistă.	Independența Bulgariei. Austro-Ungaria anexează Bosnia-Herțegovina.	Independența Albaniei.

4. State multinaționale

Imperiul Habsburgic (Imperiul Austro-Ungar din 1867)

În secolul al XIX-lea, Imperiul Habsburgic reunea un mozaic de popoare format din: germani, unguri, slavi (sloveni, cehi, slovaci, polonezi și ruteni în Galiția, sârbi în sudul Ungariei, croați), români (în Transilvania, Bucovina, Banat), italieni, evrei (mai ales în Galiția orientală și în Bucovina)(*studiile A și B, pag. 60*). Coeziunea imperiului era asigurată prin caracterul autocratic al regimului dinastiei de Habsburg, care însă nu a putut fi menținut după 1860 când, sub presiunea mișcărilor liberale și naționale, guvernul vienez și împăratul Franz-Iosif au fost nevoiți să introducă o serie de reforme.

În 1867, s-a încheiat „compromisul" austro-ungar, prin care imperiul a fost împărțit în două state: Austria (sau Cisleitania) și Ungaria (sau Transleitania), având același suveran (Franz-Iosif, încoronat și ca rege al Ungariei) și trei ministere comune: de externe, de finanțe și de război. Provinciile au fost împărțite între Austria și Ungaria, celei dintâi revenindu-i, de pildă, Cehia, Galiția, Bucovina, Istria și Dalmația, iar celei din urmă – Transilvania, Banatul, Slovacia și Croația. Statutul provinciilor era diferit, mergând de la autonomie (Cehia, Croația) la negarea dreptului la autoconducere (Transilvania) (*doc. 1, pag. 60*).

Imperiul Rus

Afirmată ca mare putere europeană de la mijlocul secolului al XVII-lea, Rusia s-a extins în secolele următoare, înglobând spații vaste din Europa de Est și Asia, devenind astfel un imperiu multinațional. În secolul al XIX-lea, ea stăpânea, pe continentul european, Finlanda, teritoriile baltice (ale estonienilor, letonilor, lituanienilor), cea mai mare parte a Poloniei (desființată ca stat și supusă unor împărțiri succesive, între Rusia, Prusia și Austria, din secolul al XVIII-lea), Basarabia. Totodată, Rusia a devenit protectoarea ortodocșilor din Imperiul Otoman, pretext pentru permanente incursiuni ale trupelor rusești în sud-estul Europei.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, caracteristicile politicii imperiale rusești față de popoarele europene supuse au fost restrângerea drastică a autonomiei și rusificarea lor forțată.

Imperiul Otoman

Încă din Evul Mediu, Imperiul Otoman stăpânea o serie de popoare sud-est europene: greci, albanezi, sârbi, muntenegreni, bosniaci, bulgari. Decăderea sa a creat condițiile favorabile emancipării popoarelor balcanice, proces în care Rusia a jucat un rol însemnat. În „chestiunea orientală" s-au implicat însă și Austria, Anglia și Franța (susținătoarele Turciei), chiar Germania și Italia. Astfel, în 1829–1830 grecii și-au câștigat independența, sârbii au devenit autonomi și, împreună cu muntenegrenii, au fost recunoscuți independenți în 1878. Bulgaria, în același an, a fost împărțită într-un principat autonom și o zonă (Rumelia) rămasă sub stăpânire otomană, pentru ca, în 1908, cele două regiuni să se reunească în regatul independent al Bulgariei (*doc. 2, pag. 60*). Albanezii vor deveni, la rândul lor independenți, în 1912 (*studiul B, pag. 60*). Schimbarea statutului popoarelor de la sudul Dunării nu a aplanat conflictele din Balcani. Problemele teritoriale rămase nerezolvate au dus la declanșarea a două războaie balcanice (1912–1913). În urma celui dintâi, Turcia, înfrântă de Grecia, Bulgaria și Serbia, a mai păstrat în Europa doar mici teritorii (Constantinopolul). În cel de-al doilea, declanșat de Bulgaria împotriva fostelor sale aliate, s-a implicat și România. Prin pacea de la București (1913), Cadrilaterul (sudul Dobrogei) intra în componența statului român. Războaiele balcanice, prin implicațiile lor, au anticipat declanșarea primului război mondial.

De reținut

- Națiunile europene s-au afirmat în secolul al XIX-lea, luptând pentru drepturi democratice, libertate și unitate.
- În 1859, Principatele Române s-au unit, iar în 1877 România și-a proclamat independența.
- Italia și Germania s-au constituit ca state unitare în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.
- Statele multinaționale – imperiile austro-ungar, rus și otoman s-au destrămat în urma primului război mondial.

Vocabular

Secularizare: trecerea în proprietatea statului a pământurilor Bisericii.
Cisletania, Transleitania: denumiri provenite de la râul Leitha, afluent al Dunării în aval de Viena.

Teme de lucru

- Realizează un glosar de termeni istorici referitor la formarea statelor naționale în centrul și sud-estul Europei, în secolul al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea.
- Caută informații suplimentare și realizează un portofoliu tematic cu titlul: *Personalități și momente ale constituirii Regatului Italiei și Imperiului German.*

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate independentă și de grup

I. Studiază cu atenție harta alăturată, apoi marchează litera corespunzătoare răspunsului corect pentru fiecare dintre itemii de mai jos:

1. Pe hartă, cifra 1 indică teritoriul anexat Ungariei în anul: a) 1849; b) 1853; c) 1860; d) 1867.
2. Teritoriul notat pe hartă cu cifra 2 a avut, din anul 1849, statutul de: a) Principat; b) Comitat; c) Mare Ducat; d) Voievodat.
2. Pe hartă, cifra 3 indică: a) o provincie românească anexată Imperiului Habsburgic; b) o provincie românească anexată Imperiului Rus; c) un teritoriu independent în secolul al XIX-lea; d) un teritoriu unit cu România în anul 1878.
3. Pe hartă, cifra 4 indică teritoriul intrat în componența României în anul: a) 1878; b) 1892; c) 1912; d) 1913.

II. Ordonează cronologic următoarele evenimente: a) Roma devine capitala Italiei; b) Războiul dintre Prusia și Danemarca; c) constituirea Imperiului Austro-Ungar; d) Veneția intră în componența statului italian.

România și provinciile aflate sub stăpânire străină în a doua jumătate a secolului al XIX-lea

III. Pe grupe de lucru, dezbateți tema: *Rolul Constituției de la 1866 în edificarea statului român modern*, având în vedere: două motive care au impus adoptarea documentului; două principii înscrise în Constituție; importanța acestei legi fundamentale pentru evoluția statului român. Prezentați și comentați în cadrul clasei concluziile dezbaterilor.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

1. Citește cu atenție textul de mai jos, apoi răspunde următoarelor cerințe:

Bulgaria este pe cale de a culege roadele politicii sale energice. Trei mari puteri i-au recunoscut independența și nu încape îndoială că restul Europei va urma acest exemplu. (...) Din ziua când, grație sângelui rusesc și românesc vărsat la Plevna, Griviția și în Balcani, bulgarii și-au recâștigat o existență politică, ei au avut meritul de a-și fi urmat calea cu o perseverență de nebiruit (...) Noi, românii (...) nu putem decât să-i felicităm pe vecinii noștri.

(Articol de presă, februarie 1909)

- Prezintă pe scurt, în scris, evenimentele din Balcani la care textul de mai sus face referire, precizând consecințele acestora pentru popoarele balcanice.
- Exprimă-ți opinia în legătură cu motivele solidarității românilor cu popoarele balcanice în secolul al XIX-lea.
- Realizează un glosar de termeni istorici și un plan de lucru pentru un proiect cu tema: *Interese comune și dispute între imperiile multinaționale în sud-estul Europei în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.*
- Închipuiește-ți că ai fi un cetățean polonez în timpul stăpânirii rusești, iar un coleg ar fi un cetățean din Serbia proaspăt independentă (în 1879, de pildă). Redactați fiecare câte o scrisoare adresată celuilalt, în care să descrieți situația țării respective și aspirațiile naționale ale poporului din care faceți parte.

Autoevaluare

Acum știi...

- Să explici contextul intern și extern al unirii Principatelor.
- Să prezinți conținutul și importanța Constituției de la 1866.
- Să evidențiezi însemnătatea obținerii independenței României.
- Să explici procesul unificării Germaniei și Italiei.
- Să caracterizezi politica statelor multinaționale față de popoarele aflate în componența lor.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Ciachir, N., *Istoria universală modernă*, vol. II, București, 1994.
- Lampedusa, Giuseppe Tomasi di, *Ghepardul* (roman), 1958 (în orice ediție).
- Stiles, A., *Unificarea Germaniei*, București, 1998.
- Stiles, A., *Unificarea Italiei*, București, 1995.

Vizitează:

- Castelul Peleș (Sinaia).
- Muzeul de Istorie din Iași (secțiile dedicate istoriei moderne).
- Ateneul Român (București).

Vizionează:

- Filmul artistic *Ghepardul*, regia: Luchino Visconti, 1962.

VIII.

Lumea la cumpăna secolelor XIX–XX

1. Diversitatea europeană
2. Civilizațiile africane și modernitatea
3. Civilizațiile asiatice și modernitatea
4. S.U.A. – o nouă putere mondială
5. *Evaluare*

Regina Victoria a Marii Britanii

Locomotiva americană Big Boy

Turnul Eiffel (Paris, 1889)

E mult mai ușor să predici pacea decât să o menții.

(ANDRÉ MAUROIS)

În acest capitol vei învăța:

- care au fost principalele aspecte ale evoluției politice a statelor europene la cumpăna secolelor XIX–XX;
- cum și în favoarea căror puteri europene a avut loc împărțirea continentului african;
- care au fost deosebirile dintre civilizațiile asiatice în privința raporturilor acestora cu puterile coloniale;
- cum au evoluat principalele civilizații asiatice la sfârșitul secolului al XIX-lea;
- prin ce s-a caracterizat afirmarea S.U.A. ca mare putere mondială.

Trăsături ale principalelor ideologii politice din secolul al XIX-lea

Conservatorismul	Liberalismul	Naționalismul	Socialismul
Susține păstrarea vechilor rânduieli sociale și politice, a tradițiilor. Consideră că progresul trebuie realizat lent, pentru a se evita haosul social.	Apărut pe baza experiențelor politice ale revoluțiilor din secolul anterior și a Iluminismului. Susține libertatea individului, egalitatea tuturor în fața legii, separarea puterilor în stat, libertatea conștiinței și de exprimare. Reprezintă în mod deosebit interesele burgheziei, ale categoriilor sociale active.	Apărut pe baza idelor Revoluției franceze și a romantismului german. Susține primatul interesului național și al fiecărui stat în raport cu altele; militează pentru constituirea statelor naționale, pornind de la trecutul istoric comun, unitatea lingvistică și spirituală. A generat ulterior, în forme extreme, manifestări de intoleranță sau ură față de alte națiuni sau față de străini.	Apărut, inițial, sub o formă utopică. Socialismul științific (marxismul) se bazează pe scrierile lui K. Marx (*Manifestul Partidului Comunist*) și Fr. Engels. Susține înlăturarea capitalismului și trecerea, prin revoluție, la o societate fără clase, caracterizată prin proprietatea colectivă și dictatura proletariatului. Anarhismul, teoretizat de P.J. Proudhon, susține trecerea la o societate fără stat ale cărui structuri trebuie dizolvate. Marxismul și anarhismul au avut ecou în mediile muncitorești, după 1850.

Sistemele de alianțe ale marilor puteri

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, marile puteri europene s-au grupat în două blocuri politico-militare, în funcție de interesele specifice fiecăreia. Acestea se vor confrunta, începând din anul 1914, în primul război mondial.

A. Tripla Alianță (Puterile Centrale)

Componență: Germania, Austro-Ungaria, Italia (România a aderat în 1883).

Constituire: Inițial defensivă, s-a bazat pe acordul germano-austro-ungar din 1879, îndreptat împotriva Rusiei. În 1882, Germania, Austro-Ungaria și Italia (aceasta din urmă nemulțumită de intervențiile franceze în zona ei de influență din nordul Africii) a încheiat o alianță îndreptată împotriva Franței și Rusiei. După 1890, noul împărat german, Wilhelm al II-lea, i-a imprimat un caracter tot mai ofensiv.

B. Tripla Înțelegere (Antanta)

Componență: Marea Britanie, Franța, Rusia.

Constituire: În 1891 - 1893, Franța și Rusia au semnat o serie de acorduri bilaterale, ca reacție la politica Germaniei și Austro-Ungariei, finalizate prin tratatul cu caracter defensiv din 1893. Rivalitatea anglo-germană în problema coloniilor a dus la apropierea Marii Britanii de Franța și Rusia, încheindu-se acordul anglo-francez din 1904 (Antanta Cordială) și, respectiv, cel anglo-rus, din 1907.

1

Idei politice în secolul al XIX-lea

A. *Egalitate și libertate pentru toți... Dar numai proprietarul poate să fie liber și îi poate reprezenta și pe ceilalți (...). Eu sunt adversarul decis al votului universal, pe care-l privesc drept ruina democrației și a libertății.*

(Fr. Guizot)

B. *Prin trecutul său și prin operele prezente, poporul german a cucerit dreptul de a ținti la cea mai înaltă misiune civilizatoare. (...) Progresul omenirii stă în silințele pe care fiecare popor le desfășoară pentru a săvârși lucrurile cele mai sublime și a-și atinge cel mai înalt scop la care poate ajunge.*

(Gen. P. von Bernhardi)

C. *Cetățeanului trebuie să i se ofere garanții împotriva violenței individuale și a oricărui act arbitrar al puterii. (...) Trebuie ca toți să poată schimba păreri, să ajungă la o gândire comună, adică la o opinie publică. Trebuie deci ca presa să fie liberă.*

(A. Thiérs)

D. *Primul pas în revoluția muncitorească este ridicarea proletariatului la rangul de clasă dominantă, este cucerirea democrației. (...) Proletariatul își va folosi dominația politică pentru a smulge burgheziei, pas cu pas, întreg capitalul, pentru a centraliza toate uneltele de producție în mâinile statului.*

(K. Marx)

- Precizează în cadrul cărei ideologii politice din secolul al XIX-lea se încadrează fiecare dintre textele de mai sus.
- Compară textele în privința mesajului transmis. Care dintre ele ți se pare mai adecvat gândirii contemporane? Argumentează.
- Pe baza cunoștințelor acumulate anterior, a investigației personale și a lecției, realizează planul unui proiect individual cu titlul *Economie și politică în statele europene în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*.

1837-1901 Domnia reginei Victoria a Marii Britanii.

1848 *Manifestul Partidului Comunist.*

1870 A treia republică franceză.

1882 Constituirea Triplei Alianțe (Puterile Centrale).

1904-1907 Formarea Triplei Înțelegeri (Antanta).

VIII. LUMEA LA CUMPĂNA SECOLELOR XIX–XX

În deceniile premergătoare primului război mondial, Europa domina lumea, atât economic, cât și politic sau militar. Statele europene însă erau diferite ca forță economică și militară ori ca organizare politică. Cele care alcătuiau așa-numitul „concert european" (Anglia, Franța, Imperiul Rus, Imperiul German, Imperiul Austro-Ungar) rivalizau pentru stăpânirea teritoriilor extraeuropene. La nivel mondial, s-au evidențiat două tendințe: împărțirea Africii, Asiei și Oceaniei în colonii și zone de influență ale marilor puteri, respectiv impunerea pe scena internațională a două noi state: Japonia și Statele Unite ale Americii.

1. Diversitatea europeană

La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, Europa era dominată de câteva mari puteri: Anglia, Franța, Imperiul German, Austro-Ungaria și Rusia. Sistemele de organizare ale statelor, deși diferite, se încadrau în două categorii: democratice și autoritare. În majoritatea statelor, în viața politică internă se manifestau orientări specifice epocii: conservatorismul, liberalismul, naționalismul sau socialismul (*tabel, doc. 1, pag. 64*). Totodată, existau încă popoare aflate în totalitate sau parțial sub stăpânire străină, care militau pentru constituirea statelor naționale proprii (ca de pildă cehii, slovacii, croații, bosniacii, românii din Imperiul Austro-Ungar, ori polonezii, estonienii, lituanienii, letonii, românii de dincolo de Prut, din Imperiul Rus). Manifestările naționaliste au dus la conturarea a două curente care vor contribui, fiecare în felul său, la declanșarea primului război mondial: pangermanismul și panslavismul.

Marile puteri

Imperiul German. Constituit în 1871, acesta s-a afirmat ca fiind cea mai importantă putere economică și militară a Europei (devansând Anglia și Franța), implicându-se în același timp într-o politică de expansiune comercială, navală și colonială în Africa, Asia și Oceania. Dorința de a izola pe plan european Franța și rivalitatea cu Anglia în privința coloniilor au determinat constituirea, la inițiativa Germaniei, a blocului politico-militar numit Tripla Alianță (Puterile Centrale, 1883, *studiul A, pag. 64*). Sub conducerea împăratului Wilhelm al II-lea (1889–1918), Imperiul German va adopta în relațiile internaționale o politică din ce în ce mai agresivă.

Anglia. În timpul domniei reginei Victoria (1837–1901), a atins maxima sa expansiune teritorială, fiind recunoscută ca prima putere maritimă și colonială a lumii (30 milioane km^2, peste 400 milioane locuitori). În plan intern, regimul politic britanic se bazează pe două mari partide: liberal și conservator. Aplanarea diferendelor coloniale cu Franța și Rusia a făcut posibilă implicarea Angliei în cel de-al doilea bloc politico-militar european, Tripla Înțelegere sau Antanta (*studiul B, pag. 64*).

Franța. În timpul războiului franco-prusac din 1870–1871, a fost proclamată cea de-a treia republică franceză (1870–1940). Potrivit Constituției din 1875, aceasta era condusă de un președinte ales pe șapte ani și de un Parlament bicameral, ales prin vot universal. Prin posesiunile sale extraeuropene, Franța deținea al doilea imperiu colonial ca mărime din lume (10 milioane km^2, 50 milioane locuitori).

România

Pe plan intern, Constituția din 1866 a impus un regim politic democratic-parlamentar. Pe baza celor două mari tendințe politice ale vremii s-au format partidele politice care au guvernat România până la primul război mondial: Partidul Liberal (1875) și Partidul Conservator (1880). Cel dintâi a avut cea mai lungă perioadă de guvernare din istoria României (1876–1888, funcția de prim-ministru revenindu-i lui Ion C. Brătianu). Printre marile realizări ale acestei perioade se pot enumera: obținerea independenței de stat, unirea Dobrogei, proclamarea regatului. Pe plan extern, poziția de forță adoptată de Rusia față de România în 1878 (când aceasta a ocupat sudul Basarabiei) a deteriorat relațiile dintre cele două state. În 1883 a fost semnat tratatul de aderare la Tripla Alianță, statul român primind garanții de securitate în cazul unui atac din partea Rusiei. Până la 1914, România a reprezentat un factor de stabilitate în zona Balcanilor, fără a abandona însă interesele românilor din provinciile aflate în afara sa.

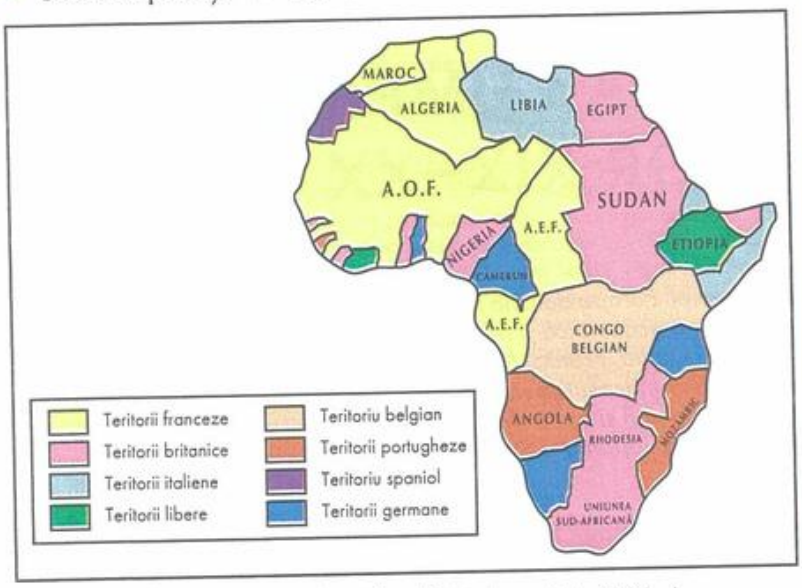

Împărțirea colonială a Africii (sfârșitul secolului al XIX-lea)

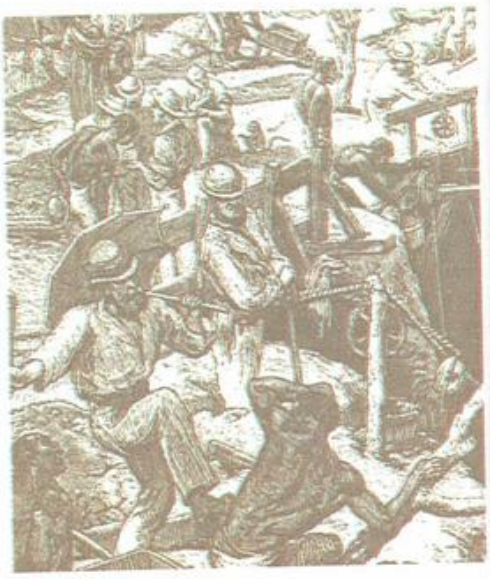

Exploatarea colonială (imagine de epocă)

- Pe grupe de lucru, utilizând și cunoștințele de geografie, realizați câte un planiglob, pe care să înscrieți: coloniile și zonele de influență ale marilor puteri la cumpăna secolelor XIX–XX; materiile prime exploatate de acestea din colonii; principalele trasee maritime utilizate pentru schimburile comerciale dintre metropole și colonii.
- Realizează un eseu (de 150–200 de cuvinte) cu titlul *Acțiune civilizatoare sau pretext al exploatării coloniale?* Exprimă-ți propriile opinii în legătură cu relațiile dintre marile puteri și coloniile acestora, apoi confruntă-le cu cele ale colegilor din clasă.

Conflicte militare și crize diplomatice determinate de interesele coloniale (1830–1914)

În Africa	În Asia	În alte regiuni ale lumii
1830 – Franța cucerește Algeria. 1881–1888 – Răscoala mahdistă, în Sudan, împotriva stăpânirii anglo-egiptene. 1888–1890 – Revolta Africii de Vest, sub conducerea lui Samory Touré împotriva francezilor. 1899–1902 – Războiul burilor. 1906 – Confuntare diplomatică franco-germană în privința Marocului. 1911–1912 – Războiul italo-otoman pentru Tripolitania (Libia).	1839–1842 – Războiul opiului, purtat de Marea Britanie împotriva Chinei. 1852–1885 – Războaiele anglo-birmaneze (Birmania, anexată Indiei). 1857 – India: răscoala șipailor, îndreptată împotriva dominației britanice. 1867 – Franța încheie cucerirea Indochinei. 1899–1900 – China: răscoala boxerilor (antiimperialistă).	1860–1870 – Noua Zeelandă: războaiele maori, împotriva britanicilor. 1898 – Războiul hispano-american: Spania cedează Statelor Unite Cuba, Porto Rico, Guam, Filipine (desființarea imperiului colonial spaniol). 1907 – S.U.A. ocupă Nicaragua. 1910 – Japonia anexează Coreea.

1 **Decretul imperial Meiji cu privire la învățământ (Japonia, 1890)**

Strămoșii noștri imperiali au fondat imperiul pe o bază largă și veșnică și au inoculat adânc și cu fermitate virtutea. Aceasta este gloria caracterului fundamental al imperiului nostru și în aceasta se află sursa educației copiilor noștri. (...) Comportați-vă în modestie și moderație, dați bunăvoința noastră tuturor, continuați să învățați, cultivați artele, promovați binele public și interesele comune, întotdeauna respectați constituția și legile; dacă apare o stare de urgență, oferiți-vă curajoși statului, apărați și mențineți prosperitatea tronului nostru imperial.

- Enumeră cel puțin trei reguli ale educației nipone, cuprinse în textul de mai sus.
- Evidențiază în text acele principii care ar putea fi aplicate și în lumea europeană contemporană.
- Descrie comportamentul pe care sistemul de educație japonez îl aștepta din partea cetățenilor și explică motivele acestei politici educaționale, ținând cont de contextul intern și extern al afirmării Japoniei în Era Meiji.

1842 Marea Britanie ocupă Hong Kong-ul.

1857 Încheierea instaurării stăpânirii britanice în India.

1880 Franța ocupă o mare parte a regiunii Congo (Africa).

1881 Protectoratul francez în Tunisia.

1884–1885 Conferința de la Berlin privind statutul coloniilor.

1894–1895 Războiul chino-japonez. Controlul japonez în Coreea.

1904–1905 Războiul ruso-japonez.

2. Civilizațiile africane și modernitatea

Imperialismul colonial a reprezentat o trăsătură dominantă a perioadei anterioare primului război mondial și cauză importantă a acestuia. În Africa, el s-a manifestat prin ocuparea întregului continent (cu două excepții: Liberia și Etiopia) de către marile puteri europene, sub pretextul introducerii „binefacerilor civilizației". Nevoile de a găsi resurse de materii prime și regiuni de colonizare pentru populația în creștere a metropolelor au fost principalii factori determinanți ai constituirii imperiilor coloniale. Peste tot, ocupația colonială a fost exercitată prin administrare directă sau prin intermediul conducătorilor locali, populația autohtonă fiind supusă discriminărilor politice, sociale și economice și exploatată îndeosebi prin metoda muncii forțate. În același timp, stăpânirea colonială a implicat și investiții economice în teritoriile ocupate, evidențiate de căile ferate, porturile, orașele și zonele industriale construite, care însă au provocat și o anumită disoluție a structurilor sociale tradiționale. În mare măsură, reglementarea statutului regiunilor coloniale din Africa s-a realizat în cadrul Conferinței de la Berlin (1884–1885) (*hartă, pag. 66*).

În 1914, **Anglia** controla Egiptul și deținea: Sudanul, Nigeria, Coasta de Aur (în Africa de Vest), Kenya, Africa de Sud, aceasta din urmă fiind cucerită în mai multe etape, în urma războaielor cu burii (coloniștii olandezi, stabiliți în regiune din secolul al XVII-lea). **Franța** stăpânea teritorii întinse din Africa de Nord-Vest și de Vest: Maroc, Algeria, Tunisia, Africa Occidentală Franceză (A.O.F.: Mauritania, Senegal, Coasta de Fildeș, Dahomey ș.a.), Africa Ecuatorială Franceză (A.E.F.: Gabon, Ciad, Congo francez), Madagascar. **Italia** a reușit să obțină Libia, Eritreea și partea de sud a Somaliei. Implicată mai târziu în lupta pentru colonii, **Germania** a ocupat Africa de Sud-Vest și Africa de Sud-Est. **Belgia** ocupa cea mai mare parte a regiunii Congo, ca posesiune personală a regelui belgian Leopold al II-lea. **Portugalia** deținea Angola și Mozambic. **Spania** controla teritorii restrânse de pe țărmul Africii de Vest.

Imagine din timpul războiului burilor

3. Civilizațiile asiatice și modernitatea

În ciuda tradiționalismului, a tendințelor de izolare față de influențele externe și chiar a imobilismului politic și social, civilizațiile asiatice nu s-au putut sustrage contactului cu lumea europeană. În secolul al XIX-lea, o parte a teritoriilor asiatice se aflau sub stăpânirea directă a marilor puteri europene (India – colonie britanică sau Indochina – teritoriu francez, de exemplu), China a fost împărțită în zone de influență ale statelor europene, iar Japonia a reușit din proprie inițiativă să se modernizeze și să devină, în câteva decenii, principala putere asiatică.

India. A fost luată în stăpânire treptat, procesul transformării ei în „Perla coroanei britanice" fiind încheiat în urma răscoalei șipailor (militari indieni înrolați în armata britanică) din 1857. Ulterior, a fost administrată direct de Londra, cu sprijinul conducătorilor locali. În 1876, regina Victoria a Marii Britanii a fost proclamată „împărăteasă a Indiei". Modernizarea țării s-a realizat aproape exclusiv din inițiativa metropolei.

China. Închis multă vreme europenilor, „Imperiul celest", supus presiunilor marilor puteri, a acceptat inițial (prin tratatul de la Nankin, 1842) deschiderea anumitor porturi pentru comerțul european pentru a ajunge, după 1860, o semicolonie. Politica promovată de împărăteasa Ci-Xi (1875–1908) s-a caracterizat prin rezistență în fața modernizării și încurajarea tradiționalismului. În urma revoluției burgheze din 1911–1913, condusă de Sun Yat-Sen, China a fost proclamată republică.

Japonia. Din secolul al XVII-lea, Japonia era condusă de dinastia **shogunilor** Tokugawa, care practicase o politică de izolare totală a țării. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, presiunile americane și europene au dus la o serie de concesii în favoarea acestora. În 1868, împăratul Mutsuhito (sprijinit de o parte a aristocrației) a inaugurat Era Meiji („Era luminii"), un vast program de reforme menit să modernizeze Japonia după model occidental (*doc. 1, pag. 66*). În plan politic, ea a devenit o monarhie constituțională; economic, a cunoscut un avânt fără precedent; militar, și-a constituit o armată redutabilă cu care în 1894–1895, a învins China, iar în 1904–1905 a obținut o mare victorie în fața Rusiei.

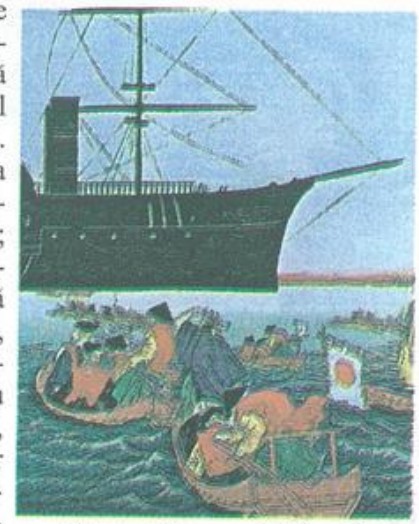

O delegație japoneză întâmpină un vas american (1853)

A. Abraham Lincoln (1809–1865) și problema sclaviei

Abraham Lincoln

Cel mai cunoscut președinte al Statelor Unite din secolul al XIX-lea s-a născut în statul Kentucky, într-o familie de fermieri. Și-a completat învățătura prin studiu individual intens, rămânând de fapt, toată viața, un autodidact. În 1836 a trecut examenul de avocat iar în 1837 a primit dreptul de a practica avocatura. În același an s-a stabilit la Springfield, capitala statului Illinois. Cariera sa politică a căpătat o nouă anvergură în mai 1846, când a fost propus candidat pentru Congresul S.U.A. În Cuvântarea de la Peonia, devenită celebră (4 oct. 1854), Abraham Lincoln declara: *Eu urăsc sclavia pentru că sclavia este în sine o monstruoasă nedreptate. O urăsc pentru că privează republicanismul nostru de îndreptățita sa influență în lume [...], silește pe prietenii convinși ai libertății să se îndoiască de sinceritatea noastră. Și mai ales pentru că sclavia silește pe atâția oameni cu adevărat buni dintre noi să se afle în război deschis cu înseși principiile fundamentale ale libertății cetățenești.*

Războiul civil. Monumentul de la Gettysburg

A candidat din partea Partidului Republican, fiind ales președinte al Statelor Unite în noiembrie 1860. La puțin timp după încheierea războiului civil, la 14 aprilie 1865, Lincoln a fost împușcat, în timpul unui spectacol, la Ford's Theatre din Washington, de către John Wilkes Booth, membru al unei conspirații sudiste.

B. „Fordismul"

Ford Motor Company, întemeiată de Henry Ford în 1903, a devenit în epocă un simbol al expansiunii și dinamismului american. În 1908, Ford a creat sistemul producției pe bandă a automobilelor „Ford T", ajungând în 1910 la cifra de 19 000 de automobile realizate anual. El a introdus un sistem inovator în relația patron-muncitori. Plătiți foarte bine, pentru a munci fără grija zilei de mâine, aceștia răspundeau printr-o disciplină riguroasă și loialitate față de companie. Astfel, compania a reușit să ajungă la cifre record în ceea ce privește producția, vânzările și prețul (deosebit de ieftin) al automobilelor sale.

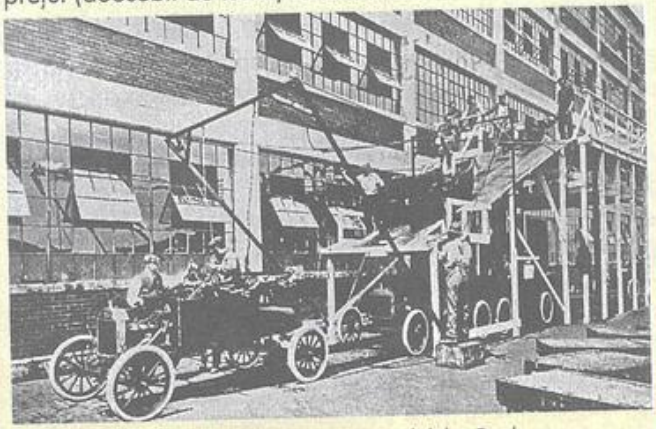

Linia de producție a automobilelor Ford

1

Omul politic român I.G. Duca despre afirmarea S.U.A. ca putere mondială (1901)

Statele Unite sunt o mare națiune, mare prin întindere, mare prin putere, mai mare încă prin bogăție; acest factor, intrând deodată în „concertul puterilor", trebuia să provoace o adevărată perturbare. Anglia, Rusia, Germania, Franța chiar nu puteau să mai calculeze cu aceleași elemente ca în trecut, echilibrul era distrus. (...) ***E vorba de ciocnirea între două lumi, între lumea nouă, tânără, plină de speranțe și de viață*** *și între lumea veche, ajunsă la apogeul ei, destul de obosită de luptă pentru a reclama pacea universală, destul de decepționată pentru a râde de un entuziasm.*

- Analizează sursa de mai sus în ceea ce privește: categoria în care se încadrează, informațiile transmise, obiectivitatea ei.
- Argumentează justețea caracterizării făcute de autor lumii americane în fragmentul evidențiat în text.
- Pe grupe de lucru, analizați impactul afirmării mondiale a S.U.A. asupra intereselor fiecăreia dintre marile puteri amintite în text.

axa cronologică

1848 Goana după Aur – Exploatarea Californiei.

1861–1865 Războiul civil (de secesiune).

1863 Desființarea sclaviei pe întreg teritoriul S.U.A.

1898 S.U.A. ocupă Cuba, Porto Rico, Filipine. Anexarea arhipelagului Hawaii.

1914 S.U.A. inaugurează Canalul Panama.

4. S.U.A. – o nouă putere mondială

Extinderea teritorială. Războiul civil

Până la Războiul civil, trasătura caracteristică a evoluției S.U.A. a fost expansiunea teritorială spre vest, până la Oceanul Pacific. Astfel, până în 1865, numărul statelor membre ale uniunii s-a dublat. O parte a teritoriilor au fost ocupate de către „pionieri" – coloniștii care, înfruntând distanțele imense și ostilitatea indienilor, au integrat uniunii state ca Arkansas, Michigan, Wisconsin; altele, stăpânite de Mexic (Texas, California, Arizona, Nevada) au fost anexate în 1845–1848 sau cumpărate (Louisiana, achiziționată de la Franța, în 1803). Colonizarea vestului a fost impulsionată de „goana după aur", declanșată în California în 1848. Extinderea teritorială a fost însoțită de o creștere demografică constantă și rapidă, datorată mai ales imigrației, nou-veniții provenind îndeosebi din Europa.

În plan intern, S.U.A. și-au păstrat regimul politic republican democratic instituit prin Constituția din 1787. Viața politică era dominată de două mari partide: republican și democrat.

O problemă rămasă multă vreme nesoluționată și care avea să provoace grave sciziuni în societatea americană a fost cea a sclaviei. **Războiul civil** (de secesiune, 1861–1865) a fost determinat de desprinderea statelor din sud, precum Carolina de Sud, Alabama, Georgia, Louisiana ș.a. (sclavagiste) de cele din nord (abolicioniste). Statele desprinse s-au reunit în *Confederația statelor sudiste*, cu un guvern și un președinte propriu (Jefferson Davis). Prima etapă a războiului s-a desfășurat în favoarea statelor din sud, a căror armată a ajuns în situația de a amenința direct capitala, Washington. Armata statelor din nord a utilizat însă importantele rezerve economice și financiare ale zonei urbanizate și industrializate a S.U.A. fiind condusă eficient de președintele Abraham Lincoln și generalii William Sherman și Ulysses Grant (*studiul A, pag. 68*). La 1 ianuarie 1863, sclavia a fost oficial desființată. În același an, victoriile nordiste de la Gettysburg și Vicksburg au consacrat, practic, înfrângerea statelor secesioniste. Luptele au continuat până la 9 aprilie 1865, când comandantul armatei sudiste, generalul R.E. Lee, a capitulat la Appomattox.

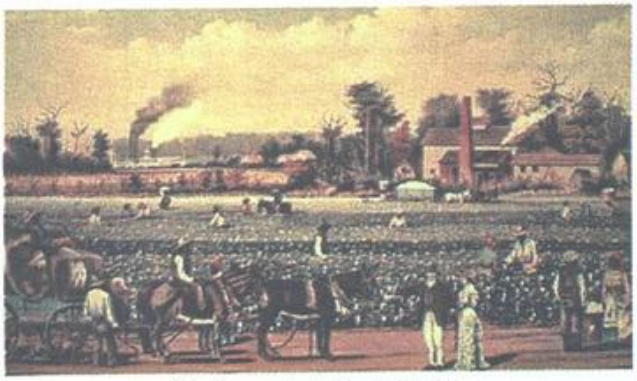

Sclavi pe o plantație de bumbac

S.U.A. după războiul civil

După ce s-au refăcut în urma războiului civil, la începutul secolului al XX-lea, S.U.A. au devenit principala putere economică a lumii, datorită dezvoltării dinamice a industriei, care a beneficiat de imense resurse financiare și de materii prime, de o mână de lucru numeroasă și ieftină, de introducerea în producție a noutăților științifice și tehnice ale epocii (*studiul B, pag. 68*). Această evoluție s-a reflectat într-o politică externă de anvergură mondială, interesele S.U.A. fiind impuse acum pe toate continentele, din America Centrală și de Sud și până în Asia. Astfel, instaurarea controlului american, în 1898, asupra Cubei și Filipinelor (în urma războiului cu Spania), anexarea insulelor Hawaii, construirea Canalului Panama, pentru a se realiza o legătură rapidă între oceanele Atlantic și Pacific, implicarea economică în statele latino-americane și în cele asiatice au transformat S.U.A. într-o nouă putere mondială (*doc. 1, pag. 68*).

De reținut

- În perioada premergătoare primului război mondial, Europa domina lumea.
- Anglia și Franța dețineau, până la 1914, cele mai întinse imperii coloniale.
- În urma reformelor Erei Meiji, Japonia a devenit o monarhie constituțională modernă și o mare putere mondială.
- La sfârșitul secolului al XIX-lea, S.U.A. au intrat în competiția pentru colonii și zone de influență în lume.

Vocabular

Pangermanism: teorie naționalistă care preconiza reunirea tuturor germanilor într-o Germanie Mare și expansiunea teritorială a acestora.
Panslavism: teorie naționalistă care milita pentru constituirea unui stat al tuturor slavilor.
Imperialism: politică vizând exercitarea dominației unui stat asupra altuia, mai puțin dezvoltat.
Shogun: șef militar în Japonia, care conducea țara în locul împăratului.

Teme de lucru

- Caută informații suplimentare despre „goana după aur" din S.U.A. și realizează un portofoliu tematic cu titlul: *„Goana după aur" reflectată în literatură și cinematografie.*
- Realizează o expunere scrisă cu titlul: *Africa și Asia în perioada colonială: o privire comparativă.*

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

Citește cu atenție textele de mai jos, apoi răspunde cerințelor:

A. *Dorind să reglementeze într-un spirit de bună înțelegere mutuală condițiile cele mai favorabile comerțului și civilizației în diverse regiuni ale Africii (...) și preocupați în același timp de mijloacele de a crește bunăstarea morală și materială a populațiilor indigene, au hotărât, la invitația care le-a fost adresată de Guvernul Imperial al Germaniei, (...) de a reuni în acest scop o Conferință la Berlin.*

(Actul general al Conferinței de la Berlin, 1885)

B. *Dacă englezii vorbesc de o* Greater Britain [o Britanie mai mare], *francezii despre o* Nouvelle France [Noua Franță] *(...) noi avem, de asemenea, dreptul la o Germanie mai mare. Eu nu înțeleg prin aceasta că noi vrem să facem cuceriri, ci că pretindem să dezvoltăm pașnic comerțul nostru și* ***să înmulțim punctele sale de sprijin*** *(...).*

(Discurs al împăratului german Wilhelm al II-lea, 1899)

- Compară documentul A cu imaginea de mai jos. Identifică elementele care subliniază contrastul dintre intențiile declarate ale marilor puteri și realitatea colonială.
- Compară documentele A și B; precizează, pe baza lor, cel puțin două motive pentru care Conferința privind coloniile s-a desfășurat la inițiativa Germaniei.
- Pe grupe de lucru, organizați o dezbatere în care să prezentați argumente pro și contra stăpânirii coloniale în Africa, din punctul de vedere al Franței, Angliei, Portugaliei, Spaniei, Germaniei și, respectiv al autohtonilor.

Colonialismul (imagine de la sfârșitul secolului al XIX-lea)

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat.

Citește cu atenție textele de mai jos, apoi răspunde cerințelor:

A. *În cazul în care Italia (...) ar fi atacată de Franța, indiferent de motiv, celelalte două părți contractante vor trebui să dea ajutor părții atacate (...).*

(Tratatul Triplei Alianțe, 1882)

B. *Dacă România (...), s-ar întâmpla să fie atacată, Austro-Ungaria trebuie să-i dea în timp util ajutor și asistență împotriva agresorului.*

(Tratatul de aderare a României la Tripla Alianță, 1883)

C. *Franța și Rusia au fost animate de aceeași dorință de a păstra pacea. (...) 1. În cazul în care forțele Triplei Alianțe sau numai Germania vor mobiliza, Franța și Rusia, la primul anunț al evenimentului și fără a fi nevoie de un acord prealabil, vor mobiliza imediat totalitatea forțelor lor (...)*

(Convenția militară franco-rusă din 1892)

- Având în vedere relațiile dintre Franța și Italia după 1850, explică în scris atitudinea Italiei, reflectată de documentul A.
- Exprimă-ți opinia în legătură cu oportunitatea aderării României la Tripla Alianță în anul 1883. Prezintă argumente pro sau contra acestei decizii și confruntă-le cu cele ale colegilor tăi.
- Redactează un eseu cu titlul: *Interesele marilor puteri europene, premise ale constituirii blocurilor politico-militare de la cumpăna secolelor XIX–XX.*

Autoevaluare

Acum știi...

- Să prezinți evoluția politică a principalelor state europene în preajma primului război mondial.
- Să explici motivele specifice ale constituirii Triplei Alianțe și Triplei Înțelegeri.
- Să identifici schimbările teritoriale, economice și politice determinate de interesele coloniale ale marilor puteri.
- Să caracterizezi poziția S.U.A. ca mare putere mondială la finalul secolului al XIX-lea.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Bușe, C., Zamfir, Z., *Japonia, un secol de istorie (1853-1945)*, București, 1990.
- Jenkins, Ph., *O istorie a Statelor Unite*, București, 2002.
- Maurois, A., *Istoria Angliei*, București, 1970.
- Mitchell, M., *Pe aripile vântului* (roman) (în orice ediție).

Vizionează:

- Filmul artistic *Pe aripile vântului*, regia: Victor Fleming, 1939.

IX.

Marile conflicte ale secolului XX: primul război mondial (1914–1918)

1. Un nou tip de război
2. Etapele războiului
3. România în primul război mondial
4. Tratatele de pace și relațiile internaționale postbelice
- *Evaluare*

Soldați francezi în tranșee

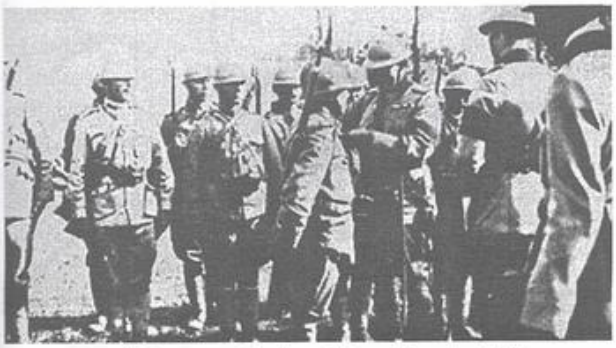

Regele României, Ferdinand I, în mijlocul soldaților

Scopul fundamental al acestui război este împărțirea Austro-Ungariei. Problema cehoslovacă, română, poloneză și iugoslavă nu va fi rezolvată dacă Austro-Ungaria va exista mai departe.

(TOMÁŠ MASARYK)

În acest capitol vei învăța:

- care au fost premisele declanșării primului război mondial;
- prin ce s-a deosebit primul război mondial de conflictele militare anterioare;
- ce state au intrat în componența blocurilor militare beligerante și care au fost marile etape ale războiului;
- care a fost situația României în timpul războiului;
- ce schimbări de ordin teritorial și politic a produs primul război mondial.

STUDIU

A. Atentatul de la Sarajevo

Franz Ferdinand împreună cu soția sa, Sophie

Evenimentul care a constituit pretextul declanșării primului război mondial a avut loc la 15/28 iunie 1914, în capitala Bosniei-Herțegovina (Sarajevo), provincie anexată Austro-Ungariei în 1908. Atentatorul a fost studentul sârb Gavrilo Princip, în vârstă de 19 ani, membru al organizației Tânara Bosnie. Franz Ferdinand a fost asasinat, împreună cu soția sa, în ultima zi a vizitei întreprinse la Sarajevo. După un ultimatum adresat guvernului sârb, ce cuprindea condiții extrem de aspre (acceptate în majoritate de partea sârbă), Austro-Ungaria a declarat război Serbiei.

- Redactează o listă care să cuprindă argumentele prin care ai putea susține ideea că primul război mondial era inevitabil. Utilizează informațiile oferite de lecțiile anterioare și pe cele de pe această pagină.

STUDIU

B. Cursa înarmărilor

Deceniile premergătoare primului război mondial au fost caracterizate, în privința politicii militare a marilor puteri, de o adevărată cursă a înarmărilor, dublată însă de organizarea unor conferințe internaționale ce aveau ca scop declarat dezarmarea. Constituirea celor două alianțe rivale precum și noile descoperiri științifice și tehnice de la cumpăna secolelor XIX-XX, au determinat accentuarea preocupărilor pentru modernizarea armatelor și a dotării acestora precum și pentru sporirea capacităților de luptă (trupe, tehnică militară), resursele financiare alocate în acest scop fiind tot mai mari. Sunt ilustrative în acest sens producțiile record de armament ale marilor uzine Krupp (Germania), Vickers (Anglia), Schneider (Franța). Din păcate, cele două conferințe organizate din inițiativa Rusiei, la Haga (1899, 1907), nu au adus nimic concret în privința limitării armamentului.

Noutăți militare în primul război mondial

- Tunul cu tragere rapidă
- Mitraliera perfecționată
- Tancul
- Submarinul
- Aviația militară
- Artileria antiaeriană
- Arme chimice (substanțe toxice de luptă).

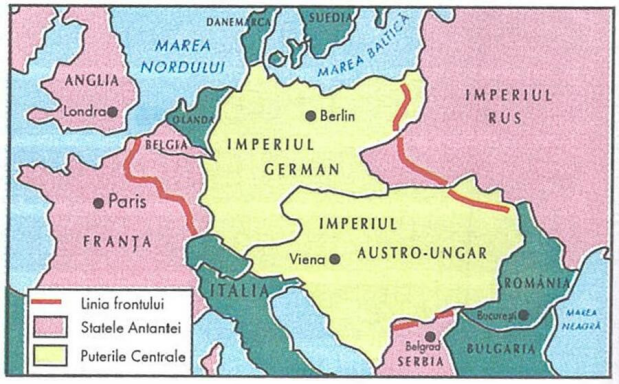

Fronturile europene în 1914

1

Discursul împăratului german Wilhelm al II-lea (august, 1914)

Pericolele mari cauzate de evenimentele din Balcani păreau învinse când, prin asasinarea amicului meu, arhiducele Franz Ferdinand, se deschide un abis. Înaltul meu coaliat, împăratul Franz-Iosif, a fost nevoit să pună mâna pe arme, pentru a apăra siguranța statului său în contra intrigilor pornite dintr-un stat vecin (...) dar i se pune în cale Imperiul rusesc. Nu numai datoria noastră de coaliat ne obligă a fi de partea Austro-Ungariei ci avem marea datorie de a apăra poziția noastră proprie impusă de către cultura comună a ambelor noastre state.

- Identifică în text motivele invocate pentru intrarea Germaniei în război.
- Organizați pe grupe de 3-4 elevi, redactați câte un scurt eseu care să prezinte situația europeană din vara anului 1914 din punctul de vedere al unui: francez, englez, german, austriac, sârb, rus, membru al unui popor aflat sub stăpânire austro-ungară sau rusă (ceh, slovac, polonez, român etc.). Comentați, la final, punctele de vedere diferite reieșite din activitatea grupelor.

Componența blocurilor militare rivale

Antanta		Puterile Centrale
Franța	România (din 1916)	Germania
Rusia	Portugalia (din 1916)	Austro-Ungaria
Anglia	S.U.A. (din 1917)	Turcia (din 1914)
Japonia (din 1914)	Grecia (din 1917)	Bulgaria (din 1915)
Italia (din 1915)		

axa cronologică

1899 – Haga, prima conferință pentru dezarmare.

1914 – 15/28 iunie – Asasinatul de la Sarajevo.

1914 – 15/28 iulie – Austro-Ungaria declară război Serbiei.

1914 – 19 iulie/1 august – Franța declară mobilizarea generală. Germania intră în război.

1914 – 22 iulie/4 august – Intrarea Angliei în război.

IX. PRIMUL RĂZBOI MONDIAL (1914–1918)

Anul 1914 a reprezentat începutul celui mai mare conflict militar pe care istoria omenirii l-a cunoscut până atunci. Desfășurat pe uscat, în apă și în aer, războiul a antrenat pierderi umane și materiale uriașe, la capătul lui Europa pierzându-și poziția dominantă în lume. Relațiile internaționale postbelice au fost marcate de noua ordine mondială instituită de Conferința de pace de la Paris (1919–1920).

1. Un nou tip de război

Cauze și pretext

Primul război mondial a fost precedat de evenimente care anunțau, în fapt, declanșarea unui conflict militar de amploare. Astfel, de pildă, umilirea Franței în războiul din 1870–1871 și cedarea provinciilor franceze Alsacia și Lorena Germaniei au provocat dorința de revanșă a francezilor. Împărțirea coloniilor și a zonelor de dominație economică și politică în lume a creat rivalități profunde între marile puteri, concretizate în reunirea acestora în cele două alianțe: Puterile Centrale și Antanta. Statele implicate în război au urmărit obiective specifice: revanșa pentru înfrângeri și pierderi mai vechi, cuceriri teritoriale și extinderea zonelor de influență proprii dar și, în cazul statelor mai mici (Belgia, România, Serbia), înlăturarea ocupației străine sau formarea statelor unitare.

Pretextul războiului l-a constituit asasinarea la Sarajevo, în Bosnia-Herțegovina, a arhiducelui Franz Ferdinand (moștenitorul tronului Austro-Ungariei) și a soției sale, de către un student sârb (15/28 iunie 1914, *studiul A, pag. 72*). Declarația de război a Austro-Ungariei (susținută de Germania) împotriva Serbiei a fost urmată de intrarea în război a statelor componente ale ambelor alianțe (*doc. 1, pag. 72*). Puterile Centrale au fost alcătuite din Germania, Austro-Ungaria, Turcia și Bulgaria, iar Antanta, în principal din Anglia, Franța, Rusia, Italia, Japonia, România, S.U.A. (unele dintre state intrând în luptă pe parcursul războiului, *tabel, p. 72*). S-au conturat, încă din 1914, două curente de opinie: cel naționalist-patriotic, dominant, ce susținea participarea fără rezerve a statelor la război, pentru îndeplinirea scopurilor naționale, și cel pacifist, reprezentat îndeosebi de membrii mișcărilor muncitorești și socialiste.

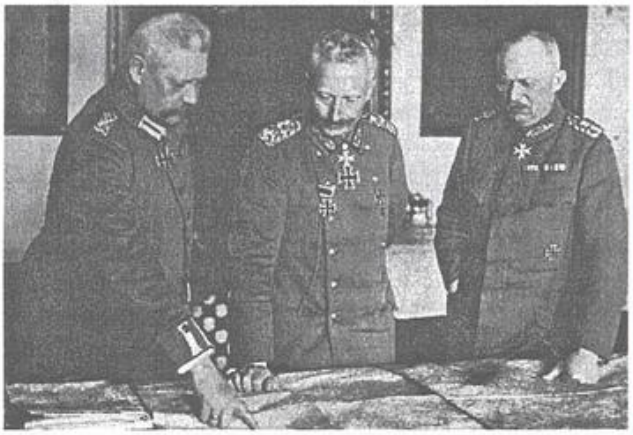

Împăratul german Wilhelm al II-lea, împreună cu generalii Hindenburg și Ludendorff

Fronturi. Noutăți militare

Noutatea primului război mondial a constat, pe de o parte, în desfășurarea operațiunilor militare la nivelul întregului glob pământesc (Europa, Asia, Africa, zona Oceanului Pacific), armatele fiind formate din soldați proveniți de pe toate continentele și, pe de altă parte, în strategiile și tehnicile de luptă utilizate (*studiul B, pag. 72*). Dacă, inițial, ambele tabere sperau într-un război scurt, bazat pe atacuri-surpriză (așa-numitul *Blitzkrieg* german), cu timpul, conflictul s-a transformat într-un război de uzură, ce a dus la solicitarea la maximum a capacităților umane și materiale ale beligeranților și, în cele din urmă, la victoria alianței ce dispunea de mai multe resurse. Astfel, întreaga populație a statelor implicate a fost mobilizată pentru susținerea efortului de război, fie pe front, fie în spatele lui (unde a fost utilizată pe scară largă munca femeilor și a adolescenților). În plan tehnic, au fost introduse în luptă telecomunicațiile (radio, telefon), aviația, submarinul etc., conferind caracterul de război total conflictului.

În Europa, de la începutul războiului s-au format două fronturi: de vest (pe teritoriul Belgiei și Franței) și de est (în Prusia, Galiția și Rusia). Acestea vor rămâne fronturile principale de-a lungul întregii conflagrații. Un front secundar s-a constituit pe teritoriul Serbiei (frontul balcanic) (*hartă, pag. 72*). În 1915, intrarea în război a Italiei a dus la deschiderea unui nou front secundar în sudul Europei, urmat, din 1917, de cel din nordul Greciei. Fronturi secundare au mai existat în Asia, Africa și Oceanul Pacific, fiind vizate posesiunile coloniale din aceste regiuni. Războiul a început pe frontul de vest prin invadarea Belgiei (stat neutru) de către armata germană, care urmărea atacarea prin surprindere a Franței. Pe râul Marna (la 40 km de Paris), francezii au obținut o primă victorie importantă, transformând războiul de mișcare într-unul de poziție, specific (cu unele întreruperi) acestui front până în 1918.

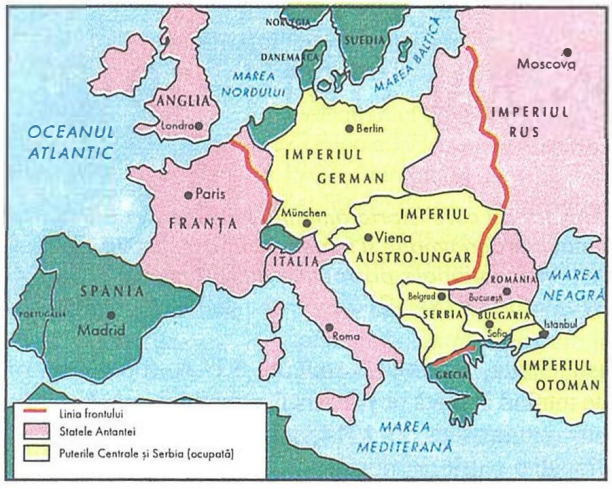

A. Europa în anul 1916

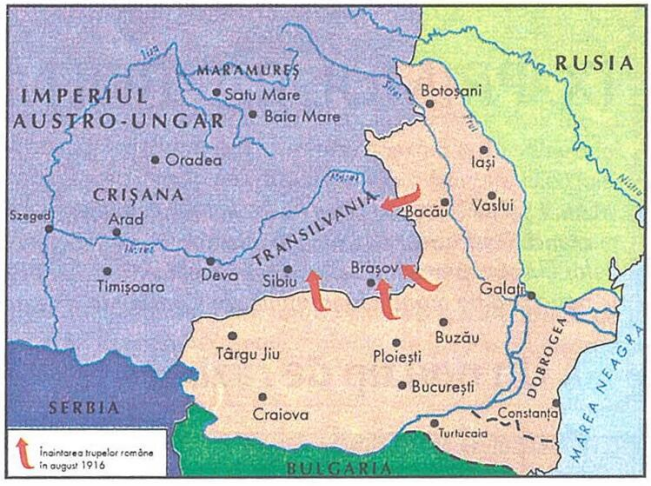

B. România în 1916

- Având în vedere poziția geografică și resursele economice ale României, precizează motivele pentru care atât Antanta cât și Puterile Centrale erau interesate de atragerea ei în război.
- Redactează o expunere scrisă cu titlul *Europa în 1916*, având în vedere: situația fronturilor; raportul de forțe dintre alianțele beligerante; schimbările produse de intrarea României în război.

STUDIU — Consecințele războiului

Pe front...

- pierderi imense de vieți omenești (de exemplu, numai în bătălia de la Verdun, în 1916, ambele tabere au totalizat peste 600 000 de victime);
- un număr impresionant de răniți (mutilați);
- epidemiile (tifosul, de pildă) au sporit numărul victimelor.

În spatele frontului...

- familii distruse (văduve, orfani de război);
- bombardamente;
- rechiziții forțate;
- mobilizarea tuturor civililor (îndeosebi a femeilor) pentru producția de război;
- foamete;
- creșterea prețurilor;
- pentru prima dată, numărul victimelor civile l-a egalat pe cel al victimelor luptelor de pe front.

1 Propaganda războinică

- *Supune-te! Luptă!*
- *Nimic nu s-a obținut în istorie fără vărsare de sânge!*
- *Mai bine să trăiești o zi ca un leu decât 100 de zile ca un miel!*
- *Cine mânuiește fierul, are pâinea!*

Bilanțul Primului Război Mondial

State implicate:	28
Pierderi umane:	23 milioane de morți; 20 milioane de răniți.
Pierderi materiale:	400 miliarde de dolari (cheltuieli militare și pagube de război).

Europa își pierde poziția dominantă pe plan mondial.

2 Realitatea războiului

Fețele noastre sunt crispate, gândirea noastră e pustiită, suntem morți de oboseală; când vine atacul, unii trebuie loviți cu pumnii ca să se trezească și să meargă cu noi (...). Vedem trăind oameni cărora le lipsește țeasta; soldați șchiopătând pe cioturile zdrențuite ale picioarelor; un eliberat se târăște aproape un kilometru în mâini...

(Erich Maria Remarque, *Pe frontul de vest, nimic nou*)

- Pe baza informațiilor și imaginii de pe această pagină, redactează o relatare (reportaj) în care să descrii o zi pe front. Va trebui să ai în vedere: locul (frontul), anul, naționalitatea combatanților, atmosfera luptelor, propaganda oficială.
- Caută informații suplimentare (inclusiv cele oferite de rețeaua Internet) și realizează un proiect tematic privind propaganda prin afișe în timpul primului război mondial.

Soldați britanici orbiți de substanțele toxice de luptă

Axa cronologică

1914	1915	1916	1917	1918
Bătăliile de pe râul Marna și de la Lacurile Mazuriene.	Frontul de vest: războiul de poziții.	Frontul de vest: bătălia de la Verdun. Frontul de est: intrarea României în război.	Intrarea S.U.A. în război. Bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz. Revoluțiile din Rusia.	Încheierea primului război mondial.

2. Etapele războiului

Anul 1914

Înaintarea armatei germane pe frontul de vest a fost oprită în urma victoriei de pe Marna. Pe frontul de est, armata rusă a declanșat o puternică ofensivă în Prusia Orientală, fiind însă înfrântă de trupele germano-austro-ungare la Tannenberg și Lacurile Mazuriene (*studiu, doc. 1, 2, pag. 74*).

Anul 1915

Pe frontul de vest a continuat războiul de poziție, armatele rivale fiind plasate de-a lungul liniilor de tranșee ce se întindeau pe aproximativ 700 de km. Italia și Bulgaria au intrat în război. Pe frontul balcanic, armata sârbă a fost înfrântă de trupele Austro-Ungariei, Germaniei și Bulgariei.

Anul 1916

Bătăliile de la Verdun și de pe râul Somme, încheiate cu victorii ale armatelor franco-britanice nu au modificat substanțial situația de pe frontul de vest, provocând însă ambelor tabere imense pierderi umane (peste un milion de morți) (*harta A, pag. 74*). Intrarea României în război, pe frontul de est, a dus la o extindere a acestuia către sud, până la Dunăre și Marea Neagră.

Anul 1917

Germania a trecut la războiul submarin total, inclusiv împotriva statelor neutre (fiind atacate și nave comerciale americane). Acest fapt a determinat intrarea S.U.A. în luptă, pe frontul de vest, alături de Antanta, ceea ce avea să constituie momentul de cotitură al războiului. Totodată, pe frontul de est, Antanta s-a confruntat cu mari dificultăți din cauza evenimentelor revoluționare din Rusia (căderea țarismului, venirea la putere a comuniștilor conduși de Lenin).

Anul 1918

Prin pacea de la Brest-Litovsk (martie 1918), Rusia a ieșit din război, încheind pace separată cu Puterile Centrale. România, izolată, a fost nevoită, la rândul ei, să iasă din luptă. Pe frontul de vest, victoriile Antantei (din nou pe râul Marna), dar și epuizarea resurselor statelor membre ale alianței Puterilor Centrale au dus la încheierea războiului prin ieșirea din luptă pe rând a Bulgariei, Turciei, Austro-Ungariei și Germaniei (11 noiembrie 1918, armistițiul de la Compiègne).

Afiș canadian din primul război mondial

3. România în primul război mondial

În Consiliul de Coroană de la Sinaia din 21 iulie/3 august 1914, oamenii politici români au decis adoptarea pe moment a neutralității. În anii 1914–1916 (perioada neutralității), opinia publică s-a divizat în antantofili (proantantiști, cea mai mare parte a populației) și germanofili, în majoritate de orientare conservatoare.

În anul 1916 a devenit limpede faptul că interesul național al României impunea intrarea în război împotriva Austro-Ungariei, pentru eliberarea Transilvaniei, Banatului și Bucovinei și desăvârșirea unității statale românești. La 4 august 1916, România a semnat cu Antanta două convenții (una politică și alta militară), care prevedeau recunoașterea dreptului de a se uni, la sfârșitul războiului, cu provinciile românești stăpânite de Austro-Ungaria; sprijinul Antantei pentru România, atât prin livrări de armament și muniție, cât și prin acțiuni pe front.

După o scurtă înaintare victorioasă în Transilvania, armata română a fost nevoită să se oprească din cauza concentrării trupelor germano-austro-ungare pe frontul transilvan și înfrângerii trupelor române din Dobrogea (la Turtucaia) de către o puternică armată germano-bulgară. În cursul toamnei anului 1916, sudul țării (Oltenia, Muntenia și Dobrogea) a intrat sub ocupația Puterilor Centrale (*harta B, pag. 74*).

În zona controlată, Puterile Centrale au instituit un aspru regim de ocupație și exploatare. Moldova nu a putut fi cucerită, astfel că orașul Iași a devenit noua capitală a României. Armata română s-a refăcut în prima parte a anului 1917, cu ajutorul misiunii militare franceze, iar în vara aceluiași an, încercarea Puterilor Centrale de a ocupa Moldova a fost oprită de trupele române în urma eroicelor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz (iulie – august 1917). În 1918, România, rămasă singură pe frontul de est, a semnat tratatul de pace cu Puterile Centrale (de la București, mai 1918), care prevedea cedări teritoriale în favoarea Austro-Ungariei și Bulgariei și instituirea controlului german asupra economiei românești.

La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, România a reintrat în război de partea Antantei, cerând trupelor germane evacuarea teritoriului ocupat. Ultimul an al războiului a adus însă îndeplinirea principalului obiectiv național – Marea Unire, realizată prin deciziile locuitorilor din Basarabia, Bucovina și Transilvania de a se alătura României.

A. România și Conferința de pace de la Paris (1919–1920)

La conferință au participat 32 de state: 5 state învinse (Puterile Centrale: Germania, Austria, Ungaria, Bulgaria, Turcia) și 27 de state învingătoare între care și România. Obiectivele statului român au fost expuse de primul ministru I.I.C. Brătianu în februarie 1919: recunoașterea efortului de război depus de poporul român; recunoașterea internațională a Marii Uniri din 1918. **Tratatul de pace cu Germania** (Versailles – 1919) acorda României un procent (1%) din totalul despăgubirilor de război datorate de Germania Antantei, ceea ce era foarte puțin față de pierderile suferite de România în 1916–1918. **Tratatul de pace cu Austria** (Saint-Germain – 1919) recunoștea unirea Bucovinei cu România. **Tratatul de pace cu Bulgaria** (Neuilly – 1919) stabilea revenirea la frontiera româno-bulgară din 1913, Cadrilaterul aparținând României. **Tratatul de pace cu Ungaria** (Trianon – 1920) recunoștea unirea Transilvaniei cu România. Unirea Basarabiei cu România a fost recunoscută de Anglia, Franța, Italia și Japonia prin tratatul semnat la Paris în 1920. Rusia (devenită U.R.S.S. din 1922) nu a acceptat apartenența Basarabiei la România, ceea ce a tensionat relațiile dintre cele două state în perioada interbelică.

- Organizați în cadrul clasei o simulare a tratativelor din cadrul Conferinței de pace de la Paris. Pe grupe, prezentați punctele de vedere ale statelor învinse, ale statelor mari și ale statelor proaspăt întemeiate la sfârșitul războiului.

B. Focare de război și crize politico-diplomatice în perioada interbelică

1931 – Japonia atacă China și ocupă regiunea Manciuria; în 1933, Japonia și Germania se retrag din Societatea Națiunilor.

1935 – Hitler reintroduce serviciul militar obligatoriu în Germania, încălcând tratatul de la Versailles; Italia atacă Etiopia, stat independent.

1936 – O nouă încălcare a tratatului de la Versailles: Germania ocupă zona demilitarizată renană (la granița ei cu Franța).

1938 – În martie, Germania anexează Austria (Anschluss). În septembrie, Hitler pretinde anexarea zonei sudete (locuită de etnici germani) din Cehoslavacia (și primește acordul Angliei și Franței).

1939 – În martie, Slovacia se desprinde de Cehia, care devine protectorat german. În aprilie, Italia ocupă Albania.

La masa tratativelor (Versailles, 1919)

1 **„Cele 14 puncte" (propuneri de reorganizare a lumii expuse de președintele S.U.A., Wodrow Wilson, februarie 1918)**

V. Reglementarea liberă, generoasă și cu desăvârșire nepărtinitoare a tuturor deziderateleor coloniale.

VII. Belgia trebuie evacuată.

X. Popoarele din Austro-Ungaria, al căror loc între națiuni dorim să-l pregătim și să-l asigurăm, trebuie să se poată dezvolta independent, în deplină libertate.

XIII. Trebuie să se înființeze un stat polonez independent.

2 **Tratatul de pace cu Germania, Versailles (1919)**

Art. 80. Germania recunoaște și va respecta cu strictețe independența Austriei, între frontierele care se vor fixa printr-un tratat (...). Art. 87. Germania recunoaște, după cum au făcut-o de acum Puterile aliate și asociate, completa independență a Poloniei (...). Art. 119. Germania renunță, în favoarea principalelor puteri aliate și asociate, la toate drepturile sale asupra posesiunilor de peste mări.

- Compară cele două texte de mai sus și identifică cel puțin trei schimbări teritoriale în Europa, recunoscute prin tratatul de la Versailles.
- Indică o contradicție între conținuturile celor două texte.
- Precizează, în documentul 1, articolul care face referire la dreptul popoarelor la autodeterminare.
- Explică motivul pentru care art. 80 din documentul 2 insistă asupra independenței Austriei.

axa cronologică

1919–1920 Conferința de pace de la Paris. | 1921 Mica Antantă. | 1924 Planul Dawes. | 1928 Pactul Briand-Kellogg. | 1932–1935 Conferința dezarmării, Geneva. | 1934 Înțelegerea Balcanică.

4. Tratatele de pace și relațiile internaționale postbelice

Conferința de pace de la Paris (1919–1920)

Negocierile de pace postbelice au avut ca bază documentul *Cele 14 puncte*, elaborat în 1918 de președintele american W. Wilson (*doc. 1 și 2 pag. 76*). Acesta avea în vedere, printre altele, renunțarea la diplomația secretă, recunoașterea dreptului popoarelor de a-și hotărî singure soarta (autodeterminare), constituirea unei Ligi (Societăți) a Națiunilor care să reglementeze diferendele dintre state și să asigure pacea mondială. În ciuda intențiilor inițiale, dreptul de decizie în cadrul conferinței a revenit reprezentanților Franței (G. Clemenceau), Marii Britanii (Lloyd George), S.U.A. (W. Wilson), Italiei (V. Orlando). Au fost încheiate cinci tratate de pace (care alcătuiesc sistemul de la Versailles): cu Germania (Versailles, 28 iunie 1919), Austria (Saint-Germain, 10 septembrie 1919), Bulgaria (Neuilly, 27 noiembrie 1919), Ungaria (Trianon, 4 iunie 1920), Turcia (Sèvres, 10 august 1920). În principal, tratatele prevedeau plata despăgubirilor de război datorate statelor învingătoare (Germania având de achitat 132 miliarde mărci-aur), limitarea drastică a armatelor, a flotelor de război, cedări teritoriale (Germania retroceda Franței Alsacia și Lorena, pierdea coloniile), intrarea sub mandatul noii Societăți a Națiunilor a teritoriilor coloniale deținute de statele învinse (atribuite spre administrare marilor puteri învingătoare), consacrarea internațională a statelor nou constituite sau care și-au desăvârșit unitatea națională (Cehoslovacia, Regatul sârbo-croato-sloven, Polonia, statele baltice, Finlanda, România unită) (*studiul A, pag. 76*). În urma războiului și a evenimentelor revoluționare interne, imperiile german, austro-ungar, rus și otoman au dispărut de pe harta Europei.

Relațiile internaționale (1920–1939)

Tendințele dominante în relațiile dintre state după Conferința de pace de la Paris au fost:

a) constituirea unor sisteme de securitate colectivă care să ducă la garantarea reciprocă a frontierelor europene; apărarea păcii prin acțiuni cu caracter pacifist desfășurate sub egida Societății Națiunilor (cu sediul la Geneva);

b) apariția tendințelor agresive revizioniste, susținute de statele învinse, dar și de unele state învingătoare în 1918 (Italia și Japonia), nemulțumite de sistemul de la Versailles.

Printre acțiunile vizând apărarea și consolidarea păcii, un rol important l-au avut tratatul de la Locarno (1925), care garanta frontierele Germaniei cu Franța și Belgia (dar nu și cele cu Polonia și Cehoslovacia); pactul Briand-Kellogg (1928), prin care războiul era declarat în afara legii, și Conferința dezarmării (începută la Geneva, în 1932), aceasta din urmă fără efecte concrete. Totodată, s-au încheiat alianțe între state, ca de exemplu Mica Antantă (1921: România, Cehoslovacia, Iugoslavia) și Înțelegerea Balcanică, realizată la inițiativa ministrului de externe român, Nicolae Titulescu (1934: România, Iugoslavia, Turcia, Grecia).

Tensiunile internaționale au fost generate de problema reparațiilor (despăgubirilor de război) datorate îndeosebi de Germania, eșalonate în mai multe etape (din care o mare parte nu au mai fost plătite) și de încălcarea tratatelor din 1919–1920 prin acțiuni agresive (*studiul B, pag. 76*). Astfel, climatul internațional s-a deteriorat îndeosebi după venirea lui Hitler la putere în Germania (1933). Acesta a reintrodus serviciul militar obligatoriu (1935), a ocupat zona demilitarizată renană (1936) și, prin alianța cu Italia și Japonia, a constituit „Axa Roma–Berlin–Tokio" (1936–1937). Japonia a invadat China și a ocupat Manciuria în 1931, iar Italia a atacat și ocupat în 1935–1936 Etiopia. În 1938, Germania a anexat Austria și a obținut acordul Franței și Angliei pentru a ocupa zona sudetă a Cehoslovaciei. Astfel, lumea a început să se îndrepte cu pași repezi spre o nouă conflagrație mondială.

De reținut

- Primul război mondial a fost un nou tip de conflict datorită caracterului său total, a strategiilor și tehnicilor militare utilizate.
- România a participat la război de partea Antantei, în 1918 desăvârșindu-și unitatea statală.
- Noua ordine mondială postbelică instituită prin sistemul tratatelor de la Versailles nu a putut împiedica manifestările agresive ale statelor revizioniste.

Vocabular

Război de mișcare: utilizarea manevrelor ofensive, care modifică linia frontului.
Război de poziție: război de tranșee, în care linia frontului rămâne imobilă timp îndelungat.
Revizionism: politică de revizuire (pe cale diplomatică sau prin forță) a unor tratate deja ratificate.
Zona demilitarizată renană: teritoriu german la granița cu Franța (pe Rin), unde, din motive de securitate, nu puteau staționa trupe germane.

Teme de lucru

* Pe grupe de lucru, organizați o expoziție tematică privind participarea României la primul război mondial (bazată pe afișe, fotografii de epocă și mărturii).
◆ Realizează o investigație în regiunea în care locuiești, pentru a afla în ce mod aceasta a fost afectată de evenimentele din timpul primului război mondial (ostași recrutați, ocupație străină, victime, monumente). Redactează o expunere scrisă a rezultatelor investigației.

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

1. Citește cu atenție textul de mai jos, apoi răspunde cerințelor:

(...) S-a stabilit ceea ce urmează:

I. *Rusia, Franța și Italia garantează integritatea teritorială a Regatului României în toată întinderea fruntariilor sale actuale.*

II. *România se obligă să declare război și să atace Austro-Ungaria în condițiile stabilite prin convenția militară; România se obligă de asemeni să înceteze, de la declararea războiului, orice legături economice și orice schimb comercial cu dușmanii aliaților.*

III. *Rusia, Franța, Anglia și Italia recunosc României dreptul de a anexa teritoriile monarhiei Austro-Ungariei.*

(Convenția dintre România și Antanta, 1916)

- Descrie, într-un scurt eseu, împrejurările politice și militare ale încheierii convenției dintre România și Antanta.
- Precizează motivul pentru care articolul II prevede intrarea în război a României împotriva Austro-Ungariei.
- Enumeră teritoriile la care articolul III face referire.

2. Pe grupe de lucru, realizați scurte prezentări ale fiecăreia dintre marile puteri participante la primul război mondial, având în vedere: obiectivele urmărite de statul respectiv, evoluția sa în timpul războiului, situația la sfârșitul conflagrației mondiale.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

1. Pe baza informațiilor înscrise în tabelele alăturate, redactează un comentariu scris al evoluției indicatorilor militari având în vedere trecerea, în 1914, de la „războiul-fulger" la războiul de uzură.

2. Citește cu atenție textul de mai jos, apoi răspunde cerințelor:

Fără nici cea mai mică provocare din partea noastră, un vecin orgolios de forța sa a rupt tratatele ce-i purtau semnătura și a încălcat teritoriul nostru strămoșesc. (...) Cezar a spus strămoșilor noștri: „Dintre toate popoarele Galiei, belgienii sunt cei mai bravi." (...) Amintiți-vă, înaintea inamicului, că luptați pentru libertate și căminele voastre.

(Proclamația regelui Belgiei către popor, 5 august 1914)

- Precizează numele „vecinului" la care textul face referire și motivele încălcării de către acesta a teritoriului belgian.

Indicatori ai capacității militare

1914 (în ajunul războiului)		
Indicatori	Puterile Centrale	Antanta
Armata terestră (milioane soldați)	6,323	9,370
Avioane	311	597

1916 (sfârșitul anului)		
Indicatori	Puterile Centrale	Antanta
Armata terestră (milioane soldați)	9,5	14,3
Avioane	1500	3163

- Explică în scris scopul urmărit de regele Belgiei prin apelul la istoric în proclamația sa către țară.
- Pe baza cunoștințelor de istorie din lecțiile anterioare, realizează o scurtă prezentare a evoluției Belgiei din timpul războaielor napoleoniene și până la 1918.

Autoevaluare

Acum știi...

- Să prezinți raportul de forțe dintre alianțele beligerante în primul război mondial.
- Să evidențiezi motivele care au determinat statele implicate să participe la război.
- Să prezinți consecințele participării României la primul război mondial.
- Să explici urmările primului război mondial în planul economico-social și pentru climatul politic internațional.

Dacă vrei să afli mai mult

- Citește:
  - Rebreanu, L., *Pădurea spânzuraților* (roman) (în orice ediție).
  - Renouvin, P., *Primul război mondial*, București, 2001.
  - Remarque, E. M., *Pe frontul de vest nimic nou* (roman) (în orice ediție).
- Vizitează:
  - Muzeul Militar Național, București.
  - Mausoleele de la Mărăști, Mărășești, Soveja.
- Vizionează:
  - Filmul artistic *Pe frontul de vest nimic nou*, regia: Lewis Milestone, 1930 (primul film antirăzboinic).
- Pagini Web (Internet):
  - www.bbc.co.uk./education/modern

X.

Lumea în perioada interbelică

1. Marea Unire de la 1918
2. Economie și societate
3. România în anul 1938 – societate și cultură
- *Evaluare*

București, Biblioteca Universitară

Orașul Cluj în perioada interbelică

Capacitatea de a gândi înalt, de a simți frumos și adânc nu e neapărat în funcție de numărul kilometrilor pe care trebuie să-i străbați de la un hotar la altul.

(CAMIL PETRESCU)

În acest capitol vei învăța:

- care au fost factorii ce au favorizat constituirea statului național unitar român;
- care au fost etapele Marii Uniri;
- cum s-a manifestat și ce consecințe a avut marea criză economică mondială declanșată în 1929;
- elementele caracteristice ale evoluției economiei și societății în perioada interbelică;
- aspectele specifice ale societății și culturii românești în anul 1938.

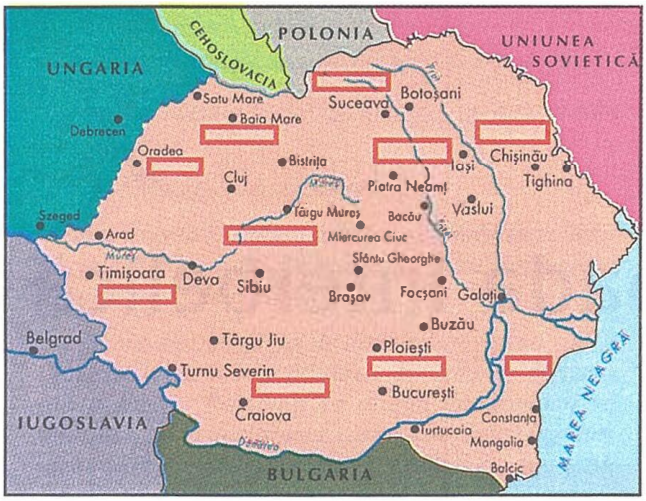

România după Marea Unire

STUDIU

A. Acțiunile din străinătate pentru unirea Transilvaniei cu România

Românii transilvăneni și cei din Vechiul Regat au acționat și în străinătate pentru susținerea cauzei naționale. Take Ionescu a activat la Paris, unde a condus Consiliul Național al Unității Românești, Vasile Lucaciu și Vasile Stoica au făcut propagandă unității naționale în S.U.A., ultimul întemeind Liga Românilor etc. Ei au popularizat aspirațiile de unire ale românilor, astfel încât marile puteri învingătoare vor recunoaște drepturile României asupra teritoriilor sale aflate sub stăpânire străină și unirea lor cu Țara-Mamă.

- Înscrie pe harta alăturată, în spațiile marcate prin chenare, cele 10 provincii istorice care compuneau România Mare.

1

Declarația de unire a Basarabiei cu România

Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechii Moldove, în puterea dreptului istoric și de Neam, pe baza principiului ca noroadele singure să-și hotărască soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna se unește cu Mama sa, România.

(Chișinău, 27 martie/9 aprilie 1918)

2

Moțiunea de unire a Bucovinei cu România

...considerând că în 1774, prin vicleșug, Bucovina a fost smulsă din trupul Moldovei și cu de-a sila alipită coroanei Habsburgilor, (...) Congresul General al Bucovinei, întrupând suprema putere a țării și fiind singuri cu puterea legiuitoare, în numele suveranității naționale hotărâm: Unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuș, Colacin și Nistru, cu Regatul României.

(Cernăuți, 15/28 noiembrie 1918)

- Analizează documentele 1 și 2 și stabilește o asemănare și o deosebire în privința istoriei Basarabiei și a Bucovinei.

STUDIU

B. Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia (1 Decembrie 1918)

La această adunare au participat 1228 de delegați aleși pe baza votului universal de românii din aproximativ 5000 de sate și 80 de orașe transilvănene. Au fost prezenți și 100 000 de români sosiți din toate colțurile Transilvaniei. Delegații au votat Rezoluția de unire a Transilvaniei, Banatului, Maramureșului și Crișanei cu România. A doua zi, pe 19 noiembrie/2 decembrie 1918, au fost alese organele provizorii de conducere ale Transilvaniei: Marele Sfat Național, condus de Gheorghe Pop de Băsești, organ cu putere legislativă, și Consiliul Dirigent, organ executiv, având-l în frunte pe Iuliu Maniu.

- Imaginează-ți că ai fi un ziarist care participă la Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia. Prezintă atmosfera și hotărârile adoptate, folosind informațiile din lecție, din studiul, documentul și fotografiile alăturate.

3

Rezoluția Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia

Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România.

(Alba Iulia, 1 Decembrie 1918)

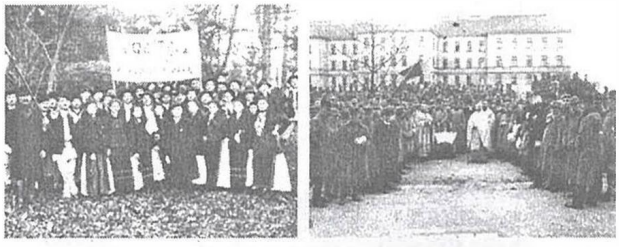

Participanți la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918

axa cronologică

- **1918, 24 ianuarie/6 februarie** – Basarabia își proclamă independența față de Rusia.
- **1918, 27 martie/9 aprilie** – Basarabia se unește cu România.
- **1918, 14/27 octombrie** – Bucovina se proclamă autonomă.
- **1918, 15/28 noiembrie** – Bucovina se unește cu România.
- **1918, 18 noiembrie/1 Decembrie** – Transilvania se unește cu România.

X. LUMEA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

După primul război mondial, în Europa s-au constituit noi state pe ruinele fostelor imperii multinaționale, iar românii și-au desăvârșit unitatea. În Africa și în Asia, numeroase popoare continuau să se afle sub dominație colonială. Statele Unite ale Americii au devenit cea mai mare putere economică și politică a lumii. Legăturile economice internaționale s-au intensificat, știința a făcut progrese remarcabile, iar societatea s-a modernizat.

1. Marea Unire de la 1918. Constituirea statului național unitar român

Obiectivul participării României la primul război mondial, reîntregirea națională, a fost atins în anul 1918 (*hartă, pag. 80*), în timpul domniei regelui Ferdinand I (1914–1927). Condițiile externe favorabile create de victoria Antantei în primul război mondial și de recunoașterea internațională a drepturilor popoarelor la autodeterminare au contribuit, de asemenea, la împlinirea acestui deziderat.

Unirea Basarabiei cu România

Prima provincie istorică românească reunită cu țara a fost Basarabia. În aprilie 1917, la Chișinău s-a format Partidul Național Moldovenesc. Organul de conducere a Basarabiei, Sfatul Țării, prezidat de Ion Inculeț, a fost creat la Congresul ostașilor moldoveni, de la Chișinău (octombrie 1917). După declanșarea revoluției de la Petrograd, în octombrie 1917, prin care bolșevicii conduși de Lenin au preluat puterea în Rusia, românii basarabeni s-au folosit de dreptul la autodeterminare. În decembrie 1917, Sfatul Țării a proclamat autonomia Republicii Democratice Moldovenești (Basarabia), iar la 24 ianuarie/6 februarie 1918 independența acesteia. La cererea Sfatului Țării, armata română a intrat în Basarabia pentru a pune capăt dezordinii provocate de trupele ruse bolșevizate care se retrăgeau de pe front. Unirea Basarabiei cu România a fost proclamată de Sfatul Țării, la 27 martie/ 9 aprilie 1918, la Chișinău (*doc. 1, pag. 80*).

Regele Ferdinand I (1865-1927)

Unirea Bucovinei cu România

Organisme precum Consiliul Național Român, condus de Iancu Flondor și Adunarea Constituantă a Bucovinei, întemeiate în octombrie 1918, au coordonat lupta românilor pentru eliberarea de sub stăpânirea austro-ungară și unirea cu România. *Gazeta Bucovinei*, editată de Sextil Pușcariu la Cernăuți, a reprezentat oglinda fidelă a sentimentelor naționale românești. O Constituție a Bucovinei a intrat în vigoare în noiembrie 1918, iar consilii și gărzi românești au preluat controlul în localități. Armata română a fost chemată în ajutor, împotriva naționaliștilor din Ucraina, care urmăreau să ocupe acest teritoriu. La 15/28 noiembrie 1918, Congresul General al Bucovinei, compus din 100 de deputați români și ai minorităților din provincie (polonezi, germani, ucraineni), a votat, în unanimitate, unirea Bucovinei cu România (*doc. 2, pag. 80*).

Unirea Transilvaniei cu România

În anii 1917–1918, acțiunile din străinătate pentru susținerea cauzei unității românești s-au intensificat (*studiul A, pag. 80*). În condițiile destrămării Austro-Ungariei, în Parlamentul de la Budapesta, la 5/18 octombrie 1918, Alexandru Vaida-Voevod a dat citire *Declarației de la Oradea* a Partidului Național Român, care afirma dreptul românilor de a-și decide singuri soarta. Consiliul Național Român Central (C.N.R.C.), format la 18/31 octombrie 1918 din șase reprezentanți ai Partidului Național Român și șase ai Partidului Social-Democrat, a coordonat lupta unionistă. Consiliile și gărzile românești au preluat conducerea în Transilvania. O delegație a C.N.R.C. s-a întâlnit, la Arad, cu reprezentanții guvernului maghiar, în zilele de 13/25–15/28 noiembrie 1918. Ea a respins propunerea acestora ca Transilvania să rămână în cadrul Ungariei, susținând *despărțirea totală* de acest stat. A fost convocată, pentru 18 noiembrie/ 1 decembrie 1918, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia (*studiul B, pag. 80*), unde s-a proclamat unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România (*doc. 3, pag. 80*).

A. Politica *New Deal*, aplicată de președintele Roosevelt

F.D. Roosevelt

Președintele S.U.A. Franklin Delano Roosevelt a inițiat un plan de măsuri pentru depășirea crizei economice, denumit *New Deal* (Noul Curs), ajutat de o echipă de specialiști numită **Brain Trust** (Echipa creierelor). În prima etapă (1933–1934) s-a urmărit redresarea economică. Mai întâi, Congresul a adoptat legi privind reglementarea activității bancare, reducerea cheltuielilor bugetare (reorganizarea administrației, scăderea salariilor funcționarilor etc.), refacerea industriei, reducerea producției agricole (fermierii fiind încurajați să-și reducă producția sau să distrugă o parte a ei, în schimbul unei sume oferite de stat, astfel încât prețul produselor să poată crește). În a doua etapă (1935–1938) au fost adoptate diferite măsuri sociale: legea relațiilor de muncă (confirma dreptul muncitorilor de a se organiza în sindicate), legea asigurărilor sociale (acordarea de ajutoare de șomaj sau pensii) etc. Prin această politică, marea criză a fost depășită și S.U.A. au intrat într-o nouă etapă de dezvoltare economică.

- Imaginează-ți că ai fi un cetățean american afectat de marea criză economică. Expune-ți părerea despre măsurile adoptate de Congres în anul 1933, arătând dacă te-ar ajuta în derularea unei afaceri personale.
- Analizează măsurile legislative ale politicii *New Deal* și menționează cauzele care au determinat adoptarea fiecăreia.
- Utilizează un dicționar istoric și alcătuiește o fișă biografică despre Franklin Delano Roosevelt.

Mecanismul marii crize economice

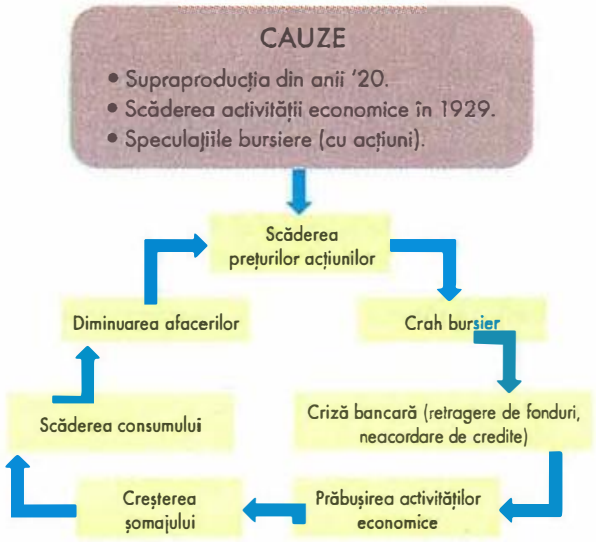

- Studiază lecția, schema și studiul alăturat și realizează un eseu despre marea criză economică, folosind, în ordine logică și cronologică, următoarele date, noțiuni și nume de personalități: *Roosevelt, 1929, acțiuni, crah, șomaj*.
- Analizează mecanismul crizei și stabilește modul în care ar fi putut fi evitată.

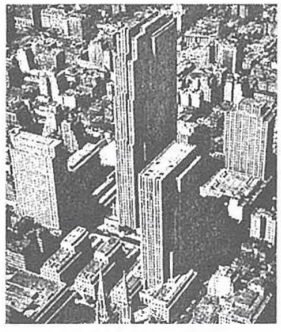
Orașul New York în perioada interbelică

B. Viața cotidiană interbelică

Progresele economice din anii '20 au creat prosperitate. Diferitele invenții au pătruns în viața cotidiană, făcând-o mai ușoară. Creșterea nivelului de trai a făcut ca oamenii să poată cumpăra tot mai multe bunuri de folosință îndelungată, care nu mai erau un lux, precum automobilele, refrigeratoarele sau mașinile de gătit cu gaz etc. Petrecerea timpului liber s-a diversificat. Pe lângă teatre, spectacole de varietăți, s-au impus noi genuri muzicale (jazz, charleston, tango) și cinematograful. Posibilitățile de informare s-au extins. A crescut tirajul presei scrise și au apărut posturile de radio. Anii '30 sunt considerați *epoca de aur a radioului*. Moda vestimentară s-a adaptat la cerințele unei lumi rapide, moderne. Au dispărut accesorii precum jobenul sau bastonul, iar rochiile și fustele au devenit mai simple, adaptate vieții active a femeilor.

Manifestație pentru drepturile femeilor

- Închipuie-ți că ai fi un angajat la o firmă din perioada interbelică. Prezintă în scris modul în care îți desfășori o zi obișnuită și una de sfârșit de săptămână în privința programului de lucru și de petrecere a timpului liber.

Axa cronologică

1918	1920	1927	1929, 24 octombrie	1929–1933	1933
Femeile în vârstă de peste 30 de ani obțin dreptul de vot universal în Marea Britanie.	Prohibiția comerțului cu alcool în S.U.A.	Apare primul film sonor, *Cântărețul de jazz*.	Crahul bursier de la New York.	Marea criză economică.	Începe aplicarea politicii americane *New Deal*.

2. Economie și societate

Greutățile din primii ani interbelici

Între anii 1919–1922, țările europene implicate în primul război mondial au traversat o perioadă de criză cauzată de pierderile umane și materiale din timpul conflagrației: producție scăzută, șomaj, devalorizare monetară, datorii față de S.U.A., care le creditaseră cu miliarde de dolari. Situația Germaniei era cea mai grea (pierderi umane și materiale incalculabile, inflație puternică, obligația de a plăti reparații de război țărilor învingătoare). Dar, prin hotărârile Conferinței de la Genova, din 1922, situația financiară a statelor europene s-a reglementat, monedele naționale devenind convertibile în urma înlocuirii etalonului-aur cu cel de schimb, dolarul american păstrându-și însă poziția dominantă. Criza a fost depășită în anii 1922–1924, fiind apoi urmată de avântul economic. Prin *planul Dawes*, din 1924, puterile învingătoare au fixat Germaniei domeniile din care trebuia să plătească reparațiile de război.

Economia lumii până în anul 1929

Dezvoltarea economică din anii '20 s-a realizat pe baza progreselor celei de-a doua revoluții industriale (electricitatea, motorul cu explozie, norma de lucru în producție, introdusă de inginerul american Taylor, producția de serie pe bandă, aplicată inițial de Henry Ford la firma sa de automobile). S-au dezvoltat producția de automobile, electrocasnice, oțel, cea de produse petroliere, trusturile și cartelurile controlând diferite ramuri economice. Și agricultura a cunoscut o serie de transformări. De exemplu, în România, toți țăranii au fost împroprietăriți, în urma reformei agrare finalizate în 1921, devenind mici proprietari. S.U.A., cea mai mare putere economică a lumii, produceau în anul 1928 jumătate dintre mărfurile comercializate la nivel mondial. Economia statelor europene s-a relansat tot cu sprijin american. În Extremul Orient, se făcea simțită concurența economică tot mai puternică a Japoniei.

Marea criză economică (1929-1933)

În anii '20, întreprinderile s-au dezvoltat prin împrumuturile pe termen scurt. Speculațiile bursiere s-au înmulțit. Piața era saturată de produse, vânzările au scăzut și stocurile s-au înmulțit, ajungându-se într-o situație de supraproducție. La 24 octombrie 1929, la bursa din New York, a avut loc *crahul* (prăbușirea prețului acțiunilor) care a declanșat marea criză economică mondială (*schemă, pag. 82*). Apoi, americanii au limitat împrumuturile pe termen scurt: Germania nu a mai putut să beneficieze de ele pentru a-și achita reparațiile de război, Franța și Anglia nu au mai putut returna împrumuturile contractate la băncile americane, criza a afectat majoritatea statelor lumii. Din cauza noii situații economice, Germaniei i s-au redus reparațiile de război, în 1929, prin *planul Young*, dar ea nu le va mai plăti niciodată. În ansamblu, criza economică s-a caracterizat prin scăderea producției mondiale aproximativ la jumătate, prăbușirea sistemului financiar, inflație, creșterea șomajului (în Germania erau 5,5 milioane de persoane lipsite de un loc de muncă, iar în S.U.A. aproximativ 14 milioane de șomeri).

Redresarea economică din anii '30

Depășirea crizei economice s-a realizat prin intervenția statului, însă cu respectarea regulilor economiei de piață: devalorizarea monedelor naționale, deficitul monetar, diferite programe economice etc. Această politică s-a numit *neoliberalism*. Redresarea economică printr-o astfel de intervenție a făcut să se vorbească de *statul-providență*. Cel mai coerent program de depășire a crizei a fost cel intitulat *New Deal*, aplicat în S.U.A. (*studiul A, pag. 82*). Apoi, economia mondială a cunoscut perioada de prosperitate economică dintre anii 1934 și 1939.

Viața socială interbelică. Mișcarea feministă

Schimbările sociale au fost vizibile mai ales în orașe. Arhitectura urbană s-a modernizat, construcțiile din beton și oțel s-au înmulțit, iar în S.U.A. au devenit tot mai numeroase clădirile înalte, denumite *zgârie-nori*. Serviciile publice s-au diversificat (medicină, transporturi etc.), la ele având acces toți cetățenii. În timpul primului război mondial, femeile au demonstrat că pot înlocui cu succes munca bărbaților care erau concentrați pe front. De aceea, după război, o dată cu radicalizarea mișcării feministe, acordarea egalității în drepturi a femeilor cu bărbații nu mai putea fi refuzată. Ele au căpătat și drepturi politice, precum cel de vot în unele țări (în Marea Britanie în 1918, în Suedia în 1919, în S.U.A. în 1920 etc.). În perioada interbelică, femeile au intrat în afaceri, lucrând alături de bărbați în tot mai multe domenii. Dar, în unele state cu regimuri politice totalitare, propaganda susținea în continuare discriminarea femeilor (în Germania hitleristă, acestea aveau doar rolul de a se ocupa de copii, bucătărie și educația religioasă). În România, femeile vor căpăta dreptul de vot abia în anul 1946. Știința și tehnica au transformat viața cotidiană urbană (*studiul B, pag. 82*). Modernizarea a pătruns și la sate, dar transformările de aici au fost mai lente decât la oraș.

A. Viața cotidiană în România anului 1938

În satele din jurul marilor orașe, în care începuse electrificarea, existau deja cămine culturale. Acolo se organizau săptămânal hore, se proiectau filme și jurnale de actualități etc. Casele erau construite mai ales din chirpici și mai puțin din cărămidă. Copiii munceau în gospodărie de mici și puțini studiau în învățământul secundar la orașe. Alimentația țăranilor era săracă (legume, fructe, mămăligă, rar carne, pâine mai puțin). În *orașe*, doar străzile din zonele centrale erau pietruite sau asfaltate și luminate electric. Existau 176 de orașe (102 aveau alimentare cu rețele de apă și doar 53 canalizare). Pe străzile orașelor circulau automobile Buick sau Mercedes, dar mai existau și trăsuri. Bucureștiul era considerat *Micul Paris* atât pentru clădirile sale din centru, cât și pentru îmbrăcămintea celor înstăriți, conformă cu moda pariziană. În orașe existau posibilități variate de petrecere a timpului liber: spectacole de teatru, filme, lecturarea unor cărți, ziare și reviste (*Universul, Dimineața, Adevărul, Realitatea ilustrată*).

În 1938, în România existau 275 000 de abonați radio. Iată programul unei zile obișnuite la Radio România:

6.30–10.30 – Emisiunea de dimineață *(gimnastică ritmică, Radiojurnalul de la ora 7.00, muzică de pe discuri, sfaturi gospodărești și medicale);* ***12.00–15.30 – Emisiunea de prânz*** *(12.00 – Ora oficială. Conferință. Muzică. 13.00 – Știri culturale. Mersul vremii. Sport. Cota apelor Dunării. Muzică. 14.00 – Radiojurnal. 14.25 – Concert de prânz. 15.00 – Actualități străine);* ***18.00–0.30 – Emisiunea de seară*** *(Ora oficială. Mersul vremii. 18.02 – Concertul Fanfarei Regimentului „Mihai Viteazul". 19.00 – Conferință cultural-științifică:* în direct, vorbeau personalități ca Nicolae Iorga, Cezar Petrescu etc. *19.15 – Muzică. 20.00 – Radiojurnal. 20.30 – Muzică clasică. 21.15 – Concertul Orchestrei de Salon Radio.* Periodic, în emisiunile de seară, erau transmise spectacole de teatru la microfon, în direct. *22.30 – Radiojurnal. Sport. 22.45 – Muzică de petrecere. 23.45 – Jurnal pentru străinătate în limbile franceză și engleză. 24.00 – Concert de noapte).*

Un profesor avea un salariu de 5 000–12 000 lei, un medic primar – 10 000 lei, iar un muncitor câștiga între 1 700 și 4 000 lei. Cursul de schimb era: 1 franc francez = 4,70 lei; 1 dolar S.U.A.= 138,45 lei. Prețurile principalelor produse erau: 1 kg carne de porc, cal. I – 29,50 lei; 1 kg mezeluri, cal. I – 55,15 lei; 1 litru de lapte – 5,40 lei; 1 kg zahăr tos – 31,95 lei; 1 kg orez – 29 lei; 1 litru de ulei de floarea-soarelui – 34,40 lei; 1 kg pâine albă – 8,70 lei.

◆ Imaginează-ți că trăiești într-un oraș românesc din anul 1938. Descrie în scris o zi obișnuită din viața ta, referindu-te la locul de muncă, salariu, prețuri, cumpărături, timp liber.

Prezența capitalului străin în unele ramuri ale industriei românești în 1938

Industria	Ponderea capitalului străin
Alimentară	41%
Chimică	55%
Electrotehnică	29%
Metalurgică	31%
Petrolieră	70%
Textilă	46%

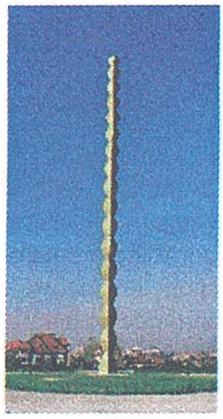

Coloana fără sfârșit (Târgu-Jiu)

1

Starea țărănimii

Pe când în America viața rurală este dominată de viața orășenească, în țările agrare europene, din care face parte și România, satul dezvoltă o civilizație proprie, anterioară istoric și neatârnată în mare măsură până în zilele noastre de civilizația de oraș.

(T. Herseni, *Sociologie rurală*)

◆ Pornind de la documentul de mai sus, realizează o investigație referitoare la nivelul de trai al țăranilor din perioada interbelică. Poți cere sprijinul bunicilor sau al altor persoane în vârstă.

B. Cultura și știința în anul 1938

În afară de numeroasele spectacole de teatru sau de expoziții, au avut loc și alte evenimente de excepție. Constantin Brâncuși a inaugurat, la Târgu-Jiu, ansamblul monumentelor *Poarta sărutului, Masa tăcerii* și *Coloana fără sfârșit*. Viața științifică a cunoscut succesul publicării, la Paris, a lucrării matematicianului Simion Stoilov, *Despre principiile tipologice ale teoriei funcțiilor analitice*. Istoricul Radu Vulpe a publicat, la București, *Istoria veche a Dobrogei*, iar un colectiv condus de sociologul Dimitrie Gusti a editat primul volum al *Enciclopediei României*. Viața literară a fost la fel de bogată. George Călinescu publica romanul *Enigma Otiliei*, iar Vladimir Streinu lucrarea *Pagini de critică literară*.

Axa cronologică

1938, 10 februarie – Regele Carol al II-leo instaurează regimul autoritor.

1938, 11 octombrie – Se înființează breslele, în locul sindicatelor.

1938, 4 noiembrie – George Enescu încheie compunerea *Suitei a III-a, Săteasca*.

1938, 17 decembrie – Are loc premiera piesei de teatru *Jocul de-a vacanța*, de Mihail Sebastian (regia: Sică Alexandrescu).

3. România în anul 1938 – societate și cultură

Anul 1938 – momentul de vârf al României interbelice. Economia și societatea

Apogeul economiei românești interbelice, atins în anul 1938, a fost rezultatul evoluției țării în perioada anterioară. Ritmul susținut al dezvoltării economice după 1920 a fost întrerupt, pentru scurt timp, doar de marea criză dintre anii 1929 și 1933. Politica liberală exprimată prin deviza *prin noi înșine* (de protejare a capitalului românesc, sprijinire a industriei, transporturilor și comerțului etc.) și intervenția statului în încurajarea unor ramuri industriale prin tarife vamale protecționiste sau prime de export au asigurat succesele economice. În agricultură, datorită reformei din 1921, mica proprietate, de sub 5 hectare, reprezenta peste 70% din total. Însă, în 1938, la 13 milioane de hectare arabile existau numai 5000 de tractoare, neputându-se practica o agricultură mecanizată din cauza fărâmițării terenurilor și a veniturilor țărănești mici. În anul 1938, industria românească asigura aproximativ 80% din necesarul de produse industriale al țării. Se produceau locomotive, vagoane, autobuze, motoare electrice, aparate de radio, avioane IAR 80 și IAR 81, construcții navale și echipamente petroliere la cel mai înalt nivel tehnic. România devenise o țară agrar-industrială. În unele orașe existau fabrici moderne, precum *Malaxa* din București, IAR Brașov, *Astra* Arad (de vagoane) etc. Produsele industriei românești erau competitive la nivel mondial. De exemplu, avioanele românești erau foarte apreciate (IAR 80 avea un plafon de 11 500 m și o viteză de 530 km pe oră, fiind pe locul trei în Europa în privința performanțelor). Industriile petrolieră, metalurgică și textilă reprezentau ramurile cele mai dinamice. Și în structura comerțului s-au realizat schimbări, cele mai exportate mărfuri fiind produsele petroliere, care au luat locul cerealelor. Balanța comercială a țării era excedentară, exporturile depășind importurile. Leul era monedă convertibilă, iar bănci importante erau, pe lângă Banca Națională, Banca Românească, Marmorosch Blank etc. Capitalul străin era prezent în economia românească, mai ales în industria petrolului (*tabel, pag. 84*). Transporturile s-au dezvoltat. În 1938 circulau peste 20 000 autoturisme, 2 300 autobuze și 7 700 de camioane, existau 11 000 km de cale ferată și Liniile Aeriene Române Exploatate de Stat, cea mai mare companie aviatică din sud-estul Europei. Venitul național pe cap de locuitor în România a atins 110 dolari, superior celui din multe țări europene.

Marii industriași (ca Nicolae Malaxa, Max Auschnit sau Ion Gigurtu) au fost sprijiniți în afaceri, prin facilitățile în dezvoltarea industriei grele, prin comenzile de stat, îndeosebi pentru înzestrarea armatei. *Țărănimea* (aproximativ 80% din populație) continua să trăiască în mod tradițional, modernizarea pătrunzând mai greu la sate (*doc. 1, pag. 84*). În orașe însă, nivelul de trai era mai ridicat, veniturile *muncitorilor* fiind superioare celor din mediul rural. Ponderea muncitorilor a crescut, în 1938 ei reprezentând 11,5% din populație. Progresele au determinat schimbări și în viața cotidiană a românilor (*studiul A, pag. 84*).

Viața culturală și științifică

În 1938, peste 57% din populație era știutoare de carte, majoritatea absolvind doar învățământul primar. Cel secundar era accesibil mai mult orășenilor. Elita românească era formată mai ales în universitățile din țară.

Anul 1938 a fost bogat în evenimente culturale (*studiul B, pag. 84*). Activitățile culturale au beneficiat de sprijin, precum cel al *Fundațiilor Regale*. Un susținător constant al culturii a fost regele Carol al II-lea (1930–1940).

De reținut

- Prin Marea Unire din anul 1918, pentru prima dată, toate provinciile istorice românești au făcut parte din statul național unitar.
- Între cele două războaie mondiale s-au înregistrat perioade de dezvoltare economică, dar și marea criză dintre anii 1929–1933, depășită prin diferite programe precum *New Deal* în S.U.A.
- În anul 1938, România a atins apogeul dezvoltării sale din perioada interbelică.

Vocabular

Bolșevici: comuniștii ruși, majoritari în Partidul Social Democrat, care au preluat puterea în stat prin revoluție, în anul 1917.

Carteluri: înțelegeri între întreprinderi din aceeași ramură, pentru controlarea pieței.

Deficit: creșterea cheltuielilor statului în raport cu veniturile bugetare.

Inflație: creștere generalizată a prețurilor.

Teme de lucru

- Realizează o axă cronologică în care să înscrii momentele procesului de realizare a Marii Uniri a românilor.
- Împreună cu mai mulți colegi, redactează planul unei dezbateri cu titlul: *New Deal – calea americană de înlăturare a marii crize economice.*
- Informează-te asupra agriculturii sau industriei interbelice din regiunea în care trăiești și realizează în scris o prezentare a evoluției acesteia.

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

Citiți cu atenție textele de mai jos, apoi, pe grupe de lucru, răspundeți cerințelor:

A. *Chemat să iau moștenirea aceluia care prin vitejia ostașilor de la Plevna a făurit independența României de ieri, în cursul anilor am avut fericirea să cunosc inima acestui popor și am reușit să fac din năzuințele lui crezul meu. Și ce era crezul acesta ? Era* [acela], *că va veni un timp când toate ținuturile locuite de români, peste care se întindea domnia lui Mihai Viteazul, vor fi iară întrunite sub același sceptru.*

(Regele Ferdinand I)

B. *În fața noastră stă un uriaș program de refacere, pe tărâmul economic, în genere, pe tărâmul industrial și al căilor de comunicație, pe tărâm cultural, pe tărâmul militar în special. Noi nu putem – după ce am făcut România Mare – noi nu putem să nu facem toate jertfele necesare pentru a o păstra.*

(Nicolae Titulescu)

- Precizați cel puțin o asemănare și cel puțin o deosebire între conținuturile celor două texte.
- Descrieți pe scurt, pe baza cunoștințelor de istorie din anii precedenți, cele două evenimente anterioare anului 1918, pe care regele Ferdinand le amintește în discursul său.
- Realizați o axă cronologică și un glosar de termeni istorici privind schimbările petrecute în România în perioada 1918–1938, în plan economic, social și cultural.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Citește cu atenție textul de mai jos, apoi răspunde cerințelor:

*Era modelul european (...) trecut prin vârtejul războiului, aici, **în țara asta proaspătă,** cum oare se modelase la fel? Căci nu mai era vorba nici de hainele, nici de ideile care se imită. Era însăși croiala fizică a fățurilor. (...) E drept că alături de poporul păstoresc, care umbla agale pe drumurile civilizării, era o pătură dictatoare, care exprima acel ciudat procedeu de a se nivela, prin salturi repezi, de a-și însuși și identifica existența cu cea a popoarelor contemporane. (...) Fata de mahala dispăruse sau era exotică, și profesiile noi, dactilografia și manichiura, schimbaseră forma mahalalei.*

(Hortensia Papadat-Bengescu, *Fecioarele despletite*)

- Identifică în textul de mai sus (care reprezintă un fragment de roman din anul 1926), cel puțin trei elemente care indică adaptarea societății românești la modul de viață occidental în perioada interbelică.
- Explică în scris contrastul social semnalat de text.
- Comentează fragmentul evidențiat în text.
- Exprimă-ți opinia în legătură cu adaptarea societății românești de astăzi la stilul de viață occidental. Realizează o comparație între România interbelică și cea de astăzi în privința preluării modelelor externe.

Autoevaluare

Acum știi...

- Să explici contextul istoric intern și extern al constituirii statului unitar român.
- Să descrii elementele de progres specifice societății interbelice.
- Să prezinți cauzele și consecințele marii crize economice din perioada 1929–1933.
- Să caracterizezi nivelul de dezvoltare atins de societatea românească în anul 1938.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:
- Iacob, Gh., Iacob, L., *Modernizare și europenism*, Iași, 1995.
- Scurtu, I., *Istoria României în anii 1918–1940*, București, 1995.
- Steinbeck, J., *Fructele mâniei* (roman) (în orice ediție).

Vizitează:
- Secțiile de istorie contemporană ale muzeelor de istorie din București sau ale celor județene.

Vizionează:
- Filmul artistic *Timpuri noi*, regia: Charlie Chaplin, 1936.

Pagini Web (Internet):
- www.eb.com/search

XI.

Regimuri politice în perioada interbelică

1. Regimuri democratice
2. România în perioada interbelică
3. Regimuri totalitare: comunismul, fascismul, nazismul
Evaluare

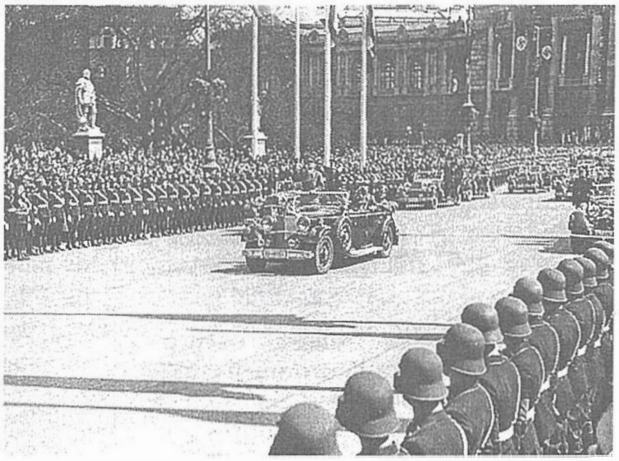

Hitler la Viena, după anexarea Austriei la Germania (1938)

Refugiați în timpul războiului civil din Spania (1936–1939)

Ce sens are libertatea noastră dacă nu putem să-i amintim pe cei fără nume, noi, cei care putem să scriem și să vorbim?

(ANNA SEGHERS)

În acest capitol vei învăța:

- care au fost principalele momente ale evoluției regimurilor democratice interbelice;
- care au fost trăsăturile vieții politice din România între anii 1918–1940;
- ce factori au contribuit la instaurarea regimurilor totalitare în Europa;
- care au fost caracteristicile specifice ale comunismului, stalinismului, fascismului, nazismului;
- ce urmări a avut instituirea regimurilor totalitare în perioada interbelică.

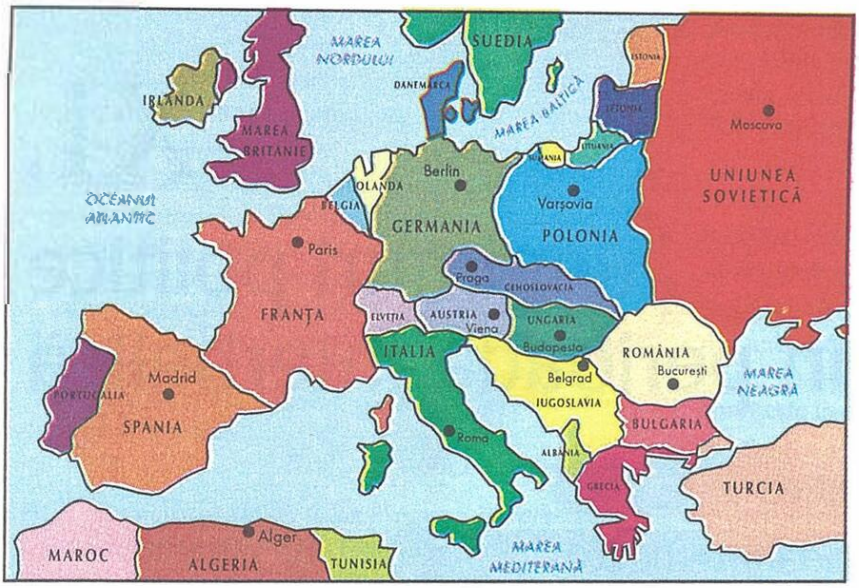

Europa după primul război mondial

- Înscrie pe hartă, în cadrul chenarelor, numele noilor state apărute în Europa.
- Studiază harta alăturată și pe cea de la pag. 74, pentru a completa un tabel, în care să precizezi numele statelor europene nou apărute și, respectiv, al imperiilor de sub care s-au eliberat, potrivit modelului de mai jos.

Teritoriul	Imperiul din care a făcut parte până la 1918
Polonia	Rusia, Austro-Ungaria, Germania

Noi state în Europa interbelică

Finlanda s-a eliberat, în 1917, de sub stăpânirea rusă. Cehii și slovacii, desprinși din Imperiul Austro-Ungar în octombrie 1918, au format *statul cehoslovac*. *Polonia* a reapărut pe harta Europei după 124 de ani de absență, în noiembrie 1918, iar *România* și-a desăvârșit unitatea națională la 1 Decembrie 1918. Tot în decembrie 1918, *popoarele iugoslave* s-au unit într-un stat comun, *Regatul sârbo-croato-sloven*, numit, din 1929, *Iugoslavia*. Și-au obținut independența în 1918 și *Estonia*, *Letonia* și *Lituania*. *Republica Turcia*, proclamată în 1923, după prăbușirea Imperiului Otoman, a devenit un stat modern, de tip european, datorită reformelor președintelui Kemal Atatürk (laicitatea statului, introducerea sistemului juridic modern, a alfabetului latin etc.). Cehoslovacia și Finlanda au fost singurele țări central și est-europene în care s-a păstrat regimul democratic. În celelalte țări din regiune, unele forțe politice au profitat de greutățile economico-sociale sau de tensiunile politice, și au impus, în anii '20 și '30, regimuri autoritare. Această situație a fost specifică stării de confruntare dintre democrație și totalitarism, întâlnită în Europa interbelică.

- Realizează un eseu de aproximativ 150 de cuvinte, în care să folosești, în ordine logică și cronologică, următoarele noțiuni și date istorice: *1918*, *autodeterminare*, *democrație*, *eliberare*.

1 Regimul politic american în perioada interbelică

Anii '30 au fost sub multe aspecte revoluționari în societatea americană. Pe măsură ce guvernul era tot mai numeros, au crescut și așteptările oamenilor față de acesta. Administrația a beneficiat de un electorat extins, care a rezultat din acordarea dreptului de vot femeilor, dar și din creșterea generală a populației. O alegere prezidențială din anii 1880 implica circa 10–11 milioane de voturi; cifra pentru alegerile din 1928 a fost de peste 36 de milioane, ea dublându-se imediat după al doilea război mondial.

(După J.P. Jenkins, *O istorie a Statelor Unite*)

2 Nicolae Titulescu, despre democrația britanică (1936)

Marea Britanie este o țară în care opinia publică este sensibilă la orice aduce a umanism și dreptate. Aceasta este țara în care moralitatea particulară și cea publică sunt legate cât se poate de strâns.

- Indică în documentul 1 factorii care au determinat creșterea numărului alegătorilor în S.U.A. Precizează cel puțin două consecințe ale acestui proces.
- Rezumă într-o frază ideea centrală a documentului 2.
- Elaborează planul unui portofoliu cu tema: *Regimuri democratice în Europa interbelică*.

axa cronologică

1917	1924–1929	1929	1933–1945	1936
Independența Finlandei.	Marea Britanie este condusă de guvernul Stanley Baldwin.	Regatul sârbo-croato-sloven își ia numele de Iugoslavia.	S.U.A. sunt conduse de președintele F.D. Roosevelt.	Guvernul Frontului Popular în Franța.

XI. REGIMURI POLITICE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

După încheierea primului război mondial, lumea era încrezătoare în șansa păcii, fiind convinsă că ororile războiului nu vor mai fi posibile. Regimurile democratice, în care se respectau drepturile individuale, s-au instaurat în unele dintre statele europene nou apărute după obținerea eliberării naționale. Alte țări s-au confruntat cu regimuri politice dictatoriale. În America de Sud existau țări independente, dar economia lor era controlată de marile puteri ale lumii. Numeroase teritorii din Africa și Asia continuau să se afle sub stăpânirea statelor coloniale.

1. Regimurile politice democratice

După război, în **Statele Unite ale Americii** cele două mari partide politice, democrat și republican, au continuat alternanța la guvernare, potrivit tradiției democratice americane, fără ca aceasta să genereze tensiuni social-politice semnificative (*doc. 1, pag. 88*). Viața politică americană a fost dominată timp de peste un deceniu de personalitatea lui F.D. Roosevelt, președinte al S.U.A. între anii 1933 și 1945.

În Europa au apărut noi state, pe ruinele imperiilor multinaționale (*harta, pag. 88*). Lipsa tradiției democratice și diferitele greutăți care au accentuat frământările interne au făcut însă ca, în majoritatea țărilor respective, să se instaureze treptat regimuri autoritare (*studiu, pag. 88*). Astfel s-a întâmplat, de pildă, în Polonia, unde, începând din 1926, generalul J. Pilsudski exercita întreaga putere, sau în statele baltice. În schimb, din 1920, anul adoptării Constituției și până în 1938, Cehoslovacia a avut, sub conducerea președinților Th. Masaryk (până în 1935) și E. Beneš, un regim de democrație parlamentară reprezentând, prin aceasta, o excepție în Europa Centrală.

Majoritatea țărilor din vestul și din nordul Europei aveau regimuri democratice de tradiție. **Marea Britanie**, și-a păstrat regimul monarhic constituțional, iar democrația s-a consolidat (*doc. 2, pag. 88*). Cele mai importante forțe politice au fost Partidul Conservator și Partidul Laburist, ultimul luând locul celui liberal în preferințele britanicilor.

Printre oamenii politici ai vremii s-au remarcat, în anii '20, premierul laburist Ramsey MacDonald și cel conservator, Stanley Baldwin. Dintre crizele politice britanice, puternică a fost cea provocată de irlandezi, care și-au constituit un stat independent în 1937.

În **Franța**, viața politică a cunoscut atât perioade de stabilitate, cât și crize.

Perioade de stabilitate au fost cele din timpul guvernărilor prim-ministrului Raymond Poincaré, dintre anii 1922–1924 și 1926–1929. Om politic de orientare democratică, deosebit de eficient, acesta a asigurat un climat politic stabil în anii guvernării sale, care a creat condițiile necesare refacerii economiei franceze, puternic afectată de război. Astfel a fost posibilă menținerea Franței în rândul marilor puteri ale lumii. Între momentele de criză, s-a evidențiat așa-numitul *caz Staviski*, care a determinat demisia prim-ministrului Camille Chautemps, în ianuarie 1934. Ziarele de dreapta au acuzat poliția că l-a asasinat pe agentul de bursă Serge Staviski, arestat pentru fraudă, pentru a ascunde presupusele sale legături cu guvernul de stânga.

În ciuda crizelor, democrația franceză s-a menținut, iar la guvernare s-au aflat atât partide politice de dreapta, cât și de stânga. Uneori, acestea au format coaliții. Frontul Popular, coaliție de stânga formată din partidele radical, radical-socialist, socialist și comunist, a ajuns la guvernare în anul 1936. Dintre măsurile adoptate de aceasta în perioada guvernului condus de socialistul Léon Blum s-au remarcat cele privind protecția socială a muncitorilor.

În **Germania**, după depășirea crizei din primii ani interbelici, s-a instaurat un regim democratic.

Prin Constituția elaborată la Weimar (august 1919), Germania a adoptat o formă republicană (*Republica de la Weimar*), cu un caracter federal. Gustav Stresseman cancelar în 1923 și ministru de externe până în 1929, a impus măsuri care au asigurat stabilitatea economică și politică (reducerea inflației, creșterea economică etc.). Dintre partidele democratice germane s-au remarcat cel catolic și cel social-democrat. Instituțiile statului german însă nu au putut găsi soluții adecvate problemelor economice și sociale generate de marea criză economică din 1929–1933, ceea ce a favorizat afirmarea curentelor politice extremiste.

În nordul Europei, Danemarca, Norvegia și Suedia, state monarhice, au avut regimuri democratice.

Același drum a fost urmat și de Finlanda, după ce s-a eliberat, în 1917, de sub stăpânirea rusă.

Ion I.C. Brătianu (1864–1927)

Conducător al Partidului Național Liberal din anul 1909, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a negociat, între anii 1914 și 1916, intrarea României în primul război mondial de partea Antantei, pentru înfăptuirea unității naționale. La Conferința de la Paris, din 1919–1920, s-a aflat în fruntea delegației României la tratative. A condus guvernul liberal dintre anii 1922 și 1926, în timpul căruia s-au înfăptuit realizări importante, printre care și adoptarea Constituției României Mari (1923). De altfel, primii zece ani de după încheierea primului război mondial au fost denumiți „decada brătienistă", datorită dominării vieții politice românești de către Ion I.C. Brătianu.

Pentru un om iubitor de țară și conștient de răspunderile sale, politica este un șir neîntrerupt de griji, de jertfe, un drum pe care ești sortit să culegi mai multă nedreptate decât răsplată.

(Ion I.C. Brătianu)

Ion I.C. Brătianu

- Consultă un dicționar de personalități istorice și realizează o fișă biografică a lui Ion I.C. Brătianu.
- Caută informații suplimentare despre rolul reprezentanților familiei Brătianu în istoria românilor și realizează un arbore genealogic al acesteia.

Principalele reforme economice și politice interbelice din România

Legea/reforma	Anul	Conținutul	Însemnătatea
Electorală (I)	1918	• introducerea votului universal (rezervat doar bărbaților majori, cu excepția magistraților și a cadrelor militare).	• desființarea votului censitar; • unificarea sistemului electoral la nivelul României Mari; • intrarea în viața politică a țărănimii; • diversificarea sistemului partidelor politice.
Monetară	1920	• eliminarea monedelor străine care circulau pe teritoriul României; • introducerea unei monede unice: leul.	• înlăturarea particularităților monetare ale provinciilor unite cu România.
Agrară	1921	• se expropriază suprafețele agricole mai mari de 100 ha; • împroprietărirea (prin răscumpărare) a familiilor țărănești.	• cea mai radicală reformă agrară din Europa vremii; • a contribuit la rezolvarea unei probleme sociale acute.
Financiară	1921	• stabilirea unui sistem unic de impozite; • stabilirea unui venit minim neimpozabil.	• modernizarea sistemului financiar al statului român.
Învățământului	1924	• unificarea sistemului școlar.	• înlăturarea particularităților provinciale ale sistemului de învățământ.
Bisericii Ortodoxe Române	1925	• ridicarea Mitropoliei ortodoxe la rangul de Patriarhie.	• confirmarea autocefaliei Bisericii Române.
Administrativ-teritorială	1925	• împărțirea statului în 71 de județe, acestea în plăși, comune urbane și comune rurale; • descentralizarea administrației.	• înlăturarea particularităților administrative ale provinciilor unite cu România; • consolidarea unificării teritoriale.

1 Puterile statului în Constituția din 1923

Art. 34. Puterea legislativă se exercită colectiv de către rege și Reprezentațiunea Națională. Nici o lege nu poate fi supusă sancțiunii regale decât după ce se va fi discutat și votat liber de majoritatea ambelor adunări. (...)

Art. 35. Inițiativa legilor este dată fiecăreia din cele trei ramuri ale puterii legislative.(...)

Art. 39. Puterea executivă este încredințată regelui, care o exercită în mod regulat prin Constituțiune.

2 Puterile statului în Constituția din 1938

Art. 31. Puterea legislativă se exercită de rege prin Reprezentațiunea Națională (...). Inițiativa legilor este dată regelui. Fiecare din cele două Adunări pot propune din inițiativă proprie numai legi în interesul obștesc al statului.

Art. 32. Puterea executivă este încredințată regelui, care o exercită prin guvernul său în modul stabilit prin Constituție.

- Stabilește cel puțin două asemănări și două deosebiri în privința puterilor statului între cele două documente de mai sus.
- Identifică în documentul 2 cel puțin două indicii privind caracterul autoritar al regimului politic instaurat în România în 1938.
- Redactează o expunere scrisă cu titlul *Legi fundamentale ale României de la 1866 la 1938*, având în vedere: condițiile istorice concrete care au determinat adoptarea legilor fundamentale respective; conținutul lor; asemănări și deosebiri între legile fundamentale dintre anii 1866–1938; consecințele adoptării lor.

Axa cronologică

- **1918, 3/16 noiembrie** – În România se introduce votul universal.
- **1921** – Definitivarea reformei agrare.
- **1923** – Adoptarea Constituției României Mari.
- **1930–1940** – Domnia regelui Carol al II-lea.
- **1938–1940** – Regimul monarhic autoritar al regelui Carol al II-lea.

2. România în perioada interbelică

Regimul politic dintre anii 1918 și 1940

Sistemul politic românesc s-a bazat, până în 1938, pe Constituția din anul 1923. Adoptată ca urmare a transformărilor pe care le-a traversat țara începând din 1918 (Marea Unire, reformele electorală și agrară), legea fundamentală preciza că România era stat național unitar (*tabel, p. 90*). Forma de guvernământ era monarhia constituțională ereditară, iar sistemul politic era fundamentat pe separarea puterilor în stat. Puterea legislativă era deținută de Parlamentul bicameral, cea executivă, de Consiliul de Miniștri, iar cea judecătorească, de Înalta Curte de Justiție și de Casație. Regele, ca șef al statului, avea printre atribuții comanda armatei, numirea președintelui Consiliului de Miniștri, acordarea de decorații, reprezentarea statului pe plan extern, dreptul de grațiere etc. (*doc. 1, pag. 90*). Drepturile și libertățile cetățenești erau garantate.

Primul rege al României Mari, Ferdinand I, a domnit până în 1927. El a asigurat desfășurarea unei vieți politice democratice, nedepășindu-și atribuțiile care îi erau stabilite prin Constituție. Alături de președintele Partidului Național Liberal, Ion I.C. Brătianu, a avut o contribuție însemnată la făurirea și consolidarea României Mari (*studiu, pag. 90*). Ultimii ani ai domniei regelui Ferdinand I au fost tulburați de așa-numita „criză dinastică" din 1925–1926. Aceasta a fost determinată de decizia principelui moștenitor, Carol, de a renunța la tron. La moartea regelui Ferdinand I, în anul 1927, tronul i-a revenit lui Mihai I, fiul lui Carol, care, pentru că era minor, a fost tutelat de o Regență, formată din trei persoane. Carol a revenit în țară, în 1930, fiind proclamat rege în locul lui Mihai. În perioada în care a condus țara (1930–1940), Carol al II-lea a acționat constant pentru slăbirea democrației, a partidelor politice și pentru instaurarea unui regim politic personal. Obiectivul său a fost atins în anul 1938, când prerogativele monarhului au fost extinse în baza unei noi Constituții, instituindu-se un regim autoritar (*doc. 2, pag. 90*). Principalele sale caracteristici au fost: subordonarea guvernului față de rege, guvernarea prin „decrete-legi" regale, fără ca acestea să mai fie votate de Parlament, scăderea rolului și autorității Parlamentului, interzicerea partidelor politice și întemeierea primului „partid unic" din istoria României – Frontul Renașterii Naționale, desființarea sindicatelor, restrângerea dreptului de vot (acordat numai persoanelor în vârstă de peste 30 de ani). Regimul monarhic autoritar a încetat prin abdicarea regelui Carol al II-lea în septembrie 1940.

Sistemul partidelor politice

Între anii 1918 și 1938, viața politică din România s-a caracterizat prin existența mai multor partide, majoritatea de orientare democratică. Principala formațiune politică democratică a fost Partidul Național Liberal. Conducători ai partidului au fost Ion I.C. Brătianu, până în 1927, apoi Vintilă Brătianu, I.G. Duca și, respectiv, Constantin I.C. Brătianu. Liberalii au fost adepți ai politicii „*prin noi înșine*", de sprijinire a capitalului autohton și de limitare a pătrunderii celui străin în economia românească. Această politică economică a fost teoretizată de Ștefan Zeletin și Vintilă Brătianu.

Partidul Național Țărănesc a fost al doilea partid ca importanță și pondere în viața politică. S-a format prin fuziunea (uniunea), în 1926, a Partidului Țărănesc, fondat în 1918 de Ion Mihalache, cu Partidul Național Român din Transilvania, condus de Iuliu Maniu. Primul guvern P.N.Ț. s-a aflat în fruntea României începând din anul 1928. Acesta a condus țara în perioada marii crize economice dintre anii 1929 și 1933, punând în practică politica economică a „*porților deschise*" (care exprima convingerea că dezvoltarea adecvată a țării nu poate fi susținută doar de capitalul autohton, considerat insuficient, fapt pentru care este necesară atragerea investițiilor de capital din străinătate). Dacă liberalii erau preocupați de dezvoltarea industriei, economiștii țărăniști, ca Virgil Madgearu, puneau accentul pe agricultură și susțineau încurajarea acelor ramuri industriale care aveau bază de materii prime în țară, precum cele de prelucrare a produselor agricole.

În România interbelică au funcționat și alte partide democratice, precum Partidul Poporului, Partidul Social-Democrat, cele ale minorităților etc. Ca și în alte state, au fost înființate și mișcări politice extremiste: extrema-stângă a fost reprezentată de Partidul Comunist, întemeiat în 1921, iar extremismul de dreapta de Legiunea Arhanghelului Mihail (mișcarea legionară), înființată în 1927.

Orașul București în anii '20

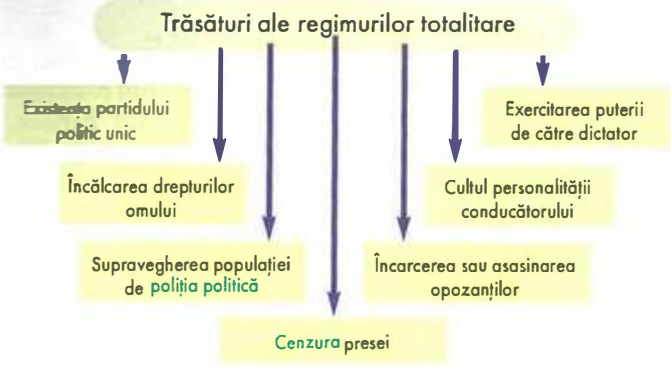

Lenin vorbind poporului

- Închipuiește-ți că ai fi un cetățean dintr-o țară europeană interbelică înaintea unui referendum privind regimurile politice. Precizează pentru care dintre acestea (democratic sau totalitar) ai opta? Motivează-ți în scris opțiunea.

Familia țarului Nicolae al II-lea

1

Preluarea puterii de către bolșevici, văzută de un diplomat străin

Bolșevicii (...) distrug fără milă orice opoziție. Nu există libertatea presei, toate ziarele (...) au fost suspendate, iar numeroși jurnaliști au fost închiși. Revoluționari faimoși, care au luptat toată viața împotriva vechiului regim, au fost trimiși în închisorile țariste (...)

- Precizează fragmentele din text care ar putea oferi indicii despre orientarea politică a autorului.
- Pornind de la document și de la informațiile oferite de lecție, explică motivele comportamentului radical al comuniștilor ruși. Exprimă-ți părerea în legătură cu metodele utilizate de aceștia pentru a ajunge și a se menține la putere. Confruntă-ți propriile aprecieri cu cele ale colegilor tăi.

STUDIU

Vladimir Ilici Lenin (1870–1924)

V.I. Lenin

Teoretician al comunismului și lider al revoluției bolșevice din Rusia, s-a născut la Simbirsk, în Rusia europeană, numele său real fiind Vladimir Ilici Ulianov. Nevoit să părăsească Rusia din cauza activităților revoluționare, Lenin a revenit în țară la 25 octombrie/7 noiembrie 1917, o dată cu izbucnirea revoluției bolșevice. S-a format un nou guvern, Consiliul Comisarilor Poporului, condus de Lenin. În 1919, el a fondat Internaționala a III-a (Internaționala Comunistă sau Comintern), organizație care cuprindea partidele comuniste din Europa și Asia și care urmărea declanșarea revoluției comuniste la nivel mondial. Lenin a murit în 1924, trupul său fiind îmbălsămat și expus în Mausoleul de la Kremlin, care îi poartă numele. Până în 1991, orașul Sankt Petersburg (Petrograd) a purtat denumirea de Leningrad.

2

Lenin, *Tezele din Aprilie* (1917)

5. Nu o republică parlamentară (...) ci o republică a Sovietelor deputaților muncitorilor, salariaților agricoli și țăranilor, de la bază până la vârf.

6. În domeniul agrar, (...) confiscarea tuturor pământurilor marilor proprietari funciari. Naționalizarea tuturor terenurilor din țară și punerea acestora la dispoziția sovietelor locale.

7. Fuzionarea rapidă a tuturor băncilor din țară într-o bancă națională unică, plasată sub controlul Sovietului.

- Pornind de la document și de la informațiile din lecție, compară modul de organizare a statului comunist cu acela al oricărei țări democratice a lumii.
- Precizează pe baza documentului o trăsătură politică și două caracteristici economice ale regimului comunist instaurat în Rusia în anul 1917.
- Analizează fotografia *Lenin vorbind poporului* și exprimă-ți părerea în legătură cu valoarea ei ca material de propagandă comunistă.

1917, 25 octombrie/ 7 noiembrie	1918	1919	1922	1924
Bolșevicii preiau puterea în Rusia.	Țarul Nicolae al II-lea este executat de bolșevici.	Lenin constituie Internaționala a III-a Comunistă.	Se înființează U.R.S.S.	Se adoptă prima Constituție a U.R.S.S.

3. Regimurile totalitare

Cauzele instaurării regimurilor totalitare

Greutățile cauzate de primul război mondial (sărăcie, lipsuri, șomaj) au provocat nemulțumiri în rândul diferitelor categorii sociale. Aceasta a permis constituirea și implicarea în viața politică a unor grupări extremiste, al căror obiectiv era instaurarea unor regimuri totalitare, antiparlamentare și antidemocratice (*schemă, pag. 92*). Forțele extremiste încercau să acrediteze ideea că partidele democratice nu ar fi fost capabile să rezolve problemele sociale și economice postbelice. Astfel de regimuri au existat în Rusia Sovietică (de extremă-stânga, începând din 1917), Italia (primul stat occidental cu regim totalitar, din 1922), Germania, Austria (regimul cancelarului Dolfuss), Spania (sub conducerea generalului Francisco Franco), Portugalia (regimul condus de Antonio Salazar) etc.

Comunismul. Instaurarea regimului și apariția statului sovietic

Sărăcia generalizată și înfrângerile de pe front au transformat Rusia într-un colos cu picioare de lut. În februarie 1917, la Sankt-Petersburg (Petrograd) izbucnea revoluția condusă de Partidul Constituțional Democrat (al burgheziei liberale) și de menșevici (membrii moderați ai Partidului Social-Democrat). La 1 martie 1917 s-a format un guvern provizoriu. A doua zi, țarul Nicolae al II-lea abdica. Revoluția s-a răspândit în întreg imperiul, fiind susținută prin formarea sovietelor (comitetelor) locale ale muncitorilor și soldaților. Bolșevicii (comuniștii) au profitat de anarhia din Rusia și, pe fondul grevelor, și-au sporit popularitatea în rândul muncitorilor. Sovietul muncitorilor și soldaților de la Petrograd s-a transformat într-un important centru de putere. Ideologul curentului extremist de stânga, bolșevismul, a fost Lenin, el dezvoltând ideile comuniste ale lui Karl Marx, din secolul al XIX-lea. În condițiile în care guvernul provizoriu era incapabil să mai conducă, bolșevicii au declanșat acțiunile în forță pentru preluarea puterii.

La data de 25 octombrie/7 noiembrie 1917, la Petrograd a avut loc lovitura de stat prin care bolșevicii au preluat puterea în Rusia. Denumită *Revoluția din Octombrie*, ea reprezintă actul de naștere a statului comunist sovietic creat de Lenin (*studiu, doc. 1, pag. 92*). Noua putere a reușit să atragă o mare parte a populației epuizate de război, una dintre primele măsuri adoptate de Consiliul Comisarilor Poporului (guvernul bolșevic), condus de Lenin, fiind *Decretul asupra păcii*, în urma căruia se va negocia pacea separată cu Germania (Brest-Litovsk, 1918). Printre măsurile adoptate de acesta s-au numărat, între altele, *Declarația drepturilor popoarelor din Rusia* (se recunoștea dreptul la autodeterminare al popoarelor care făcuseră parte din fostul Imperiu Rus) și *Decretul asupra pământului* (care permitea confiscarea marilor proprietăți funciare și împărțirea lor către țărani).

Împotriva opozanților bolșevicilor și fidelilor țarului, Lenin a ordonat o represiune cruntă, căreia i-au căzut victime, în 1918, și țarul Nicolae al II-lea împreună cu familia sa. Lev Troțki, un alt fruntaș bolșevic, a organizat Armata Roșie, care va lupta în războiul civil din Rusia (1918–1920) pentru preluarea de comuniști a controlului asupra întregii țări. Adversarii acestora, adepți ai vechiului regim, denumiți *rușii albi* (care au fost ajutați de marile puteri membre ale Antantei), au fost înfrânți. Aceasta a fost perioada *comunismului de război*, în care teroarea a fost îmbinată cu alte măsuri revoluționare: desființarea partidelor politice, naționalizarea întreprinderilor, lichidarea opozanților, rechiziționarea produselor agricole etc. Întreaga populație era terorizată de poliția politică a regimului, denumită C.E.K.A.

Împreună cu alte republici constituite pe teritoriul fostului Imperiu Rus, la 30 decembrie 1922 Rusia Sovietică a constituit *Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste* (U.R.S.S.). Statul sovietic va fi organizat potrivit concepției lui Lenin expuse în 1917, în *Tezele din aprilie* (*doc. 2, pag. 92*). Singurul partid politic din stat era cel comunist (bolșevic) rus, denumit ulterior Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (P.C.U.S.). Se dorea ca întreaga economie să fie controlată de regim, prin distrugerea proprietății particulare și înlocuirea ei cu cea de stat. Dar greutățile cauzate de prima conflagrație mondială și de războiul civil au făcut ca Lenin să inițieze, în 1921, *Noua Politică Economică*. Erau, astfel, permise funcționarea micilor întreprinderi particulare, activitatea proprietarilor agricoli etc.

Revoluția rusă (imagine din 1917)

A. Iosif Visarionovici Stalin (1879–1953)

I.V. Stalin

Cel care a dus la extrem dictatura bolșevică în Rusia, pe numele său adevărat Iosif Visarionovici Djugașvili, s-a născut la Gori, în Georgia. În 1912 și-a luat numele de Stalin („Om de oțel"). Din perioada războiului civil datează rivalitatea dintre Stalin și Lev Troțki. Este semnificativ pentru evoluția ulterioară a lui Stalin portretul pe care i l-a schițat chiar Lenin în Testamentul său politic: *Tovarășul Stalin, devenit secretar general, a concentrat în mâinile sale o putere nelimitată, și nu sunt sigur că se va putea servi întotdeauna de această putere cu suficientă circumspecție [...]. Stalin este prea brutal și acest defect, tolerabil în mijlocul nostru și în relațiile dintre noi, comuniștii, nu este potrivit pentru funcția de secretar general. Propun în consecință tovarășilor să găsească un mijloc de a-l demite pe Stalin din acest post [...].* La moartea lui Lenin, Stalin i-a atras de partea sa pe Lev Kamenev și Grigori Zinoviev, adversari ai lui Troțki, pentru a zădărnici ascensiunea acestuia spre putere. Ulterior s-a aliat cu Nikolai Buharin și Aleksei Rîkov (eliminați și ei mai târziu) împotriva foștilor săi parteneri care formaseră o grupare proprie în cadrul partidului. În cele din urmă Stalin a reușit să preia întreaga putere în stat. În 1929, Troțki a fost expulzat din Uniunea Sovietică. A fost urmărit din ordinul lui Stalin și asasinat în Mexic, în 1940.

Cultul personalității lui Stalin

- Exprimă-ți părerea în legătură cu justețea caracterizării făcută de Lenin lui Stalin.

B. Războiul civil din Spania (1936–1939)

În 1931, Spania a devenit republică. Evenimentul care a prefațat al doilea război mondial, confruntare violentă între democrație și dictatură, a fost declanșat de rebeliunea naționaliștilor, de dreapta, în urma câștigării alegerilor din anul 1936 de partidele republicane (de stânga). Tabăra republicană a fost susținută de U.R.S.S. și brigăzile internaționale ale Cominternului, marile puteri democratice europene (Anglia și Franța) rămânând neutre. Naționaliștii conduși de generalul Francisco Franco au beneficiat de ajutorul militar al Italiei mussoliniene și al Germaniei naziste, care și-au experimentat în Spania tehnicile și tactica de luptă. Ocuparea Madridului de către naționaliști, în martie 1939, a marcat încheierea războiului și începutul unei dictaturi de aproape patru decenii. Franco s-a autoproclamat, la 1 octombrie 1936, șef al statului cu titlul de *Caudillo* („Călăuza"). Războiul a făcut peste 300 000 de victime (lupte, bombardamente, execuții...). Totodată, 440 000 de spanioli au plecat în exil în 1939, dintre care două treimi nu s-au mai întors niciodată.

- Caută informații suplimentare și alcătuiește o listă a operelor artistice, literare și cinematografice inspirate de drama războiului civil din Spania.

1

Doctrina fascistă în viziunea lui Mussolini

Pentru fascism, totul se află în stat, nimic uman sau spiritual nu există în afara statului. În acest sens, fascismul este totalitar, iar statul fascist, sinteză și unitate a tuturor valorilor, interpretează, dezvoltă și dă forță vieții întregului popor. (...) Fascismul este inamicul sindicalismului. Indivizii formează clasele în funcție de interesele lor; ei sunt sindicalizați după diferitele activități economice care au interese asemănătoare; dar înainte de toate ei fac parte din stat.

Benito Mussolini (1883–1945)

- Analizează documentul și indică un drept al muncitorilor încălcat de regimul fascist.
- Explică, pe baza documentului, raportul dintre individ și stat în regimul fascist.
- Organizează în cadrul clasei o dezbatere pe marginea asemănărilor și deosebirilor dintre fascism și comunism.
- Caută informații suplimentare despre regimul fascist și realizează un eseu cu tema *Partidul Fascist Italian, organizație specifică statului totalitar.*

1922	1926	1929	1936	1936–1939
Marșul asupra Romei.	Sunt impuse în Italia legile de apărare a statului.	În U.R.S.S. începe aplicarea planurilor economice cincinale.	Se adoptă o nouă Constituție a U.R.S.S.	Marea Teroare în U.R.S.S.

Regimul stalinist

Devenit secretar general al partidului în 1922, Stalin a acționat pentru obținerea puterii depline în stat. El își va elimina, pe rând, rivalii politici care i-ar fi putut amenința poziția (*studiul A, pag. 94*).

Conducător absolut, controlând orice domeniu, inclusiv presa, care era cenzurată, Stalin a renunțat la Noua Politică Economică. Din 1929, el a impus pe plan economic anihilarea inițiativei și a proprietății private, centralizarea și planurile cincinale (planificarea strictă a economiei, pe perioade de câte cinci ani). În agricultură s-a realizat colectivizarea, țăranii fiind obligați să-și cedeze pământurile gospodăriilor colective (*colhozurilor*) sau celor de stat (*sovhozurilor*). Opt milioane de țărani care s-au împotrivit colectivizării au căzut victime represiunii și foametei. S-a trecut la industrializarea forțată, sub pretextul asigurării independenței economice a țării. Astfel, s-au dezvoltat mai ales industriile siderurgică și constructoare de mașini și s-au construit numeroase hidrocentrale, prin sacrificii umane și materiale imense. Propaganda urmărea ca muncitorii să-și depășească normele de producție și a introdus, pentru creșterea productivității muncii, *stahanovismul*, mișcare al cărei nume provine de la cel al minerului Stahanov, care ar fi depășit, în 1935, de 14 ori cota de cărbune extras într-o zi normală de lucru.

În ciuda unor progrese (alfabetizarea populației, de pildă), ridicarea nivelului de trai a fost limitată, deoarece dezvoltarea industriei de bunuri de consum era inferioară altor ramuri industriale. Doar *nomenclatura* (conducătorii de partid și de stat) avea diferite avantaje și un nivel de trai superior.

În fapt, deși propaganda oficială susținea că societatea sovietică era o dictatură a proletariatului, condusă de muncitorime și țărănime, în realitate, populația era controlată de Stalin prin intermediul poliției politice (fosta C.E.K.A., denumită N.K.V.D.). Oricine era bănuit că era ostil regimului era arestat, dus în lagăre de muncă forțată (*gulag*) sau executat. Arestările și execuțiile pricinuite de *Marea Teroare* (1936–1939) au dus la milioane de victime din rândul tuturor categoriilor sociale și profesionale, inclusiv cadre superioare ale armatei. În același timp, cultul personalității lui Stalin a căpătat proporții fără precedent, iar întreaga creație culturală se afla în slujba intereselor politice ale Partidului Comunist și ale conducătorului U.R.S.S.

Fascismul

Italia se confrunta, la începutul perioadei interbelice, cu o criză economică puternică. Unii oameni politici italieni considerau că țara lor nu a obținut, la Conferința de pace de la Paris, teritoriile la care spera. Astfel, s-a creat o situație tensionată, agravată de mișcările revoluționare socialiste din anii 1919–1920. În acei ani a apărut *mișcarea fascistă* (întemeiată de Benito Mussolini, devenită în 1922 Partidul Fascist). Denumirea provenea de la numele unuia dintre simbolurile mișcării, *fascia* (mănunchiul de nuiele purtat de lictori, însoțitorii consulilor în Roma antică, reprezentând puterea). Această grupare politică naționalistă, antisocialistă și antiliberală a atras rapid o parte a populației debusolate de război, dar și mulți industriași și bancheri care se grăbeau să îi asigure sprijin financiar. Partidul lui Mussolini era văzut ca o posibilă alternativă față de pericolul răspândirii ideilor comuniste în rândul italienilor.

Ca urmare a *Marșului asupra Romei* organizat de Mussolini împreună cu 30 000 dintre adepții săi, regele Italiei, Victor Emmanuel al III-lea, a acceptat să-i încredințeze liderului fascist formarea unui guvern de coaliție, la 28 octombrie 1922. Procesul de acaparare a puterii de către fascism era practic, încheiat. Italia a devenit un stat totalitar, în care mijloacele de comunicare în masă erau cenzurate, partidele și sindicatele erau interzise, întreaga viață politică gravitând în jurul Partidului Fascist, proclamat partid unic, și a conducătorului său (*doc 1, pag. 94*). În teritoriu, partidul era susținut de organizațiile paramilitare ale *Cămășilor Negre* și *Balillas* (ale adolescenților). Mussolini și-a luat titlul de *Il Duce* („Conducător"). O dată cu ascensiunea nazismului la putere în Germania (1933), el a devenit aliatul lui Adolf Hitler.

Mussolini a transformat Italia într-un stat „corporatist" în care, o dată sindicatele desființate, patronii și muncitorii au fost organizați în grupuri de interese economice comune (pe domenii de activitate) aflate sub controlul strict al partidului. De altfel, întreaga economie italiană era dirijată de stat. Totodată, Mussolini a stins vechiul conflict dintre Biserică și stat, prin acordul de la Lateran (1929), în urma căruia era recunoscută independența Vaticanului.

Pe plan extern, a adoptat o politică agresivă, în concordanță cu pretențiile de mare putere ale Italiei fasciste: în 1935–1936 Italia a ocupat Etiopia (în ciuda opoziției Societății Națiunilor), din 1936 s-a implicat în războiul civil din Spania (*studiul B, pag. 94*), apoi a invadat Albania (1939).

Marșul asupra Romei (1922)

STUDIU

Adolf Hitler (1889–1945)

Adolf Hitler

Fondatorul nazismului german și unul dintre cei mai cruzi dictatori din secolul al XX-lea, Adolf Hitler s-a născut la Braunau am Inn, în Imperiul Austro-Ungar, într-o familie modestă. O dată cu izbucnirea primului război mondial, Hitler s-a înscris voluntar în armata germană. A luptat în război până la încheierea acestuia, fără a promova în posturi de comandă. După război s-a alăturat unui partid de orientare rasistă și naționalistă, Partidul Muncitoresc German, numit mai târziu Partidul Național-Socialist al Muncitorilor Germani (abreviat, în limba germană, *NSDAP*, sau Partidul Nazist), fiind ales conducător (*Führer*) al partidului în 1921. Ideile vehiculate în discursurile sale – renaștere națională, regim politic autoritar, puritate rasială, antisemitism, înlăturarea regimului democratic – reuneau în jurul partidului tot mai mulți simpatizanți, proveniți din rândul populației afectate de război și debusolate de pierderea acestuia. Germanii se simțeau nedreptățiți de mărimea despăgubirilor de război pe care țara lor trebuia să le plătească și de măsurile luate împotriva Germaniei de către statele învingătoare. Atmosfera a devenit astfel favorabilă loviturilor de forță.

- Pe baza informațiilor din acest studiu și din lecție, organizează în cadrul clasei o dezbatere cu tema *Hitlerismul – un regim al intoleranței și terorii.*

1

Programul Partidului Nazist (1920)

1. *Cerem unirea tuturor germanilor într-o Germanie Mare.*
2. *Cerem (...) abolirea Tratatului de pace de la Versailles.*
3. *Cerem pământuri pentru a hrăni populația și pentru surplusul de populație germană.*
4. *Doar membrii națiunii pot face parte din stat. Doar cei de sânge german sunt membri ai națiunii. Evreii nu pot fi membri ai națiunii.*
8. *Orice viitoare imigrație a unor non-germani va fi limitată.*

- Indică în text elementele care prefigurează trăsăturile specifice ale politicii naziste.
- Explică motivele revendicării privind anularea Tratatului de la Versailles.

2

Propagandă și teroare

A. *Radioul ne aparține nouă și nu altcuiva. Iar noi vom pune radioul în slujba noastră și nici o altă ideologie nu-și va mai găsi expresia aici, în afara celei național-socialiste.*

(Joseph Goebbels, ministru al propagandei, 1933)

B. *Cu greu ai putea crede că este viu. Tremură, iar chipul său are o paloare cadaverică. Pare să nu simtă nimic. Un ochi îi este rănit, i-au fost smulși dinții, are un picior rupt...*

(Relatarea unui membru al Crucii Roșii, în vizită la Carl von Ossietzky, laureat al Premiului Nobel, deținut în lagărul de la Esterwegen, 1935)

- Pe baza informațiilor de pe această pagină, redactează o listă a metodelor de propagandă utilizate de nazism.
- Folosește și informațiile de la paginile 92–95 pentru a realiza o comparație între acțiunile de propagandă și terorizare a populației utilizate de comunism, fascism și nazism.

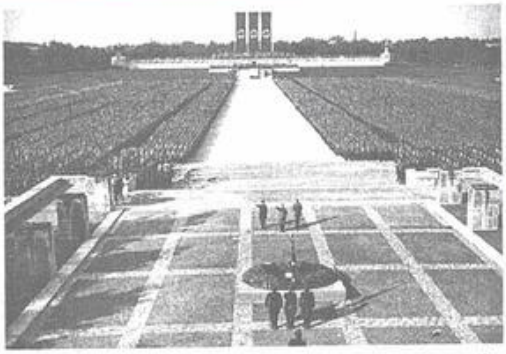

Sărbătoarea Partidului Nazist la Nürnberg (1934)

Economia germană și evoluția Partidului Nazist

Anul	Producția industrială (%)	Șomeri (mil.)	Locuri parlamentare obținute de Partidul Nazist
1928	100	1,8	12
1932	64	6,0	230
1933	66	6,0	288
1934	83	3,7	Partid unic
1937	117	1,8	
1938	125	1,0	
1939	132	0,3	

- Înscrie într-un grafic (eventual, unul cu bare), informațiile oferite de tabelul de mai sus.
- Prezintă, într-o expunere scrisă de 1–2 pagini, legătura dintre situația economică a Germaniei interbelice și ascensiunea la putere a Partidului Nazist.

1933 Adolf Hitler devine cancelar al Germaniei.

1934 Hitler cumulează funcțiile de cancelar și președinte al Germaniei.

1934, 29/30 iunie *Noaptea cuțitelor lungi.*

1935 Legile antisemite de la Nürnberg.

1938, martie Germania anexează Austria.

1938, 9/10 noiembrie *Noaptea de cristal.*

Național-socialismul

În Germania, efectele crizei economice din anii 1931–1932 au dus la sporirea popularității Partidului Național Socialist (Nazist), condus de Adolf Hitler (*studiu, pag. 96*). În același timp, membrii elitei industriale și financiare germane, înspăimântați de o posibilă recrudescență a comunismului, susțineau la rândul lor, financiar, acest partid (*doc. 1, pag. 96*).

Ideologia *ultranațională, rasistă* și *antisemită* a partidului fusese expusă încă din 1925 de Hitler în lucrarea sa, *Mein Kampf*: viitorul ar aparține rasei germane a arienilor, superioară tuturor altor rase umane, considerate inferioare. Acestea din urmă trebuia fie exterminate (evreii), fie obligate să se supună. De asemenea, deoarece rasa superioară, germană, ar fi avut nevoie de teritoriu pe care să trăiască, era promovată noțiunea de *spațiu vital* pe care Germania urma să-l obțină prin cucerirea teritoriilor statelor vecine și prin exterminarea ori supunerea populației acestora.

Alegerile parlamentare din 1932 au fost câștigate de Partidul Nazist. La 30 ianuarie 1933, președintele Paul von Hindenburg l-a numit pe Adolf Hitler în postul de cancelar al Germaniei. Instalat la putere, Hitler a fost învestit cu puteri speciale, de care se va folosi pentru a-și instaura propria dictatură și a transforma Germania într-un stat totalitar, în care terorizarea populației era întreprinsă de organe ca poliția de stat (*Gestapo*) sau trupele de protecție ale partidului (trupele *S.S. Schutzstaffel*). Libertățile civile au fost suspendate, partidele politice (în afara celui nazist) au fost interzise, sindicatele, înlocuite cu organizații controlate de Partidul Nazist (*Frontul Muncii*), învățământul a fost pus în slujba ideologiei naziste, ca și mijloacele de comunicare în masă, propaganda fiindu-i încredințată lui Joseph Goebbels (*doc. 2, pag. 96*). Totul era dublat de un cult din ce în ce mai accentuat al personalității *Führer*-ului. Opozanții regimului sau ai lui Hitler personal au fost controlați, arestați sau executați. Este semnificativ în acest sens evenimentul cunoscut cu numele de *Noaptea cuțitelor lungi*, (29/30 iunie 1934) când liderii „trupelor de asalt" (*S.A.*), care se manifestaseră uneori în dezacord față de Hitler, au fost uciși.

Antisemitismul a devenit politică de stat, regimul hitlerist ordonând, în numele așa-zisei purificări a rasei ariene, discriminarea evreilor. Acestora li s-au interzis drepturile civile și politice, fiind înlăturați din slujbe și supuși legilor rasiale. Așa au fost *legile de la Nürnberg*, din 1935. Acțiunile antisemite se vor înmulți, crimele naziste din 9/10 noiembrie 1938 (*Noaptea de cristal*) prefațând, în fapt, politica din timpul celui de-al doilea război mondial.

Măsurile economice ale regimului nazist au dat rezultate, mai ales prin declanșarea marilor lucrări pentru obiective de interes public. Șomajul a fost redus, iar cetățenii de rând au putut simți o anumită ameliorare a condițiilor de viață, ceea ce explică adeziunea unei părți însemnate a populației germane față de regimul politic al lui Hitler după 1933 (*tabel, pag. 96*). Întregul efort economic al Germaniei a fost îndreptat spre pregătirea armatei. Pe plan extern, planurile războinice ale lui Hitler au fost susținute de alianța încheiată cu Italia și Japonia: Axa Roma– Berlin–Tokio.

Consecințele instaurării regimurilor totalitare

Opuse celor democratice, regimurile totalitare au fost responsabile atât de moartea a milioane de oameni nevinovați, cât și de izbucnirea, în anul 1939, a unei noi conflagrații mondiale.

De reținut

- Regimurile democratice au caracterizat în perioada interbelică mari puteri ca S.U.A., Anglia sau Franța, dar și state nou apărute după 1918.
- România a avut un regim politic democratic, până în 1938.
- Milioane de oameni au fost victimele totalitarismului, iar agresivitatea acestor regimuri a determinat declanșarea unui nou război mondial, în 1939.

Vocabular

Ideologie: ansamblu de idei referitoare la problemele fundamentale ale societății.
Poliția politică: organ represiv în statul totalitar, îndreptat împotriva opozanților regimului.
Cenzură: interzicerea propagării libere a ideilor prin cărți și presă.
Dreapta politică: curent politic democratic bazat mai ales pe respectarea economiei de piață și a drepturilor individuale.
Stânga politică: curent politic democratic preocupat, în principal, de protecția socială și de intervenția statului în economie pentru rezolvarea unor crize.

Teme de lucru

- Compară situația respectării drepturilor individuale într-un stat democratic, respectiv totalitar, în perioada interbelică.
- Împreună cu 2-3 colegi, realizează un portofoliu cu tema *Regimul autoritar al lui Carol al II-lea și cel fascist al lui Mussolini – asemănări și deosebiri*. Informați-vă dacă în regiunea în care locuiți mai există oameni care au trăit în timpul regimului autoritar al lui Carol al II-lea și folosiți informațiile despre experiențele personale ale acestora.

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

1. Lista de mai jos prezintă pe scurt șase factori care au determinat accesul lui Hitler și al Partidului Nazist în fruntea Germaniei. Completează-o cu încă patru factori, apoi realizează propria ta ierarhie a acestora. Confruntă-ți lista cu cele realizate de colegi și comentați asemănările și deosebirile.

1. O parte a populației germane se temea de pericolul comunist.
2. Republica de la Weimar nu s-a bucurat de popularitate.
3. Criza economică a afectat grav Germania.
4. Numărul șomerilor era foarte ridicat.
5. Ideile exprimate de Hitler erau apreciate de oamenii de rând.
6. Marii industriași l-au sprijinit financiar pe Hitler.
7. .....
8. .....
9. .....
10. .....

2. Tabelul A arată semnele distinctive utilizate pentru deținuții din lagărele de concentrare germane, tabelul B – evoluția numărului de deținuți și a mortalității. Pe baza celor două tabele și a documentului alăturat, pe grupe de lucru, realizați scurte prezentări ale sistemului concentraționar nazist, având în vedere: scopurile organizării lagărelor, deținuții, regulile, speranța de viață.

A.

Deținuți	Semn distinctiv
Deținuți politici	Triunghi roșu
Deținuți din cauza religiei	Triunghi mov
Deținuți de drept comun	Triunghi negru
Imigranți	Triunghi albastru
Evrei	Stea galbenă

B.

Anul	Numărul de deținuți	Decedați
1933	50 000	6250
1936	71 150	8500
1938	83 000	33 300
1939	132 900	66 500

Reguli impuse în lagărul de concentrare de la Dachau (lângă München), în anii '30

Următoarele cazuri vor fi pedepsite cu spânzurarea vinovaților: purtarea unor discuții pe subiecte politice, organizarea unor grupuri politice, răspândirea de zvonuri privind atrocități ale regimului, adunarea de informații adevărate ori false despre lagărul de concentrare.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Citește cu atenție textul de mai jos, apoi răspunde cerințelor:

Bătrânul bolșevic Serghei, șeful șantierului de la Kuznețk, era parcă posedat: nu dormea aproape deloc și mânca din mers, totul cădea pe umerii lui. Apoi a fost trimis pe alt șantier de construcții: la Orsk. Acolo a fost arestat în 1937. În fața tribunalului militar care-l judeca, el a declarat: „Am fost bolșevic și voi muri ca un bolșevic!" A fost reabilitat în 1956. (...) Oamenii marilor șantiere din anii '30 au avut o soartă tragică. Unii au murit de tineri – care în 1937, care pe front – alții au trebuit să se gârbovească, să tacă, să se obișnuiască. Acești oameni, născuți înainte de primul război mondial, au dovedit un curaj cât pentru câteva generații, nu numai în muncă și în luptă, dar și în tăceri, îndoieli, temeri.

(Ilia Ehrenburg, *Sigiliul timpului*)

- Având în vedere faptul că autorul a fost contemporan cu faptele relatate, dar textul este scris câteva decenii mai târziu, precizează tipul de sursă istorică în care se încadrează textul și apreciază-i obiectivitatea. Argumentează-ți în scris răspunsul.
- Redactează o listă cu informațiile privind regimul stalinist pe care un istoric le-ar putea desprinde din text.
- Explică într-un scurt eseu motivele pentru care autorul textului insistă asupra „tăcerilor" și „temerilor".

Autoevaluare

Acum știi...
- Să caracterizezi regimurile democratice interbelice.
- Să evidențiezi trăsăturile distinctive ale regimurilor totalitare.
- Să explici consecințele instaurării regimurilor totalitare în Europa.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:
- Layton, G., *Germania: Al Treilea Reich, 1933–1945*, București, 1997.
- Mamina, I., Scurtu, I., *Guverne și guvernanți, 1916–1938*, București, 1996.
- Olson, K., *Scurtă istorie a Statelor Unite ale Americii*, București, 1995.
- Robson, M., *Italia: liberalism și fascism, 1870–1945*, București, 1997.

Vizionează:
- Filmul artistic *Dictatorul*, regia: Charlie Chaplin, 1940.

XII.

Marile conflicte ale secolului XX: al doilea război mondial (1939–1945)

1. Premisele războiului
2. Desfășurarea războiului
3. România în timpul celui de-al doilea război mondial
4. Holocaustul
5. *Evaluare*

Civili fugind din Leningradul bombardat

Ghetoul din Varșovia – deportarea evreilor

Totul s-a petrecut ca și cum un imens cataclism social ar fi lovit întreaga umanitate, unită pentru întâia oară în același tragic destin.

(H. MICHEL)

În acest capitol vei învăța:

- care au fost momentele ce au precedat și au determinat declanșarea celui de-al doilea război mondial;
- cum s-au desfășurat principalele operațiuni militare și care au fost evenimentele hotărâtoare pentru deznodământul războiului;
- când și de ce s-a implicat România în război;
- care au fost consecințele evenimentelor petrecute la 23 august 1944 în România;
- ce a reprezentat *Holocaustul* și care au fost urmările sale.

A. Politica de conciliere dusă de marile puteri europene

Tendințele agresive ale Japoniei, Germaniei și Italiei nu au primit, în anii '30, o replică pe măsură. Societatea Națiunilor nu a dispus de mijloace eficiente pentru a impune sancțiuni împotriva statelor agresoare (iar Statele Unite au refuzat să se implice în activitatea acesteia), în vreme ce marile puteri europene au preferat să sacrifice interesele legitime ale statelor mici de pe continent în iluzia de a păstra pacea mondială, temându-se mai mult de comunism decât de nazism. Politica îngăduitoare față de statele agresive poartă numele de *conciliatorism*. Un exemplu pentru această atitudine îl reprezintă Conferința de la München (29–30 septembrie 1938), unde Franța, Marea Britanie și Italia și-au dat acordul ca Germania să ocupe zona sudetă a Cehoslovaciei (țară ce nu a fost invitată la conferință), sperând ca prin aceasta pretențiile teritoriale ale lui Hitler să fie satisfăcute. După mai puțin de un an, acesta declanșa cel de-al doilea război mondial.

- Organizați în cadrul clasei o simulare a Conferinței de la München. Pe grupe, prezentați punctele de vedere ale Angliei, Franței, Italiei, Germaniei.

B. Capitularea Franței

Atacată prin surprindere în mai 1940, Franța s-a prăbușit sub loviturile germane în câteva săptămâni, trupele franceze și cele engleze (prezente pe frontul francez) fiind nevoite să-și abandoneze o mare parte a tehnicii de luptă și să se retragă în Anglia, după încercuirea lor la Dunkerque (28 mai 1940). La 14 iunie 1940, armata germană intra în Paris. La 22 iunie 1940, Franța a capitulat. Momentul marca instaurarea supremației germane asupra Europei, lui Hitler continuând să i se opună acum doar Marea Britanie. În Anglia, sub conducerea generalului Charles de Gaulle, a fost organizată, începând din 18 iunie 1940, mișcarea de rezistență *Franța Liberă*.

Vagonul de tren de la Compiègne, în care s-a semnat capitularea Franței

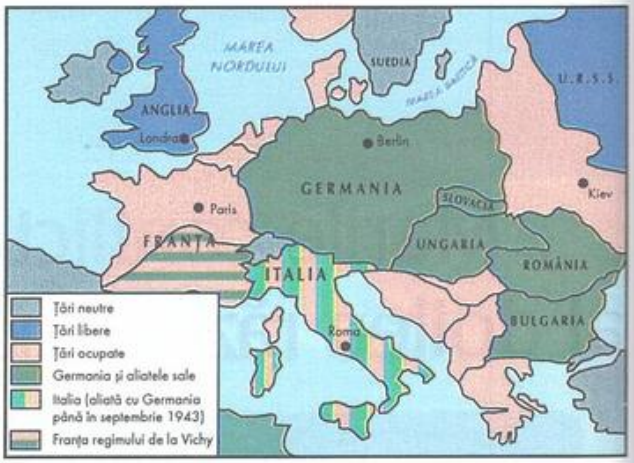

Europa sub controlul Germaniei (1942–1943)

1 Manifestație nazistă descrisă de ministrul român de externe, Grigore Gafencu (aprilie, 1939)

Timp de șase ore, trupele motorizate ale Reich-ului au defilat într-un șir neîntrerupt de tancuri, mortiere, obuziere, tunuri impresionante, în sunetele vesele ale fanfarelor (...), prelungindu-se apoi ore întregi într-un zgomot obsedant, în fața unor spectatori istoviți, cu nervii zdrobiți (...). Un coșmar de șase ore, preludiu îngrijorător al dramei de șase ani ce avea să urmeze.

2 Bătălia Angliei

Prima bătălie aeriană din istorie a durat de la sfârșitul lui august până în noiembrie 1940. Piloții din aviația engleză – Royal Air Force – erau de patru ori mai puțin numeroși decât cei din Luftwaffe, dar eroismul și dibăcia lor au pricinuit aviației naziste astfel de pierderi încât în cele din urmă a renunțat la inițiativa sa. „Nicând în istorie atâția oameni n-au datorat atât de mult atâtor de puțini", spuse Churchill [prim-ministru al Angliei în perioada 1940–1945].

(André Maurois, *Istoria Angliei*)

- Prezintă scopurile urmărite de propaganda nazistă prin organizarea manifestației descrise în documentul 1, având în vedere faptul că ea a fost prilejuită de aniversarea zilei de naștere a lui Adolf Hitler.
- Identifică în documentul 2 cel puțin o cauză a eșecului german în bătălia Angliei.
- Comentează cuvintele rostite de Churchill privind bătălia Angliei.
- Caută informații suplimentare și realizează o scurtă fișă biografică a lui Winston Churchill.

axa cronologică

1938, septembrie	1939, martie	1939, august	1939, septembrie	1940, iunie	1940, august-noiembrie
Conferința de la München.	Dispariția Cehoslovaciei.	Pactul Ribbentrop-Molotov.	Invadarea Poloniei.	Capitularea Franței.	Bătălia Angliei.

XII. AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1939–1945)

Lumea în care trăim este încă profund marcată de consecințele celui mai devastator război din istorie, desfășurat pe întreaga suprafață a planetei, din zonele înghețate ale Atlanticului de Nord până în deșertul fierbinte al Saharei, pe insulele Oceaniei sau în junglele Asiei de Sud-Est. La finalul a șase ani de război, numărul victimelor depășea 55 de milioane (dintre care peste 28 milioane de civili), societatea postbelică avea să se afle sub dominația a două mari puteri – S.U.A. și U.R.S.S. – dar și sub amenințarea unui nou pericol – arma nucleară.

1. Premisele războiului

În planul relațiilor internaționale, anii '30 din secolul al XX-lea au fost dominați de politica agresivă promovată de trei state, nemulțumite de hotărârile Conferinței de pace de la Paris (1919–1920), dornice de noi cuceriri teritoriale: Germania, Italia și Japonia. Acestea au profitat de atitudinea ezitantă și conciliatoare a democrațiilor occidentale (îndeosebi a Franței și Angliei), încălcând treptat prevederile sistemului de la Versailles. Focarele de război și crizele politico-diplomatice din anii premergători celui de-al doilea război mondial, au prefațat marea conflagrație ce avea să se declanșeze în 1939 (*studiul A, pag. 100*). Începutul războiului a fost precedat de încheierea pactului de neagresiune germano-sovietic din 23 august 1939 (pactul Ribbentrop–Molotov), prin care Germania și U.R.S.S. își delimitau zonele de influență în Europa, Hitler reușind astfel să evite pericolul susținerii operațiunilor militare pe mai multe fronturi. Unii istorici contemporani consideră că se pot deosebi trei conflicte, ale căror planuri se întrepătrund: cel european, declanșat în 1939, cel din Extremul Orient (care a început în 1937 prin atacul japonez asupra Chinei), caracterizat prin lupte navale și aeriene combinate, și cel reprezentat de mișcarea de rezistență a popoarelor supuse împotriva ocupanților (specifică mai ales Europei și Chinei).

Început în Europa ca un „război fulger" purtat de Germania, al doilea război mondial s-a transformat din anul 1941 într-un război de uzură, total, în care statele beligerante și-au mobilizat mai mult ca niciodată resursele umane și materiale, întreaga capacitate științifică și tehnologică (*doc. 1, pag. 100*).

Statelor Axei (cărora, în Europa, li s-au alăturat Finlanda, Bulgaria, Ungaria și, din 1941, România), ce păreau de neînvins în primii doi ani ai războiului, li s-a opus coaliția Națiunilor Unite, constituită pe parcursul derulării conflictului (*hartă, pag. 100*). În linii generale, pot fi deosebite trei etape ale conflagrației:

a) perioada victoriilor Axei (1939–1941);
b) perioada echilibrului de forțe și a cotiturii războiului (1942–1943);
c) victoria Națiunilor Unite (1944–1945).

2. Desfășurarea războiului

Anii 1939-1940

În Europa, războiul a început prin invadarea Poloniei de către armata germană (*Planul Alb*), la 1 septembrie 1939. Anglia și Franța, care oferiseră acestei țări garanții de securitate, au reacționat, declarând, la rândul lor, război Germaniei, la 3 septembrie. Blindatele și aviația au asigurat o înaintare rapidă a trupelor germane, iar la 17 septembrie, armata rusă a atacat Polonia dinspre est, statul polonez fiind desființat. Ulterior, armata sovietică s-a îndreptat împotriva Finlandei (decembrie 1939– martie 1940). Pe frontul din vestul Europei, trupele franco-britanice s-au mulțumit cu un război de poziție, la adăpostul liniei fortificate Maginot (pe teritoriul Franței), fără a crea dificultăți reale armatei germane („războiul ciudat"). Sigure pe imensele lor resurse economice și umane, cele două state mizau pe un război de lungă durată, care să ruineze capacitatea de rezistență a Germaniei.

În primăvara anului 1940, Germania a răspuns tentativelor franco-britanice de blocare a aprovizionării sale cu fier suedez (tranzitat prin Norvegia) invadând Danemarca și Norvegia (*Planul Weserübung*). La 10 mai a fost declanșată marea ofensivă germană asupra Olandei, Belgiei și Franței (*Planul Gelb*). În urma capitulării (22 iunie), Franța a fost împărțită în zona nordică, sub ocupație germană, și zona sudică, „liberă", sub autoritatea guvernului de la Vichy, în frunte cu mareșalul Phillipe Pétain, care a acceptat colaborarea cu Germania. Republica a III-a franceză își înceta astfel existența (*studiul B, pag. 100*).

În a doua parte a anului 1940, Hitler a declanșat bătălia Angliei (*Planul Leul de Mare*), urmărind scoaterea acestei țări din război prin atacuri aeriene masive, îndreptate atât asupra obiectivelor militare, cât și a țintelor civile (*doc. 2, pag. 100*). Orașe engleze precum Londra sau Coventry au suferit distrugeri grave. Operațiunea a fost abandonată însă datorită superiorității forțelor aviatice britanice și a punerii în exploatare a radarului (*Radio Detection and Ranging*). Sub conducerea prim-ministrului Winston Churchill, populația britanică a dat dovadă de o mare solidaritate și tenacitate, Germania înregistrând astfel prima ei înfrângere.

A. Coaliția Națiunilor Unite și conferințele interaliate

1941, august – Președintele S.U.A., Roosevelt, și prim-ministrul Marii Britanii, Churchill, semnează ***Carta Atlanticului***, care trasează principalele direcții de colaborare împotriva Axei și de organizare democratică a lumii după război.
1942, ianuarie – S.U.A., U.R.S.S., Marea Britanie și aliații lor (în total, 26 de state) semnează ***Declarația Națiunilor Unite***, documentul oficial al coaliției.
1943, noiembrie – Conferința de la **Teheran** (prima la nivel înalt, la care participă Stalin, Roosevelt și Churchill). Se discută problema deschiderii celui de-al doilea front în Europa și sprijinirea Iugoslaviei.
1944, octombrie – Conferința de la **Moscova**. Churchill și Stalin stabilesc împărțirea Europei Centrale și de Sud-Est în zone de influență. State ca România, Iugoslavia, Ungaria, Bulgaria revin zonei dominate de U.R.S.S.
1945, februarie – Conferința de la **Ialta** (Crimeea). Participă Stalin, Churchill și Roosevelt. Se discută cooperarea militară între aliați, crearea O.N.U. (inițiativă americană), participarea U.R.S.S. la războiul împotriva Japoniei, statutul Poloniei, anexarea de către U.R.S.S. a statelor baltice și a unor teritorii din Cehoslovacia, România, Polonia.
1945, iulie–august – Conferința de la **Potsdam**. Participă Stalin, Churchill și Harry Truman (noul președinte al S.U.A.). Se discută statutul postbelic al Germaniei și al Berlinului.

Churchill, Roosevelt, Stalin la Ialta, 1945

B. Bombardamentele atomice

Utilizarea, în 1945, de către S.U.A. a unei noi arme, bomba atomică, a creat un adevărat șoc asupra omenirii, obligând-o să-și pună întrebări asupra viitorului ei. Justificate de dorința de a limita pierderile umane cauzate americanilor de piloții sinucigași japonezi (*kamikaze*) și de a grăbi capitularea Japoniei în condițiile în care războiul în Europa luase sfârșit, bombardamentele atomice au făcut 80 000 de victime la Hiroshima și 40 000 de victime la Nagasaki, efectele lor fiind acut resimțite timp de decenii de supraviețuitori și de urmașii acestora, din cauza radiațiilor nucleare. Aceste evenimente au născut *spaima atomică*. Devenise limpede că stă în puterea oamenilor să distrugă întreaga umanitate.

Hiroshima după bombardamentul atomic

Bilanțul celui de-al doilea război mondial
(numărul victimelor exprimat în milioane de persoane)

Țara	Pierderi militare	Pierderi civile	Total
U.R.S.S.	9	11	20 (10% din populație)
Polonia	0,2	5,5	5,7 (10% din populație)
Germania	3,2	1,8	5
Japonia	1,7	0,4	2,1
Iugoslavia	0,3	1,2	1,5 (10% din populație)
Franța	0,2	0,4	0,6
S.U.A.	0,25	0,05	0,3

1

Generalul de Gaulle despre Europa anului 1945

Faptele erau consumate. Enorma bucată din Europa pe care acordurile de la Ialta o abandona în avans sovieticilor se afla deja sub controlul lor (...). Rușii au ocupat singuri Prusia și Saxonia. Au anexat în grabă estul Poloniei (...). Astfel a fost pur și simplu tranșată de ei problema frontierelor. Pe de altă parte, la Varșovia, Budapesta, Sofia, Belgrad, Tirana, guvernele puse în fruntea țărilor respective le erau supuse, iar totul nu era decât urmarea fatală a Conferinței din Crimeea.

◆ Pe grupe de lucru, căutați informații suplimentare și realizați portofolii care să cuprindă imagini și mărturii despre bombardamentele asupra țintelor civile în timpul războiului (de pildă, atacurile germane asupra orașelor din Anglia, bombardamentele aliate asupra Germaniei în februarie–martie 1945, atacul american asupra orașului Tokio, în martie 1945). Urmăriți: obiectivele atacurilor, desfășurarea lor, consecințele militare și civile.

◆ Realizează un eseu cu titlul: *Învingători și învinși în 1945*, pornind de la următoarele enunțuri: *Al doilea război mondial a distrus un sistem tradițional de relații internaționale dominat de câteva mari puteri europene. De acum înainte, soarta planetei se va afla în mâinile americanilor și ale sovieticilor.*

axa cronologică

1941	1942	1942–1943	1943	1944	1945
Germania invadează Iugoslavia și atacă U.R.S.S. Atacul japonez de la Pearl Harbor.	Victoria americană în insulele Midway. Victoria aliată de la El Alamein.	Victoria sovietică de la Stalingrad.	Victoria sovietică de la Kursk.	Debarcarea din Normandia. Eliberarea Franței. România se alătură Aliaților.	Încheierea celui de-al doilea război mondial.

Anul 1941

Conflictul a căpătat un caracter mondial în 1941. Războiul submarin, purtat de germani, a afectat grav flota și comerțul britanic, astfel că, în ajutorul Angliei s-a implicat, la propunerea președintelui Roosevelt, Congresul S.U.A. care, prin „Legea de împrumut și închiriere", a facilitat accesul acesteia la armamentul și resursele financiare americane. Începând din primăvara anului 1941, armata germană a intervenit în ajutorul Italiei, ocupând Grecia și Iugoslavia. Totodată, pe frontul din Africa, unde trupele britanice au reușit să respingă armata italiană din Egipt și Libia, aceasta din urmă a primit sprijinul corpului expediționar german *Afrikakorps*, condus de generalul Erwin Rommel.

La 22 iunie 1941, Hitler a declanșat pe frontul de est *Operațiunea Barbarossa* – atacarea U.R.S.S., încălcând prin aceasta pactul din 1939. Armata sovietică a fost nevoită să se retragă pe distanțe uriașe, din Polonia, Ucraina, Bielorusia, până în luna decembrie trupele germane ajungând la Leningrad și în apropierea Moscovei. Orașul Leningrad a fost asediat timp de 900 de zile (1941–1944), înregistrându-se aproape un milion de victime civile. Câștigarea de către sovietici a bătăliei pentru Moscova a însemnat stoparea „războiului fulger" dus de Hitler.

În Asia, armata japoneză a ocupat Indochina. S.U.A. au reacționat impunând sancțiuni economice Japoniei. În replică, la 7 decembrie 1941, aviația japoneză a lansat atacul împotriva flotei americane staționate la Pearl Harbor (Ins. Hawaii), atrăgând astfel S.U.A. în război.

Anii 1942–1943

La începutul anului 1942 s-a constituit alianța Națiunilor Unite, formată în jurul Angliei, S.U.A. și U.R.S.S. (*studiul A, pag. 102*). În Asia, armata japoneză și-a continuat înaintarea în Filipine, Malaysia, Birmania, Indonezia, teritoriile ocupate formând „zona de coprosperitate japoneză". Deși se prezentau ca eliberatori de sub dominația europeană, japonezii au înlocuit-o cu propria lor exploatare. Extinderea Japoniei a fost stopată de armata americană ca urmare a marilor bătălii aero-navale din Marea Coralilor și Insulele Midway (mai–iunie 1942). În Africa, armata britanică, în frunte cu generalul Montgomery, a înfrânt *Afrikakorps* în bătălia de la El Alamein (octombrie – noiembrie 1942), această victorie fiind urmată de debarcarea trupelor americane și britanice comandate de generalul Eisenhower în Maroc și Tunisia. În Europa, victoria decisivă a avut loc în bătălia de la Stalingrad (noiembrie 1942–februarie 1943), în care Armata Roșie a spulberat mitul invincibilității germane. Victoriile aliate din anii 1942–1943 au marcat cotitura psihologică a războiului, încurajând mișcările de rezistență din teritoriile ocupate (Franța, Grecia, Iugoslavia, Polonia). În 1943, pe frontul african, armata germană a fost obligată să se retragă din fața trupelor anglo-americane care au debarcat apoi, în același an, în sudul Italiei (*Planul Husky*), punând capăt regimului fascist al lui Mussolini și participării Italiei la război de partea Germaniei. În Atlantic, flotele Angliei și S.U.A. au reușit să distrugă aproximativ o treime dintre submarinele germane, preluând inițiativa în această zonă. În Europa, pe frontul de est, Armata Roșie a zdrobit trupele germane la Kursk, în cea mai mare bătălie de blindate din istorie, trecând apoi la o amplă contraofensivă, pentru eliberarea teritoriului sovietic.

Anii 1944–1945

Cea mai impresionantă operațiune militară a anului 1944, decisă de aliați la Conferința de la Teheran (1943), a fost redeschiderea celui de-al doilea front în Europa, prin debarcarea trupelor anglo-americane pe coastele Franței, în Normandia (*Planul Overlord*), desfășurată sub comanda generalului Eisenhower, începând din 6 iunie. Ea a fost urmată de o acțiune similară anglo-franco-americană în sudul Franței, la 15 iunie. În total, aliații au debarcat o armată formată din peste 4 milioane de soldați. Parisul a fost eliberat în luna august, armatele aliate îndreptându-se apoi spre Germania. Înaintarea lor a fost întârziată de contraofensiva germană din Munții Ardeni, declanșată în decembrie 1944. Totodată, în est, România a trecut de partea Națiunilor Unite la 23 august 1944, Bulgaria și Ungaria capitulând ulterior.

Ultimul an al războiului a fost dominat de evenimentele din Europa și din Asia-Pacific. În Europa, pătrunderea trupelor engleze, americane și sovietice pe teritoriul Germaniei a fost însoțită de bombardamente aeriene devastatoare asupra orașelor germane. Viena a fost eliberată la 13 aprilie, Praga la 9 mai 1945. La 30 aprilie, sinuciderea lui Hitler la Berlin a permis încheierea războiului pe acest continent. Actul capitulării Germaniei a fost semnat la 7 mai la Reims și la 8 mai la Berlin.

În Asia, în vara anului 1945, Japonia abandonase toate cuceririle anterioare. Din cauza pierderilor umane mari presupuse de o debarcare aliată în arhipelagul japonez, noul președinte american, Truman, a decis utilizarea noii arme – bomba atomică – la 6 august asupra orașului Hiroshima și la 9 august asupra orașului Nagasaki (*studiul B, pag. 102*). Actul capitulării Japoniei a fost semnat la 2 septembrie, marcând încheierea unui război care, prin numărul victimelor sale, a fost de cinci ori mai ucigător decât prima conflagrație mondială, localități întregi din Germania, Polonia, U.R.S.S., Japonia, China fiind doar ruine și cenușă (*doc. 1, pag. 102*).

România și cel de-al doilea război mondial în documentele vremii

1 România în actul adițional secret al tratatului Ribbentrop-Molotov (23 august 1939)

3. În privința sud-estului Europei, din partea sovietică este subliniat interesul pentru Basarabia. Partea germană declară totalul dezinteres politic pentru aceste regiuni.

2 Nota sovietică din 26 iunie 1940

În anul 1918, România, folosindu-se de slăbiciunea militară a Rusiei, a desfăcut de la Uniunea Sovietică (Rusia) o parte din teritoriul ei, Basarabia (...) Guvernul U.R.S.S. propune guvernului regal al României: 1. Să înapoieze cu orice preț Uniunii Sovietice Basarabia. 2. Să transmită Uniunii sovietice partea de nord a Bucovinei (...).

3 Dictatul de la Viena văzut de Mihail Manoilescu, ministrul român de externe (august 1940)

Am observat întâi că este o hartă românească. (...) Am urmărit cu ochii granița care pornea de la Oradea către răsărit, alunecând sub linia ferată și am înțeles că ea cuprindea și Clujul. (...) Am început să nu mai văd. (...) Am mai avut, în disperarea mea un singur gând: Brașovul! O mică ușurare: Brașovul rămânea la noi.

4 Ordinul generalului Ion Antonescu de intrare a României în război (22 iunie 1941)

Ostași, vă ordon: treceți Prutul. (...) Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabiei și Codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre. Ostași, plecați pe drumul biruințelor lui Ștefan cel Mare, ca să cuprindeți cu jertfa voastră ceea ce au supus strămoșii noștri cu lupta lor. Înainte!

România în anul 1940

5 Proclamația regelui Mihai I către țară (23 august 1944)

În ceasul cel mai greu al istoriei noastre, am socotit, în deplină înțelegere cu Poporul Meu, că nu este decât o singură cale pentru salvarea Țării de la o catastrofă totală: ieșirea noastră din alianța cu Puterile Axei și imediata încetare a războiului cu Națiunile Unite.

Regele Mihai I al României (1921–)

- Pornind de la sursele istorice de mai sus, pe grupe de lucru, răspundeți următoarelor cerințe:
  - identificați principala deosebire dintre conținutul documentelor 1 și 2;
  - enumerați cel puțin două motive care au impus intrarea României în război;
  - prezentați cauzele care au determinat luarea deciziei expuse în documentul 5.
- Realizați o expunere scrisă cu titlul: *Contextul general european al participării României la cel de-al doilea război mondial.*

STUDIU

Ion Antonescu (1882–1946)

Ion Antonescu

În perioada decembrie 1916–aprilie 1918 a îndeplinit funcția de șef al operațiunilor Marelui Cartier General, participând la organizarea campaniei românești din 1917. În 1933 a primit postul de șef al Marelui Stat Major. În 1937 a devenit ministru al apărării, funcție pe care a părăsit-o prin demisie, la 30 martie 1938. În perioada 1937–1938, a intrat în conflict deschis cu regele Carol al II-lea. La 5 septembrie 1940, generalul Ion Antonescu a fost învestit de Carol al II-lea cu puteri depline în fruntea statului. El se va intitula *Conducător al statului*. În 1941, va primi rangul de mareșal. Înlăturat de la putere la 23 august 1944, a fost deținut și anchetat la Moscova timp de doi ani. Adus în România în 1946, a fost condamnat la moarte și executat la 1 iunie 1946.

1940, iunie	1940, 30 august	1940, septembrie – 1941, ianuarie	1941, ianuarie – 1944, august	1941, 22 iunie	1944, 23 august
U.R.S.S. ocupă Basarabia, N Bucovinei și ținutul Herța, teritorii românești.	*Dictatul de la Viena.* România este obligată să cedeze Ungariei NV Transilvaniei.	Dictatura antonesciano-legionară.	Dictatura militară.	România se alătură Germaniei în războiul împotriva U.R.S.S.	Înlăturarea lui Ion Antonescu de la putere. România întoarce armele împotriva Germaniei.

3. România în timpul celui de-al doilea război mondial

Anul 1940

În septembrie 1939, România și-a declarat neutralitatea, guvernul român adoptând o atitudine binevoitoare față de statele atacate de Germania (în special față de Polonia). În anul următor însă, România avea să se confrunte cu revendicările teritoriale ale vecinilor săi. Astfel, în baza tratatului Ribbentrop-Molotov, U.R.S.S. a primit acceptul Germaniei de a ocupa Basarabia. Prin urmare, la 26 iunie 1940, guvernul U.R.S.S. a pretins, printr-o notă ultimativă, Basarabia și Bucovina de Nord (aceasta din urmă ca o compensație pentru perioada în care Basarabia a fost unită cu România) (*doc. 1, 2, pag. 104*). Pe lângă cele două provincii, trupele sovietice au ocupat și ținutul Herța (50 500 km² și o populație de 3,8 milioane de locuitori au fost astfel pierdute). În lunile următoare, Bulgaria și Ungaria au emis, la rândul lor, cereri teritoriale față de statul român. Negocierile cu Bulgaria s-au finalizat prin cedarea Cadrilaterului Bulgariei (6 000 de km², 400 000 de locuitori). Prin *Dictatul de la Viena*, impus de Hitler și Mussolini României la 30 august 1940, statul român era obligat să cedeze Ungariei nord-vestul Transilvaniei (42 500 km^2 și 2,6 milioane locuitori) (*hartă, doc. 3, pag. 104*). Din cauza gravei crize politice interne determinate de marile pierderi teritoriale suferite de România în 1940, regele Carol al II-lea l-a numit ca prim-ministru pe generalul Ion Antonescu la 4 septembrie 1940 și a abdicat la 6 septembrie 1940, părăsind definitiv România (*studiu, pag. 104*).

Chiar dacă, din septembrie 1940, tronul a revenit regelui Mihai I (până în 1947), înainte de 23 august 1944 adevăratul conducător al statului a fost Ion Antonescu, care deținea întreaga putere de decizie. În perioada septembrie 1940–ianuarie 1941, acesta a fost secondat la guvernare de mișcarea legionară (Garda de Fier, fosta Legiune a Arhanghelului Mihail), condusă de Horia Sima, singurul partid agreat de Germania hitleristă. România a fost proclamată stat național-legionar. În plan extern, s-a încheiat procesul apropierii României de Germania, prin semnarea de către Ion Antonescu a Pactului Tripartit (Axa Roma–Berlin–Tokio), la 23 noiembrie 1940.

Participarea la război alături de Germania

Din 23 ianuarie 1941, după înfrângerea rebeliunii legionare împotriva lui Ion Antonescu, a fost instaurată dictatura militară (până la 23 august 1944), guvernul fiind condus, în continuare, de acesta.

La 22 iunie 1941, România a intrat în război de partea Germaniei, împotriva U.R.S.S. Scopul alianței militare cu Germania a fost eliberarea teritoriilor românești ocupate de U.R.S.S. în 1940. Ion Antonescu spera ca ulterior, cu sprijinul Germaniei, România să poată recupera restul teritoriilor pierdute în 1940. În aceste condiții, întreaga economie a României a fost pusă în slujba războiului (*doc. 4, pag. 104*).

Până în august 1941, armata română a reușit eliberarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Herței, dar apoi Ion Antonescu a luat controversata decizie de continuare a războiului alături de Germania, pe teritoriul U.R.S.S., României revenindu-i administrarea Transnistriei. În cursul luptelor din Crimeea, Kuban și de la Stalingrad, armata română a suferit imense pierderi umane și materiale (peste 600 000 de morți, răniți, dispăruți între anii 1941 și 1944). La 20 august 1944 armata sovietică a declanșat ofensiva pe linia Târgu-Neamț – Iași – Chișinău. România risca să se transforme în teatru de război și să intre sub ocupație militară sovietică.

Actul de la 23 august 1944 și consecințele sale

Regele Mihai I și forțele politice de opoziție (din care au făcut parte și comuniștii) au decis înlăturarea lui Antonescu. Astfel, la 23 august 1944, în urma unei lovituri de stat, acesta a fost arestat, în aceeași seară regele anunțând populației înlăturarea regimului dictaturii militare și alăturarea României Coaliției Națiunilor Unite (*doc. 5, pag. 104*). După lupte înverșunate, până la 25 octombrie 1944 trupele germane au fost obligate să se retragă din România (inclusiv din nord-vestul Transilvaniei). În același timp însă, țara a fost ocupată de trupele sovietice, România intrând în sfera de influență a U.R.S.S.

Ieșirea României din alianța cu Germania a determinat pierderea accesului acesteia la rezervele de petrol ale României, prăbușirea sistemului militar german din sud-estul Europei și grăbirea victoriei Aliaților.

Până la sfârșitul războiului (mai 1945), în baza prevederilor Convenției de armistițiu semnate de trimișii României la Moscova, la 12 septembrie 1944, armata română a luptat în vest, pentru înlăturarea trupelor germane din Ungaria și Cehoslovacia. Pierderile umane ale acestei campanii s-au ridicat la 170 000 de soldați, iar cele materiale la 1,2 miliarde dolari. Totuși, la Conferința de pace de la Paris (1946–1947), efortul României nu a fost recunoscut, aceasta a fost considerată țară învinsă, nefiindu-i acordat statutul de cobeligerantă. Prin Tratatul de pace de la Paris din 1947, statul român a fost obligat la plata unei mari despăgubiri de război față de Aliați, la pierderea Basarabiei, Bucovinei de Nord și a ținutului Herța (care au revenit U.R.S.S.), ca și a Cadrilaterului (rămas în componența Bulgariei).

Lagăre de concentrare și exterminare naziste

Drama Holocaustului în documente

1

Atitudinea ministrului nazist Albert Speer

Un prieten mi-a spus să nu vizitez vreun lagăr de concentrare. Nu l-am întrebat de ce. Nu l-am întrebat pe Himmler. Nu l-am întrebat pe Hitler. Nu am discutat cu nici un alt prieten. Nu am cercetat problema – pentru că nu am vrut să știu ce se întâmpla acolo.

- Exprimă-ți părerea în legătură cu motivele atitudinii lui Albert Speer.

2

Mărturia lui Rudolf Höss, comandantul lagărului de la Auschwitz

(...) Cred că acolo (la Auschwitz) au fost exterminate prin gazare și ardere cel puțin 2 500 000 de victime; cel puțin 500 000 de oameni au pierit de pe urma foametei și a bolilor. Așadar, cifra celor morți ajunge la aproximativ trei milioane, adică 70–80% din numărul total al celor deportați la Auschwitz. (...) „Soluția finală" a problemei evreiești însemna exterminarea tuturor evreilor din Europa. În iunie 1942 am primit ordin să mă ocup de construirea unor instalații de exterminare la Auschwitz. În acest guvernământ existau deja pe atunci alte trei lagăre de exterminare: la Belzec, Treblinka, Volzec.

3

Raport diplomatic suedez (1944)

Evreii au fost deposedați aproape de întregul lor avut. Acum locuiesc câte 8–10 într-o singură cameră. Cei norocoși sunt aceia care pot presta o muncă de care este nevoie, fiind transportați în fabricile germane. Restul, copiii, femeile bolnave, bătrânii sunt deportați în lagărul de exterminare de la Auschwitz-Birkenau, în Polonia.

STUDIU

A. Anna Frank

Anna Frank

Născută la Frankfurt, în 1929, într-o familie evreiască, Anna Frank a plecat împreună cu părinții și sora ei în Olanda, imediat după instalarea lui Hitler la putere în Germania, pentru a scăpa de persecuțiile naziste. În 1940 însă germanii au ocupat orașul Amsterdam. În 1942, când presiunea asupra evreilor din Olanda s-a accentuat, Otto Frank a decis să-și adăpostească familia într-o mică ascunzătoare, pe care foarte puțini o cunoșteau. Aici, timp de doi ani, Anna a ținut un jurnal, care s-a păstrat și astăzi, în care și-a notat speranțele, emoțiile, amănuntele legate de viața cotidiană dusă în cel mai strict secret. Se știe că, în august 1944, naziștii au arestat familia și au trimis-o în lagăr, în Germania. Anna a murit în lagărul Bergen-Belsen, în martie 1945 (încă nu împlinise 16 ani). Lagărul a fost eliberat de soldații englezi după numai o lună. Din *întreaga familie nu a supraviețuit decât tatăl. Jurnalul* Annei a fost tradus în peste 50 de limbi, fiind una dintre cele mai citite cărți din lume.

Aș vrea să pot trăi cumva și după moarte. Iată de ce îi sunt recunoscătoare lui Dumnezeu care, prin naștere, mi-a dat prilejul de a mă dezvolta și a scrie.

(Anna Frank)

STUDIU

B. Întemeierea statului Israel

Ideea constituirii unui Cămin Național Evreiesc în Palestina, leagănul poporului evreu, a reprezentat obiectivul central al mișcării sioniste, întemeiate de jurnalistul Theodor Hertzl în 1897. Problema a fost ridicată în perioada interbelică, fără a fi pe deplin soluționată (având însă sprijin britanic) pentru ca, după al doilea război mondial, ea să-și găsească rezolvarea prin proclamarea statului Israel, la 15 mai 1948. Cea mai mare parte a evreilor supraviețuitori ai Holocaustului au emigrat, înainte sau după 1948, în Palestina.

- Identifică în documentele 2 și 3 informațiile care demonstrează caracterul oficial, masiv și organizat al politicii de exterminare practicate de regimul nazist.
- Utilizând informațiile de pe paginile 106–107, redactează un eseu cu titlul *Holocaustul – învățăminte pentru ziua de azi.*

1933 Înființarea lagărului de concentrare de la Dachau.

1940–1941 Introducerea obligativității purtării stelei galbene ca semn distinctiv pentru evreii din Polonia și Germania.

1941 Închiderea legăturilor cu exteriorul pentru ghetoul din Varșovia.

1942 Conferința de la Wansee. Aplicarea „soluției finale".

1943 Insurecția evreilor din ghetoul varșovian.

4. Holocaustul

Termenul de Holocaust este utilizat îndeobște pentru a desemna exterminarea de către Germania nazistă și aliații ei a unui număr de aproximativ 6 milioane de evrei între anii 1933–1945. Printre victimele nazismului s-au numărat și oameni de diferite etnii, opozanți politici și religioși, simpli locuitori ori prizonieri de război din Polonia, Iugoslavia, U.R.S.S. Genocidul organizat împotriva evreilor a făcut ca, la sfârșitul războiului, să nu mai existe în Europa decât o treime din ansamblul populației evreiești antebelice, dintre cei uciși un sfert fiind copii (*studiul A, pag. 106*). În limba ebraică, Holocaustului îi corespunde cuvântul *Shoah* („catastrofă"), a cărui semnificație indică distrugerea deliberată a poporului evreu. La originea acestei politici se afla rasismul promovat de nazism și, în baza acestuia, obsesia pentru „spațiul vital" necesar rasei „superioare" germane. Persecuția sistematică și oficială a evreilor a început în Germania, fiind apoi extinsă în teritoriile anexate de aceasta (Austria, Cehia) și cucerite din 1939 (Polonia, Olanda, U.R.S.S.), statele aflate sub control german contribuind în proporții diferite (Franța regimului de la Vichy, Ungaria ș.a.).

Inițial, s-a procedat la definirea calității de evreu, apoi, pe rând, la excluderi din cadrul comunităților sau a diferitelor categorii profesionale, la impunerea de taxe speciale evreilor. După cucerirea Poloniei (1939), au fost constituite ghetourile, pentru izolarea populației evreiești, viața în cadrul acestora fiind marcată de privațiuni, violență și foamete. Din momentul atacării U.R.S.S. (1941), s-a trecut la masacre înfăptuite de escadroanele speciale ale S.S. (*Einsatzgrupen*), care au acționat (de multe ori în complicitate cu poliția locală sau cu autohtonii) în Polonia, Ucraina, Bielorusia, statele baltice. În paralel, s-au desfășurat acțiunile de deportare în lagărele de concentrare de pe teritoriul Germaniei sau al țărilor ocupate (*hartă, pag. 106*). În 1941, a fost luată decizia aplicării ***„soluției finale"***, adică a eliminării tuturor evreilor din Europa dominată de naziști. Planul acesteia a fost elaborat la conferința de la Wansee, în 20 ianuarie 1942, de către conducători S.S., în frunte cu Adolf Eichmann. Timp de trei ani, în cele șase lagăre de exterminare care au funcționat în acest scop în Polonia (la Chelmno, Belzec, Sobibor, Treblinka, Maidanek, Auschwitz), dar și în lagărele de concentrare și-au pierdut viața prin gazare, împușcare, înfometare sau în urma experiențelor medicale inumane milioane de evrei, majoritatea cadavrelor fiind apoi incinerate (*doc. 2, 3, pag. 106*). Cifrele oferite de statistici nu pot dezvălui singure imensa dramă umană din spatele lor: în Polonia, de pildă, dintr-o comunitate evreiască ce număra 3,3 milioane de oameni, în 1945 mai existau 300 000, în țările baltice au supraviețuit 25 000 din 250 000 de evrei, în Cehoslovacia au rămas în viață 44 000 din 260 000.

Au existat și gesturi de solidaritate, cu atât mai prețioase cu cât reprezentau un act de un imens curaj, care au permis salvarea unor persoane sau a unor familii întregi. După război, statul Israel a instituit titlul de *„drept între popoarele lumii"*, pentru a-i cinsti pe cei care, fără a cere nimic în schimb, i-au ajutat pe evrei (*studiul B, pag. 106*). Peste 16 000 de oameni din întreaga lume au primit această distincție. Din România, au primit titlul, printre alții, regina Elena, dr. Traian Popovici, preotul Petre Gheorghe.

Cazul României

Măsurile antisemite au fost luate încă din timpul regimului autoritar al regelui Carol al II-lea, fiind amplificate în timpul guvernării antonesciene. Se pot deosebi două situații distincte: cea a evreilor din nord-vestul Transilvaniei (ocupat în 1940 de Ungaria), care, în marea lor majoritate (150 000 de persoane) au fost deportați în lagărele de exterminare, după ocuparea Ungariei de către Germania (martie 1944), și cea din restul României. Aici, propaganda oficială i-a acuzat pe evrei de colaborare cu ocupanții sovietici în Basarabia și Bucovina de Nord, ceea ce a dus la pogromuri (Dorohoi, București, Iași, acesta din urmă, în iunie 1941). În Transnistria (la Bogdanovka, Smerinka, Odessa) au fost deportați, în condiții cumplite, evrei din Dorohoi, Basarabia, Bucovina, fiind uciși prin împușcare, înfometare sau din cauza bolilor. Numărul evreilor români și ucrainieni uciși este estimat la peste 280 000. Cei mai mulți supraviețuitori au fost evrei din Vechiul Regat (aproximativ 340 000 de persoane). Printre victimele măsurilor de deportare s-au numărat și circa 25 000 de membri ai etniei rome. Din 1942, atitudinea guvernului Antonescu s-a modificat, în România nefiind aplicată „soluția finală". Statul român a hotărât, în anul 2004, comemorarea Holocaustului, la data de 9 octombrie a fiecărui an.

De reținut

- Al doilea război mondial a fost unul total, fapt relevat de marele număr de victime din rândul populației civile și de amploarea forțelor umane și materiale implicate în luptă.
- România a participat la război de partea Germaniei, între 22 iunie 1941 și 23 august 1944, trecând apoi de partea Națiunilor Unite.
- *Holocaustul* a dus la moartea a milioane de oameni din Europa.

Vocabular

Bomba atomică: armă de distrugere în masă, rezultat al cercetărilor efectuate în S.U.A., de grupul de fizicieni condus de J.R. Oppenheimer, la Los Alamos (New Mexico).
Genocid: exterminarea organizată, deliberată a unui popor.
Ghetou: cartier distinct într-un oraș, în care evreii erau siliți să trăiască.
Holocaust: termen de origine greacă, însemnând sacrificiu.

Teme de lucru

- Caută informații suplimentare pentru a realiza o listă a inovațiilor tehnice din timpul celui de-al doilea război mondial.
- Individual sau în grup, realizați o investigație proprie pentru a identifica persoane care au trăit în timpul războiului. Prezentați în cadrul clasei mărturiile acestora. Realizați o expoziție cu mărturii și imagini culese în cursul investigației.

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

1. Citiți cu atenție textul de mai jos:

Cât de diferită era acum atmosfera față de primul an de război, când flamurile naziste fluturau peste oraș iar emisiunile de radio anunțau mereu noi victorii! După înfrângerea de la Stalingrad și anunțarea războiului total, totul este cenușiu și fără viață, iar din 14 august, când Goebbels a decis extinderea războiului total și asupra civililor, toți au fost mobilizați, inclusiv femeile trecute de 50 de ani ori băieții, pentru serviciul antiaerian.

(Jurnalul Mathildei Wolff, Hamburg, 1943)

- Pornind de la textul de mai sus și de la imaginile alăturate, pe grupe de lucru, realizați câte un afiș de propagandă care să corespundă unuia dintre următoarele obiective: a) să exprime punctul de vedere american după atacul de la Pearl-Harbor; b) să exprime punctul de vedere japonez în anul 1941; c) să susțină moralul populației germane în anul 1943; d) să justifice bombardamentele aliate din 1945 asupra Germaniei. Utilizați, după caz, cuvinte-cheie ca: victorie, luptă, spațiu vital etc.

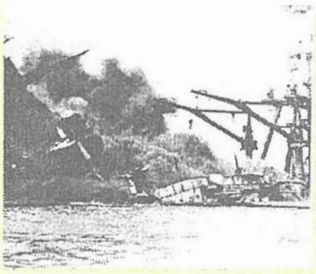

A. Pearl Harbor după atacul japonez (1941)

B. Orașul Köln după bombardamentele aliate (1945)

2. Individual, realizați un eseu, în care să prezentați unul dintre următorii ani ai războiului: 1941, 1943 sau 1945. Utilizați și informațiile din această fișă de lucru.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Citește cu atenție textele de mai jos, apoi răspunde cerințelor:

A. *Situația de pe frontul din Normandia devine tot mai dificilă. Inamicul utilizează cantități impresionante de muniție, tunuri și tancuri și deține controlul aerian absolut asupra zonei de luptă; pierderile noastre sunt atât de mari încât reduc serios efectivele operaționale de care dispunem. Situația aprovizionării este și ea foarte grea, din cauza distrugerii rețelei feroviare și a vulnerabilității șoselelor în fața atacurilor aeriene pe o adâncime de 150 km în spatele frontului. În schimb, unitățile inamice primesc zilnic întăriri și tehnică de luptă.*

(Raport redactat de generalul german Erwin Rommel)

B. *Timpul de respiro obținut de nemți prin stabilizarea situației de pe frontul principal, dintre Carpați și ținuturile baltice a fost anihilat de apariția unei amenințări mai mari, venită pe o linie indirectă. Aceasta a fost inaugurată printr-o ofensivă sovietică pe frontul românesc, ca urmare a mutațiilor politice care netezise calea înaintării.*

(Lidell Hart, *Istoria celui de al doilea război mondial*)

- Pe baza celor două documente și a cunoștințelor dobândite în acest capitol, realizează o hartă albă a Europei pe care să înscrii evoluția operațiunilor militare în anul în care se desfășoară evenimentele descrise mai sus.
- Prezintă „mutațiile politice" la care documentul B face referire.
- Pentru fiecare dintre evenimentele descrise mai sus, enumeră câte două consecințe ale acestora asupra Germaniei.

Autoevaluare

Acum știi...

- Să delimitezi coordonatele spațiale și temporale ale celui de-al doilea război mondial.
- Să explici factorii care au determinat înfrângerea Germaniei, Italiei și Japoniei.
- Să prezinți situația României în timpul celui de-al doilea război mondial.
- Să caracterizezi fenomenul Holocaustului.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:
- Launay, J. de, *Mari decizii ale celui de-al doilea război mondial*, București, 1988.
- Lidell Hart, B.H., *Istoria celui de-al doilea război mondial*, București, 1996.
- Lustig, O., *Dicționar de lagăr*, București, 2002.

Vizitează:
- Muzeul Național Militar din București, muzeele județene; monumentele memoriale sau cimitirele militarilor căzuți în cel de-al doilea război mondial.

Vizionează:
- Filmele artistice: *Roma, oraș deschis*, regia Roberto Rossellini, 1946; *Salvați soldatul Ryan*, regia Steven Spielberg, 1998; *Trenul vieții*, regia Radu Mihăileanu, 1998; *Pianistul*, regia Roman Polanski, 2002.

Pagini Web (Internet):
- www.annefrank.nl

XIII.

Regimuri politice postbelice

1. Regimuri politice democratice
2. Regimuri politice totalitare
Evaluare

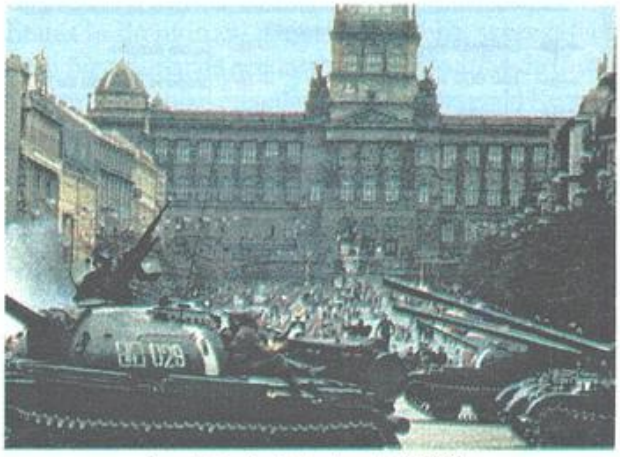

Revoluția din Cehoslovacia (1968)

Manifestație în China comunistă

Să nu lăsați să se întâmple. Totul depinde numai de voi!

(GEORGE ORWELL, cu privire la regimurile totalitare)

În acest capitol vei învăța:

- care sunt caracteristicile evoluției regimurilor politice democratice după cel de-al doilea război mondial;
- cum și unde s-au instaurat regimuri politice dictatoriale în perioada postbelică;
- care sunt elementele specifice ale regimurilor totalitare postbelice;
- cum s-a manifestat rezistența anticomunistă în Europa Centrală și de Est.

A. John Fitzgerald Kennedy (1917–1963)

John F. Kennedy

Președinte al S.U.A. instalat în funcție în 1961, a urmărit adoptarea unor măsuri de înlăturare a discriminării rasiale și de promovare a deschiderii în politica externă. El a propus americanilor să atingă o *„dublă frontieră"*: o mai mare dreptate socială și un progres tehnico-științific susținut (cucerirea Lunii). Denumirea de *„dublă frontieră"* amintea de curajul și voința vechilor coloniști care au dus frontiera S.U.A. până la Oceanul Pacific. Kennedy a fost președinte al S.U.A. mai puțin de trei ani, fiind asasinat la Dallas, la 22 noiembrie 1963.

Nu întrebați ce poate să facă țara pentru voi, ci ce puteți face voi pentru țară.

(Discursul inaugural al președintelui J.F. Kennedy, 1961)

- Imaginează-ți că ai fi cetățean american în S.U.A. anilor '60. Pornind de la cuvintele lui Kennedy din discursul inaugural și analizând studiul, menționează ce propuneri ai face (pentru domeniile economic, științific, social etc.) în scopul atingerii *„dublei frontiere"*.
- Apreciază dacă sunt valabile și pentru România contemporană cuvintele lui Kennedy din 1961. Argumentează-ți aprecierea.

B. Martin Luther King (1928–1968)

Martin Luther King

Pastor baptist, s-a implicat, din 1955, în lupta pașnică împotriva segregației rasiale, astfel încât afro-americanii să obțină egalitatea în drepturi cu majoritarii (populația albă). Pentru aceasta, a creat *Mișcarea pentru Drepturi Civile*. În 1963, Martin Luther King a organizat *Marșul spre Washington*, la care au participat peste 250 000 oameni, care cereau adoptarea unei noi legislații civile. Atunci a rostit celebrul său discurs *Am un vis*. A fost asasinat, în 1968, de un fanatic rasist.

Visez la ziua în care cei patru copii ai mei vor trăi într-o societate în care fiecare individ va fi judecat nu după culoarea pielii sale, ci după caracterul său.

(Martin Luther King, fragment din discursul *Am un vis*, 28 august 1963)

- Informează-te asupra originilor politicii de segregare rasială și a măsurilor de combatere a acesteia în S.U.A. și realizează un portofoliu tematic cu acest subiect.

C. Charles de Gaulle (1890–1970)

Ch. de Gaulle

Militar de carieră, conducător al mișcării de rezistență antifascistă Franța Liberă, a devenit prim-ministru imediat după eliberarea țării sale de sub ocupația germană. A fondat mișcarea politică *Adunarea Populară Franceză*, iar ca prim-ministru în 1958 a avut rolul decisiv în proclamarea celei de-a V-a Republici. Linia politică inițiată de el poartă numele de *gaullism*. Între anii 1959–1969, de Gaulle a fost președinte al Franței, dar după grevele studențești din 1968 a demisionat din această funcție.

Instituțiile celei de-a V-a Republici Franceze

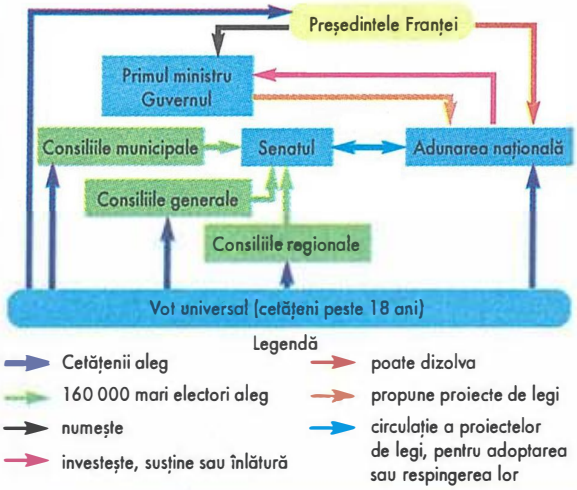

1 Viziunea lui Charles de Gaulle despre președintele Franței (1964)

Trebuie să se înțeleagă că autoritatea indivizibilă în stat este încredințată în întregime președintelui de poporul care l-a ales, că nu există nimeni, nici ministru, nici judecător care să nu fie învestit și menținut în funcție de el.

- Realizează o prezentare de 150 de cuvinte despre funcționarea instituțiilor statului francez, pe baza interpretării schemei de mai sus.
- Pornind de la document, studiul de mai sus și textul lecției, precizează cel puțin două motive pentru care în Franța postbelică nu s-a manifestat un regim dictatorial, deși Constituția îi acorda președintelui largi prerogative.

Axa cronologică

1949	1949–1963	1959	1963–1968; 1974–1976	1981–1995
Proclamarea celor două state germane.	Konrad Adenauer este cancelar al Republicii Federale Germania.	Insulele Hawaii devin cel de-al 50-lea stat al S.U.A.	Aldo Moro este prim-ministru al Italiei.	François Mitterand conduce Franța timp de două mandate.

XIII. REGIMURI POLITICE POSTBELICE

După al doilea război mondial, U.R.S.S. a reușit să impună în statele central și est-europene regimuri politice comuniste, totalitare, acest sistem politic extinzându-se apoi în țări din Asia și chiar pe continentul american. Statele occidentale și-au menținut regimurile politice democratice. Acestea din urmă pot fi definite ca parlamentare, atunci când puterea executivă este responsabilă în fața celei legislative (așa cum este cazul în majoritatea statelor europene) sau prezidențiale, dacă membrii guvernului sunt numiți de președintele țării, fiind responsabili în fața acestuia (situație specifică Statelor Unite ale Americii).

1. Regimuri politice democratice

La finalul celui de-al doilea război mondial, **Statele Unite ale Americii** constituiau cea mai mare putere a lumii. Cele două partide, democrat și republican, și-au păstrat rolul dominant. Una dintre problemele democrației americane postbelice a fost **segregația rasială**, întâlnită în statele din sud. Populația de culoare (afro-americană) a luptat, în timpul mandatului președintelui Dwight Eisenhower (1952–1960), pentru egalitatea în drepturi cu majoritarii (albii), segregația în școli fiind declarată neconstituțională în 1954 de Curtea Supremă. În timpul președinților John Fitzgerald Kennedy (*studiul A, pag. 110*) și Lyndon Johnson (1963–1969) au fost adoptate amendamente la Constituția S.U.A. și legi speciale prin care afro-americanii au obținut toate drepturile civile și politice. Eroul acestei lupte a fost Martin Luther King (*studiul B, pag. 110*). S.U.A. și-au consolidat poziția de mare putere în timpul președinților Ronald Reagan (1981–1989), George Bush (1989–1993) și Bill Clinton (1993–2001).

În **Franța**, în 1946 a fost adoptată Constituția celei de-a IV-a Republici. Aceasta stabilea că Adunarea Națională (puterea legislativă), avea rolul cel mai important în stat, superior președintelui țării și guvernului (care deținea puterea executivă). Crizele politice au impus o nouă schimbare în organizarea statului, inițiată de Charles de Gaulle (*studiul C, pag. 110*). El a instituit cea de-a V-a Republică în 1958 (*schemă, pag. 110*), noua Constituție prevăzând atribuții sporite pentru președintele Franței (*doc. 1, pag. 110*). În viața politică, partidele de dreapta și de stânga au **coabitat** uneori la conducere. Astfel, socialistul François Mitterand (președinte al Franței între anii 1981 și 1995) a trebuit să colaboreze, în primul său mandat, cu un guvern de dreapta, condus de succesorul său la președinția Franței, Jacques Chirac (președinte din 1995).

În **Marea Britanie**, țară monarhică de tradiție, viața politică a fost dominată de partidele conservator și laburist. În timpul guvernărilor laburiste, imediat după război, s-au naționalizat unele ramuri economice, precum mineritul. Ajunși la putere, conservatorii au anulat aceste măsuri după 1951. Poziția de mare putere economică și politică a țării s-a consolidat în timpul guvernului conservator condus de Margaret Thatcher (1979–1990).

Italia, potrivit Constituției din 1946, a devenit republică, principala forță politică fiind Partidul Democrat-Creștin, alături de care s-au afirmat partidele socialist, comunist, republican. În ciuda instabilității guvernamentale specifice Italiei postbelice, a problemelor interne determinate de grupări teroriste de extremă stânga (cărora le-a căzut victimă, în 1978, fostul premier Aldo Moro), statul italian și-a păstrat caracterul democratic parlamentar.

Germanii au trăit în două state separate până în 1990. **Republica Federală Germania**, constituită în 1949 prin unificarea zonelor aflate sub ocupație engleză, americană și franceză, a fost un stat democratic, devenit unul dintre cele mai puternice și mai dezvoltate din Europa, redresarea ei având loc sub conducerea cancelarului Konrad Adenauer (1949–1963). Perioada 1982–1998, în care creștin-democratul Helmuth Kohl a ocupat postul de cancelar, a adus stabilitate politică și prosperitate. În 1990, după dispariția regimurilor politice comuniste din Europa, a fost posibilă reunificarea Germaniei.

Japonia postbelică, a dovedit o capacitate surprinzătoare de adaptare la schimbările postbelice, ceea ce a făcut să se vorbească despre „miracolul japonez". Statul japonez este o monarhie constituțională, potrivit Constituției din 1947, puterea legislativă având dreptul să controleze monarhia. Între anii 1955 și 1993, Partidul Liberal Democrat a dominat viața politică a acestei țări.

Comunismul în România

A. Regimul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej (1948–1965)

Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901 - 1965), șeful Partidului Comunist din 1945, a impus modelul stalinist în toate domeniile: în *economie*, planurile cincinale, naționalizarea întreprinderilor și colectivizarea forțată a agriculturii; pe plan *politic*, partidul unic, cenzurarea presei; supravegherea *vieții culturale*. Opozanții politici (precum Iuliu Maniu, Ion Mihalache sau Gheorghe Brătianu) au fost omorâți sau condamnați la închisoare ori la muncă forțată în lagăre. Astfel a fost exterminată opoziția anticomunistă în închisori precum Sighet sau Râmnicu-Sărat ori la muncă forțată, la Canalul Dunăre-Marea Neagră. După 1960, Gheorghe Gheorghiu-Dej s-a distanțat de U.R.S.S., promovând o politică externă relativ autonomă față de Moscova, dar a păstrat metodele staliniste de conducere în interiorul țării.

B. Regimul lui Nicolae Ceaușescu (1965–1989)

În 1965, numele oficial al țării a fost schimbat în Republica Socialistă România. După o scurtă perioadă de destindere internă și de întărire a legăturilor cu Occidentul, din 1971, Nicolae Ceaușescu a instaurat un puternic cult al personalității și a acumulat toate funcțiile importante în partid și în stat. Special pentru el a fost creată, în 1974, funcția de președinte al țării. După 1980, regimul ceaușist a intrat într-o criză economică puternică, datoria externă a țării crescând la peste 11 miliarde de dolari. Aceasta a fost rambursată în perioada 1983 - 1989, pe seama scăderii dramatice a nivelului de trai al populației. Ceaușescu a păstrat după 1985 politica dictatorială într-o Europă care se schimbase deja, grăbind sfârșitul regimului comunist în România.

- Obține informații suplimentare, de la părinții sau bunicii tăi, despre viața cotidiană din România în timpul crizei din anii '80 și realizează un eseu de 150 de cuvinte pe această temă.

Conducători comuniști postbelici

Nikita Hrușciov (lider sovietic între anii 1953 - 1964)

Ho și Min (a condus Vietnamul în perioada 1945 - 1969)

Mao Zedong (dictator al Chinei între anii 1949 - 1976)

Fidel Castro (aflat în fruntea Cubei din 1959)

Nicolae Ceaușescu (dictator al României, 1965 - 1989)

- Folosește un dicționar de personalități istorice și realizează scurte fișe biografice pentru fiecare dintre dictatorii prezentați în montajul fotografic.

1 Persecuții antireligioase în Albania comunistă

Se cere clericilor tuturor cultelor să renunțe la viața de paraziți pentru a se angaja ca muncitori și a trăi ca toată lumea, din roadele muncii lor. Închiderea lăcașurilor de cult înseamnă suprimarea unor baze importante de intoxicare a cunoștințelor oamenilor cu concepții învechite. (...) Propaganda noastră ateistă, trebuie să continue fără întrerupere pentru a-i învăța pe oameni concepția revoluționară, marxist-leninistă și normele noi, comuniste, despre lume și viață.

(Enver Hoxha, 1967)

- Compară situația vieții religioase din perioada comunistă din Albania cu aceea din Polonia.

Cultul personalității în comunism

Mao Zedong urmărind o defilare

Statuie a dictatorului nord-coreean Kim Ir Sen

- Enumeră cel puțin trei motive ale dezvoltării cultului personalității în regimurile totalitare.
- Redactează o expunere scrisă cu titlul *Asemănări și deosebiri între regimurile totalitare de dinainte și după al doilea război mondial.*

axa cronologică

1945 - 1994 Coreea de Nord este condusă de Kim Ir Sen.

1947 Comuniștii preiau puterea deplină în România.

1949 - 1976 China este condusă de Mao Zedong.

1959 Fidel Castro preia puterea în Cuba.

1965 - 1989 România este condusă de Nicolae Ceaușescu.

2. Regimuri totalitare

Instaurarea regimurilor politice extremiste de stânga (comuniste)

Prezența a 11 milioane de soldați ai Armatei Roșii sovietice în Europa Centrală și de Est în 1945 a reprezentat factorul decisiv în instalarea regimurilor comuniste în țările din regiune. Sprijinite de U.R.S.S., partidele comuniste au preluat puterea prin presiuni politice ori falsificarea alegerilor. Astfel au devenit țări comuniste *România*, *Bulgaria*, *Ungaria*, *Polonia* și *Cehoslovacia*. În zona de ocupație sovietică din estul Germaniei, Stalin a impus formarea unui stat comunist, *Republica Democrată Germană* (R.D.G.). Comuniștii din *Albania* și *Iugoslavia* au ajuns în fruntea statelor respective fără sprijin sovietic, în cadrul luptei de partizani împotriva naziștilor. Armata lui Mao Zedong, în *China*, a înfrânt forțele naționaliste ale Partidului Gomindan (naționalist), conduse de Cian Kai-și, instaurând comunismul în 1949. În *Vietnam* și *Coreea de Nord*, comuniștii au preluat puterea, în urma luptei împotriva ocupanților japonezi, având, după 1945, sprijinul U.R.S.S. și al Chinei. Fidel Castro a condus un război de gherilă în *Cuba*, l-a îndepărtat pe dictatorul Fulgencio Batista de la putere și a instaurat apoi regimul comunist în 1961.

Instaurarea comunismului în România

Partidul Comunist din România, cu sprijinul sovieticilor, a acționat pentru preluarea totală a puterii în perioada 23 august 1944–30 decembrie 1947. Mai întâi, Andrei Vîșinski, trimisul lui Stalin, l-a forțat pe regele Mihai, la 6 martie 1945, să numească un guvern procomunist, în frunte cu dr. Petru Groza. La 19 noiembrie 1946, comuniștii au falsificat alegerile parlamentare, atribuindu-și majoritatea covârșitoare în Adunarea Deputaților. Ei și-au instituit controlul asupra tuturor instituțiilor, trecând la sovietizarea statului. Regele Mihai a fost forțat să semneze actul de abdicare la 30 decembrie 1947 și să părăsească țara. Denumirea oficială impusă țării de comuniști a fost Republica Populară Română. Regimul comunist s-a menținut la putere până în 1989 (*studiu, pag. 112*).

Trăsăturile regimurilor comuniste postbelice

Încă din primii ani postbelici, Stalin a impus modelul sovietic în țările comuniste care au intrat în sfera de influență a U.R.S.S. Autointitulate *dictaturi ale proletariatului*, regimurile acestea se caracterizau în fapt prin concentrarea puterii (și a avantajelor sociale și materiale) în mâna unei categorii restrânse de fruntași ai partidelor comuniste (nomenclatura), restul populației fiind controlată strict de stat. Șefii partidelor comuniste conduceau țările respective în mod dictatorial (*foto, pag. 112*). În economie au fost impuse planurile cincinale, colectivizarea forțată a agriculturii, industrializarea după modelul sovietic și înlocuirea proprietății private cu cea de stat sau cea colectivă. Alte trăsături ale comunismului sovietic impuse țărilor respective au fost: încălcarea unor drepturi și libertăți cetățenești; cenzurarea presei și a vieții cultural-științifice; îndoctrinarea cetățenilor prin propagandă; terorizarea populației de poliția politică, numită *Securitatea*, în România, *STASI*, în R.D.G., sau *S.T.B.* în Cehoslovacia, constituită după modelul celei sovietice (denumită, după război, *K.G.B.*); întemnițarea sau executarea opozanților anticomuniști în închisori și lagăre de muncă forțată; existența informatorilor care dădeau amănunte miliției și poliției politice despre activitățile colegilor de serviciu, vecinilor și chiar rudelor; propaganda ateistă și acțiunile împotriva instituțiilor religioase. Pentru a le menține în sfera sa de influență, U.R.S.S. a impus țărilor est-europene, integrarea în structuri aflate sub controlul său, precum *Consiliul de Ajutor Economic Reciproc*, creat în 1949, sau alianța militară *Tratatul de la Varșovia*, fondată în 1955. Din aceste organizații au făcut parte U.R.S.S., Albania, Bulgaria, Cehoslovacia, R.D.G., Polonia, Ungaria și România.

Anumite regimuri comuniste au avut caracteristici specifice, rezultate din condițiile din țara respectivă, tolerate sau admise la ordinul sovieticilor, pentru a se preîntâmpina izbucnirea unor revolte anticomuniste. Astfel, în Polonia nu s-a reușit colectivizarea agriculturii, țăranii păstrându-și pământurile. Regimul nu a putut distruge nici influența Bisericii Catolice, aceasta fiind un sprijin important în rezistența în fața comunismului. În Iugoslavia condusă de Iosip Broz Tito, modelul sovietic a fost abandonat în 1948, trecându-se la *titoism* (autogestiunea întreprinderilor, abandonarea planurilor economice rigide, acordarea dreptului de călătorie și de muncă în Occident), dar pluripartidismul rămânea interzis.

În China, Mao Zedong a impus un model propriu de comunism, *maoismul*, bazat pe reprimarea cu o brutalitate extremă a oricărei opoziții reale sau bănuite și pe controlul total al vieții individuale (momentul de apogeu al acestei politici l-a constituit *revoluția culturală* declanșată în 1966). Acest tip de regim va fi înlocuit cu unul mai puțin opresiv, după 1976, sub conducerea lui Deng Xiaoping, succesorul lui Mao. În *Coreea de Nord*, între 1945 și 1994, dictatorul Kim Ir Sen a impus un puternic cult al personalității sale, fiind venerat ca un zeu. În 1967, în *Albania*, dictatorul Enver Hoxha a interzis activitățile religioase, clericii au fost persecutați, statul fiind proclamat „prima țară ateistă din lume" (*doc. 1, pag. 112*).

1 Revoluția anticomunistă din Ungaria (1956)

Azi, la ora 9 dimineața, Ministerul Afacerilor Externe a trimis Ambasadei noastre o notă verbală prin care face cunoscut că președintele Consiliului de Miniștri, Imre Nagy, în calitatea sa de ministru al afacerilor străine, l-a primit pe Andropov, ambasadorul U.R.S.S. în Ungaria, și i-a cerut retragerea imediată a trupelor sovietice. S-a declarat ambasadorului sovietic că guvernul ungar reziliază imediat Tratatul de la Varșovia și proclamă în același timp neutralitatea Ungariei.

(Notă a Ambasadei Republicii Populare Române la Budapesta, 2 noiembrie 1956)

- Pe baza informațiilor despre regimurile comuniste din acest capitol, expune o părere personală asupra cauzelor fiecărei poziții adoptate de guvernul ungar, menționate în document.
- Imaginează-ți că ești ziarist în 1956. Folosește informațiile din lecție și din documentul alăturat pentru a descrie într-un reportaj situația creată prin izbucnirea revoltei anticomuniste din Ungaria.

Alexander Dubček (conducător al comuniștilor cehoslovaci în 1968)

Leonid Brejnev (secretar general al P.C.U.S., 1964-1982)

- Imaginează-ți că discuți cu fiecare personaj din fotografiile de mai sus. Menționează ce întrebări le-ai pune despre intervenția sovietică în Cehoslovacia, din 1968. Analizând lecția, intuiește ce răspuns ți-ar da fiecare la întrebările tale. Compară întrebările și răspunsurile oferite de tine cu cele ale colegilor tăi.

2 Poziția comuniștilor români față de intervenția sovietică în Cehoslovacia

Se dovedește că sovieticii continuă să fie pe mai departe jandarmul multor popoare, așa cum a fost țarismul rus. Mă declar de acord cu propunerile de apărare făcute de tovarășul Nicolae Ceaușescu, considerând că ne putem aștepta la o brutalitate sovietică și împotriva țării noastre.

(Vasile Patilineț, membru al conducerii Partidului Comunist Român, 1968)

- Studiază documentul și motivează atitudinea lui Ceaușescu și a comuniștilor români față de intervenția sovietică din Cehoslovacia. Explică folosirea de Vasile Patilineț a calificativului de *jandarm* pentru U.R.S.S.

3 Lech Walesa despre importanța sindicatului Solidaritatea

Sindicatul Solidaritatea este un semn că o nouă epocă începe. Povara trecutului ne apasă și ne obligă să căutăm soluții noi. Cu toate că suntem prinși ca într-un clește de acest sistem politic închistat, produs al unei împărțiri anacronice a planetei, în august 1980 am înlăturat o veche interdicție și am proclamat zorii unei noi ere.

- Rezumă într-un enunț ideea centrală a documentului alăturat.

STUDII Regimuri dictatoriale în America de Sud

Juan Perón

Juan Perón (1895-1974) a fost președinte al Argentinei între anii 1946-1955 și 1973-1974. Influențat de ideile fasciste încă din anii '30, când a fost atașat militar al Argentinei în Germania și Italia, Perón a condus în mod dictatorial. Politica sa a fost intitulată peronism, dictatorul susținând că aceasta ar fi fost o a treia cale de dezvoltare, alături de socialism și capitalism. Dar greutățile economice au adus tensiuni politice, armata înlăturându-l de la putere în 1955. Reinstalat la putere în 1973, a murit de bătrânețe un an mai târziu.

Augusto Pinochet

Augusto Pinochet (născut în 1915) a fost general și șef al forțelor armate în 1973, când l-a înlăturat de la putere pe socialistul Salvador Allende printr-o lovitură de stat militară. Numit președinte al Republicii Chile în 1974, Augusto Pinochet a deținut această funcție până în 1990, intitulându-se șef suprem al națiunii. El a instaurat un regim dictatorial, motivat de pericolul de extremă-stânga (comunist) care ar fi planat asupra țării. Pinochet a anulat măsurile de naționalizare adoptate de Salvador Allende în economie, iar orice mișcare de opoziție a fost anihilată.

Axa cronologică

1953-1964	1956	1964-1982	1968	1980	1987
Nikita Hrușciov este secretar general al P.C.U.S.	Se desfășoară revoluția anticomunistă din Ungaria.	Leonid Brejnev conduce partidul și statul sovietic.	Armate ale unor țări comuniste intervin în Cehoslovacia.	Se constituie în Polonia sindicatul liber *Solidaritatea*.	Se desfășoară revolta anticomunistă de la Brașov.

Revolte anticomuniste. Criza regimurilor totalitare de extremă-stânga

Moartea lui Stalin în 1953, abandonarea cultului personalității acestuia, în timpul noului conducător sovietic, Nikita Hrușciov, relativa destindere internă a regimurilor de extremă-stânga, au încurajat speranțele cetățenilor statelor comuniste într-o posibilă ieșire de sub influența Moscovei. O primă revoltă a avut loc în 1953, în Republica Democrată Germană, unde muncitorii au chemat la grevă generală. Revolta a fost înăbușită de armata sovietică. În Ungaria, în 1956, a izbucnit o puternică mișcare anticomunistă, conducătorul Partidului Comunist, Imre Nagy, anunțând renunțarea la monopartidism și ieșirea țării din Pactul de la Varșovia (*doc. 1, pag. 114*). Dar trupele sovietice au reprimat cu duritate revoluția maghiară, Imre Nagy fiind judecat și executat. În 1968, în Cehoslovacia s-a declanșat *Primăvara de la Praga*, revoltă care urmărea instaurarea comunismului *cu față umană*, adică a unui regim reformat. La ordinul conducătorului sovietic Leonid Brejnev, armatele statelor din Pactul de la Varșovia, cu excepția României (Nicolae Ceaușescu respingând intervenția) au intrat în Cehoslovacia, au înăbușit lupta cehilor și slovacilor, conducătorul comunist reformator Alexander Dubcek fiind înlăturat de la putere (*doc. 2, pag. 114*). În 1980, în Polonia, la Gdansk, au izbucnit grevele muncitorilor care cereau condiții mai bune de trai. Polonezii au format primul sindicat independent dintr-un stat comunist, denumit *Solidaritatea* (*doc. 3, pag. 114*), condus de Lech Walesa. Protestele s-au extins, astfel că, în 1981, generalul Wojciech Jaruzelski a instaurat **legea marțială**, a scos în afara legii sindicatul *Solidaritatea* și i-a arestat pe liderii revoltelor. Polonezii însă au continuat lupta anticomunistă.

În România, până în 1962, în munți, au luptat grupuri înarmate care se opuneau comunismului, dar acestea au fost înfrânte de autorități. În 1977, a fost înăbușită greva minerilor din Valea Jiului. Peste un deceniu, muncitorii de la Brașov s-au revoltat împotriva dictaturii lui Ceaușescu, acțiunea lor fiind însă reprimată.

Regimuri extremiste de dreapta

În lumea postbelică au existat și regimuri totalitare de extremă-dreapta, caracterizate prin încălcarea drepturilor și libertăților individuale, cenzurarea presei, înlăturarea opozanților. Unele dintre dictaturi au fost instaurate încă din perioada interbelică și s-au menținut la putere și după război. În *Spania*, regimul franchist (instaurat de generalul Franco în urma războiului civil din 1936–1939) s-a caracterizat prin centralizare și reprimarea oricărei opoziții prin intermediul poliției și armatei. Conform *legii de succesiune* din 1969, urmaș al lui Franco a fost desemnat prințul Juan Carlos, din ramura spaniolă a dinastiei de Bourbon. Acesta a preluat tronul, ca rege, după moartea lui Franco, în 1975. De atunci, Spania a revenit la democrație. În *Portugalia*, Antonio Salazar a instalat o dictatură asemănătoare cu cea mussoliniană. El a organizat un stat corporatist, ce urmărea așa-zisa armonizare a intereselor patronilor și salariaților și în care opoziția a fost anihilată de temuta poliție politică. Unul dintre obiectivele regimului a fost menținerea coloniilor în posesia Portugaliei. Atât Spania franchistă, cât și Portugalia lui Salazar au dezvoltat legături cu statele democratice occidentale.

În perioada postbelică, au existat regimuri dictatoriale și în America de Sud, precum cel al lui Juan Perón, în Argentina, sau cel al generalului Augusto Pinochet, în Chile (*studiu, pag. 114*).

De reținut

- După al doilea război mondial, S.U.A. au constituit un model economic și politic pentru statele occidentale.
- Sub presiunea U.R.S.S., comunismul s-a extins în Europa, începând din 1945.
- Regimurile totalitare postbelice s-au caracterizat prin încălcarea drepturilor omului, cultul personalității, controlul și manipularea populației prin intermediul propagandei oficiale și a poliției politice, sisteme economice rigide, centralizate.

Vocabular

Coabitare: termen utilizat în viața politică din 1986, exprimând faptul că majoritatea parlamentară aparține unui alt partid decât cel al președintelui țării.
Gherilă: război de partizani, purtat de trupe puțin numeroase, specializate în lupte de stradă și în crearea de ambuscade.
Miliție: instituție care a înlocuit poliția în statele comuniste, după modelul sovietic.
Lege marțială: lege care autorizează folosirea forței armate pentru represiunea internă.
Segregație rasială: discriminare a unui grup de oameni pe criteriul rasei.

Teme de lucru

* Realizează un eseu cu tema *Regimurile dictatoriale necomuniste postbelice*.
◆ Compară regimurile de extremă-stânga cu cele de extremă-dreapta din perioada postbelică, stabilind asemănările și deosebirile dintre ele.
◆ Individual sau împreună cu 2-3 colegi, realizează o investigație despre cultul personalității lui Nicolae Ceaușescu, folosind și informații de la membrii familiilor voastre.

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

Citiți cu atenție textul de mai jos, apoi, pe grupe de lucru, răspundeți cerințelor:

Țările Europei de Vest, ca și Statele Unite, sunt democrații liberale. Liberalismul lor politic se bazează pe drepturile fundamentale ale omului; pe multipartidism, pe un echilibru subtil între puterile executivă, legislativă și judecătorească; pe drept și pe lege care, definind dinainte regulile jocului politic și social, ***exclud arbitrariul unui om sau al unui grup de oameni****. În Europa, acest liberalism s-a conturat în secolele XVIII–XIX împotriva monarhiilor absolutiste. A devenit democratic din momentul în care burghezia liberală aflată la putere a abandonat votul cenzitar în favoarea celui universal, practicat deja în America.*

(R. Frank, *despre regimurile democratice*)

- Realizați un tabel în care să înscrieți trăsăturile regimurilor democratice enumerate în document, apoi adăugați pe baza cunoștințelor proprii, cel puțin altele trei. Ierarhizați-le ulterior potrivit propriilor opinii, pe poziția 1 înscriind trăsătura considerată cea mai importantă.
- Precizați regimul politic la care face aluzie fragmentul evidențiat în text și enumerați cel puțin cinci elemente caracteristice acestuia.
- Prezentați în scris importanța votului universal în viața politică. Precizați dacă acest tip de vot este suficient pentru a asigura caracterul democratic al unui regim politic. Argumentați-vă răspunsurile și confruntați-le cu cele exprimate de alte grupe de lucru.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Citește cu atenție textele de mai jos, apoi răspunde cerințelor:

A. *„Să reglementăm situația în Balcani. Armatele voastre se găsesc în România și Bulgaria. (...) În ceea ce privește Marea Britanie și Rusia, ce ați spune despre o predominanță de 90% în România pentru dumneavoastră, de o influență de 90% pentru noi în Grecia și de o egalitate de 50%/50% în Iugoslavia?" Am întins bucata de hârtie* [pe care erau înscrise procentele de influență britanică, respectiv sovietică în Bulgaria, România, Grecia, Iugoslavia, Ungaria] *în fața lui Stalin. Acesta și-a luat creionul albastru, apoi a trasat un semn apăsat de aprobare. Totul a fost rezolvat într-un timp mai scurt decât îmi trebuie pentru a relata faptele.*

(W. Churchill despre acordul cu Stalin privind Europa de Sud-Est, Moscova, octombrie 1944)

B. *Războiul continua, Armata Roșie în România se apropia de un milion, aducând cu ea foamea, jaful și frica. Sub protecția acesteia, comuniștii din țară dau asaltul pentru a pune mâna pe putere. (...) Moscova vrea cu tot dinadinsul un guvern de totală obediență sovietică.*

(Nicolae Baciu, *Agonia României*)

- Prezintă cel puțin două motive care au determinat Marea Britanie să-i propună lui Stalin împărțirea zonelor de influență așa cum sunt prezentate în documentul A.
- Presupunând că ai fi putut participa la Conferința de la Moscova (octombrie 1944) ca reprezentant al unuia dintre statele trecute în zona de influență sovietică, redactează o listă cu argumentele pe care le-ai fi prezentat lui Churchill pentru a-ți exprima opoziția față de decizia respectivă.
- Pornind de la documentele A și B și de la informațiile oferite de capitolele XII și XIII, realizează un scurt eseu cu titlul: *România între anii 1944–1989.*

Autoevaluare

Acum știi...

- Să definești regimurile democratice postbelice.
- Să precizezi trăsăturile regimurilor totalitare comuniste postbelice.
- Să explici împrejurările declanșării revoltelor anticomuniste din Germania, Ungaria, Cehoslovacia.
- Să prezinți formele de rezistență anticomunistă.
- Să caracterizezi regimurile dictatoriale necomuniste din Europa și America de Sud.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Alter, P., *Problema germană și Europa*, București, 2004.
- Constantiniu, F., *O istorie sinceră a poporului român*, București, 1997.
- Le Bretton, J.M., *Europa Centrală și Orientală între 1917 și 1990*, București, 1992.
- Soulet, J.-F., *Istoria comparată a statelor comuniste, din 1945 până în zilele noastre*, Iași, 1998.

Vizionează:

- Filme artistice: *Omul de fier* (despre Polonia anilor '70), regia A. Wajda, 1980; *1984*, regia: Michael Anderson, 1955.

XIV.

Relațiile internaționale postbelice

1. Organizații internaționale
2. Război rece
3. Prăbușirea comunismului în Europa
Evaluare

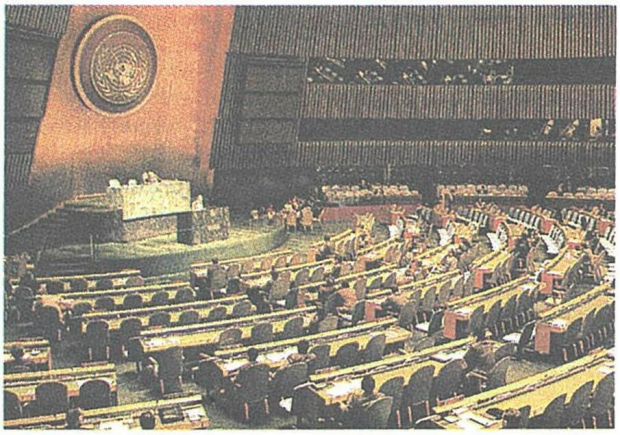

Adunarea Generală a ONU

De la stânga la dreapta: regele Iordaniei, Hussein, premierul israelian Yitzak Rabin, președintele S.U.A., Bill Clinton, liderul O.E.P., Yasser Arafat, și președintele Egiptului, Hosni Mubarak (Washington, 1995)

De la Stettin, la Baltica și până la Trieste, la Adriatica, o cortină de fier a căzut peste Europa. În spatele acestei linii se află capitalele tuturor statelor Europei Orientale (...).

(WINSTON CHURCHILL)

În acest capitol vei învăța:

- cum și când s-au constituit principalele organizații internaționale postbelice;
- ce reprezintă procesul decolonizării și cum s-a manifestat acesta;
- ce este mișcarea de nealiniere;
- cum și de ce a izbucnit războiul rece; care au fost etapele și trăsăturile sale distinctive;
- care au fost condițiile istorice favorizante ale prăbușirii regimurilor comuniste din Europa.

A. Procesul de la Nürnberg și Conferința de pace de la Paris

Procesul de la Nürnberg

La Nürnberg, în orașul în care se țineau marile întruniri ale Partidului Nazist, s-a desfășurat (în 1945–1946) procesul nazismului. Au fost pronunțate, împotriva conducătorilor germani, 12 sentințe capitale și alte condamnări la închisoare.

La sfârșitul celui de-al doilea război mondial, Germania a pierdut anumite teritorii, fiind obligată să primească 12 milioane de refugiați germani din Europa. În urma Conferinței de la Paris, în februarie 1947 s-au încheiat tratate de pace între statele Națiunilor Unite și Italia, Ungaria, Bulgaria, Finlanda, România. U.R.S.S. a obținut teritoriile poloneze cucerite în 1939 (în schimbul cărora, Polonia a primit teritorii germane: o parte a Prusiei Orientale, Pomerania, Silezia), Ucraina subcarpatică, Basarabia și Bucovina de Nord. Ungaria a revenit la frontierele sale din 1920, ca și Bulgaria (cu excepția Cadrilaterului), Italia și-a pierdut coloniile (Eritreea, Somalia italiană, Libia), trecute sub autoritatea Consiliului de Tutelă al O.N.U.

B. Decolonizarea

Unul dintre procesele dominante ale deceniilor postbelice a fost decolonizarea (desființarea imperiilor coloniale). Au contribuit la aceasta sprijinul acordat de colonii efortului de război al metropolelor (Anglia, Franța), ca și constituirea unei burghezii naționaliste locale, care a condus mișcarea de eliberare. Fostele colonii și-au obținut independența pe două căi: în urma negocierilor cu metropola sau pe calea armelor. Astfel, de pildă, India a devenit independentă față de Marea Britanie în 1947, iar Indochina (în anii 1945–1954) și Algeria (1954–1962) au luptat împotriva Franței, eliberându-se, urmate de Maroc, Tunisia, Libia. Olanda a recunoscut independența Indoneziei după războiul din 1949. Africa de la sud de Sahara s-a eliberat între 1957–1968, formându-se aici 33 de noi state. Anul 1960 a fost declarat de ONU „anul Africii". Portugalia a fost nevoită să accepte independența coloniilor sale africane după războaiele din Guineea, Mozambic și Angola (1974–1975). După decolonizare, unele state noi s-au confruntat cu probleme grave: sărăcie, corupție, regimuri dictatoriale, războaie civile.

Conducători ai luptei pentru independență

Jawaharlal Nehru (India)

Mahatma Gandhi (India)

Principalele componente ale O.N.U.

1 **Carta O.N.U. (1945)**

Art. 22.1. Consiliul de Securitate se compune din 11 membri. China, Franța, U.R.S.S., Marea Britanie și S.U.A. sunt membri permanenți. Alți șase membri ai organizației sunt aleși, ca membri nepermanenți, de Adunarea Generală, care ține cont în primul rând de contribuția membrilor organizației la menținerea păcii și securității internaționale.

- Precizează motivele pentru care cele cinci state amintite în documentul de mai sus au primit în 1945 dreptul de a fi membri permanenți ai Consiliului de Securitate.

C. Mișcarea de nealiniere

În 1955 s-a desfășurat Conferința de la Bandung, la care au participat 29 de state din Asia și Africa. Aici s-a pus problema neutralității acestor țări față de blocurile politico-militare ale vremii. A apărut astfel *mișcarea de nealiniere*, a cărei primă conferință s-a desfășurat la Belgrad, în 1961. Inițiativa acestei mișcări a revenit conducătorilor Indiei (J. Nehru), Iugoslaviei (J.B. Tito), Egiptului (G.A. Nasser) și Ghanei (K. N'Krumah). Majoritatea statelor participante proveneau din rândul țărilor lumii a treia (sau în curs de dezvoltare).

1945 Crearea O.N.U.
1945–1946 Procesul de la Nürnberg.
1946–1947 Conferința de pace de la Paris.
1955 Conferința de la Bandung.
1960 Anul Africii.

XIV. RELAȚIILE INTERNAȚIONALE POSTBELICE

Perioada postbelică se caracterizează în planul relațiilor internaționale prin evoluții complexe, determinate în principal de afirmarea celor două „superputeri" – S.U.A. și U.R.S.S. – fapt ce a dus, pentru câteva decenii, la o adevărată polarizare a lumii în două sisteme politice rivale: cel capitalist, democratic, dominat de S.U.A., și cel comunist, controlat de U.R.S.S. Totodată, s-au constituit organizații menite a apăra securitatea globală (ca, de pildă, Organizația Națiunilor Unite) sau a promova interesele statelor în plan regional, au apărut țări noi pe harta lumii, au avut loc conflicte (în Coreea, Orientul Apropiat, Vietnam, Afganistan) care însă nu au amenințat pacea mondială.

1. Organizații internaționale

Organizația Națiunilor Unite

Încă din timpul celui de-al doilea război mondial, președintele S.U.A., Roosevelt, își exprima intenția de a transforma alianța Națiunilor Unite într-o organizație mondială eficientă, care să garanteze pacea și drepturile individuale ale oamenilor. Având la bază Carta Atlanticului (1941), întemeierea organizației a fost discutată la conferințele de la Dumbarton Oaks (septembrie-octombrie 1944) și Ialta (februarie 1945). Între 25 aprilie și 26 iunie 1945, la San Francisco s-a desfășurat conferința de constituire a Organizației Națiunilor Unite (O.N.U.), principalele instituții ale acesteia stabilindu-se la New York în 1946. Carta O.N.U., semnată în 1945 de 51 de state, precizează principiile de bază ale organizației: egalitatea statelor membre; reglementarea pașnică a conflictelor; securitatea colectivă; respectul suveranității naționale a statelor.

Instituțiile centrale ale O.N.U. sunt:

- Adunarea Generală (asemănătoare unui Parlament mondial) formată din delegați ai statelor membre; poate adresa recomandări, aprobate cu o majoritate de 2/3 din voturi;
- Consiliul de Securitate, instituția care deține puterea de decizie (format din cinci state membre permanente cu drept de veto și inițial șase, apoi zece state membre nepermanente); se exprimă prin rezoluții, care nu pot intra în vigoare decât dacă sunt votate de toți cei cinci membri permanenți și, spre deosebire de Societatea Națiunilor din perioada interbelică, poate uza de forța armată pentru a menține pacea mondială (cu ajutorul trupelor O.N.U. – „căștile albastre", implicate în Cipru, Orientul Apropiat și Mijlociu, Haiti, fosta Iugoslavie, Somalia) (*doc. 1, pag. 118*);
- Secretariatul General; primul titular al funcției de Secretar General O.N.U. a fost Trygve Lie (din 1946); astăzi, funcția este ocupată de Kofi Annan;
- Consiliul Economic și Social;
- Consiliul de Tutelă, care a primit în administrare fostele teritorii sub mandatul Societății Națiunilor, până la obținerea independenței acestora;
- Curtea Internațională de Justiție de la Haga.

O.N.U. dispune și de o serie de organizații specializate: Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială (ca instituții financiare); F.A.O. (Fondul Națiunilor Unite pentru Alimentație și Dezvoltare, cu sediul la Geneva); O.M.S. (Organizația Mondială a Sănătății, cu sediul la Geneva); O.I.M. (Organizația Internațională a Muncii, cu sediul la Geneva); UNESCO (Organizația Mondială pentru Educație, Știință și Cultură, cu sediul la Paris); UNICEF (Organizația pentru ocrotirea copiilor, cu sediul la New York).

O.N.U. a acordat o atenție deosebită definirii și respectării drepturilor omului. În acest sens, au fost adoptate documente ca: *Declarația universală a drepturilor omului* (1948), sau *Declarația privind drepturile copilului* (1959).

Organizații regionale

Forme de solidaritate specifice anumitor cadre geografice ori istorice, organizațiile regionale suplinesc adeseori lacunele cooperării la scară mondială. Ele cuprind și state apărute după 1945, în urma destrămării imperiilor coloniale (*studiile B, C, pag. 118*). Printre cele mai cunoscute se numără:

- Liga Arabă (1945);
- Organizația Statelor Americane (1948), care cuprinde toate statele americane, cu excepția Cubei;
- Organizația Unității Africane (1963), devenită Uniunea Africană în anul 2002, ce reunește toate statele Africii, cu excepția Marocului.

În Europa, în 1948 a luat ființă Uniunea Europei Occidentale, iar în 1949 s-a format Consiliul Europei, organism politic cu sediul la Strasbourg. În 1957, pe aceste baze, prin tratatul de la Roma, s-a constituit Comunitatea Economică Europeană (C.E.E.). Tratatul de la Maastricht (1992) deschide procesul reunirii Europei, prin instituirea Uniunii Europene.

A. Zidul Berlinului

Căderea zidului Berlinului

În 1945, Berlinul a fost împărțit (ca și întreaga Germanie), în patru zone de ocupație: sovietică, britanică, americană, franceză. Stalin dorea ocuparea de către sovietici a întregului oraș, care se afla în Germania controlată de armata sa, regiune în care urmărea constituirea unui stat comunist. În 1948, a recurs la o măsură de forță: blocada Berlinului, ale cărui căi de comunicație terestră au fost închise. Dar populația orașului a fost ajutată de americani, francezi și englezi pe calea aerului, blocada fiind ridicată la 9 mai 1949. Capitala statului comunist german a fost fixată în Berlinul de Est. Pentru a împiedica trecerea locuitorilor din estul orașului în partea de vest a acestuia (capitalistă), la 13 august 1961 a început ridicarea Zidului Berlinului. Circulația liberă între cele două părți ale orașului era interzisă. După prăbușirea comunismului, dărâmarea zidului a constituit simbolul încheierii perioadei de dictatură în Europa de Răsărit.

- Imaginează-ți o convorbire, în anul 1962, cu un locuitor din Berlinul de Est, care ar avea rude în Berlinul de Vest. Care crezi că ar fi sentimentele acestuia față de evenimentele petrecute în orașul său începând din anul 1945?

B. Conflictul din Orientul Apropiat și Mijlociu

Statul Israel nu a fost recunoscut de țările arabe, ceea ce a declanșat un lung conflict în Orientul Apropiat. În 1956, în timpul crizei Canalului de Suez, Israelul a ocupat Peninsula Sinai (teritoriu stăpânit de Egipt). În 1967, în urma „războiului de șase zile", Israelul învinge Egiptul, Siria și Iordania, păstrând Sinaiul. În 1973, Egiptul și Siria atacă din nou, declanșând „războiul de Yom Kippur" (sau „din octombrie"), câștigat tot de Israel. Acesta a fost recunoscut de Egipt în 1979. Palestinienii din Israel, reprezentați în principal de Organizația pentru Eliberarea Palestinei, întemeiată în 1964 și condusă până în 2004 de Yasser Arafat, au luptat (utilizând adeseori mijloace teroriste) pentru crearea unui stat propriu. Bazele acestuia au fost puse prin instituirea Autorității Naționale Palestiniene în 1994 în Gaza și Cisiordania și prin recunoașterea de către Israel a dreptului la existență al acestui stat (1995).

- Pe baza cunoștințelor de geografie, trasează o hartă albă a Orientului Apropiat și Mijlociu, pe care să înscrii regiunile și statele implicate în conflictele postbelice din zonă.

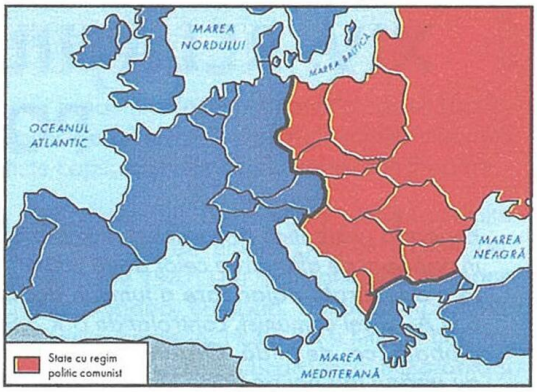

Europa divizată

Documente privind declanșarea războiului rece

1 *Nu trebuie uitat că germanii au invadat U.R.S.S. prin Finlanda, Polonia, România, Bulgaria și Ungaria. Acest fapt a fost posibil pentru că în fruntea țărilor respective se aflau guverne ostile Uniunii Sovietice. (...) Ce-i de mirare, așadar, că U.R.S.S., îngrijorată în privința securității sale viitoare, caută să existe în aceste țări guverne care să-i fie prietene? Cum pot fi considerate expansioniste asemenea dorințe pașnice?*

(Stalin, 1946)

2 *Am declarat că fiecare națiune se găsește în fața unei alegeri decisive între două moduri de viață opuse. Unul dintre acestea se bazează pe voința majorității și este caracterizat de instituții libere, guvern reprezentativ, alegeri libere, garanții ce asigură libertatea individuală, libertatea cuvântului și religiei precum și absența oricărei opresiuni politice. Celălalt se bazează pe voința unei minorități impuse cu forța majorității. El se sprijină pe teroare și opresiune, pe controlul presei și al radioului, pe alegeri trucate și pe suprimarea libertății personale.*

(Doctrina Truman, 1947)

- Exprimă-ți părerea în legătură cu adevăratele intenții ale lui Stalin față de statele vecine U.R.S.S. Argumentează-ți aprecierea cu elemente concrete din documentul 1.
- Precizează cel puțin trei caracteristici ale regimului politic democratic, respectiv ale regimului comunist, cuprinse în discursul lui Truman.

axa cronologică

1946	1947	1961	1962	1975
Discursul lui W. Churchill la Fulton (S.U.A.).	Doctrina Truman.	Ridicarea Zidului Berlinului.	Criza rachetelor din Cuba.	Conferința europeană de la Helsinki.

2. Războiul rece

Perioada 1946-1962

Neîncrederea și suspiciunile reciproce dintre cei doi mari aliați – S.U.A. și U.R.S.S., s-au manifestat în mod evident din 1945. „Războiul rece" avea să opună două sisteme, unul liberal și capitalist, dominat de S.U.A., și altul comunist, prosovietic, antrenate într-o competiție acerbă, pe plan politic, militar, economic, ideologic, fără a se transforma însă într-un conflict armat direct. Primul moment care a marcat împărțirea lumii în cele două mari zone de influență (americană și sovietică) a fost discursul rostit de W. Churchill la Fulton (Missouri, S.U.A.), în 1946, în care a utilizat termenul de „cortină de fier" pentru a desemna divizarea Europei ca urmare a instaurării controlului sovietic în centrul și estul Europei (*harta, pag. 120*). Deținerea de către statul american a armei nucleare a accelerat cursa înarmărilor, aceasta devenind una dintre principalele caracteristici ale războiului rece. Administrația americană a aplicat așa-numita *Containement policy,* de „stăvilire" a extinderii comunismului, dublată de lansarea Planului Marshall prin care erau ajutate economic democrațiile occidentale distruse de război, precum și de doctrina Truman (1947), ce avea în vedere apărarea intereselor americane în Mediterana orientală (Grecia și Turcia) și Iran în fața eventualei extinderi a influenței sovietice (*doc. 1, 2, pag. 120*). În Europa, prima criză gravă a războiului rece a fost „blocada Berlinului", instituită de Stalin în 1948. Un an mai târziu, Germania era împărțită în două state – cel comunist (R.D.G., partea de răsărit) și cel capitalist, democratic (R.F.G., partea apuseană) (*studiul A, pag. 120*).

S-au constituit două alianțe politico-militare rivale. În 1949 s-a constituit Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (N.A.T.O.) formată din S.U.A., Marea Britanie, Belgia, Olanda, Luxemburg, Italia, Franța, Norvegia, Islanda, Danemarca, Canada, Turcia, Grecia (ultimele două din 1952), R.F.G. (din 1955), Spania (din 1982). Pactul (sau Tratatul) de la Varșovia, cuprinzând statele europene comuniste, a fost fondat în 1955. În 1950 a izbucnit o nouă criză: războiul din Coreea (1950–1953). Coreea de Nord, comunistă (susținută de China și U.R.S.S.), a atacat Coreea de Sud, care a primit sprijin din partea forțelor americane aflate sub mandat O.N.U. Războiul s-a încheiat prin armistițiul de la Panmunjon, care consacra existența a două state coreene (unul comunist, în nord, altul capitalist, în sud).

În 1956, naționalizarea de către statul egiptean, condus de Gamal Abder Nasser, a Canalului Suez, a determinat reacția militară a Angliei, Franței și Israelului, pericolul declanșării unui război în Mediterana fiind aplanat prin intervenția americano-sovietică. Conflictul din Orientul Apropiat și Mijlociu afectează și astăzi statele din zonă (*studiul B, pag. 120*).

Cea mai gravă criză a războiului rece a izbucnit în 1962, prin amplasarea unor rachete sovietice, care amenințau direct teritoriul american, în Cuba (stat comunist din anul 1961). Momentul a fost depășit prin negocieri între președintele american J.F. Kennedy și conducătorul U.R.S.S., Nikita Hruşciov, sovieticii acceptând să-și retragă rachetele din Cuba în schimbul neintervenției S.U.A. împotriva regimului lui Fidel Castro.

Perioada 1962–1989

După 1962, relațiile internaționale s-au caracterizat printr-o relativă destindere între cele două sisteme politice rivale și așa-numita „coexistență pașnică". În plan militar, ambele superputeri se aflau deja într-un echilibru de forțe, astfel încât negocierile dintre acestea s-au purtat îndeosebi în jurul controlului nivelului de înarmare și a renunțării la anumite tipuri de arme (interzicerea experiențelor nucleare, a proliferării armelor atomice, limitarea armamentului strategic). Astfel, de pildă, între S.U.A. și U.R.S.S. s-au semnat în 1972, apoi în 1979, acordurile S.A.L.T. 1 și, respectiv, S.A.L.T. 2 privind controlul armamentului strategic. Momentul de apogeu al destinderii l-a constituit Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa (C.S.C.E.), desfășurată la Helsinki în 1975, al cărui acord final a fost semnat de 35 de state. Acesta insista asupra respectării drepturilor omului, a egalității între state, a suveranității și integrității acestora. Conferința a fost urmată de alte întruniri asemănătoare la Belgrad (1977), Madrid (1981–1983), Viena (1988). Pe această bază s-a constituit în 1995 Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (O.S.C.E.), care există și astăzi.

Perioada destinderii nu a fost lipsită de conflicte militare. În Vietnam, după înfrângerea Franței, în 1954, s-au format, prin acordul de la Geneva (1954), două state. Vietnamul de Nord (stat comunist condus de Ho Şi Min, sprijinit de U.R.S.S.) a atacat în 1962 partea de sud, în ajutorul căreia a intervenit armata americană. Cu toate acestea, în 1975, Vietnamul de Sud a fost integrat Vietnamului de Nord. U.R.S.S. s-a confruntat, la rândul său, cu un război greu: invadând Afganistanul în 1979, armata sovietică a întâmpinat o rezistență dârză din partea forțelor locale (*mujahedinii*, susținuți de S.U.A. și de Pakistan), fiind nevoită să se retragă în 1988–1989. Anii '80 însă au adus o nouă dezlănțuire a cursei înarmărilor, marcată prin instalarea de rachete sovietice în R.D.G., Polonia și Cehoslovacia și a unor arme asemănătoare, americane, în Italia și R.F.G. Negocierile sovieto-americane (precum cele de la Reykjavik, în 1986, sau Malta, în 1989) și noul climat instaurat între cele două state rivale după venirea la putere, în U.R.S.S., a lui Mihail Gorbaciov, au contribuit la reglementarea relațiilor reciproce. După căderea comunismului în Europa și desființarea Pactului de la Varșovia (1991), la nivel mondial s-a menținut o singură alianță militară – N.A.T.O.

M. Gorbaciov, ultimul președinte al U.R.S.S.

B. Elțin, primul președinte al Rusiei postcomuniste

E. Șevarnadze, ministru de externe al U.R.S.S. în 1989

A. Destrămarea U.R.S.S. – principalele momente

1988: Mihail Gorbaciov anunță renunțarea la doctrina Brejnev, potrivit căreia U.R.S.S. avea dreptul să intervină împotriva eventualelor amenințări la adresa regimului comunist din statele aflate sub dominație sovietică.

1990: **februarie** – manifestație de masă la Moscova împotriva comunismului; **mai** – Boris Elțin este ales președinte al Federației Ruse.

1991: **mai** – unele republici sovietice propun constituirea unei noi uniuni; **august** – tentativă eșuată de lovitură de stat împotriva lui Gorbaciov; **decembrie** – demisia lui Gorbaciov din postul de președinte al U.R.S.S.. Acest stat își încetează existența. Rusia, Ucraina și Belarus constituie Comunitatea Statelor Independente (C.S.I.).

B. România. Revoluția însângerată

La 16 decembrie 1989 au început demonstrațiile de protest de la Timișoara (declanșate inițial de intenția Securității de a-l evacua din locuința sa pe pastorul Laszlo Tökes). Până la 20 decembrie, manifestațiile au fost reprimate cu violență de organele de ordine aflate în slujba regimului comunist, fără a putea fi oprite. La 21 decembrie 1989, Nicolae Ceaușescu, revenit dintr-o vizită în Iran, convoacă un miting la București, sperând să demonstreze susținerea de care se bucura regimul său. Demonstrația se transformă în manifestație anticomunistă iar în noaptea de 21-22 decembrie 1989 în București se desfășoară lupte de stradă între manifestanți și forțele de ordine. După tentativa de a convoca un nou miting, la 22 decembrie 1989, Nicolae Ceaușescu, lipsit de sprijin intern, fuge împreună cu soția sa, Elena Ceaușescu, cu un elicopter, spre Târgoviște. Soții Ceaușescu sunt prinși, judecați și executați la 25 decembrie 1989.

Imagine din timpul revoluției române din 1989

◆ Redactează un eseu cu titlul: *Asemănări și deosebiri între revoluțiile anticomuniste europene din anul 1989.*

1 André Fontaine despre revoluția din Cehoslovacia (1989)

După câteva zile de demonstrații pașnice, cetățenii i-au înlăturat pe complicii ocupației sovietice. L-au sărbătorit pe Alexander Dubcek, nefericitul erou al „Primăverii de la Praga", și l-au adus la putere pe dramaturgul Vaclav Havel, care fusese condamnat, la începutul anului 1989, la nouă luni de închisoare pentru faptul de a fi depus flori la mormântul lui Jan Palach, tânărul care s-a autoincendiat în 1969 pentru a protesta față de intervenția sovietică.

2 Proclamația de la Timișoara (1990)

În 20 decembrie, Timișoara a intrat definitiv în stăpânirea populației, transformându-se într-un oraș liber în marea închisoare care devenise în acele zile România. (...) În aceeași zi, armata a fraternizat cu demonstranții, hotărând să apere împreună cu ei victoria obținută. În 21 decembrie, în Piața Operei, peste o sută de mii de glasuri scandau: Suntem gata să murim!

3 François Mitterand, președinte al Franței în 1989, despre prăbușirea comunismului

În opinia mea, revoluția începută la Moscova, grație lui Mihail Gorbaciov, care a liberalizat sistemul, va face turul Europei de Est și se va întoarce tot la Moscova.

◆ Precizează cel puțin un motiv pentru care, la Timișoara, armata a fraternizat cu demonstranții.

◆ Exprimă-ți părerea în legătură cu justețea opiniei lui François Mitterand. Argumentează-ți aprecierea cu informații concrete desprinse din lecție și din studii.

Axa cronologică

1989, aprilie – Acordul privind revenirea la pluralismul politic în Polonia.

1989, iunie – „Solidaritatea" câștigă alegerile în Polonia.

1989, octombrie – Desființarea regimului comunist în Ungaria.

1989, noiembrie – Căderea Zidului Berlinului. Bulgaria – reforme anticomuniste.

1989, decembrie – Prăbușirea comunismului în România.

3. Prăbușirea comunismului în Europa

Criza regimului politic comunist s-a accentuat îndeosebi în plan economic în cursul anilor '80. Politica de restructurare economică (*perestroika*) și de liberalizare internă (*glasnost*), promovată din 1985 de conducătorul U.R.S.S., Mihail Gorbaciov, a încurajat popoarele Europei Centrale și de Est să-și afirme hotărârea de a înlătura un sistem politic opresiv, expresie a dominației sovietice postbelice.

În **Polonia**, regimul politic al generalului Jaruzelski acceptă în 1988 dialogul cu forțele de opoziție reprezentate, în principal, de sindicatul „Solidaritatea", din Gdansk. În iunie 1989, „Solidaritatea" triumfă în alegerile parlamentare, un prim-ministru anticomunist, Tadeus Mazowiecki, ajungând în fruntea guvernului polonez. În decembrie 1989, Lech Walesa este ales președinte al republicii.

În **Cehoslovacia**, în urma „revoluției de catifea" (noiembrie-decembrie 1989), președintele comunist Gustav Husak demisionează, instituindu-se regimul politic democratic. Președinte devine scriitorul Vaclav Havel. În urma desființării regimului comunist, Cehia și Slovacia se despart (*doc. 1, pag. 22*).

Ungaria renunță la caracterul comunist al statului la 23 octombrie 1989, ziua comemorării revoluției din 1956. În martie-aprilie 1990, alegerile legislative sunt câștigate de o coaliție de centru-dreapta.

Republica Democrată Germană se desparte de comunism tot la finalul anului 1989. La 9 noiembrie 1989, zidul Berlinului este desființat. Președintele comunist, Erich Honecker este nevoit să abandoneze puterea. În martie 1990 se organizează în această țară primele alegeri libere. Sub conducerea cancelarului vest-german Helmuth Kohl, unificarea celor două state germane se realizează în urma unor etape succesive, desăvârșindu-se la 3 octombrie 1990.

În noiembrie 1989, **Bulgaria** devine, la rândul ei, un stat democratic. Ultimul conducător comunist, Todor Jivkov, este demis și arestat pentru corupție. În 1992, liderul opoziției anticomuniste, Jelio Jelev, este ales președinte.

România s-a eliberat de comunism după o revoluție violentă, desfășurată în decembrie 1989. Nicolae Ceaușescu este înlăturat de la putere, statul român intrând apoi într-un proces de democratizare (*studiul B, doc. 2, pag. 122*).

Uniunea Sovietică se destramă în 1991, după puciul nereușit împotriva lui Mihail Gorbaciov. Semnele încheierii perioadei sale comuniste începuseră deja din 1988. Republicile baltice (Estonia, Letonia, Lituania), anexate de U.R.S.S. în 1940, se declară independente, fiind recunoscute ca atare la 6 septembrie 1991. Basarabia (Republica Moldova), Bielorusia și Ucraina (țară în care, la 21 ianuarie 1990, se organizase un lanț uman lung de 500 km pentru a marca aniversarea independenței proclamate în 1918) se desprind și ele în urma unor referendumuri, în 1991 (*studiul A, doc. 3, pag. 122*). Noile republici desprinse din U.R.S.S. au devenit membre O.N.U.

Iugoslavia a cunoscut tensiuni deosebite, aici procesul democratizării fiind umbrit de grave probleme interetnice și de războaiele cauzate de desprinderea republicilor Croația, Slovenia, Bosnia-Herțegovina, Macedonia.

După 1989, majoritatea fostelor state comuniste au trecut, în mare, prin aceleași procese: liberalizarea economiei și adaptarea acesteia la regulile pieței, revenirea la pluralismul politic, edificarea statului de drept, afirmarea drepturilor cetățenești, integrarea în structurile europene și euroatlantice, respectiv în Uniunea Europeană și în N.A.T.O.

De reținut

- Organizația Națiunilor Unite, constituită în 1945, a înlocuit Societatea Națiunilor, rolul ei fiind acela de a asigura pacea și securitatea în lume.
- Relațiile internaționale postbelice au fost marcate până în 1989 de rivalitatea dintre S.U.A. și U.R.S.S. pentru dominația mondială.
- Războiul rece a luat cu adevărat sfârșit în urma prăbușirii comunismului în Europa și a desființării Pactului de la Varșovia (1991).

Vocabular

Coexistență pașnică: expresie utilizată de Hrusciov în 1956, care arată că este necesar ca regimul comunist și cel capitalist să trăiască în pace, dar în competiție.

Lumea a treia: expresie aparținând lui Alfred Sauvy, specialist în demografie (1952), care face referire la statele subdezvoltate, diferite atât de cele capitaliste cât și de cele comuniste.

Superputeri: termen care evidențiază influența mult mai mare asupra lumii pe care au avut-o după 1945 S.U.A. și U.R.S.S. comparativ cu cea a statelor europene anterior anului 1939.

Teme de lucru

* Presupunând că te-ai putea adresa Consiliului de Securitate, realizează o listă a problemelor prioritare ale lumii de azi pe care le-ai supune dezbaterii și a soluțiilor pe care le-ai propune, având în vedere domeniile de competență ale acestei instituții.
- Pe grupe de lucru, culegeți mărturii (interviuri, fotografii, obiecte semnificative) de la persoane care au participat la evenimentele petrecute în 1989 în România și realizați afișe sau o expoziție cu tema: *1989, o istorie trăită.*

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

1. Ordonează cronologic următoarele evenimente: a) încheierea războiului din Vietnam; b) războiul din Coreea; c) unificarea postbelică a Germaniei; d) conferința de la San Francisco; e) doctrina Truman.
2. Notează asocierile corecte dintre fiecare literă de pe coloana A și cifra corespunzătoare de pe coloana B.
   - **A.** a) Vaclav Havel;
     b) Fidel Castro;
     c) Winston Churchill;
     d) Mihail Gorbaciov;
     e) George Marshall.
   - **B.** 1) Criza rachetelor din Cuba;
     2) Războiul rece;
     3) Războiul din Afganistan;
     4) Reconstrucția postbelică a Europei occidentale;
     5) Cehoslovacia.
3. Citiți cu atenție textul următor, apoi, pe grupe de lucru, răspundeți cerințelor:

   Unitate nu înseamnă a fi identic sau uniform – *declara Mihail Gorbaciov pe 2 noiembrie 1987. Socialismul nu a avut și nu poate avea modele cu care toate țările socialiste să se compare (...). Neintervenția fiind astfel recunoscută drept principiu director al relațiilor intersocialiste (...) atunci când Eduard Șevarnadze afirma la 23 octombrie 1989 în fața Sovietului Suprem, absoluta libertate a popoarelor est-europene (...) el dădea de fapt semnalul desprinderii fostelor state-satelite.*

   (A. de Tinguy, despre căderea comunismului)

   - Rezumați într-un singur enunț conținutul documentului de mai sus.
   - Explicați mesajul transmis statelor comuniste de cuvintele lui M. Gorbaciov, evidențiate în document.
   - Realizați câte un reportaj despre evenimentele anului 1989, prezentate din punctul de vedere al unui occidental, al unui polonez, al unui ceh, al unui român și al unui rus.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

1. Precizează: a) numele a trei conducători ai U.R.S.S. în perioada postbelică; b) trei organisme care fac parte din O.N.U.; c) trei caracteristici ale relațiilor internaționale în timpul războiului rece; d) trei urmări ale prăbușirii regimului comunist în Europa.
2. Citește cu atenție textul următor, apoi răspunde cerințelor:

   O consecință esențială a tratatului era permanentizarea noțiunii de descurajare prin teroare reciprocă: abandonând rachetele defensive, fiecare dintre părți oferea practic populația și teritoriul său drept ostatic al unui eventual atac cu rachete strategice. Ambele părți aveau deci un interes vital în a împiedica un război care nu putea fi decât reciproc distrugător. Acordul asupra rachetelor strategice a marcat primul pas către controlul armamentelor în era termonucleară.

   (Richard Nixon, 1972)

   - Precizează anul și scopul principal al utilizării pentru prima dată a bombei atomice.
   - Numește două state care au încheiat tratatul la care documentul de mai sus face referire și principalul obiectiv urmărit de acestea.
   - Prezintă etapele procesului de dezarmare și control al armamentului din perioada postbelică.
3. Redactează un eseu cu titlul: *Europa și Statele Unite ale Americii în timpul războiului rece*, având în vedere: etapele războiului rece; relațiile transatlantice; divizarea Europei; tendințe europene la sfârșitul războiului rece.

Autoevaluare

Acum știi...

- Să prezinți formarea O.N.U. și instituțiile sale componente.
- Să definești și să caracterizezi etapele războiului rece.
- Să explici consecințele războiului rece.
- Să descrii evenimentele anului 1989 din Europa și urmările acestora.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- * * * – *Balcanii și ieșirea din trecut*, București, 1999.
- Tismăneanu, Vl., *Reinventarea politicului. Europa Răsăriteană, de la Stalin la Havel*, Iași, 1997.

Vizionează:

- Filmele artistice: *Al treilea om*, regia C. Reed, 1948; *Gandhi*, regia R. Attenbourough, 1982.

Pagini Web (Internet):

- www.historychannel.com; www.cnn.com/specials/cold.war

XV.
Lumea postbelică

1. Reconstrucția economică postbelică
2. Dezvoltarea societății civile în lumea contemporană
3. Revoluția tehnico-științifică
- *Evaluare*

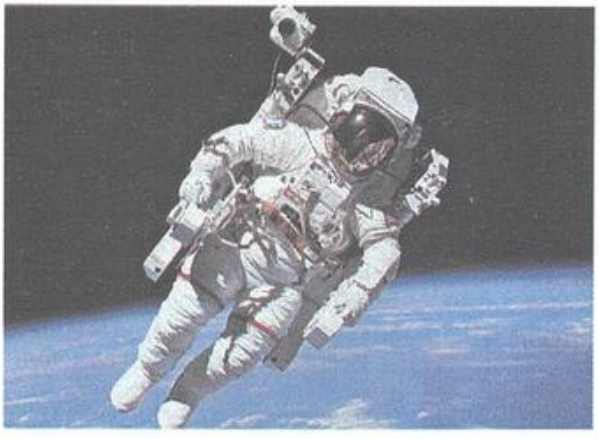

Cucerirea spațiului cosmic

Construcția Eurotunelului de sub Canalul Mânecii

După război, lumea a cunoscut o creștere spectaculoasă de trei decenii, fără precedent ca durată, care și-a arătat roadele în anii '60, adevărată vârstă de aur a prosperității. Dar ea a fost inegală, căci între lumea capitalistă, cea comunistă și Lumea a treia condițiile sunt radical diferite.

(F. DEMIER)

În acest capitol vei învăța:

- care au fost premisele reconstrucției economice postbelice;
- cum a început și care au fost principalele etape ale procesului de unificare a Europei;
- ce reprezintă societatea civilă și cum se manifestă aceasta;
- care sunt principalele domenii ale revoluției tehnico-științifice postbelice.

Frankfurt: vechi și nou într-un oraș german

A. Planul Marshall

Pentru a ajuta statele europene să se refacă după război și pentru a le feri de influența propagandei comuniste, S.U.A. a oferit tuturor țărilor europene un ajutor financiar, numit *Planul Marshall* (după numele generalului care l-a conceput în 1947). Planul a fost acceptat de 16 state europene, printre care Franța, Marea Britanie, Italia, Grecia sau Republica Federală Germania. Ele au primit, în total, 13 miliarde de dolari.

- Precizează cauzele și consecințele acceptării, respectiv a neacceptării, de unele state europene, a *Planului Marshall*.
- Pornind și de la lecția privind războiul rece (capitolul XIV), explică motivele respingerii de U.R.S.S. a planului Marshall.
- Exprimă-ți opinia cu privire la afirmațiile lui Andrei Jdanov. Sunt acestea conforme cu realitatea istorică a primilor ani postbelici? Argumentează!

1 Doctrina Jdanov (1947)

Atât doctrina Truman, cât și planul Marshall fac parte dintr-un proiect american care urmărește aservirea Europei. S.U.A. au lansat un atac împotriva principiului potrivit căruia fiecare națiune își va hotărî singură soarta. U.R.S.S., în schimb, apără cu hotărâre principiul egalității statelor și al independenței acestora. U.R.S.S. va face tot ce este posibil pentru a zădărnici planul Marshall.

Exploatare petroliferă

2 Criza petrolului

Creșterea de patru ori a prețului petrolului în 1973 a determinat scăderea drastică a economiilor țărilor industrializate, inflația s-a triplat și șomajul s-a dublat. Al doilea șoc s-a petrecut în 1979, (...) când cheltuielile petroliere au dus la dereglarea sistemului monetar internațional.

(Raportul Mac Cracken despre crizele din 1973 și 1979)

- Amintește-ți modul de manifestare a marii crize economice din perioada 1929–1933 și stabilește asemănările și deosebirile dintre aceasta și cele descrise în documentul 2.

3 Tratatul de la Roma (1957)

Art. 2. Comunitatea are ca misiune, prin crearea unei piețe comune și prin apropierea progresivă a politicilor economice ale statelor membre, să promoveze o dezvoltare armonioasă a activităților economice în ansamblul Comunității, o expansiune continuă și echitabilă, o stabilitate crescută, o dezvoltare accelerată a nivelului de viață și a relațiilor mai strânse între statele membre.

4 Tratatul de la Maastricht (1992)

Art. B. Uniunea Europeană își propune următoarele obiective: să promoveze progresul (...) prin crearea unei zone fără frontiere interne, prin întărirea coeziunii economice și sociale și prin stabilirea unei uniuni economice și monetare, inclusiv prin monedă unică; să-și afirme identitatea proprie pe arena internațională; (...) să întărească protejarea drepturilor și intereselor cetățenilor din statele membre prin introducerea cetățeniei europene.

- Stabilește asemănările și deosebirile dintre prevederile tratatelor de la Roma și Maastricht redate mai sus.

B. Instituțiile Uniunii Europene (U.E.)

Consiliul European: organism care definește direcțiile generale de acțiune politică, adoptate în întâlniri ale șefilor statelor membre. **Consiliul Miniștrilor:** principalul organism de luare a deciziilor, care coordonează politicile economice generale ale U.E. **Comisia Europeană:** organismul executiv al U.E., având sediul la Bruxelles; are și drept de inițiativă legislativă. Comisarii europeni, numiți de guvernele statelor membre, îndeplinesc mandate de cinci ani. **Parlamentul European:** membrii săi sunt aleși prin vot direct pentru un mandat de cinci ani; are sediul la Strasbourg. **Curtea Europeană de Justiție:** având sediul la Luxemburg, se ocupă de activitatea Uniunii și a instituțiilor comunitare, iar hotărârile ei sunt obligatorii. **Uniunea Europei Occidentale:** organismul militar european de apărare.

1948–1952	1951	1954	1957	1992
Aplicarea Planului Marshall.	Constituirea Comunității Economice a Cărbunelui și Oțelului.	Înființarea organismului european de apărare, Uniunea Europei Occidentale.	Șase state vest-europene semnează Tratatul de la Roma.	Se pun bazele Uniunii Europene prin Tratatul de la Maastricht.

XV. LUMEA POSTBELICĂ

Imediat după război a început procesul de reconstrucție a Europei Occidentale. Statele est-europene, intrate în sfera de influență sovietică, s-au refăcut și ele, dar economiile lor, planificate, bazate pe proprietatea de stat sau colectivă, se vor dovedi mai puțin performante. Țările respective au revenit la democrație și economie de piață după 1989, înregistrând o serie de probleme de adaptare la regulile economiei concurențiale. Totodată, perioada postbelică a fost marcată de accentul pus pe respectarea drepturilor omului, rolul societății civile fiind tot mai important.

1. Reconstrucția economică postbelică. Unificarea europeană

Redresarea economică

În reconstrucția Europei, S.U.A. au jucat un rol decisiv, între anii 1948–1952 americanii furnizând un ajutor important prin *Planul Marshall* (*studiul A, pag. 126*). Sovieticii însă au impus țărilor comuniste din sfera lor de influență respingerea planului, temându-se de faptul că S.U.A. și-ar fi instaurat controlul politic asupra acestora (*doc. 1, pag. 126*). Pe baza ajutorului american, statele occidentale s-au refăcut rapid și au cunoscut un avânt fără precedent, bazat pe ramuri economice dinamice și performante. Dintre acestea, s-au dezvoltat cu precădere industria și serviciile, fapt ce a dus la constituirea unei clase de mijloc active și prospere. S-a conturat astfel așa-numita „societate de consum", specifică economiilor moderne, care prin intermediul publicității, creditelor bancare, diverselor stimulente asigură capacitatea de absorbție pe piață a produselor, evitându-se șomajul de proporții sau crizele economice grave. Economia mondială postbelică a cunoscut însă și momente dificile, unele dintre ele fiind determinate de puternica dependență de petrol a statelor. Astfel, de pildă, în 1973, statele Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (O.P.E.C.) au sistat livrările de țiței pentru câteva luni (măsură urmată de creșterea de patru ori a prețului petrolului), provocând dezechilibre economice majore (*doc. 2, pag. 126*).

După prăbușirea comunismului în Europa, țările din estul continentului s-au adaptat, la rândul lor, economiei de piață, procesul de eliminare a efectelor planificării și controlului statului făcându-se simțite timp îndelungat: șomaj, reconversie profesională pentru categorii numeroase de salariați, inflație.

Comunitatea Economică Europeană. Formarea Uniunii Europene

Interesele comune ca și apartanența la aceeași civilizație democratică i-au determinat pe europeni să acționeze pentru unificarea continentului. Propus din perioada interbelică de Aristide Briand (fost ministru de externe al Franței în anii '30), acest proces se va realiza după război. Primul organism politic continental a fost Consiliul Europei, creat la 5 mai 1949. Acesta cuprindea inițial zece state (Marea Britanie, Belgia, Danemarca, Franța, Irlanda, Italia, Luxemburg, Norvegia, Olanda, Suedia) și era compus din două organisme, *Consiliul de Miniștri*, format din reprezentanții guvernelor țărilor membre, și *Adunarea Parlamentară*. Fostele țări comuniste s-au integrat Consiliului Europei după 1989.

Pe baza reconcilierii franco-vest-germane, (inițiată de cancelarul vest-german Adenauer și de oamenii politici francezi Robert Schuman și Jean Monnet), prin *Planul Schuman* s-au pus bazele unificării europene. În 1951, șase state (Franța, Republica Federală Germania, Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg) au format *Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului*. Un pas înainte a fost realizat în 1957, când reprezentanții acestor state au semnat *Tratatul de la Roma*, fundamentul *Comunității Economice Europene*, numită și *Piața Comună* (*doc. 3, pag. 126*). Europenii s-au implicat apoi și în unificarea politică. Actul de naștere a *Uniunii Europene* (U.E.), este Tratatul de la Maastricht, semnat la 7 februarie 1992 (*doc. 4, pag. 126*). Aceasta are instituții specializate (*studiul B, pag. 126*), ale căror competențe au fost stabilite prin tratate, precum cel de la Nisa, din anul 2000. În 2004 a fost elaborat și textul unei Constituții a Uniunii. De la 1 ianuarie 2002, în Uniunea Europeană s-a introdus în circulație moneda unică, *euro*, care înlocuiește valutele naționale. Pentru integrarea în Uniune, oricare țară democratică de pe continent trebuie să îndeplinească o serie de criterii economice și politice și să-și armonizeze legislația cu cea europeană.

A. Societatea civilă în România. Minoritățile

După 1989, societatea civilă s-a dezvoltat rapid în România, constituindu-se numeroase organizații neguvernamentale. Foarte cunoscute sunt cele care veghează la respectarea drepturilor individuale, precum Liga Apărării Drepturilor Omului (L.A.D.O.) sau Asociația pentru Apărarea Drepturilor Omului-Comitetul Helsinki (APADOR-CH). În țară există aproximativ 10 000 de O.N.G.-uri.

Minoritățile etnice din România au dreptul de a fi reprezentate în Parlament, de a studia în limba maternă, de a avea asociații culturale, de a edita publicații sau cărți în limba proprie. În afara Uniunii Democratice a Maghiarilor din România, care obține voturile necesare intrării în Parlament, legile române dau posibilitatea ca și minoritățile etnice mai puțin numeroase (albanezii, sârbii, rușii lipoveni, ucrainenii, turcii, tătarii etc.) să fie reprezentate în forul legislativ de câte un deputat propriu.

- Cercetează, împreună cu 2-3 colegi, dacă în localitatea în care trăiești există reprezentanți ai vreunei minorități și scrie un portofoliu despre obiceiurile, credința religioasă și drepturile acestei comunități.
- Caută informații suplimentare despre minoritățile din România și redactează o expunere scrisă cu titlul: *Rolul minorităților etnice în îmbogățirea patrimoniului cultural al României*.

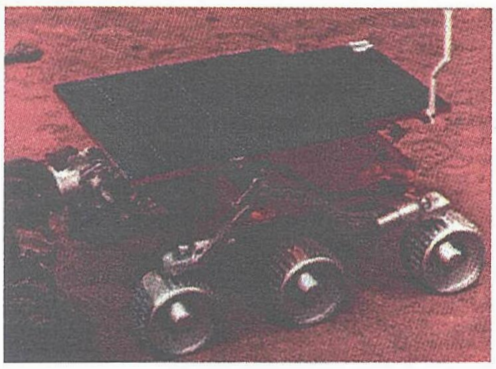

Vehicul pentru explorarea planetei Marte

1 Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948)

Art. 1. Toate ființele umane se nasc libere și egale în drepturi. Art. 3. Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale. Art. 9. Nimeni nu trebuie să fie arestat, deținut sau exilat în mod arbitrar. Art. 18. Orice om are dreptul la libertatea gândirii, conștiinței și vieții religioase. Art. 20. (1) Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire și de asociere pașnică.

- Precizează numele unor documente din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea în care se regăsesc prevederi asemănătoare celor citate.
- Prezintă cel puțin trei motive ale adoptării de către O.N.U., a Declarației Universale a Drepturilor Omului.

B. Destrămarea Iugoslaviei și ura interetnică

Fosta Iugoslavie a încetat să existe în 1991, când Slovenia, Croația și Macedonia și-au proclamat independența. Bosnia-Herțegovina a devenit stat independent în 1992. A apărut noua federație iugoslavă, formată din Serbia și Muntenegru. Dar în procesul de destrămare a Iugoslaviei, intoleranța etnică și/sau religioasă a afectat sute de mii de oameni nevinovați. Printre victime s-au numărat sârbi, croați, albanezi, astfel că s-a impus intervenția internațională. N.A.T.O. a trimis soldați (în cadrul trupelor SFOR), pentru stoparea violențelor în Bosnia-Herțegovina (înlocuite de o forță europeană de menținere a păcii în 2004), iar după violențele interetnice din 1999, din regiunea Kosovo (Serbia), au intervenit trupele KFOR din care fac parte și militarii români.

Domeniu	An	Realizări tehnico-științifice postbelice
Știință și tehnică	1951	Apariția televiziunii în culori, în S.U.A.
	1958	Construirea primei centrale atomoelectrice în S.U.A. Apariția primului disc stereo.
	1960	Utilizarea LASER-ului (amplificarea microundelor prin emisia stimulată de radiații).
	1969	Primul zbor al avionului supersonic franco-britanic Concorde.
Medicină și genetică	1949	Utilizarea razelor X în medicină.
	1962	Primele operații oftalmologice cu LASER.
	1997	Nașterea primului animal clonat, oaia Dolly.
Cercetarea spațiului cosmic	1957	Lansarea pe orbită, de U.R.S.S., a primului satelit artificial al Pământului, Sputnik. Crearea cadrului de colaborare vest-europeană în domeniul energiei atomice, Euratom.
	1961	Primul zbor al omului în spațiu, sovieticul Iuri Gagarin.
	1969	Prima aselenizare a omului (americanul Neil Armstrong).
	1977	Lansarea sondei spațiale Voyager 1, prima care a părăsit sistemul nostru solar.
	1986	U.R.S.S. constituie prima stație spațială orbitală cu echipaj permanent, Mir.
	2004	Prezența pe planeta Marte a roboților care transmit imagini și vor aduce mostre de sol marțian.
Informatică	1948	Inventarea primului computer care avea întregul program înmagazinat în memorie.
	1977	Comercializarea primului computer personal (de tip Apple).
	1989	Apariția primelor pagini electronice în format World Wide Web (www).

1948 Declarația Universală a Drepturilor Omului.

1957 Se lansează pe orbită primul satelit artificial al Pământului.

1961 Iuri Gagarin este primul om care zboară în spațiul cosmic.

1969 Astronautul Neil Armstrong ajunge pe suprafața Lunii.

1971 Constituirea organizației *Greenpeace*.

2. Dezvoltarea societății civile în lumea contemporană

Drepturile omului și societatea civilă

Al doilea război mondial a evidențiat faptul că problema drepturilor omului este esențială în lumea modernă. De aceea, în 1948 a fost adoptată, de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite, *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (*doc. 1, pag. 128*), respectarea drepturilor individuale aflându-se permanent, în ultimele decenii, în atenția organizațiilor internaționale și a guvernelor statelor democratice. În perioada postbelică, **societatea civilă** își face tot mai mult simțită prezența. Oamenii înțeleg că au nu numai drepturi, ci și obligații și că trebuie să se implice în rezolvarea diferitelor probleme din cadrul societății. S-au format astfel organizațiile non-guvernamentale (O.N.G.), care constituie expresia acțiunii particulare, cetățenești, dezvoltate în afara controlului guvernamental. Inițiativele societății civile vizează respectarea legilor și a drepturilor omului, protejarea mediului, ajutorarea comunităților locale, a persoanelor aflate în dificultate, solidaritatea umană. Printre cele mai cunoscute organizații non-guvernamentale de nivel mondial se numără *Amnesty International*, fondată în 1961, specializată pe apărarea drepturilor omului, *Greenpeace* (1971), care se implică în lupta pentru protejarea mediului înconjurător, *Medicii fără Frontiere* (*Médecins sans frontières,* cunoscută pentru ajutorul umanitar acordat populațiilor ce suferă de malnutriție, epidemii etc.). După prăbușirea comunismului, și în România s-a putut dezvolta societatea civilă (*studiul A, pag. 128*).

Minoritățile

Atât în Europa, cât și pe alte continente, în cadrul multor state, alături de populația majoritară trăiesc membri ai minorităților, care se deosebesc de etnia principală în special prin limba vorbită sau prin religie, dar și prin cultură ori obiceiuri. Minoritățile etnice sunt, în general, rezultatul unor vechi colonizări sau implantări de populații străine într-un teritoriu, ori al modificărilor de frontieră petrecute de-a lungul timpului. În țările democratice, minoritățile sunt protejate, ele contribuind la dezvoltarea patrimoniului cultural al unui stat. Experiențele istorice au arătat că adeseori ura interetnică a dus la suferință și vărsare de sânge. Astfel, în al doilea război mondial, milioane de evrei (ca și alte minorități) au fost uciși pe motive etnice. Un exemplu mai recent îl constituie procesul de destrămare a Iugoslaviei, care a declanșat un război nimicitor, al cărui punct de plecare l-au reprezentat problemele interetnice (*studiul B, pag. 128*).

3. Revoluția tehnico-științifică

În perioada postbelică, știința și tehnica au cunoscut o dezvoltare fără precedent. Descoperirile, din ce în ce mai puțin întâmplătoare, reprezintă rezultatul unor investiții economice și umane importante (devenind o preocupare constantă a statelor). Cuceririle științei influențează toate domeniile activității umane, de la medicină la cercetarea aero-spațială sau de la utilizarea energiei nucleare la viața cotidiană (*tabel, pag. 128*).

Au apărut științe de graniță, precum biofizica sau biochimia. Telecomunicațiile utilizează tehnici tot mai sofisticate, automobilele, avioanele și trenurile de mare viteză scurtează distanțele dintre oameni, radioul și televiziunea asigură o informare rapidă, iar apariția computerelor a marcat intrarea în era informaticii. Importante succese ale omenirii s-au înregistrat și în cucerirea spațiului cosmic, anul 1969 înregistrând primul pas al omului pe suprafața Lunii. La începutul perioadei postbelice, S.U.A. și U.R.S.S. își disputau supremația în privința cuceririi spațiului cosmic, dar în ultimii ani au apărut noi puteri în acest domeniu (ca de exemplu China, după anul 2000). Uniunea Europeană se implică în realizarea proiectelor spațiale, lansarea rachetelor *Ariane* demonstrând eficiența colaborării specialiștilor din țările membre ale acesteia.

De reținut	Vocabular	Teme de lucru
◗ Refacerea economică a statelor occidentale a fost sprijinită de S.U.A. prin *Planul Marshall*. ◗ În perioada postbelică a început procesul de unificare economică și politică europeană. ◗ Descoperirile tehnico-științifice au schimbat profund viața oamenilor, iar informatica și cucerirea spațiului cosmic marchează intrarea într-o nouă etapă a istoriei umanității.	Clasă de mijloc: categorie socială formată din indivizi bine pregătiți profesional, cu o anumită prosperitate, reprezentând cheia dezvoltării economice occidentale.	* Prezintă într-un scurt eseu necesitatea realizării unificării economice și politice europene din perspectiva unui locuitor al Europei de Est. ◆ Realizați, pe grupe de lucru, câte un afiș care să prezinte cronologia marilor descoperiri din informatică, respectiv medicină sau cercetările aero-spațiale. Utilizați surse suplimentare de informare (de pildă, rețeaua Internet).

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

1. Precizează: a) trei consecințe ale aplicării planului Marshall în Europa; b) trei obiective urmărite după 1945 prin integrarea statelor vest-europene; c) trei instituții ale Uniunii Europene.
2. Citiți cu atenție textul de mai jos. Pe baza acestuia și a graficelor alăturate, pe grupe de lucru, răspundeți cerințelor:

Până în 1989, gradul de utilizare a forței de muncă în fosta Republică Democrată Germană (statul comunist german) era foarte ridicat. În regiunea Brandenburg, o dată cu trecerea la economia de piață (după reunificarea germană), șomajul a adus o situație cu totul nouă. Suprimarea anumitor locuri de muncă a necesitat reorientarea profesională către sectoarele economice de viitor. Șomajul a afectat mai mult femeile decât bărbații. În total, la sfârșitul anului 1990, în Brandenburg existau 101 000 de șomeri și 286 000 de persoane lucrau cu jumătate de normă.

(Portretul regiunilor europene, C.E.E., 1993)

- Indicați cel puțin trei probleme economico-sociale noi apărute după căderea comunismului în Germania de Est și precizați cel puțin trei motive care au determinat această situație.
- Comentați informațiile transmise de grafice, în privința tendințelor de evoluție ale ramurilor economice din **regiunea Brandenburg** după 1989.
- Căutați informații suplimentare despre regiunea/localitatea în care trăiți și realizați un portofoliu cu tema: *Evoluția economică și socială a localității noastre după anul 1989.* Solicitați date din partea instituțiilor administrative locale.

Evoluția forței de muncă (%)

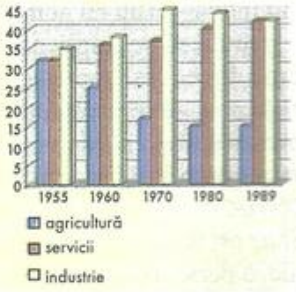

Repartizarea forței de muncă, 1991 (%)

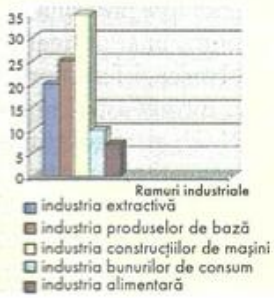

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Citește cu atenție textele de mai jos, apoi răspunde cerințelor:

A. *Aristide Briand lansează, la 30 mai 1930, apelul lui în favoarea Uniunii Europene. Era vorba de crearea între diversele state ale continentului a unei legături federale „care să stabilească între statele Europei un regim de constantă solidaritate și să le permită, la nevoie, să intre în contact imediat pentru studierea, discutarea și reglementarea tuturor problemelor ce prezintă interes comun".*

(Jacques Madaule, *Istoria Franței*)

B. *Noi nu vedem o Europă puternică și unită ca pe o rivală ci ca pe un partener (...). Noi credem că ea va fi capabilă să joace un rol esențial în apărarea comună, să răspundă cu generozitate nevoilor națiunilor mai sărace, să se alăture Statelor Unite și altor state pentru a înlătura barierele vamale, pentru a rezolva problemele valutare și comerciale, pentru a institui o politică unitară în toate domeniile: diplomatic, economic și politic.*

(Discursul președintelui S.U.A., J.F. Kennedy, la Philadelphia, 1962)

- Redactează o listă în care să înscrii punctele comune ale celor două documente.
- Pe baza cunoștințelor anterioare, exprimă-ți opinia în legătură cu posibilitatea constituirii Europei unite în anii '30. Argumentează-ți răspunsul.
- Comentează mesajul transmis de președintele S.U.A., în 1962, europenilor. Acest mesaj ar putea fi adecvat și Europei zilelor noastre?

Autoevaluare

Acum știi...

- Să prezinți etapele reconstrucției postbelice a Europei.
- Să definești procesul de unificare europeană.
- Să explici importanța respectării drepturilor omului.
- Să precizezi marile descoperiri tehnico-științifice ale lumii postbelice.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Baconsky, R., *Ce este Uniunea Europeană?*, București, 2001.
- Bârsan, V., *Educația pentru Europa*, București, 1997.
- Ferreol, G., (coord.), *Dicționarul Uniunii Europene*, București, 2001.
- Vlad, C., *Relații internaționale politico-diplomatice contemporane*, București, 2001.

Vizitează pagini Web (Internet):

- Pagina Consiliului Europei: www.coe.int

XVI.
România și integrarea euroatlantică

1. România postcomunistă
2. România-Uniunea Europeană: parteneriat și integrare
3. România – stat membru NATO
- *Evaluare*

Imagini actuale din București

Noi nu coalizăm state, noi unim oameni.

(JEAN MONNET)

În acest capitol vei învăța:

- care au fost principalele consecințe, în plan intern și extern, ale prăbușirii regimului comunist în România;
- cum este organizat statul român potrivit Constituției;
- care sunt atribuțiile președintelui României;
- ce reforme interne presupune procesul de integrare euro-atlantică a României;
- care sunt etapele admiterii României în Uniunea Europeană și NATO.

A. Alegerile parlamentare și prezidențiale, după 1989

Potrivit Constituției, oricare cetățean român de peste 23 de ani poate fi ales deputat, iar senator poate deveni un candidat de peste 33 de ani. Pentru a candida la președinție, un cetățean român trebuie să aibă 35 de ani împliniți. Alegerile din 1990 au fost câștigate de formațiunea condusă de Ion Iliescu, Frontul Salvării Naționale, iar cele din 1992 de Frontul Democrat al Salvării Naționale. Prima schimbarea pașnică de putere a avut loc după alegerile din 1996, câștigate de Convenția Democrată din România, iar cea de-a doua s-a desfășurat în 2000, când alegerile au fost câștigate de Partidul Democrației Sociale din România, ulterior Partidul Social Democrat. În 2004, Partidul Social Democrat, Partidul Democrat, Partidul Național Liberal, Partidul România Mare și Uniunea Democratică a Maghiarilor din România au intrat în Parlament, depășind pragul de 5% din voturile exprimate.

Președinții României, după 1989

Ion Iliescu

Ion Iliescu

Născut în 1930, este inginer hidroenergetician. A fost prim-secretar al Comitetului Județean Iași al Partidului Comunist Român, președinte al Consiliului Național al Apelor, iar între 1984 și 1989 director al Editurii Tehnice. A fondat Consiliul Frontului Salvării Naționale în decembrie 1989, apoi a fost președinte al României în perioadele 1990-1992; 1992-1996; 2000-2004.

Emil Constantinescu

Emil Constantinescu

Născut în 1939 la Tighina (astăzi, în Republica Moldova), este absolvent al facultăților de drept și geologie-geografie și profesor universitar la Facultatea de Geologie-Geografie a Universității București. A fost desemnat candidat la alegerile prezidențiale din partea C.D.R. în 1992 și 1996, ocupând funcția de președinte al României între anii 1996 și 2000.

Traian Băsescu

Traian Băsescu

Născut în 1951 la Basarabi, județul Constanța, este absolvent al Institutului de Marină „Mircea cel Bătrân". A fost ministru al transporturilor în 1991-1992 și 1996-2000, după care a devenit primar al capitalei, reales în 2004. Din același an, a fost ales președinte al României.

- Imaginează-ți că discuți cu un deputat sau cu un senator. Precizează ce legi de care are nevoie comunitatea în care trăiești i-ai propune pentru a fi dezbătute și aprobate în Parlament. Argumentează-ți propunerea.

B. Problemele tranziției la economia de piață

Edificiu modern din București

După căderea comunismului, liberalizarea economiei (trecerea la economia de piață, bazată pe cerere și ofertă, respectiv pe proprietatea privată) a impus restructurarea întreprinderilor sau ramurilor economice pentru a deveni rentabile și atractive pentru investiții, privatizarea unităților economice de stat, încurajarea inițiativei private interne și a investițiilor străine. Trecerea la economia de piață a fost însă dificilă pentru populație, ea implicând, din cauza închiderii întreprinderilor nerentabile, creșterea semnificativă a șomajului. Concomitent, inflația a atins cote alarmante, iar producția, exporturile de mărfuri și nivelul de trai al populației au scăzut drastic. Dar drumul către economia de piață modernă era ireversibil, astfel că, în anii '90, a început privatizarea unităților economice, pământurile au fost înapoiate țăranilor, au început să funcționeze bursele de mărfuri, de capital, firmele și băncile particulare.

1 **Prevederi ale Constituției României (2003)**

Art. 1 (1) România este stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil. (2) Forma de guvernământ a statului român este republica. (...)

Titlul VI. Art. 148 (1) Aderarea României la tratatele constitutive ale Uniunii Europene, în scopul transferării unor atribuții către instituțiile comunitare, (...) se face prin lege.

Art. 149. Aderarea la Tratatul Atlanticului de Nord se face prin lege adoptată în ședința comună a Camerei Deputaților și Senatului, cu o majoritate de două treimi din numărul deputaților și senatorilor.

- Identifică în documentul de mai sus forma de guvernământ a statului român și indică trei trăsături ale acestuia, prezente în text.
- Prezintă motivele pentru care deciziile privind integrarea euro-atlantică a României nu pot fi luate, potrivit Constituției, decât de Parlament.

axa cronologică

1989 România revine la democrația pluripartită.

1990 Au loc primele alegeri libere de după prăbușirea comunismului în România.

1991 Se adoptă Constituția României.

2003 Modificarea Constituției, pentru a facilita integrarea euroatlantică.

XVI. ROMÂNIA ȘI INTEGRAREA EUROATLANTICĂ

După căderea comunismului, România a intrat într-o perioadă de transformări profunde în toate domeniile, în care s-a realizat trecerea de la un stat comunist puternic centralizat, la unul democratic, bazat pe respectarea drepturilor și libertăților democratice, pe existența instituțiilor specifice unui stat de drept, pe separarea puterilor și în care să funcționeze economia concurențială. Această etapă a fost numită perioadă de tranziție. În același timp cu procesul de constituire și consolidare a statului de drept, România și-a afirmat dorința de a se integra în familia statelor democratice din Europa și de a adera la Alianța Tratatului Atlanticului de Nord.

1. România postcomunistă

Revenirea la democrație și consolidarea regimului democratic

De la sfârșitul anului 1989, în România au reapărut partidele politice, țara revenind la sistemul democratic bazat pe pluripartidism, libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, dreptul la exprimarea liberă a votului, instituirea valorilor consacrate ale democrației de tip occidental. Astfel a fost posibil ca, în 1990, să fie organizate primele alegeri libere, după aproape 45 de ani de comunism, la care au participat zeci de formațiuni politice, unele nou apărute, precum Frontul Salvării Naționale (constituit în zilele revoluției din decembrie 1989), altele tradiționale, reînființate, ca Partidul Național Liberal, Partidul Național Țărănesc Creștin-Democrat și altele.

După 1990, în România au fost organizate mai multe alegeri parlamentare și prezidențiale (*studiul A, pag. 132*). Dar instituirea și consolidarea sistemului politic democratic nu s-a realizat fără tensiuni. De exemplu, stabilitatea politică internă și imaginea țării în exterior au fost afectate de incursiunile minerilor în Capitală, în 1990 și 1991, fie pentru a pune capăt manifestațiilor Opoziției de atunci, organizate în Piața Universității, fie pentru a răsturna guvernul, evenimente denumite *mineriade* (ultimul eveniment desfășurându-se în 1999, când minerii au fost opriți înainte de a ajunge la București). Alte probleme au fost cele social-economice, determinate de trecerea de la economia comunistă, centralizată, la cea de piață (*studiul B, pag. 132*).

În ansamblu însă, procesul democratizării și al instituirii reformelor economice nu a putut fi stopat, fapt demonstrat și de progresele realizate de România în planul politicii externe, în procesul de integrare euroatlantică.

Organizarea statului român. Funcționarea principiului separării puterilor în stat

Primul Parlament ales liber după 1989 s-a achitat de misiunea de a elabora noua Constituție a țării în noiembrie 1991, aprobată, prin referendum, la 8 decembrie 1991. Legea fundamentală, bazată pe principiul separării puterilor în stat, cuprinde, în cele opt titluri și 156 de articole ale sale, prevederile referitoare la: organizarea statului național unitar român; drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor; organizarea și funcționarea autorităților publice, a economiei și finanțelor publice și a Curții Constituționale. *Titlul VI* și alte articole au fost introduse, în 2003, pentru a facilita integrarea euroatlantică (*doc. 1, pag. 132*).

Aplicarea Constituției reprezintă cheia funcționării democrației și a economiei de piață în România. Potrivit acestui document, România are un regim democratic reprezentativ, iar cetățenii majori (de peste 18 ani) își aleg reprezentanții prin vot direct, secret și liber exprimat. În fruntea statului se află *președintele*, care poate exercita maximum două mandate de câte cinci ani. Președintele reprezintă statul român, este garantul independenței, unității și integrității teritoriale a țării, veghează la respectarea Constituției, la buna funcționare a autorităților publice, având și alte atribuții, precum numirea prim-ministrului, conducerea Consiliului Suprem de Apărare a Țării, dizolvarea Parlamentului, încheierea de tratate internaționale pe care le supune aprobării forului legislativ. *Parlamentul* bicameral (Camera Deputaților și Senatul) deține puterea legislativă, fiind alcătuit din 343 de deputați și 143 de senatori, aleși pentru un mandat de patru ani. *Guvernul* exercită puterea executivă, fiind format de prim-ministrul desemnat de președintele țării. Guvernul cuprinde mai multe ministere. Miniștrii răspund în fața Parlamentului pentru actele lor. *Puterea judecătorească* este independentă, iar judecătorii sunt inamovibili

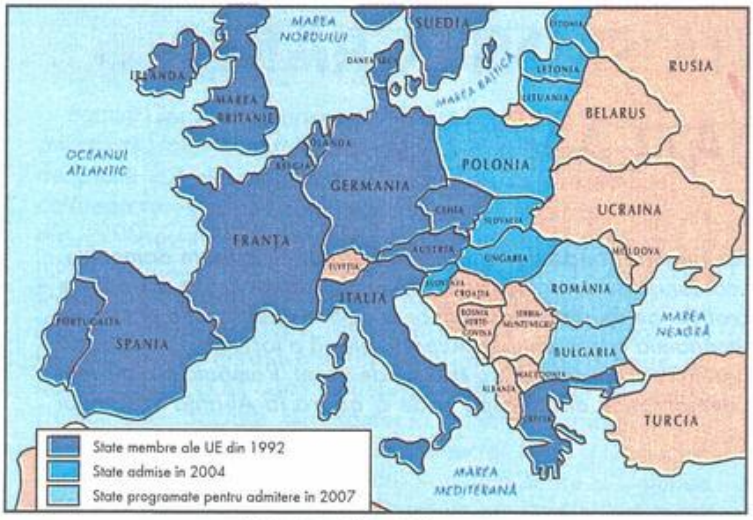

Extinderea Uniunii Europene

STUDIU

Programe de asistență europeană pentru România

România este una dintre beneficiarele numeroaselor programe ale Uniunii Europene: **PHARE** (în diferite domenii, precum economie, învățământ etc.), **LEONARDO** (pentru pregătirea profesională), **SOCRATES** (program pentru pregătirea tineretului și pentru perfecționarea academică) sau **SAPARD** (program pentru sprijinirea dezvoltării agricole a țărilor care vor adera la UE). Prin aceste programe, UE acordă asistență tehnică și financiară pentru introducerea reformelor și modernizarea domeniilor vizate la standardele care să permită integrarea europeană.

- Informează-te dacă în regiunea în care trăiești a fost aplicat vreunul dintre programele de mai sus și precizează efectele produse de acestea.
- Imaginează-ți că ai fi unul dintre beneficiarii programelor europene din domeniul educației, menționate în acest studiu. Precizează reformele pe care ai dori să le vezi realizate cu ajutorul programului respectiv.

Structura civilă și militară a Alianței Tratatului Atlanticului de Nord (NATO)

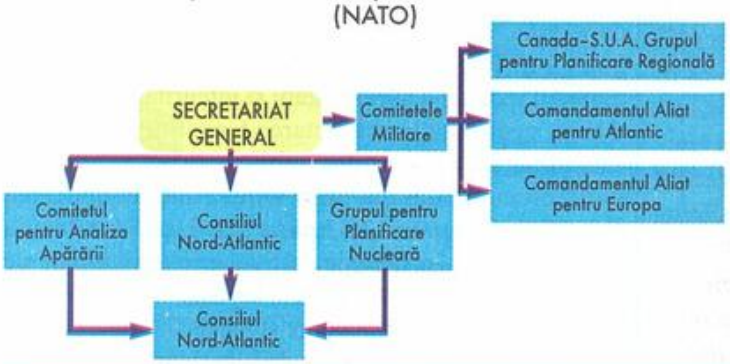

- Compară harta alăturată cu cea de la pag. 120. Precizează diferențele în privința statelor din centrul și estul Europei.
- Analizează harta și enumeră statele admise în Uniunea Europeană care au avut regimuri comuniste.

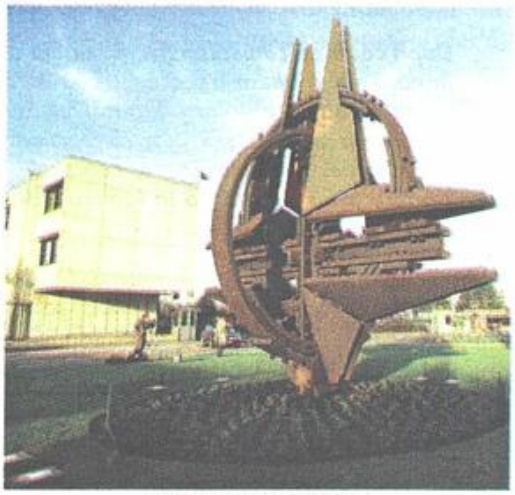

Sediul NATO, Bruxelles

1

Prevederi privind Consiliul Suprem de Apărare a Țării

Constituția României (1991):

Art. 118. Consiliul Suprem de Apărare a Țării organizează și coordonează unitar activitățile care privesc apărarea țării și siguranța națională.

Constituția României (2003):

Art. 119. Consiliul Suprem de Apărare a Țării organizează și coordonează unitar activitățile care privesc apărarea țării și securitatea națională, participarea la menținerea securității internaționale și la apărarea colectivă în sistemele de alianță militară, precum și la acțiuni de menținere sau restabilire a păcii.

- Compară prevederile despre Consiliul Suprem de Apărare a Țării din 1991 și 2003 și exprimă câte o părere personală despre conținutul fiecărui articol.
- Informează-te asupra obligațiilor armatei române care decurg din articolul constituțional 119 și indică două regiuni ale lumii în care militarii noștri se achită de obligațiile reieșite din acest articol.

1993	1995	2000	2004
România este membru al Consiliului Europei.	România devine membru asociat la Uniunea Europeană.	Încep negocierile de aderare a României la Uniunea Europeană.	România devine membru NATO

2. România – Uniunea Europeană: parteneriat și integrare

După anul 1989, cadrul internațional s-a schimbat profund o dată cu încetarea divizării continentului în tabere adverse. În noul context, conducerea României postcomuniste a acționat pentru integrarea țării în Uniunea Europeană, dorind să se alăture comunității europene democratice. Un pas important a fost făcut în 1993, când România a semnat acordul de asociere la Uniunea Europeană. În același an, țara noastră a devenit membru cu drepturi depline al Consiliului Europei, iar doi ani mai târziu a semnat, la Strasbourg, Convenția pentru protecția minorităților. În 1995, a intrat în vigoare Acordul de asociere la Uniunea Europeană a României, fiind adoptată o strategie națională în vederea integrării în UE și a fost depusă cererea oficială de aderare a țării la aceasta. Dar abia în 1999, la întâlnirea șefilor de stat și de guvern, mai multe state, printre care și țări foste comuniste (inclusiv România), au fost invitate să adere la Uniunea Europeană (*hartă, pag. 134*). Procesul de pregătire a aderării este îndelungat, pentru că România trebuie să îndeplinească diferitele criterii stabilite de UE, valabile pentru toate statele candidate. Aceste criterii sunt politice (viață democratică, stabilitate politică, drepturi pentru minorități, controlarea armatei de societatea civilă, respectarea drepturilor omului etc.) și economice (trebuie să existe o economie de piață funcțională și competitivă, care să poată face față cerințelor și concurenței din Europa unită, iar unitățile economice trebuie privatizate). România a întreprins eforturi deosebite pentru a întruni condițiile cerute pentru aderare. Ca și celelalte state partenere ale UE, ea a beneficiat de susținere din partea organismelor politice și economice europene, Banca Europeană de Investiții, Banca Europeană de Reconstrucție și Dezvoltare și alte instituții acordând României nu numai credite rambursabile sau nerambursabile, ci și asistența necesară introducerii și aplicării diferitelor programe și reforme (*studiu, pag. 134*). Din anul 2000, țara noastră a inițiat procesul concret de aderare la Uniunea Europeană, în 2004 obținând statutul de economie de piață funcțională și încheind negocierile tehnice. România speră să devină membru al Uniunii Europene la 1 ianuarie 2007.

3. România – stat membru NATO

Alianța militară *Tratatul de la Varșovia*, impusă de sovietici statelor est-europene, s-a autodizolvat în 1991. Prin urmare, Alianța Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), victorioasă în războiul rece, s-a adaptat noii situații internaționale. Creată în timpul războiului rece pentru apărarea statelor democratice de amenințarea taberei comuniste dominate de U.R.S.S., alianța nord-atlantică s-a transformat într-un organism politico-militar cu o structură capabilă să asigure pacea și securitatea și să facă față noilor provocări de pe arena internațională (*schemă, pag. 134*).

După 1989, mai multe foste țări comuniste, printre care și România, și-au afirmat dorința de a adera la NATO, în principal ca formă de apărare în fața eventualelor tendințe de expansiune ale Rusiei. Pentru a fi admisă, fiecare țară trebuia să-și reformeze forțele armate, să le transforme structural, să apeleze la voluntari și nu la sistemul clasic de recrutare, să plaseze armata sub control civil etc. România a îndeplinit aceste criterii, transformându-și forțele militare conform cerințelor NATO, iar în 2003, în urma unui referendum, au fost modificate articolele din Constituție referitoare la armată și la Consiliul Suprem de Apărare a Țării (*doc. 1, pag. 134*). În 1994, la Bruxelles, o delegație a României a semnat *Parteneriatul pentru Pace* cu NATO. Atât în 1997, la reuniunea de la Madrid, când au fost admise în alianță Cehia, Polonia și Ungaria, cât și în 1999, la reuniunea de la Washington, țara noastră a fost nominalizată ca un candidat la aderare. În 2002, România a fost invitată să adere la NATO, la reuniunea de la Praga, și a devenit membră a acestei alianțe în anul 2004.

De reținut

- După 1989, România a devenit un stat de drept, intrând în rândul țărilor democratice ale lumii.
- Din anii '90, România a depus eforturi pentru a fi admisă în NATO și în UE. În anul 2002, ea a fost invitată să adere la NATO, iar procesul de integrare în Uniunea Europeană este în plină desfășurare.

Vocabular

Inamovibil: care nu poate fi destituit sau înlocuit din funcție. Beneficiind de inamovibilitate, judecătorii sunt protejați de eventuale presiuni ce ar putea fi exercitate asupra lor.

Integrare europeană: proces prin care o țară care îndeplinește o serie de condiții (politice, economice) este admisă în Uniunea Europeană.

Teme de lucru

- Realizează o axă cronologică a principalelor evenimente din istoria României de după 1989.
- Compară procesul de aderare a României la NATO și, respectiv, la UE.
- Împreună cu alți colegi, organizează o dezbatere în clasă cu tema: *Este necesară integrarea euroatlantică a României?*

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

1. Redactează un scurt eseu cu titlul *România și familia europeană*, care să includă următoarele noțiuni, denumiri, date istorice: *integrare, tratatul de la Maastricht, stat candidat, 2007, Uniunea Europeană.*
2. Definește pe scurt noțiunile: pluralism politic, parlament, constituție, republică.
3. Citiți cu atenție textul de mai jos. Pe grupe de lucru, răspundeți cerințelor:

Art.2 (1) Suveranitatea națională aparține poporului român, care o exercită prin organele sale reprezentative și prin referendum [...].

Art.8(1) Pluralismul în societatea românească este o condiție și o garanție a democrației constituționale."

(Constituția României, 1991)

- Precizați articolul care face referire la sistemul partidelor politice.
- Prezentați în scris importanța pluralismului politic pentru o societate democratică.
- Enumerați două partide politice înființate în România după căderea regimului comunist.
- Menționați unul dintre organele reprezentative la care se face referire în articolul 2(1).
- Explicați necesitatea adoptării unei noi Constituții după anul 1989.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Citește cu atenție textul de mai jos, apoi răspunde cerințelor:

Șapte state – Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, România, Slovacia și Slovenia – având o populație totală de 45 de milioane au fost invitate să înceapă convorbirile de aderare. Această a doua rundă a extinderii NATO post-război rece include invitații adresate către trei foste republici sovietice, trei foști membri ai Pactului de la Varșovia și unei foste republici iugoslave. Toți cei șapte invitați au participat la Planul de Acțiune pentru Aderare, program pregătitor NATO pentru viitorii membri (...) precum și la misiunile de menținere a păcii sub comanda NATO în Europa de Sud-Est. Ca rezultat, ei sunt mai bine pregătiți în anumite domenii pentru aderare decât au fost primele trei state care s-au alăturat NATO după războiul rece – Cehia, Ungaria și Polonia (...) după summit-ul (reuniunea) *de la Madrid, din 1997.*

(*NATO după Praga*, document de informare NATO, 2003)

- Precizează cel puțin două trăsături comune celor șapte state invitate să adere la NATO în anul 2002.
- Pe baza informațiilor oferite de capitolul anterior (XV), indică zonele din Europa de Sud-Est în care au fost implicate trupe NATO și ale statelor candidate (inclusiv din România).
- După modelul de la pagina 134, realizează o hartă a extinderii NATO după 1989, utilizând informațiile din capitolul XIV și pe cele desprinse din text.
- Redactează o expunere scrisă cu titlul: *Extinderea NATO după războiul rece – avantaje reciproce.* Expunerea va avea în vedere: etapele extinderii, țări incluse în NATO, avantajele oferite NATO, respectiv noilor state membre, de admiterea acestora din urmă în organizație.

Autoevaluare

Acum știi...

- Să precizezi consecințele politice și economice ale înlăturării regimului comunist în România.
- Să prezinți organizarea, pe baza Constituției, a României postcomuniste.
- Să definești etapele parcurse de România în procesul de integrare în Uniunea Europeană.
- Să caracterizezi importanța admiterii României ca stat membru NATO.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Colecția revistei *Lumea*, pe anii 2000-2004.
- Zulean, M., *Armata și societatea în tranziție*, București, 2004.
- ***, *Manualul NATO. Parteneriat și cooperare*, București, 1999.
- ***, *Manualul Consiliului Europei*, București, 1999.

Vizitează pagini web (Internet):

- Pagina NATO: www.nato.int
- Pagina Uniunii Europene: www.europa.eu.int

XVII.

Societatea la începutul mileniului III

1. Problemele globalizării
2. Provocări ale zilelor noastre
3. Viața cotidiană
4. *Evaluare*

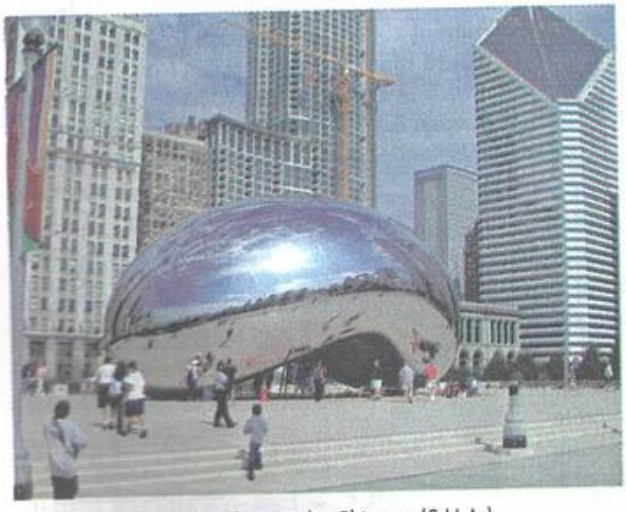

Parcul Millenium din Chicago (S.U.A.)

Imagine din Hong Kong (China)

Tragicul fenomen al violenței terorismului pare să instituie un viitor de teamă și neliniște pentru lumea întreagă. (...) Violența este un rău inacceptabil și o minciună, fiind contrară adevărului credinței creștine și a umanității. Violența distruge tocmai ceea ce susține că apără: demnitatea umană, viața și libertatea ființelor umane.

(PAPA IOAN PAUL AL II-LEA)

În acest capitol vei învăța:

- ce reprezintă globalizarea și care sunt trăsăturile acesteia;
- care sunt principalele provocări cărora trebuie să le răspundă societatea de astăzi;
- cum se manifestă contrastele lumii contemporane în viața cotidiană a oamenilor;
- cum pot fi recunoscute efectele globalizării asupra vieții cotidiene.

1

Firmele în era globalizării

Marea firmă americană nu mai planifică și nu mai realizează producția de mari cantități de bunuri și servicii. (...) În subordinea ei există grupuri și subgrupuri descentralizate, care realizează, în toată lumea, contracte cu diferite fabrici.

(Robert Reich, *L'économie mondialisée*, 1993)

- Caută informații suplimentare și precizează dacă și în România există astfel de firme.
- Exprimă-ți o părere argumentată cu privire la cauzele pentru care marile firme internaționale apelează la organizarea de tipul celei din document.
- Precizează cel puțin trei consecințe ale existenței firmelor internaționale în lumea de azi.

STUDIU

A. Combaterea traficului de droguri și de persoane

Fiindcă *moartea albă* afectează îndeosebi tineretul, guvernele și organizațiile non-guvernamentale și-au intensificat lupta împotriva comerțului și **consumului de droguri**. În Europa, **traficului de persoane** îi cad victime unele tinere din state ca Rusia, Ucraina, Republica Moldova, România sau Albania. Această problemă se află permanent în atenția instituțiilor europene specializate și a celor guvernamentale, un rol deosebit revenind însă, ca și în cazul traficului de droguri, educației preventive realizate în familie, școală sau de organizații specializate.

STUDIU

B. Migrațiile la începutul mileniului III

Migrațiile din zilele noastre (individuale sau colective), reprezintă îndeosebi expresia unei reacții față de condițiile de viață din regiunea de origine. Se pot deosebi însă trei categorii principale de migrații: cea a refugiaților (a căror decizie de a-și părăsi zonele natale este determinată de amenințări grave la adresa vieții și libertății lor); migrația silită (a persoanelor ce sunt obligate cu forța să se deplaseze pe un alt teritoriu, ca urmare, de obicei, a acțiunilor de *purificare etnică*) și migrația economică, rezultat al deplasării oamenilor (temporar, sezonier sau definitiv), dintr-o regiune mai săracă în alta mai bogată sau care poate fi mai lesne exploatată. Multe state (în special cele dezvoltate) au pus la punct forme de apărare (prin legi) în fața acestui fenomen, încercând să limiteze migrația economică.

- Pe grupe de lucru, realizați câte o listă a problemelor concrete cu care se pot confrunta într-o țară/regiune străină, persoane ce ar fi implicate într-una dintre cele trei tipuri de migrație prezentate în studiu.

STUDIU

C. Atentatele teroriste din lumea contemporană

La 11 septembrie 2001, organizația teroristă *al-Qaida* a lovit teritoriul american, vizând ținte civile și militare (turnurile W.T.C. din New York și clădirea Pentagon). Președintele George W. Bush a declanșat apoi lupta antiteroristă, armata americană intrând în Afganistan, pentru distrugerea bazelor de antrenament ale teroriștilor și înlăturarea regimului islamic fundamentalist din această țară. În anul 2003, al doilea război din Golf (primul, desfășurat în 1991, a dus la eliberarea Kuweitului de sub ocupația trupelor irakiene), a pus capăt regimului dictatorial al lui Saddam Husein, din Irak. Militarii români sunt și ei implicați în lupta antiteroristă din Afganistan și din Irak. Acțiunile teroriste continuă să facă victime nevinovate. Astfel, printre cele mai cunoscute se numără atentatele din Spania (Madrid, 11 martie 2004), și de la Beslan (Osetia de Nord, Rusia, septembrie 2004), acestuia din urmă căzându-i victime copiii și profesorii unei școli.

New York, atentatele din 11 septembrie 2001

A. Cultivarea rudimentară a orezului în Filipine

B. San Francisco

- Pornind de la cele două imagini alăturate, organizați o dezbatere în clasă privind motivele diversității lumii contemporane.

axa cronologică

2001 Au loc atentatele teroriste din S.U.A.

2002 Militarii români iau parte la coaliția antiteroristă din Afganistan.

2003 În Irak, se declanșează războiul împotriva regimului lui Saddam Husein.

2004 Activista ecologistă Wangari Maathai primește Premiul Nobel.

XVII. SOCIETATEA LA ÎNCEPUTUL MILENIULUI III

În lumea contemporană, legăturile economice, politice ori culturale dintre oameni și națiuni sunt tot mai puternice. În ciuda progreselor evidente, omenirea cunoaște și o serie de probleme globale, precum foametea și sărăcia, endemice în anumite regiuni ale Globului, poluarea mediului înconjurător, traficul de droguri, de arme și de persoane, intoleranța de orice tip, care determină confruntări și războaie sângeroase.

1. Problemele globalizării

La începutul mileniului al III-lea, în condițiile unor progrese tehnico-științifice importante, s-a dezvoltat colaborarea economică dintre firmele din diferite țări și regiuni ale lumii. Această realitate a lumii contemporane determină schimbări în legislația statelor, ale căror economii se află, tot mai mult, în interdependență. Globalizarea, expresie a modernizării bazate pe tehnologiile de vârf, se realizează și cu ajutorul unor instituții internaționale, precum Fondul Monetar Internațional, Banca Mondială și Organizația Mondială a Comerțului. Colaborarea internațională și înființarea de firme multinaționale sunt favorizate nu numai de apariția integrării regionale, adică a creării zonelor economice unificate, precum cele din Europa și din America de Nord, ci și de revoluția din domeniul mijloacelor de transport sau de scăderea costurilor de transfer ale capitalurilor. Practic, firmele și produsele lor sunt eliberate de constrângerile frontierelor și ale distanțelor fizice. Astfel este posibil ca proiectarea de către o firmă a unor mărfuri să se facă într-o parte a Globului, în timp ce producerea lor să se realizeze în filialele din altă parte a lumii (*doc. 1, pag. 138*). Prin urmare, o dată cu generalizarea concurenței, are loc internaționalizarea piețelor (de mărfuri, de capital etc.) și se înmulțesc firmele ce acționează de la înființare la scară mondială. Acestea dezvoltă în general economiile în cadrul cărora acționează, dar pot determina și efecte negative, ridicând obstacole economice în țările respective ori accentuând diferențele de potențial economic dintre state. De aceea, se poate vorbi de un puternic decalaj în privința dezvoltării și nivelului de trai între statele din nordul emisferei terestre (îndeosebi din America de Nord și Europa) și cele din Africa ori din America de Sud (unde foametea și sărăcia constituie încă probleme grave, așa cum este cazul, de pildă, în Etiopia și Somalia sau în zona Sahelului).

2. Provocări ale zilelor noastre

Deși democrația s-a extins în lume după 1989, în unele țări (cum ar fi statele nou apărute după destrămarea U.R.S.S. și a Iugoslaviei), o serie de probleme, precum ura interetnică, șomajul și sărăcia, constituie o adevărată provocare pentru societatea civilă și pentru comunitatea internațională. Îngrijorătoare este și apariția unor grupuri criminale, angrenate în traficul de arme, droguri și de persoane (*studiul A, pag. 138*). De aceea, organizațiile internaționale, Interpolul, O.N.G.-urile duc o activitate intensă, ce are ca obiectiv instaurarea unui climat de pace și securitate în lume. Totodată, fenomenul migrației (din motive economice, sociale ori politice) afectează tot mai multe comunități umane (*studiul B, pag. 138*).

În ultimele decenii, omenirea se confruntă cu problema organizațiilor teroriste cu activitate limitată la un anumit spațiu geografic (așa cum sunt acțiunile organizațiilor extremiste naționaliste, ca de pildă ETA, organizația bascilor, care acționează în Spania) sau internațională. O astfel de organizație este *al-Qaida*, condusă de Osama ben Laden, care a organizat atentatele teroriste din S.U.A., din 11 septembrie 2001 (*studiul C, pag. 138*), revendicând ulterior acțiuni similare din alte părți ale lumii. După această dată, lupta împotriva terorismului s-a intensificat, dar atentatele continuă să facă victime.

Dezvoltarea activităților de exploatare a resurselor naturale a dus la fenomene negative, precum criza energetică, de materii prime, poluarea. Încălzirea climei, topirea ghețarilor, seceta sunt consecințe ale poluării, despăduririlor și folosirii nerațională a resurselor mediului. La acestea se adaugă accidentele nucleare, așa cum a fost cel de la centrala atomo-electrică sovietică de la Cernobîl, din 1986, care pot duce la distrugerea vieții pe Pământ. În aceste condiții, un rol esențial revine mișcărilor ecologiste și personalităților implicate în acest tip de activități, ca de pildă Wangari Maathai, laureată a Premiului Nobel pentru Pace în 2004.

A. Probleme ale lumii contemporane

Din cei aproximativ un miliard de oameni care suferă de malnutriție, majoritatea trăiesc pe continentul african. Aici, **malnutriția** este asociată cu lipsa asistenței medicale, organizațiile specializate ale O.N.U. făcând față cu greu situației. **Bolile** incurabile s-au înmulțit, iar SIDA face ravagii în statele africane de la sud de Sahara. Lipsa accesului la informație și educație aduce cu sine și agravarea intoleranței etnice. În Rwanda și Burundi, între 1993 și 1997, aproximativ un milion de oameni au căzut victime **intoleranței** care a dus la **războiul civil** dintre etniile hutu și tutsi. În afara celor uciși, alte milioane de etnici hutu și tutsi au fost nevoiți să se refugieze în țările vecine, problemele provocate de războaiele locale persistând și după anul 2000. **Criza refugiaților** s-a manifestat și în procesul de destrămare a Iugoslaviei, când sârbii din Croația, Bosnia și Kosovo și-au părăsit casele și s-au deplasat în interiorul Serbiei din cauza represaliilor etnice, croații din Bosnia au fugit de teama sârbilor, iar mulți albanezi kosovari s-au dus în Albania și în Macedonia de teama de a nu fi victimele reprezentanților celeilalte etnii, cu care, de altfel, conviețuiseră de secole. De problemele refugiaților din lume se ocupă Înaltul Comisariat al O.N.U. pentru Refugiați.

Știați că sute de mii de copii merg la culcare flămânzi în fiecare seară ? Ori că numai un copil refugiat din opt a fost vreodată la școală ? Cei mai mulți dintre acești copii nu au fost niciodată la cinema sau într-un parc ori la un muzeu. Ei au crescut în spatele sârmei ghimpate a lagărelor de refugiați. Faptul de a-i vedea pe copiii refugiați este cel mai trist aspect al activității mele.

(Sadako Ogata, înalt comisar al O.N.U. pentru refugiați)

- Imaginează-ți că vorbești cu un copil refugiat. Redactează o listă cu întrebările pe care ai dori să i le adresezi.

Hotelul Burj al arab (Dubai)

Detroit, citadela automobilului american

B. Personalități contemporane: Bill Gates (1955-)

Exemplu pentru tinerii pasionați de informatică din lumea de azi, Bill Gates este cofondator (alături de prietenul și colegul său de liceu, Paul Allen) al celebrei companii Microsoft, pe care a înființat-o în 1975. Bill Gates a început să învețe limbaje de programare (Basic, Fortran, LISP) în 1968, în 1972 (la 17 ani) înființându-și prima companie, Traf-O-Data. La 31 de ani era recunoscut ca fiind cel mai tânăr miliardar în dolari a cărui avere provenea din propriile sale eforturi. Din 1990, *Windows*, sistemul de programare creat de compania sa, domină piața mondială a produselor informatice.

1

Rolul televiziunii

Printre toate bunurile de consum care au invadat Europa, de departe cel mai influent este televizorul. Automobilul, cu toată importanța care i se acordă, nu este decât slujitorul proprietarilor săi. Să atribuim o influență subtilă mașinilor de spălat sau frigiderelor este absurd. Dar televiziunea își impune voința asupra spectatorilor și nimeni nu i se poate opune. (...) O dată cu creșterea numărului de aparate, televiziunea a devenit, în toate țările, cel mai răspândit și mai casnic mijloc de petrecere a timpului liber, cafenelele și-au pierdut clientela, cinematografele la fel, plimbările în aer liber nu mai au farmecul de altădată.

(Antony Sampson, *Noii europeni*)

- Exprimă-ți opinia în legătură cu justețea aprecierilor făcute de autor în textul de mai sus.
- Având în vedere că textul a fost scris în anii '70, precizează dacă părerea autorului poate fi valabilă și în zilele noastre. Expune cel puțin trei argumente în susținerea răspunsului tău.
- Redactează un eseu (de aproximativ 200 de cuvinte) cu titlul: *Rolul mijloacelor de informare în masă în viața cotidiană de astăzi.*

axa cronologică

1992	1993	1994	1994
Conferința mondială la nivel înalt de la Rio de Janeiro pe problemele protecției mediului	Primul program de navigare pentru Internet. Rețeaua Internet se deschide publicului larg.	Masacrele interetnice din Rwanda.	Începe construirea noii stații spațiale orbitale.

3. Viața cotidiană

Complexitatea lumii contemporane se reflectă și în viața cotidiană, unde se pot constata mari diferențe între traiul zilnic al oamenilor din țările bogate față de cel al locuitorilor din statele sărace ale lumii. În acestea din urmă, populația încă se mai confruntă cu probleme inacceptabile pentru o societate care se află la începutul mileniului al III-lea: foametea, bolile grave, sărăcia, analfabetismul, copiii obligați să muncească de la vârste fragede pentru că familiile lor nu dispun de bani pentru a le asigura traiul sau accesul la studii. O.N.U., prin organismele sale specializate, precum F.A.O. (Organizația pentru Alimentație și Agricultură a Națiunilor Unite) sau UNICEF (care se ocupă de problemele copiilor), are un rol esențial în acest sens. Fără intervenții decisive și cu rezultate pe termen lung, menținerea sărăciei și a stării de insecuritate determină extinderea unor boli incurabile, inclusiv SIDA, creșterea malnutriției, a traficului de persoane, de droguri și de arme, declanșarea războaielor locale (*studiul A, pag. 140*).

Viața cotidiană a locuitorilor din țările dezvoltate este cu totul alta decât aceea a oamenilor din statele sărace. Modelul occidental, originar din S.U.A. și din țările Europei Apusene, se impune în statele dezvoltate sau în curs de dezvoltare, unde urbanizarea este puternică, iar modul de viață rural, tradițional, pierde teren. În țările bogate, standardul de viață este foarte ridicat, alimentația oamenilor este variată, șomajul se menține la un nivel redus, cetățenii beneficiază de asistență medicală superioară, acces la învățământ de toate tipurile, locuințe racordate la rețelele de apă și gaze naturale, se pot bucura de confortul asigurat de progresele tehnicii moderne. Ei beneficiază de mai mult timp liber și de concedii de odihnă plătite.

Efectele globalizării asupra vieții cotidiene

Comerțul internațional, deplasarea cu mijloace rapide pe Glob fac ca lumea să devină, de fapt, un adevărat *sat planetar*. Globalizarea își face simțite efectele în viața cotidiană, valorile occidentale impunându-se datorită circulației rapide a informației și existenței unor companii multinaționale. Astfel, publicitatea la nivel mondial a impus în rândul tinerilor moda de stil occidental (blue-jeans, tricouri, încălțăminte modernă, imitând cel mai adesea modele americane). Chiar și alimentația reflectă globalizarea. Interesul pentru restaurantele *fast-food* a crescut, existând rețele mondiale specializate, iar o specialitate italiană, *pizza*, este un aliment obișnuit în multe părți ale Globului. Simboluri ale mondializării sunt și mărcile de băuturi răcoritoare, cele de produse electronice și electrocasnice sau de obiecte vestimentare, produsele informatice, accesorii nelipsite ale vieții cotidiene de la cumpăna dintre milenii (*studiul B, pag. 140*).

Cultura și viața cotidiană

În lumea contemporană a crescut accesul oamenilor din țările dezvoltate la valorile culturale, datorită televiziunii, radioului, presei de diverse tipuri (*doc. 1, pag. 140*). Spectacolele teatrale, de operă și balet continuă să aibă sălile pline, iar cartea tipărită se bucură de atenție în continuare, în pofida temerilor legate de limitarea interesului pentru lectură în urma răspândirii televiziunii, a computerelor personale și a accesului la rețeaua Internet. Arta cinematografică are, de asemenea, un public constant, iar curentele muzicale (atât cele ale muzicii clasice, cât mai ales cele ale muzicii moderne) se dezvoltă într-un ritm fără precedent. O parte a timpului liber este dedicat, în multe state ale lumii, sportului, întrecerilor de diverse tipuri, manifestărilor culturale (concerte, simpozioane, expoziții).

Sala centrală a Operei *Scala* din Milano, redeschisă publicului în 2004

De reținut

- Globalizarea este un fenomen specific lumii contemporane, care determină schimbări în toate domeniile vieții umane.
- Cultura reprezintă și în zilele noastre un important domeniu de manifestare a ideilor și valorilor spiritului uman.

Vocabular

Globalizare: proces de integrare a diferitelor domenii de activitate economică la nivel mondial.
Interpol: Organizația Internațională de Poliție Criminalistică, fondată în 1923.
Mișcare ecologistă: acțiuni desfășurate de organizații specializate, împotriva poluării, pentru protejarea naturii și a vieții.

Teme de lucru

- Informează-te dacă în mediul în care trăiești există indicii ale globalizării și prezintă-le în scris.
- Compară circulația informației înainte și după apariția rețelei Internet.
- Identificați, într-o dezbatere în cadrul clasei, posibile soluții pentru eradicarea traficului de droguri și de persoane.

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

Citiți cu atenție textele de mai jos, apoi, pe grupe de lucru, răspundeți cerințelor:

A. *Contrar a ceea ce se crede, Lumea a Treia exportă mai multe proteine către țările dezvoltate decât importă... Thailanda furnizează, de pildă, crescătorilor europeni de animale importante cantități de manioc, bogat în calorii, în vreme ce Asia de Sud-Est duce lipsa acestui produs. În Brazilia, culturile de soia se dezvoltă în detrimentul fasolei, alimentul de bază al săracilor. În plină secetă, opt dintre cele mai afectate state din Sahel exportă de până la cinci ori mai multe proteine extrase din solul lor decât importă sub formă de cereale.*

(M. Marloie, despre Lumea a Treia)

B. *În regiuni întinse din Lumea a Treia, firmele transnaționale modifică utilizarea pământurilor în favoarea culturilor destinate industriei și produselor de lux ale țărilor bogate. De pildă, în Valea Awash din Etiopia, cultura bumbacului și a cafelei se dezvoltă pe seama pășunilor pentru animale; în Sahel, mii de hectare sunt afectate bumbacului în vreme ce cultura cerealelor este în declin, iar sursele rare de apă sunt monopolizate de aceleași firme.*

(Le monde diplomatique)

- Precizați cel puțin două asemănări între conținuturile celor două documente.
- Indicați în cele două documente cel puțin trei consecințe ale globalizării.
- Redactați o listă a posibilelor consecințe economice și sociale ale evenimentelor descrise asupra populației și țărilor afectate.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Pe baza textului de mai jos și a graficului alăturat, răspunde cerințelor:

Viața unui tată de familie din secolul al XVII-lea ar putea fi redată simplificat astfel: la vârsta de 14 ani și-a pierdut primul părinte; născut într-o familie cu șase copii, nu a văzut decât jumătate dintre aceștia ajungând la vârsta de 15 ani; a avut el însuși cinci copii, din care, în momentul morții sale, mai trăiau doi sau trei. Acest om a trăit două sau trei perioade de foamete aspră și trei sau patru momente în care prețul cerealelor a crescut foarte mult din cauza recoltelor proaste. De asemenea, a cunoscut trei sau patru maladii infecțioase.

(J. Fourastier, *Marea metamorfoză a secolului XX*)

- După modelul dat de text, redactează scurte prezentări privind viața unui locuitor al Europei (sau al României) și, respectiv, cea a unui locuitor dintr-o țară subdezvoltată a zilelor noastre (din Africa, de pildă), având în vedere informațiile oferite de lecțiile, studiile și documentele de la paginile 138–142.
- Prezintă motivele care au determinat accelerarea creșterii demografice mondiale în ultima jumătate de secol.
- Indică cel puțin trei probleme care afectează lumea de astăzi determinate de procesul creșterii demografice.

Creșterea populației mondiale

Autoevaluare

Acum știi...

- Să definești fenomenul globalizării.
- Să expui consecințele pozitive și pe cele negative ale globalizării.
- Să prezinți principalele probleme ale societății contemporane.
- Să descrii elemente de viață cotidiană din lumea de azi.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Aust, S., Schnibben, C., (coordonatori), *11 septembrie 2001. Ziua în care lumea s-a cutremurat*, București, 2004.
- Huntington, S., *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, București, 1998.

Pagini Web (Internet):

- www.lumeam.ro (pentru relațiile internaționale contemporane)

XVIII.
Religia și lumea contemporană

1. Marile religii în lumea de azi
2. Ecumenismul religios: dialog și toleranță
3. Prozelitismul și libertatea religioasă
- *Evaluare*

Catedrala Sagrada Familia (Spania)

Șaman din tundra siberiană

Totem

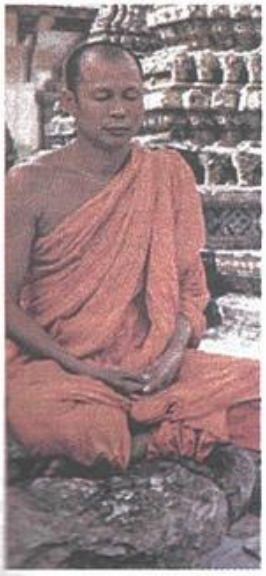

Călugăr budist

Religia este trăsătura cea mai puternică, ea este însăși inima civilizațiilor, trecutul și totodată prezentul lor.

(FERNAND BRAUDEL)

În acest capitol vei învăța:

- care sunt principalele forme de manifestare a sentimentului religios în lumea contemporană;
- cum sunt răspândite în zilele noastre religiile pe Glob;
- ce reprezintă ecumenismul și care sunt valorile transmise de acesta;
- de ce este importantă libertatea religioasă pentru omul modern.

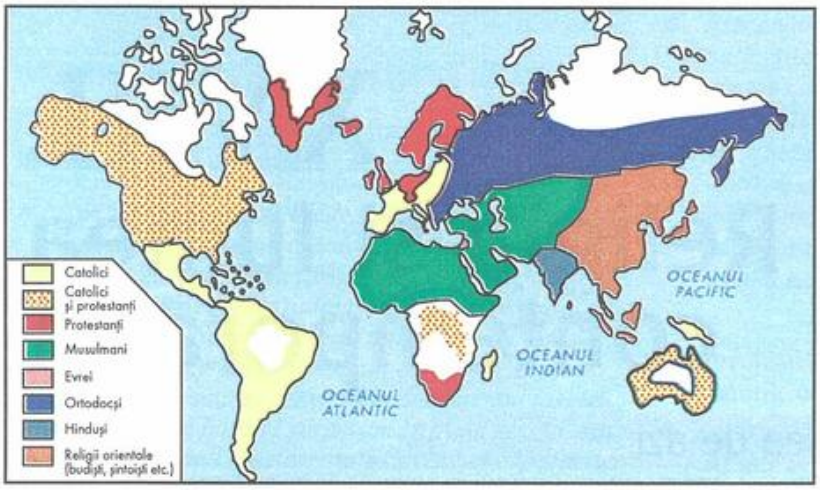

Răspândirea religiilor în lumea contemporană

- Precizează regiunile în care sunt majoritare credințele religioase dominante (ca număr de adepți) din lumea de azi.
- Pe baza cunoștințelor de istorie din clasa a IX-a, prezintă cauzele istorice care au dus la actuala configurație a răspândirii religiilor pe Glob.

Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul României, Teoctist, la București (1999)

A. Papa Ioan Paul al II-lea

Papa Ioan Paul al II-lea (1920–2005)

Numele său este Karol Wojtila. Născut în anul 1920, la Wadowice, în Polonia, a devenit preot în anul 1946, după care a avansat în ierarhia catolică, ajungând arhiepiscop al Cracoviei în 1964. A fost ales papă în anul 1978, cu numele de Ioan Paul al II-lea. A fost primul suveran pontif neitalian, din 1523 până astăzi, și primul conducător de origine slavă al Bisericii Romano-Catolice. Deși în 1981 a fost rănit grav în urma unui atentat comis de un terorist turc, papa a întreprins apoi numeroase călătorii în lume, pentru a sprijini bisericile și activitatea preoților. Ca și înainte de 1989, el i-a încurajat pe credincioșii catolici din țările aflate sub dictatura comunistă, întreprinzând, în 1998, o călătorie în Cuba. Papa Ioan Paul al II-lea s-a dedicat dialogului ecumenic, fiind primul conducător al Bisericii Romano-Catolice care a vizitat o țară majoritar ortodoxă – România – eveniment petrecut în 1999. De asemenea, a fost primul papă care a intrat într-o moschee, fiind deschis dialogului cu musulmanii, cu evreii și cu reprezentanții celorlalte religii.

B. Organizarea Bisericii Ortodoxe Române

Actualul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Teoctist, ocupă această funcție din anul 1986, el fiind, în același timp, și mitropolit al Munteniei și Dobrogei. Sub ascultarea patriarhiei se află mitropoliile Moldovei și Bucovinei, Munteniei și Dobrogei, Ardealului, Banatului, Olteniei, Basarabiei și cele românești din Europa și din America. Sfântul Sinod este cea mai înaltă autoritate bisericească. Acesta îl are în frunte pe patriarh. Patriarhul este ales de Colegiul electoral, din care fac parte membrii Sfântului Sinod, ai Adunării Naționale Bisericești și unii membri de drept.

1

Declarația comună a papei Ioan Paul al II-lea și patriarhului Teoctist împotriva războiului din fosta Iugoslavie

Facem apel, în numele lui Dumnezeu, către cei care, într-un fel sau altul, sunt responsabili de tragedia actuală, să aibă curajul să reia dialogul, să găsească condițiile apte să instaureze o pace dreaptă și durabilă. (...) Susținem toate organizațiile umanitare care se dedică în acest moment ușurării suferințelor populației, cerând insistent ca nici o piedică să nu fie pusă acțiunii lor, prin care, nefăcând nici o distincție din punct de vedere al naționalității, limbii sau religiei, încearcă să-i ajute pe cei aflați în nevoie.

(București, 8 mai 1999)

- Precizează importanța acestei declarații pentru dialogul ecumenic contemporan.
- Informează-te dacă în regiunea/localitatea în care trăiești au existat acțiuni de implicare a instituțiilor religioase în rezolvarea problemelor comunității și realizează o prezentare a acestora. Indică și modul în care membrii comunității au sprijinit acțiunile respective.

1962–1965	1978	1981	1986	1990	1999
Se desfășoară sesiunile Conciliului Vatican II.	Papa Ioan Paul al II-lea este ales în fruntea Bisericii Romano-Catolice.	Atentatul asupra papei Ioan Paul al II-lea.	Teoctist devine patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.	Își reîncepe activitatea Biserica Greco-Catolică din România.	Papa Ioan Paul al II-lea întreprinde prima vizită într-o țară majoritar ortodoxă.

XVIII. RELIGIA ȘI LUMEA CONTEMPORANĂ

Religia continuă să dețină și astăzi un rol important, fiind în permanență confruntată cu aspectele civilizației moderne, cărora adeseori este chemată să le găsească soluții. Nu de puține ori, religia constituie un element de bază al identității națiunilor (îndeosebi în cazul națiunilor noi). Există pe Glob mai multe religii, cei mai numeroși credincioși aparținând creștinismului, islamismului, hinduismului, budismului, iudaismului (hartă, pag. 144). În diversitatea lumii contemporane, dialogul interreligios și toleranța sunt esențiale pentru pacea mondială.

1. Marile religii în lumea de astăzi

Creștinismul

În lumea de azi, numărul credincioșilor creștini este de aproximativ 1,8 miliarde. Dintre aceștia, cei mai mulți sunt *catolici* (în jur de un miliard), majoritatea trăind în Europa apuseană și în cele două Americi. Mai mult de jumătate dintre credincioșii catolici locuiesc astăzi în țările sărace sau mai puțin dezvoltate. Biserica Romano-Catolică este organizată centralizat, în fruntea acesteia aflându-se papa de la Roma, ales de cardinali. Papa este arhiepiscopul Romei și, cu ajutorul Curiei Romane, care poate fi considerată ca un adevărat guvern, se ocupă de problemele catolicismului. Schimbările lumii contemporane au determinat o serie de transformări în organizarea și viața Bisericii. Astfel, după anul 1962, potrivit hotărârilor Conciliului Vatican II (care a realizat așa-numita „aducere la zi" sau modernizare a Bisericii Romano-Catolice), înalții ierarhi catolici sunt convocați periodic la Roma, la sinoade consultative, dar Bisericile din fiecare țară dispun de o mai mare autonomie decât înainte. Însă preeminența deciziilor papei se menține. Revigorarea catolicismului în lumea contemporană s-a realizat datorită activității papei Ioan Paul al II-lea (*studiul A, pag. 144*). În state precum România și Ucraina există și credincioși greco-catolici (uniți). În România, această Biserică a fost interzisă de regimul comunist în 1948, ea reluându-și activitatea abia în 1990. În ultimele decenii, Biserica Romano-Catolică acordă o atenție mai mare laicilor, care sunt încurajați să se implice pentru rezolvarea diferitelor probleme contemporane, așa cum sunt cele sociale.

Cei mai mulți credincioși creștini *ortodocși* trăiesc în estul Europei (România, Grecia, Cipru, Republica Moldova, Ucraina, Rusia, Serbia, Bulgaria, Macedonia și Albania). Ortodocșii au o organizare bisericească diferită de cea a Bisericii Romano-Catolice. Patriarhul ecumenic de la Constantinopol este considerat cel mai important ierarh dar, în realitate, lui îi este datorată ascultare dogmatică, deoarece în țările ortodoxe Bisericile sunt autocefale (se conduc singure), iar unele au în fruntea lor patriarhi proprii, precum Biserica Ortodoxă Română (*studiul B, pag. 144*). Numărul credincioșilor ortodocși este de aproximativ 200 de milioane. Bisericile ortodoxe, ca și cele romano-catolice, sunt preocupate de rezolvarea problemelor lumii moderne (*doc. 1, pag. 144*).

Religia creștină *protestantă* este prezentă atât în Europa, cât și pe alte continente (America de Nord, Africa, Australia). *Luteranii*, *calvinii*, *baptiștii*, *anglicanii* și membrii altor confesiuni protestante desprinse din catolicism încă din secolul al XVI-lea, sunt organizați diferit, fie în biserici naționale (cum, este Biserica luterană în Suedia, unde este instituție de stat), fie în biserici locale autonome. Astăzi există în lume aproximativ 400 de milioane de protestanți și 50 de milioane de anglicani. Pastorii protestanți au dreptul să se căsătorească, spre deosebire de preoții catolici. *Anglicanii* nu sunt nici ei supuși autorității papei de la Roma și dogmele credinței lor sunt asemănătoare cu cele protestante. Totuși, spre deosebire de protestanți, anglicanismul implică o ierarhie religioasă și ceremonii asemănătoare celor catolice, dar preoții anglicani nu trebuie să fie celibatari. În lumea contemporană au apărut și comunități creștine neoprotestante, numeroase, dar cu mai puțini adepți.

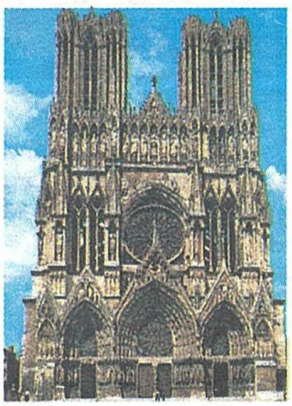

Catedrala din Reims (Franța, edificiu catolic)

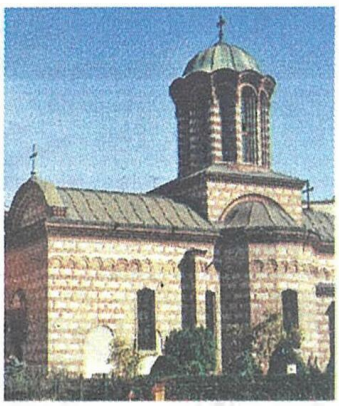

Biserica de la Curtea Veche (București, edificiu ortodox)

A. Diversitatea lumii islamice

Musulmanii nu sunt numai arabi, ci și indonezieni, turci, pakistanezi, afgani, albanezi etc. Tradițiile islamice sunt diverse. Dacă în toată lumea islamică este interzisă consumarea cărnii de porc sau a băuturilor alcoolice, în privința poligamiei sunt diferențe: interzisă în Tunisia și Turcia, pierde teren în alte țări în favoarea monogamiei. Regimurile politice din țările cu populație în totalitate sau majoritar islamică sunt diferite. De exemplu Turcia și Albania sunt țări laice, activitatea religioasă fiind separată de stat, Iranul a fost proclamat republică islamică în 1979, iar în Arabia Saudită nu există o Constituție, dreptul penal și civil bazându-se în întregime pe *sharia*. Un regim politic islamic radical a fost cel taliban din Afganistan, care aplica strict *sharia*, interzicând până și spectacolele de cinema, iar femeile erau complet acoperite în public de veșmântul obligatoriu *burka*. Deoarece în Afganistan existau baze de pregătire a teroriștilor islamici, regimul taliban a fost înlăturat de la putere, în 2001, prin intervenția S.U.A. și a aliaților lor.

1 Despre preocupările islamismului contemporan

Este imperativ ca Orientul să devină un participant activ la discuții cu Occidentul. (...) Acesta este un pas foarte important pe care Europa și America trebuie să-l facă pentru realizarea dialogului între civilizații. Și noi, ca iranieni, ca musulmani și asiatici, avem nevoie să facem pași importanți pentru dobândirea adevăratei cunoașteri a Occidentului, așa cum este el în realitate. Această cunoaștere ne va ajuta să ne îmbunătățim viața economică și socială.

(Mohammad Khatami, președintele Iranului)

Marea moschee din Isfahan (Iran)

- Rezumă într-un enunț ideea principală a documentului de mai sus.
- Reformulează mesajul transmis de document, din punctul de vedere al civilizației occidentale.
- Exprimă-ți opinia asupra importanței dialogului interreligios și intercultural în lumea contemporană.

B. Aspecte religioase ale lumii contemporane

Unele credințe religioase contemporane au un număr mare de adepți, ca de exemplu religia indiană *sikh* (aproximativ 10 000 000), sau cea șintoistă, din Japonia, iar altele sunt de origine străveche, fiind păstrate de mici comunități, ca de exemplu cele din Asia sau Africa. În Iran, aproximativ 250 000 de oameni sunt adepții vechii religii persane antice, *zoroastrismul*. În Africa neagră, multe populații și-au păstrat credințele tradiționale, precum *animismul*, credință care personifică și spiritualizează fenomenele și forțele naturii.

Religiile lumii în imagini

Biserica Notre Dame du Haut (Franța, 1954)

Evrei la Zidul Plângerii (Ierusalim, Israel)

Portal șintoist (Japonia)

Templu budist (Borobudur, Java)

- Caută informații suplimentare și realizează un portofoliu tematic privind principalele religii ale lumii contemporane. Acesta va cuprinde, pentru fiecare religie: câte un scurt istoric, informații privind răspândirea pe glob, numărul adepților, principiile de bază, imagini ale lăcașurilor sau obiectelor de cult.

axa cronologică

1948 Se înființează Conciliul Mondial Ecumenic.

1979 Iranul este proclamat republică islamică.

2001 Regimul fundamentalist taliban este înlăturat de la putere în Afganistan.

Islamismul

Islamismul este religia majoritară din Africa până în Asia Centrală, în lume existând aproximativ un miliard de musulmani (*studiul A, pag. 146*). Cei mai numeroși sunt *sunniții*, acestora revenindu-le controlul asupra locurilor sfinte de pelerinaj Mecca și Medina, 15% dintre musulmani fiind *șiiți* (majoritari în Iran), dar toți se simt membrii aceleiași comunități, *Umma*. Islamul nu este numai o religie, ci și o concepție de viață socială tradițională, bazată pe legea islamică (*sharia*). Sub forma sa radicală, care afirmă autoritatea religiei asupra instituțiilor statului și se opune modernizării de tip occidental, islamismul este desemnat cu termenul de fundamentalism sau integrism. O provocare majoră a începutului mileniului III este reprezentată de contactul dintre valorile democrației moderne și cele ale lumii musulmane (*doc. 1, pag. 146*).

Hinduismul

Denumit și brahmanism, este religia dominantă în India, unde există aproximativ 800 de milioane de credincioși hinduși. Mulți dintre ei consideră că ordinea socială, bazată pe sistemul castelor, trebuie respectată, chiar dacă această împărțire a fost abolită oficial încă din 1950.

Budismul

Budismul este o religie apărută în India (aici fiind însă modest reprezentată), cu numeroși adepți în sud-estul Asiei și în Extremul Orient (în Tibet – China, Mongolia, Sri Lanka, Myanmar, Thailanda, Cambodgia, Japonia). Astăzi, numărul budiștilor este de aproximativ 400 de milioane, ei păstrând preceptele religioase referitoare la non-violență, meditație, ascetism. Principiile budiste au cunoscut în ultimele decenii o răspândire relativ rapidă în Europa occidentală și America de Nord.

Iudaismul

Religia evreilor are astăzi aproximativ 17 milioane de credincioși, cei mai mulți trăind în S.U.A. și în Israel. În lume există multe comunități iudaice (inclusiv în România, unde trăiesc în jur de 18 000 de evrei), care respectă prescripțiile religiei lor. În Israel, textele sacre sunt studiate în școli, tribunalele religioase au aceleași drepturi ca acelea civile, iar în societate nu există o separare clară între religie și statul evreu.

2. Ecumenismul religios: dialog și toleranță

În complexitatea lumii contemporane, în care, sub pretextul luptei în numele religiei, se produc acțiuni violente care afectează comunități sau state întregi, toleranța și ecumenismul capătă un rol însemnat. Apărut la începutul secolului al XX-lea, ecumenismul reprezintă o mișcare religioasă care dorește reunirea tuturor bisericilor creștine pe aceeași platformă de idei, fiecare păstrându-și autonomia. În acest scop, a fost creat în 1948 Conciliul Mondial Ecumenic, cu sediul la Geneva, acesta cuprinzând toate bisericile importante ale lumii, care dialoghează în vederea apropierii și bunei lor înțelegeri. Biserica Ortodoxă Română s-a evidențiat în dialogul ecumenic după anul 1961. Și catolicismul se preocupă intens, după Conciliul Vatican II, de dialogul cu celelalte biserici creștine și cu alte religii.

3. Prozelitismul și libertatea religioasă

Manifestarea libertății religioase reprezintă un lucru firesc în zilele noastre, aproximativ 800 de milioane de oameni de pe întreg Globul declarându-se nereligioși, în timp ce aproximativ 200 de milioane spun că sunt atei (nu cred și nu aparțin nici unei credințe religioase). Alții aparțin unor religii cu mai puțini adepți, în timp ce credințe tradiționale străvechi sunt încă păstrate în diferite colțuri ale lumii (*studiul B, pag. 146*). În același timp, în lumea contemporană se manifestă prozelitismul religios, prin care unele comunități religioase încearcă să-și sporească numărul membrilor, atrăgând noi adepți. Pe acest fond au apărut o serie de secte, dintre care unele activează legal. În România există 14 culte recunoscute oficial.

De reținut

- Lumea contemporană se caracterizează printr-o mare diversitate religioasă, rod al evoluției istorice a comunităților umane.
- Instituțiile religioase sunt preocupate de dialogul ecumenic și de problemele lumii contemporane.
- Libertatea religioasă este una dintre caracteristicile lumii de astăzi.

Vocabular

Conciliu: adunare (sinod) la care participă înalții ierarhi ai Bisericii.
Laic: persoană din afara unei instituții religioase.
Sectă: comunitate de credincioși desprinsă dintr-o instituție religioasă; grup de persoane care împărtășesc aceeași doctrină religioasă, filosofică etc.

Teme de lucru

* Compară modul de organizare a Bisericii Catolice cu cea ortodoxă.
◆ Împreună cu mai mulți colegi, organizează o dezbatere în clasă cu tema *Libertatea religioasă în lumea de astăzi*.

FIȘA DE EVALUARE NR. 1
Pentru activitate individuală și de grup

1. Definește pe scurt următoarele noțiuni: *creștinism, fundamentalism islamic, ecumenism, prozelitism.*
2. Redactează un scurt eseu cu titlul: *Toleranța, formă de manifestare a libertății religioase în lumea de astăzi.*
3. Citiți cu atenție textul de mai jos, apoi, pe grupe de lucru, răspundeți cerințelor:

Apostolatul în mediul social se străduie să impregneze cu spirit creștin mentalitățile și moravurile, legile și structurile comunității în care fiecare trăiește. Această sarcină aparține laicilor și nimeni nu o poate aduce la fel de bine la îndeplinire ca ei. Laicii pot comunica mai lesne cu semenii lor, completând prin cuvânt mărturiile vieții. Aici, ei pot cel mai bine să-și ajute semenii, în mediul lor de muncă, de studiu, de viață, în sânul comunității înseși.

(*Decretul papal asupra apostolatului laicilor*, 1965)

- Realizați câte un comentariu al conținutului textului, din punctul de vedere al unui creștin catolic, al unui creștin ortodox și, respectiv, al unui creștin protestant. Comparați comentariile și identificați punctele lor comune.
- Indicați cel puțin două motive pentru care Biserica acordă importanță contribuției laicilor la rezolvarea problemelor comunității.
- Precizați dacă mesajul textului mai este valabil la începutul secolului al XXI-lea. Argumentați-vă răspunsul.

FIȘA DE EVALUARE NR. 2
Pentru clasele care studiază istoria în curriculum diferențiat

Citește cu atenție textele de mai jos, apoi răspunde cerințelor:

A. *Noi, arabii, am primit o moștenire nobilă, căreia îi invităm pe toți oamenii să i se alăture, nu ca religie, căci toți oamenii au dreptul la libertate religioasă, ci ca idealuri, principii și reguli adoptate de strămoșii noștri și care ar putea ajuta la realizarea unității internaționale, a păcii și fraternității dintre oameni. (...) Fiecare om este egal cu altul în privința drepturilor și obligațiilor.*

(Fragment din discursul secretarului general al Ligii Arabe, Abd al Rahman Azzam, 1946)

B. *Dacă normele vieții colective* (moderne) *se exprimă în termeni de drepturi și obligații, oamenii se pot îndrepta spre valorile spirituale înțelegând ce sunt justiția, dragostea, libertatea; ei devin conștienți că aparțin unei societăți bazate pe aceste valori.*

(Fragment din documentul papal *Pacem in terris*, 1963)

C. *Biserica noastră are astăzi o mare răspundere pentru renașterea morală și spirituală a societății românești. (...) Îngrijorată de agravarea pericolelor care amenință umanitatea întreagă – imoralitatea, dezechilibrele economice, conflictele armate, problema ecologică etc., Biserica atrage luarea aminte că rădăcina tuturor relelor se află în îndepărtarea omului de Dumnezeu, exacerbarea egocentrismului, pe fondul unei societăți umane tot mai secularizate.*

(Fragment din discursul patriarhului Teoctist, cu ocazia primirii papei Ioan Paul al II-lea la Palatul Patriarhal din București, 8 mai 1999)

- Precizează punctele comune ale documentelor A–C și exprimă-ți opinia în legătură cu adecvarea lor la lumea de astăzi.
- Rezumă, în câte un enunț, mesajul transmis de fiecare document.
- Explică în scris motivele preocupării constante a instituțiilor religioase față de problemele societății moderne.

Autoevaluare

Acum știi...

- Să prezinți configurația religioasă a societății contemporane.
- Să caracterizezi marile religii ale lumii de azi.
- Să definești ecumenismul.
- Să explici importanța ecumenismului pentru instaurarea unui climat de toleranță și pace în lume.

Dacă vrei să afli mai mult

Citește:

- Eliade, M., *Istoria credințelor și ideilor religioase*, București, 1991.
- Khatami, M., *Islam, dialog și societatea civilă*, București, 2001.
- Rămureanu, I., Șesan, M., Bodogae, T., *Istoria bisericească universală*, București, 1993 (vol. II).
- Stan, A., Rus, R., *Istoria religiilor*, București, 1991.

RECAPITULARE TEMATICĂ

A. OAMENII, SOCIETATEA ȘI LUMEA IDEILOR

Secolul al XVIII-lea

- Perioadă dominată în plan cultural și ideologic de Iluminism, curent cultural apărut în Franța și răspândit apoi pe aproape întreg continentul european. Principalele sale trăsături sunt: anticlericalismul, antiabsolutismul, promovarea ideilor de toleranță, libertate, egalitate între oameni. Reprezentanți de seamă: Voltaire, Montesquieu, Rousseau, Diderot.
- În plan politic îi corespunde absolutismul (despotismul) luminat, ilustrat de reformele introduse de monarhi ca: Frederic al II-lea al Prusiei, Iosif al II-lea al Austriei și Ecaterina a II-a a Rusiei.
- A doua jumătate a secolului înregistrează declanșarea revoluției industriale, determinată de folosirea motorului cu aburi în industrie și transporturi.

Secolul al XIX-lea

- 1848, anul ***Primăverii popoarelor,*** este caracterizat prin revoluțiile cu caracter liberal și național declanșate în Franța, statele italiene, statele germane, Imperiul Habsburgic, Țările Române. Deși înfrântă în ansamblu, revoluția europeană trasează obiective politice, sociale și naționale ce vor fi îndeplinite în deceniile următoare.

Secolul al XX-lea

- După primul război mondial, pe harta Europei au apărut state noi. Prin Marea Unire din anul 1918, pentru prima dată, toate provinciile istorice românești au făcut parte din statul național unitar. În anul 1938, România a atins apogeul dezvoltării sale din perioada interbelică.
- Între cele două războaie mondiale s-au înregistrat perioade de dezvoltare economică, dar și **marea criză** dintre anii 1929-1933.
- După al doilea război mondial, refacerea economică a statelor occidentale a fost sprijinită de S.U.A. prin *Planul Marshall*, respins sub presiunea U.R.S.S. de statele din centrul și sud-estul Europei intrate sub influența acesteia. Până în 1989, Europa a fost divizată în state cu regimuri democratice și state cu sisteme politice totalitare.
- În perioada postbelică a început procesul de unificare economică și politică europeană.

Începutul mileniului III

- Printre principalele fenomene ale lumii de astăzi se numără globalizarea (integrarea economiilor la nivel mondial), avântul științei, tehnicii și tehnologiilor de vârf, dar și recrudescența naționalismului și intoleranței sau poluarea mediului înconjurător.

Temă de lucru

♦ Caută informații suplimentare și realizează un dosar tematic cu titlul: *Legături economice și culturale ale spațiului românesc cu lumea europeană din secolul al XVIII-lea până în zilele noastre.*

O ALTFEL DE ISTORIE...

- De teamă că populația ar fi fost influențată de ideile iluministe și ar fi putut să-și revendice drepturile, conducerea autoritară a Genevei a ars în secolul al XVIII-lea, în piața publică, exemplarele lucrării *Contractul social*, scrisă de Jean-Jacques Rousseau.
- Deși erau de origine nobilă, părinții i-au ales lui Montesquieu, ca naș, un **cerșetor**, pentru a-și aduce aminte întotdeauna că, deși făcea parte dintr-o familie **bogată**, toți oamenii sunt egali și adevărați frați.
- Cuvântul *sabotaj* provine din francezul *sabot*, care înseamnă *papuc din lemn*. Țesătorii francezi din secolul al XIX-lea aruncau cu papucii în războaiele la care lucrau, pentru a le defecta, deoarece se temeau că apariția mașinilor industriale îi va transforma în șomeri.
- Domnitorului moldovean Mihail Sturdza (1834–1849), bun gospodar, dar autoritar, îi plăcea să fie lăudat pentru acțiunile sale, motiv pentru care, pe o medalie de bronz emisă în 1840, era scris pe revers, în limba latină, *Întemeietor al așezămintelor folositoare patriei.*
- Entuziasmat de mașina de scris, lansată pe piață în 1873, renumitul autor Mark Twain (1835–1910) scria următoarele cuvinte un an mai târziu: *Poți să te sprijini de scaun și să scrii la mașină. Scrie o grămadă de cuvinte pe o pagină. Nu murdărești nimic și nici nu stropești cu cerneală în jurul tău.*
- Dictatorul comunist albanez Enver Hoxha (1908–1985) a condus țara cu o mână de fier. Sub pretextul că Albania ar fi fost atacată din exterior, el a dat ordin să fie construite 800 000 de cazemate din cel mai bun ciment și din oțel armat. Bineînțeles că dușmanii nu erau reali, dar astfel putea să abată atenția populației de la adevăratele probleme ale societății și să mențină teroarea asupra oamenilor. Se spune că în Albania, oriunde te aflai, puteai fi ochit cu o armă de foc din cel puțin trei locuri concomitent.

1762	1769	1848, februarie	1927	1992	1993
Apariția lucrării *Contractul social* de J.-J. Rousseau.	James Watt inventează motorul cu abur	Revoluția la Paris.	Primul film sonor, *Cântărețul de jazz.*	Tratatul de la Maastricht pune bazele Uniunii Europene.	Primul program de navigare pentru Internet.

B. POPOARE ȘI SPAȚII ISTORICE

Lumea la cumpăna secolelor XIX–XX

- Europa domină lumea, atât economic, cât și politic sau militar. Asia, Africa și Oceania sunt împărțite în colonii și zone de influență ale marilor puteri europene.
- În urma reformelor Erei Meiji, Japonia devine o monarhie constituțională modernă și o mare putere mondială.
- La sfârșitul secolului al XIX-lea, S.U.A. intră în competiția pentru colonii și zone de influență în lume.

C. STATUL ȘI POLITICA

Secolul al XVII-lea

- La sfârșitul secolului al XVII-lea, în urma *Revoluției glorioase*, Anglia devine cea dintâi monarhie constituțională din istorie.

Secolul al XVIII-lea

- În urma războiului de independență purtat împotriva Angliei, coloniile engleze din America de Nord au format Statele Unite ale Americii. Constituția adoptată în 1787 a consacrat constituirea S.U.A. ca republică federală, în frunte cu un președinte.
- Revoluția franceză, izbucnită în 1789, a înlăturat „Vechiul Regim", schimbând radical societatea și sistemul politic francez și contribuind la răspândirea ideilor de libertate și egalitate în lume.

Secolul al XIX-lea

- Dominată până la 1815 de Franța napoleoniană, Europa cunoaște în cursul acestui secol o afirmare fără precedent a voinței popoarelor de unitate și libertate. Popoare fărâmițate, aflate mult timp sub stăpânire străină, își constituie state unitare (italienii, germanii, românii).
- Se mențin până la primul război mondial imperii multinaționale: Rusia, Austro-Ungaria, Imperiul Otoman.

Secolul al XX-lea

- Mari puteri ca S.U.A., Anglia sau Franța, dar și state nou apărute după 1918 au avut în perioada interbelică regimuri politice democratice. România și-a menținut regimul democratic până în 1938.
- În Europa s-au instaurat regimuri politice totalitare: comunist în Rusia (U.R.S.S. din 1922), fascist în Italia, nazist în Germania. Regimul de dictatură, disprețul față de drepturile elementare ale oamenilor, intoleranța acestor regimuri au afectat soarta a milioane de oameni.
- După al doilea război mondial, S.U.A. au constituit un model economic și politic pentru statele occidentale.
- Începând din 1945, U.R.S.S. a impus în statele central și est-europene regimuri politice comuniste, totalitare, acest sistem politic extinzându-se apoi în țări din Asia și chiar în America (Cuba). Pe continentul european, comunismul a fost înlăturat în 1989.

Temă de lucru

♦ Realizează o axă cronologică în care să înscrii principalele evenimente ale evoluției politice a României de la 1918 până în anul 2001.

O ALTFEL DE ISTORIE...

- În timpul *revoluției glorioase* din Anglia (1688), bărbații londonezi au ieșit pe străzi cu portocale înfipte în vârfurile bastoanelor, ca semn de atașament față de dinastia de Orania, instalată pe tronul englez.
- Primul președinte al S.U.A., George Washington, după ce și-a îndeplinit și cel de-al doilea mandat constituțional, s-a retras din viața publică la proprietatea sa de la Mount Vernon, unde s-a ocupat, până la sfârșitul vieții, cu grădinăritul.
- Blocada continentală impusă de Napoleon în 1806 împotriva Angliei, era încălcată chiar și de unii francezi. Astfel, un locuitor din Bretagne, pe nume Ermelie, și-a dublat averea, prin tranzacții cu bancherii englezi. El se deplasa periodic de la Paris la Londra, trecând, în secret, peste Canalul Mânecii. Banii în numerar erau ascunși în tălpile duble ale cizmelor sale.
- Unul dintre fruntașii luptei pentru unificarea Italiei, Camilio Benso (1810–1861), conte de Cavour, era un diplomat remarcabil și un bun administrator al treburilor statului. Din dorința de a vedea realizată unificarea tuturor teritoriilor italiene într-un singur stat, Camilio Cavour nu dormea decât patru ore pe noapte, restul timpului dedicându-l acțiunilor pentru îndeplinirea obiectivului național.
- Un alt luptător pentru unitatea italienilor, Giuseppe Garibaldi (1807–1882), a avut o viață tumultoasă. Ofițer de marină, a fugit din Peninsula Italică după un complot nereușit în care a fost implicat, apoi a ajuns în Africa, unde a intrat în serviciul beiului din Tunis. S-a amestecat ulterior în luptele politice din S.U.A., a fost arestat, a evadat din închisoare, apoi a ajuns în Uruguay, de unde a plecat după scurt timp. În peregrinările sale prin lume a avut diferite ocupații, printre care și cea de negustor de vite. După ce a trecut și prin China, s-a întors în Italia, unde a contribuit la unificarea deplină a țării sale.
- Dictatura comunistă din Coreea de Nord a adus la extrem cultul personalității lui Kim Ir Sen (1912–1994). Trupul său a fost îmbălsămat, autoritățile comuniste nord-coreene obligând și astăzi cetățenii să meargă în pelerinaje și să-l privească. Corpul este expus într-un mausoleu, în spatele unui perete de sticlă. Kim Ir Sen este îmbălsămat, ca și Vladimir Ilici Lenin.

1776 *Declarația de independență a coloniilor engleze din America de Nord.*
1789 Declanșarea Revoluției franceze.
1859, 24 ianuarie Unirea Principatelor Române.
1917 Bolșevicii preiau puterea în Rusia.
1933 Adolf Hitler devine cancelar al Germaniei.
1945–1948 Instaurarea comunismului în Europa Centrală și de Sud-Est.
1989 Prăbușirea regimurilor politice comuniste în Europa.

D. RELAȚIILE INTERNAȚIONALE

Secolul al XVIII-lea

- Rivalitatea dintre cele trei imperii - Habsburgic, Rus și Otoman - duce la conturarea așa-numitei „probleme orientale". Țările Române, aflate la confluența intereselor marilor imperii vecine, vor fi afectate direct. La sfârșitul secolului al XVII-lea, Transilvania intră sub stăpânirea Imperiului Habsburgic. În Moldova și Țara Românească se instaurează (în 1711 și, respectiv, 1716) domniile fanariote (până la 1821).

Secolul al XIX-lea

- După înfrângerea lui Napoleon Bonaparte (1815), Rusia, Austria și Prusia, reunite sub egida Sfintei Alianțe, au impus, în funcție de propriile lor interese, o nouă ordine politico-teritorială pe continentul european. Acesta s-a aflat ulterior, pentru câteva decenii, sub dominația marilor puteri conservatoare.
- La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea s-au constituit blocurile politico-militare Tripla Alianță (Puterile Centrale) și Tripla Înțelegere (Antanta), a căror rivalitate va duce la declanșarea primei mari conflagrații mondiale.

Secolul al XX-lea

- În perioada 1914-1918 s-a desfășurat cel mai mare conflict militar pe care istoria omenirii l-a cunoscut până atunci. El a antrenat pierderi umane și materiale uriașe, la finalul său Europa pierzându-și poziția dominantă în lume. România a participat la război de partea Antantei, în scopul desăvârșirii unității sale statale.
- Relațiile internaționale interbelice au fost marcate de noua ordine mondială instituită de Conferința de pace de la Paris (1919-1920).
- Al doilea război mondial, desfășurat între anii 1939-1945, a dus la moartea a peste 55 de milioane de oameni. Statele Axei (Germania, Italia și Japonia și aliații acestora) au fost înfrânte de alianța Națiunilor Unite, constituită în timpul războiului în jurul Marii Britanii, S.U.A. și U.R.S.S.
- Perioada postbelică se caracterizează prin afirmarea celor două „superputeri" - S.U.A. și U.R.S.S. - și prin polarizarea lumii, până în 1989, în două sisteme politice rivale: cel capitalist, democratic, dominat de S.U.A., și cel comunist, controlat de U.R.S.S. Rivalitatea dintre acestea a fost desemnată cu termenul de **război rece**.
- Organizația Națiunilor Unite, constituită în 1945, are rolul de a asigura pacea și securitatea în lume.
- După 1989, concomitent cu procesul de constituire și consolidare a statului de drept, România și-a afirmat dorința de a se integra în Uniunea Europeană și de a adera la Alianța Tratatului Atlanticului de Nord (devenind membră a acesteia din urmă în anul 2004).

E. VIAȚA RELIGIOASĂ

Secolul al XX-lea

- Religia constituie și astăzi un reper constant al identității națiunilor. Religiile cu cel mai mare număr de adepți sunt creștinismul, islamismul, hinduismul, budismul.
- Libertatea opțiunilor religioase este unul dintre drepturile fundamentale ale omului modern.

Temă de lucru

♦ Redactează un eseu cu titlul: *Învățăminte ale marilor conflagrații mondiale din secolul al XX-lea pentru lumea de la începutul mileniului III.*

O ALTFEL DE ISTORIE...

- Talleyrand (1754–1838), talentatul diplomat francez care a reușit să scoată Franța din izolarea în care se găsea în timpul Congresului de la Viena din 1815, a fost un abil ministru de externe în timpul Directoratului, Consulatului și Imperiului. Despre el se spune că *a trădat toate regimurile pe care le-a servit, dar niciodată nu a trădat interesele Franței.*
- Cu prilejul tratativelor de pace de la San Stefano, deși armatele română și sârbă au luptat pe front împotriva otomanilor ca aliate ale celei ruse, reprezentanții României și Serbiei nu au fost primiți la tratativele de pace ruso-otomane. Ei au fost ținuți în antecameră și, pentru a trece timpul mai ușor, au jucat țintar!
- Cititorii ziarului englez *Time* au reușit să afle conținutul Tratatului de Pace de la Berlin, din 1878, în aceeași zi în care era semnat, deși era încă secret, datorită inteligenței celui mai bun corespondent de presă al epocii sale, Henry de Blowitz. Acesta avea drept complice un diplomat prezent la negocieri, care i-a oferit un exemplar al textului tratatului, pe care l-a ascuns în căptușeala pălăriei. Amândoi luau masa la același restaurant și aveau pălării de aceeași formă și mărime, iar la plecare, fiecare a luat pălăria celuilalt, înșelând vigilența agenților care îi urmăreau.
- Georges Clemenceau (1841–1929), prim-ministru al Franței în timpul primului război mondial și al Conferinței de Pace de la Paris, avea porecla *Tigrul*, nu numai pentru abilitatea și fermitatea sa, ci și pentru trăsăturile sale fizice: mustăți groase, fălci proeminente, privire pătrunzătoare. A murit la 88 de ani și una dintre ultimele sale dorințe a fost aceea de a fi înmormântat în picioare.
- Viața religioasă în România comunistă a întâmpinat numeroase greutăți. Dorind să distrugă vechiul București și să construiască un oraș care să semene cu cel al dictatorului nord-coreean Kim Ir Sen, Ceaușescu a dat ordin să fie demolate vechi cartiere și biserici care erau monumente istorice. Aceasta a fost și soarta Mănăstirii Văcărești și a altor lăcașuri de cult, în timp ce altele au fost translate de pe vechiul amplasament, precum Biserica Sfântul Ioan cel Nou, de la Piața Unirii, fiind ascunse între blocurile de locuințe de tip nord-coreean.

1815	1882	1904-1907	1914-1918	1919-1920	1939-1945	1945-1989
Constituirea Sfintei Alianțe.	Constituirea Triplei Alianțe.	Constituirea Antantei.	Primul război mondial.	Conferința de pace de la Paris.	Al doilea război mondial.	Europa divizată de „cortina de fier".

Cuprins

Cuvânt înainte 4

Cum se utilizează manualul 5

Metode de lucru 6

I. Epoca luminilor 7

II. Organizarea statelor moderne 13

III. Revoluția industrială 27

IV. Țările Române și problema orientală 33

V. Relațiile internaționale în secolul al XIX-lea 41

VI. Anul 1848 în Europa 47

VII. State naționale și multinaționale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea 55

VIII. Lumea la cumpăna secolelor XIX-XX 63

IX. Marile conflicte ale secolului XX: primul război mondial (1914-1918) 71

X. Lumea în perioada interbelică 79

XI. Regimuri politice în perioada interbelică 87

XII. Marile conflicte ale secolului XX: al doilea război mondial (1939-1945) 99

XIII. Regimuri politice postbelice 109

XIV. Relațiile internaționale postbelice 117

XV. Lumea postbelică 125

XVI. România și integrarea euroatlantică 131

XVII. Societatea la începutul mileniului III 137

XVIII. Religia în lumea contemporană 143

Recapitulare tematică 149

Citim.
Știm.

ISBN 973-87248-2-1

4 56 Lei